

T.C.
Marmara Üniversitesi
Eğitim Bilimleri Enstitüsü
Ortaöğretim Sosyal Alanlar Eğitimi Anabilim Dalı
Türk Dili ve Edebiyatı Öğretmenliği Bilim Dalı

BAŞKURTÇA HURAFELER VE ESKİ İNANIŞLAR
(TRANSKRİPSİYONLU METİN-AKTARI-DİZİN)

Gökhan ÖZDENİZ
(Yüksek Lisans Tezi)

İstanbul - 2019

T.C.
Marmara Üniversitesi
Eğitim Bilimleri Enstitüsü
Ortaöğretim Sosyal Alanlar Eğitimi Anabilim Dalı
Türk Dili ve Edebiyatı Öğretmenliği Bilim Dalı

BAŞKURTÇA HURAFELER VE ESKİ İNANIŞLAR
(TRANSKRİPSİYONLU METİN-AKTARI-DİZİN)

Gökhan ÖZDENİZ
(Yüksek Lisans Tezi)

Danışman
Dr. Öğr. Üyesi Göksel ÖZTÜRK

İstanbul - 2019

Tüm kullanım hakları
M.Ü. Eğitim Bilimleri Enstitüsü'ne aittir.

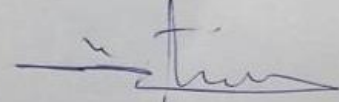
© 2019

ONAY

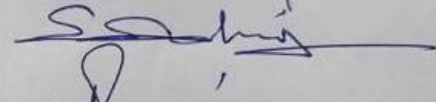
Gökhan ÖZDENİZ tarafından hazırlanan “Başkurtça Hurafeler ve Eski İnanışlar (Transkripsiyonlu Metin-Aktarı-Dizin)” konulu bu çalışma 26.08.2019 tarihinde yapılan savunma sınavı sonucunda jüri tarafından başarılı bulunmuş ve yüksek lisans tezi olarak kabul edilmiştir.

Ad, Soyad, İmza

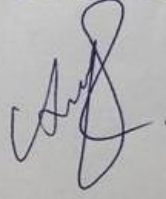
TEZ DANIŞMANI: Dr. Öğr. Üyesi Göksel ÖZTÜRK

JÜRİ ÜYESİ: Prof. Dr. Erdal ŞAHİN

JÜRİ ÜYESİ: Arzu Erdoğan ÖZTÜRK

ÖZGEÇMİŞ

2009	Kırklareli Remzi Yapıcı Anadolu Öğretmen Lisesi mezuniyet
2014	Marmara Üniversitesi Atatürk Eğitim Fakültesi Türk Dili ve Edebiyatı Öğretmenliği mezuniyet
2014	Sancaktepe Aziz Bayraktar Anadolu İmama Hatip Lisesi Türk Dili ve Edebiyatı Öğretmenliği
2015	Marmara Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü Ortaöğretim Sosyal Bilimler Anabilim Dalı Türk Dili ve Edebiyatı Yüksek Lisans Programına giriş
2018	Ümraniye 75. Yıl Cumhuriyet Mesleki ve Teknik Anadolu Lisesi Türk Dili ve Edebiyatı Öğretmenliği

İLETİŞİM BİLGİLERİ

Çalıştığı Kurum: Ümraniye 75. Yıl Cumhuriyet Mesleki ve Teknik Anadolu Lisesi

E-Posta: gokhanozdeniz1@gmail.com

Telefon: 05437146705

ÖN SÖZ

Başkurtça Hurafeler ve Eski İnanişlar(Transkripsiyonlu Metin-Aktarı-Dizin) adlı bu yüksek lisans çalışmasında Başkurt halkının arasından derlenmiş olan hurafeler ve eski inanişlar ile ilgili metinler incelenmiştir. Ehmet SÖLEYMENOV editörlüğünde hazırlanmış *Başkort Halık İjadı* adlı kitabın 50 ve 171. sayfaları arasındaki *Hörefetter, Borongo Işan-Yolalar (Hurafeler, Eski İnanişlar-Ritüeller)* bölümünde yer alan hurafelerin tamamının transkripsiyonlu metni, Türkiye Türkçesine çevirisi ve dizin sözlüğü yapılmıştır.

Bu çalışmada incelenen hurafeler genellikle insanların tabiat varlıklarıyla ilişkisi, doğaüstü güçlere inanma, çeşitli dilekler, tecrübeler, geleneksel tedavi yöntemleri, doğa olaylarının yorumlanması ile ilgilidir. Çalışmaya konu olan hurafeler ve eski inanişlar yüz altmış beş ana başlık altında toplanmıştır.

Transkripsiyonlu metin hazırlanırken 1991 yılında Marmara Üniversitesi, Türkiyat Araştırmaları Enstitüsünce düzenlenen Çağdaş Türk Alfabeleri Sempozyumunda kabul edilen transkripsiyon alfabesi esas alınmıştır. Ancak metni işarete boğmamak için peltek z (ž) ve peltek se (š) harfleri kullanılmamış, bu işaretlerin yerine z ve s kullanılmıştır. İçerisinde z ve peltek s geçen kelimelerin listesi ekler bölümünde verilmiştir. Ayrıca transkripsiyonlu metin hazırlanırken ə harfine karşılık “e” harfi, e harfine karşılık olarak da “é” harfi kullanılmıştır. Transkripsiyonlu metinde, metnin orijinal halindeki noktalama işaretlerine sadık kalınmaya çalışılmıştır.

Metinlerin sıralaması hem transkripsiyonlu metinde hem de Türkiye Türkçesine çevrilmiş metinde aynıdır. Ayrıca karşılaştırmayı kolaylaştırma açısından çeviri metinlerde parantez içinde başlıkların Başkurtçalarına da yer verilmiştir. Transkripsiyonlu metnin satırlarına beş satırda bir olacak şekilde numaralandırma yapılmıştır.

Metni Türkiye Türkçesine aktarırken anlaşılır bir dil kullanılmaya özen gösterilmiştir. Aslından çok fazla uzaklaşmadan dağınık zaman çekimleri değiştirilmiştir. İncelenen metinler halk metinleri olduğu için bu kültüre uygun bir dil tercih edilmeye çalışılmıştır. Metinler aslına sadık kalınarak Türkiye Türkçesine aktarılmaya çalışılmıştır.

Çalışmanın sonunda yer alan dizin bölümü Prof. Dr. Ceval KAYA' nın hazırlayıp Türkoloji alanına kazandırdığı Cibakaya 2.3 programıyla yapılmıştır. Metinde geçen tüm kelimelerin metin bağlamındaki anlamları dizin bölümünde verilmiştir.

Metinler Türkiye Türkçesine aktarılırken birtakım güçlüklerle karşılaşmıştır. İncelenen metinler halk kültürüne ait metinler olduğu için bu metinlerde geçen yöresel sözcüklerin anlamlarını belirlemek son derece güç olmuştur. Ayrıca metinde geçen hayvan isimlerinin, bitki isimlerinin ve hastalık isimlerinin Türkiye Türkçesindeki karşılıklarını bulmak oldukça güç olmuştur. Metinlerde geçen bu isimlerin *Başkurt Tilinin Hüzlüğü* adlı sözlükte Sovyet sözlükçülük geleneğinin etkisiyle Latince karşılıklarının olmaması bu isimlerinin de Türkiye Türkçesine aktarımını güçleştirmiştir.

Bana çalışma ve araştırma disiplini kazandıran, kişisel kütüphanesindeki tüm kitapları kullanmama izin veren, engin tecrübelerini ve bilgi birikimini bana aktaran ve kıymetli zamanını cömertçe bana ayıran tez danışmanın kıymetli hocam Dr. Öğr. Üyesi Göksel ÖZTÜRK' e şükranlarımı bildiririm.

Son olarak tez süresince bana her zaman destek olan ve inanan sevgili eşim Özlem ÖZDENİZ' e sonsuz teşekkür ederim.

İstanbul 2019

Gökhan ÖZDENİZ

ÖZET

Başkurtça Hurafeler ve Eski İnanışlar(Transkripsiyonlu Metin-Aktarı-Dizin) adlı bu yüksek lisans çalışmasında Ehmet SÖLEYMENOV editörlüğünde hazırlanmış *Başkort Halık İjadı* adlı kitabın 50 ve 171. sayfaları arasındaki *Hörefetter, Borongo İşan-Yolalar (Hurafeler, Eski İnanışlar)* bölümünde yer alan hurafelerin tamamı incelenmiştir.

“Ön Söz”, “Transkripsiyon Cetveli” ve “Kaynakça” bölümlerinden sonra “Giriş” bölümü yer almaktadır. Bu bölümde Başkurtlar ve Başkurt Türkçesi hakkında bilgiler verilmiştir.

Metin üç bölümden oluşmaktadır. Birinci bölüm transkripsiyonlu metin, ikinci metin Türkiye Türkçesine çeviri metni, üçüncü bölüm ise dizin bölümüdür.

Transkripsiyonlu metin hazırlanırken 1991 yılında Marmara Üniversitesi, Türkiyat Araştırmaları Enstitüsünce düzenlenen Çağdaş Türk Alfabeleri Sempozyumunda kabul edilen transkripsiyon alfabesi esas alınmıştır. Metni Türkiye Türkçesine aktarırken anlaşılır bir dil kullanılmaya özen gösterilmiştir. Dağınık zaman çekimleri aslına bağlı kalınarak değiştirilmiştir. Metin Türkiye Türkçesine aktarılırken aslına sadık kalınmıştır.

Dizin bölümünde metinde geçen tüm kelimelerin anlamları verilmiştir. Bu anlamlar genel olarak kelimenin metin bağlamında kazandığı anlamdır.

Anahtar Kelimeler: Başkurt, Başkurt Türkçesi, Hurafe, Eski İnanış, Ritüel, Yola, Folklor, Halk Kültürü

ABSTRACT

In this master study called The Supersitions in Bashkir and The Old Beliefs(Text With Transcription-Translation-İndex), all the supersitions in the part of *Hörefetter, Borongo Işan-Yolalar (supersititons, old beliefs)* between 50th and 171st pages of the book called *Başkort Halık İjadi which is prepared* with the editorship of Ehmet SÖLEYMENOV were examined.

The Introduction part is included after the parts of Preface, Transcription Scale and Bibliography. In this part, there are informations about Bashkirs, Bashkir Turkish.

The text consists of three parts. The first is transcribed, translation text into Turkey Turkish one and the other is index.

The transcription alphabet which has been accepted in Comtemporary Turkish Alphabets Symposium organized by Institue of Turkic Studies, Marmara University in 1991 has seen as a master while the text with transcription is being prepared. It is taken care of using a comprehensible language while the text is translated into Turkey Turkish. Irregular tense conjugations are changed without corrupting the original one. Syntax rules in Turkey Turkish are used by taking account of the text.

In Index part, there are the meanings of all words in the text. These meanings are usually the meanings that take part in text context.

Key Words: Bashkir, Bashkir Turkish, Supersition, Old Belief, Ritual, Yola, Folklore, Folk Culture

İÇİNDEKİLER

ÖZGEÇMİŞ.....	i
ÖN SÖZ.....	ii
ÖZET.....	iv
ABSTRACT.....	v
İÇİNDEKİLER.....	vi
KAYNAKLAR.....	xxi
TRANSKRİPSİYON ALFABESİ.....	xxiii
BÖLÜM I: GİRİŞ.....	1
1.1.Başkurtlar.....	1
1.2.Başkurt Türkçesi.....	3
1.3.Hurafe.....	4
BÖLÜM II: TRANSKRİPSİYONLU METİN.....	6
2.1.Sérlé Zattargá Işanıw (Sırlı Varlıklara İnanma).....	6
2.1.1. Ajdaha Ménen Yuxa(Çok Başlı Yılan İle Ejderha).....	6
2.1.2. Beréyzer (Periler).....	6
2.1.3. Birénen Haqlanıw (Periden Korunma).....	7
2.1.4. Biré Qıwıw (Peri Kovma).....	7
2.1.5. Biré Kúséwé (Peri Göçmesi).....	7
2.1.6. Mosolman Beréyé (Müslüman Peri).....	7
2.1.7. Yén Qıwıw (Cin Kovma).....	7
2.1.8. Ubrı Yeki Meskey (Obur Ya Da Cadı).....	6
2.1.9. Yén Béléwé (Cin Dansı).....	9

2.1.10. Bisura.....	9
2.1.11. Albastı.....	9
2.1.12. Albastı Qıwıw (Albastı Kovma).....	9
2.1.13. Éyelé Ağas (Cinli Ağaç).....	10
2.1.14. Urman Éyehé, Şañ (Orman Cini, Toz).....	10
2.1.15. Şürelé.....	10
2.1.16. Yort Éyehé (Ev Cini).....	10
2.1.17. Munsa Éyehé (Haman Cini).....	11
2.1.18. Arbaz Xazina Éyehé (Ahır Hazine Cini).....	11
2.1.19. Mal Éyehé (Mal Cini).....	12
2.1.20. Hıw Éyehé (Su Cini).....	12
2.1.21. Hıw İnehé Seskeleré (Su Annesi Çiçekleri).....	12
2.1.22. İzgé Quştar Hem Tolpar At (İyi Kuşlar ve Tolpar At).....	12
2.2. İm-Tomdar (Emler).....	13
2.2.23. Şıfalı Qul (Şıfalı El).....	13
2.2.24. Qot Osha (Kut Uçarsa).....	13
2.2.25. Qot Qoyow (Kut Koyma).....	13
2.2.26. Arpa İmlew (Arpacık Emleme).....	16
2.2.27. Küz Awırıwın İmlew (Göz Ağrısını Emleme).....	19
2.2.28. Küzge Süp Töşkende (Göze Çöp Düştüğünde).....	20
2.2.29. Küz Tényéwzen Haqlanıw (Göz Değmesinden Korunma).....	21
2.2.30. Tatran Qıwıw (Kabakulak Kovma).....	22
2.2.31. İnsége İm (Çeyiz/Pay).....	25
2.2.32. Bala Atlamaha, Höyleşmehe (Çocuk Yürüyemezse, Konuşamazsa).....	25
2.2.33. Höröngen Balanı İmlew (Emekleyen Çocuğu İlaçlama).....	26

2.2.34. Ubır Küñélé Töşken Balanı İmlew (Obur Gönüle Düşen Çocuğu İlaçlama).....	26
2.2.35. İlaq Balanı İmlew (Ağlak Çocuğu Emleme).....	26
2.2.36. Büsér İmlew (Fıtık Emleme).....	27
2.2.37. Aşqazandı İmlew (Mideyi Emleme).....	28
2.2.38. Ös Yen İmlew (Üç Can Emleme).....	28
2.2.39. Şésék İmlew (Şişik Emleme).....	32
2.2.40. Yılanqaraqtı, Qayraq Bulğandı İmlew (Yılanqaraq Hastalığını, Qayraq Hastalığını Emleme).....	32
2.2.41. Özlögöwzé, İmsek Şésén İmlew (Bitkinliği, Meme Şişmesini Emleme)	33
2.2.42. Birték Horaw (Bertik İsteme).....	33
2.2.43. Tél Osonganda (Dil Uçuğu).....	34
2.2.44. Awızlıq, Yotqoloq Bulğanda (Ağızlık, Bademcik Şişmesi Olduğunda)..	35
2.2.45. Timérew İmlew (Temren Emleme).....	35
2.2.46. Taz Tököştöröw (Kel Tokuşturma).....	36
2.2.47. Awsın Awırıwın İmlew (Diş Kurdu Hastalığını Emleme).....	36
2.2.48.Ét İmsegén, Ét Tırnağın İmlew(Köpek Memesi-Köpek Tırnağı Emleme)	37
2.2.49. Méyé Ultırtıw (Beyin Oturtma).....	37
2.2.50. Söyel İmlew (Siğil Emleme).....	37
2.2.51. Osongandı İmlew (Uçuğu Emleme).....	38
2.2.52. Vaba Awırıwın İmlew (Veba Hastalığını Emleme).....	39
2.2.53. Qızılсанı İmlew (Kızıl Emleme).....	39
2.2.54. Qara Sesekté İmlew (Kara Çiçek Emleme).....	39
2.2.55. Bizgek İmlew (Sıtma Emleme).....	39
2.2.56. Harı Awırıwınan Dawalaw (Sarılık Hastalığını Devalama).....	40
2.2.57. Zıyandaştı İmlew (Difteri Emleme).....	40

2.2.58. Osoqlaw (Hastalanan Kişinin Bir Şeyini Büyüleyip Atma).....	40
2.2.59. Yén Qağılganda (Cin Çarptığında).....	42
2.2.60. Neste Qağılganda (Bir Nesne Tarafından Çarpıldığında).....	42
2.2.61. Yénlenép Awırığandı İmlew(Cinlenip Hastalananı Emleme).....	42
2.2.62. Yérge Halıw (Yere Salma).....	43
2.2.63. Yér Zexmetén İmlew (Yer Hastalığını Emleme).....	44
2.2.64. Totanaq Awırıwın İmlew (Tutanak Hastalığını Emleme).....	44
2.2.65. Hıw Totqanda (Su Tutması).....	45
2.2.66. Yığılganda (Düştüğünde).....	46
2.2.67. Ayaq Berélhe (Ayak Burkulması).....	46
2.2.68. És Awırtqanda (Karın Ağrığında).....	47
2.2.69. Muyn Awırtqandı İmlew (Boyun Ağrısını Emleme).....	47
2.2.70. Ayaq-Qul Hızlawın Hem Bökörönö İmlew (Ayak, El Sızlaması Ve Burkulmayı Emleme).....	47
2.3.Arbawzar (Sihirlemeler).....	48
2.3.71. Étté Arbaw (Köpeği Sihirleme).....	48
2.3.72. Yılandan Haqlanıw (Yılandan Korunma).....	49
2.3.73. Yılan Arbaw (Yılan Télé) (Yılan Büyüsü).....	49
2.3.74. Téş Qorton Arbaw (Diş Kurdu Büyüleme).....	52
2.3.75. Epsénlew (Efsunlama).....	54
2.4.Mal-Tıwarzı İmlew (Hayvanları Emleme).....	54
2.4.76. Maldı Küz Táyéwzen Haqlaw (Hayvanı Nazardan Koruma).....	55
2.4.77. Bepkelerzé Küzzen Haqlaw (Civcivleri Nazardan Koruma).....	56
2.4.78. Maldı Neme Tarıwzan Haqlaw (Hayvanı Bir Şeyin Darlamasından Koruma).....	56
2.4.79. Köyöş Töyöw (Geviş Düğümlleme).....	56

2.4.80. Ésé Taşqan Maldı İmlew (İşkembesi Taşan Hayvanı Emleme).....	57
2.4.81. Sısqansıq Bulğan Maldı İmlew (Sıçancık Olmuş Hayvanı Emleme).....	57
2.4.82. Talaqtan Qotolow (Dalak AğrısındanKurtulma).....	57
2.4.83. «Éséley Bulğan» Attı Terbiyelew (Sıcaklama Olmuş Atı Terbiyeleme)..	57
2.4.84. Bızaw «Qanatı»N Ötöw (Buzağı Kanadı İyileştirme).....	57
2.4.85. Törtkö Awırıwı Hem Ut Yañırtıw (Dürtkü Hastalığı Ve Ateş Yakma)...	58
2.4.86. Mal Ürsémé Alıw, Tül Télew (Maldan Döl Alma, Döl Dileme).....	58
2.4.87. Tél-Téş Qırqıw (Dil Diş Kırkma).....	60
2.4.88. Emellew (Sixırlaw) (Sihirleme).....	60
2.4.89. Bozom (Büyü).....	62
2.5.Tebiğet Dawaları (Tabiat Devaları).....	62
2.5.90. Ülen Şifahı (Bitki Şifası).....	63
2.5.91. Réwmatizmdı Dawalaw (Romatizmayı Devalama).....	65
2.5.92. May Ülené (Mayıs Bitkisi).....	65
2.6.Télekter, Hınamış, İrim Hem Yurawzar (Dilekler, Tecrübeler, İnanışlar ve Yorumlar).....	65
2.6.93. Télekke Sığıw (Dileğe Çıkma).....	65
2.6.94. Yamğır Télew Hamaqtarı (Yağmur Dileme Tılsımlı Sözleri).....	66
2.6.95. Suk Beylew, Teñke Halıw, Doğa Yazıw (Püskül Bağlama, Para Atma, Dua Yazma).....	71
2.6.96. Hıwğa Qazan Halıw (Suya Kazan Atma).....	71
2.6.97. Qebérge Hıw Qoyow, Yañgız Tirekke Hıw Hibéw (Mezara Su Koyma, Yalnız Kavak Ağacın Su Verme).....	71
2.6.98. Telmeryén «Arqanlaw» (Su Kurbağası Bağlama).....	71
2.6.99. Yey Taşı (Yaz Taşı).....	71
2.6.100. İzgé Taştar (Kutsal Taşlar).....	71

2.6.101. Yazataş (Yada Taşı).....	72
2.6.102. Ayaz Télew (Ayaz Dileme).....	72
2.7.Tebigətke, Kük Yésémderéne Beylé Yurawzar, Télekter (Tabiata, Gök Cisimlerine Bağlı Yorumlar, Dilekler).....	74
2.7.103. Sulpan Yondoza Yuğalha (Çobanyıldızı Kaybolursa).....	74
2.7.104. Qoyroqla Yondoza Kürénhe (Kuyruklu Yıldız Görünürse).....	74
2.7.105. Hazagay Uynaha (Yıldırım Düşerse).....	75
2.7.106. Qezér Tönö (Kadir Gecesi).....	75
2.7.107. Uraza Ayınıñ Un Dürté (Ramazan Aynın On Dördü).....	76
2.7.108. Yañı Tıwğan Ayzı Kürgende Eytéle Torğan Hamaqtar (Yeni Doğan Ay Görüldüğünde Söylenen Tılsımlı Sözler).....	76
2.7.109. Kük Kilgende (Gök Gürlemesi).....	77
2.7.110. Qoyon Uynağanda (Hortum Çıktığında).....	80
2.7.111. Leysen Yawğanda (Nisan Yağmurunda).....	80
2.7.112. Yeyğoron (Gökkuşağı).....	81
2.7.113. Kekük Kiléwé (Guguk Kuşunun Gelişi).....	81
2.7.114. Zırqıwıt Kilhe (Su Çulluğu Gelirse).....	82
2.7.116. Torna Kiléwé (Turna Gelmesi).....	82
2.7.116. Habanturğay Uynaha (Saban Turgay Oynarsa).....	82
2.7.117. Fumpıldaq, Büzene, Handuğas Hem Aq Sepsékke Beylé İrımдар (Fumpıldaq, Bildircin, Bülbül Ve Beyaz Kuyruksallayana Bağlı Yorumlar).....	83
2.7.118. Qarğa Qarqıldaqanda (Karga Gakladığında).....	84
2.7.119. Qozğon Qorqoldaqanda (Kuzgun Öttüğünde).....	84
2.7.120. Hayısqa Şiqırıqlaha (Saksağan Öterse).....	85
2.7.121. Yılan Mögözö (yılan Boynuzu).....	85
2.7.122. Qırmısqa Mayı (Karınca Yağı).....	86

2.7.123. Sabıylı Yortqa Sabıy Ménen Kilgen (Çocuklu Eve Çocuk İle Gelirken)	86
2.7.124. «Tın»ğa Barıw (Dinlemeye Gtime)	86
2.7.125. Qolon Küréw (Tay Görme)	86
2.7.126. Sıyırısıq Qaraw (Sığırıcık Görme)	86
2.7.127. Sefer Sıqqanda (Sefere Çıkarken)	86
2.7.128. Qawışıwzı Yuraw (Kavuşmayı Yorma)	87
2.7.129. Höyzörgös (Sevindirici)	87
2.7.130. İşara Ménen Añlatıw (İşaret İle Anlatma)	88
2.7.131. Töş Yuraw (Düş Yorumlama)	90
2.7.132. Kön Toroşon Yuraw (Hava Durumunu Yorumlama)	95
2.7.133. ırımdar (Gelenekler)	98
2.7.134. Törlö Hınamıştar (Deneyimler)	100
2.7.135. Maxsus Yurawzar (Özel Yorumlar)	102
2.7.136. Yosof Kitabı Ménen Yuraw (Yusuf Kitabıyla Yorumlama)	102
2.7.137. Handar Ménen Yuraw (Sayılar İle Yorumlama)	102
2.7.138. Tıyıwzar (Yasaklar)	105
2.7.139. Ses Ménen Tırnaq Hem Téş (Saç, Tırnak ve Diş)	107
2.8. Alğıştar Hem Qargıştar (Dualar ve Beddualar)	108
2.8.140. Awsı Ménen Balıqsığa (avcı ve Balıkçıya)	108
2.8.141. Qurtsuğa (Arıcıya)	109
2.8.142. Malsığa (Malcıya)	109
2.8.143. Uñış Yıyıwsığa (Hasatçıya)	110
2.8.144. Huğım Huyıwsılargá (kasaplık HayvanKesenlere)	110
2.8.145. Éş Başlap Turuwsığa (İşe Başlayana)	110
2.8.146. Nigéz Qorowsığa (Temel Atana)	111

2.8.147. Öy Qotlağanda (Ev Kutlarken).....	112
2.8.148. Başqa Sıqqan Yeşterzé Qutlağanda (Düğünde Ortaya Gelen Genç Çiftleri Kutlarken).....	112
2.8.149. Yarzam Ítéwsége (Yardım Edene).....	113
2.8.150. Bérey Éşté Bérénsé Bulıp Başlawısığa (Bir İşi İlk Kez Yapana).....	114
2.8.151. Höyönsölewge (Müjdeleyene).....	114
2.8.152. Mejléste Ultırıwsılarga (Mecliste Oturanlara).....	114
2.8.153. Qunaq Hıylawısığa (Konuk Ağır layana).....	115
2.8.154. Yañı Kéyém Kéyéwsége (Yeni Kıyafet Giyene).....	116
2.8.156. Sefer Sıgıwısığa (Sefere Çıkana).....	117
2.8.156. İké Donya Rexetén Télew (İki Dünyada Rahatını Dileme).....	119
2.8.157. Ermége, Yawğa Kitkende (Askere, Savaşa Gidene).....	119
2.8.158. Exiret Télegé (Ahiret Dileği).....	120
2.8.159. Tökörökke Sesegende (Tükürürken).....	120
2.8.160. Kilehé Qazanan Qotolowzı Télew (Kazalardan Kurtulmayı Dileme)...	120
2.8.161. Hıw Töşöw (Suya Girme).....	120
2.8.162. Yoqo Aldınan (Uyku Öncesinde).....	120
2.8.163. Kéyémdéñ Tiskeréhén Kéygende (Kıyafeti Tersten Giyme).....	121
2.8.164. Qarğıstar (Beddualar).....	121
2.8.165. Qarğışqa Qarşı Qarğış (Bedduaya Karşı Beddua).....	122
BÖLÜM III: ÇEVİRİ METİN	124
3.1. Sihirli Zatlara İnanma(Sérlé Zattarğa İşanıw).....	124
3.1.1. Çok Başlı Yılan İle Ejderha(Ajdaha Menen Yuxa).....	124
3.1.2. Periler(Beréyzer).....	125
3.1.3. Periden Korunma(Birénen Haqlanıw).....	125

3.1.4. Peri Kovma(Biré Qıwıw).....	125
3.1.5. Peri Göçmesi(Biré Kúséw).....	125
3.1.6. Müslüman Peri (Mosolman Beréyé).....	126
3.1.7. Cin Kovma (Yén Qıwıw).....	126
3.1.8. Obur Ya Da Cadı(Ubır Yeki Meskey).....	127
3.1.9. Cin Dansı(Yén Béléwé).....	128
3.1.10. Bisura.....	128
3.1.11. Albastı.....	129
3.1.12. Albastı Kovma(Albastı Qıwıw).....	129
3.1.13. Cinli Ağaç(Éyelé Ağas).....	129
3.1.14. Orman Cini, Toz(Urman Éyehé, Şañ).....	130
3.1.15. Şürelé.....	130
3.1.16. Ev Cini(Yort Éyehé).....	131
3.1.17. Hamam Cini(Munsa Éyehé).....	131
3.1.18. Ahır Hazine Cini(Arbaz Xazina Éyehé).....	131
19. Mal Cini(Mal Éyehé).....	132
3.1.20. Su Cini (Hıw Éyehé).....	132
3.1.21. Su Annesi Çiçekleri(Hıw İnehé Seskeleré).....	133
3.1.22. İyi Kuşlar Ve Tulpar At(İzgé Qoştar Hem Tolpar At).....	133
3.2.Emler (İm-Tomdar).....	134
3.2.23. Şıfalı El(Şıfalı Qul).....	134
3.2.24. Kut Uçarsa(Qot Osha).....	134
3.2.25. Kut Koyma(Qot Qoyow).....	134
3.2.26. Arpacık Emleme (Arpa İmlew).....	139
3.2.27. Göz Ağrısını Emleme (Küz Awırıwın İmlew).....	142

3.2.28. Göze Çöp Düştüğünde(Küzge Süp Töşkənde).....	144
3.2.29. Göz Değmesinden Korunma (Küz Təyéwzen Haqlanıw).....	144
3.2.30. Kabakulak Kovma(Tatran Qıwıw).....	146
3.2.31. Çeyiz/Pay(İnsége İm).....	149
3.2.32. Çocuk Yürüyemezse, Konuşamazsa(Bala Atlamaha, Höyleşmehe).....	150
3.2.33. Emekleyen Çocuğu İlaçlamama (Höröngen Balanı İmlew).....	151
3.2.34. Obur Gönüle Düşen Çacuğu İlaçlama(Ubır Küñélé Töşken Balanı İmlew).....	151
3.2.35. Ağlak Çocuğu Emleme (İlaq Balanı İmlew).....	151
3.2.36. Fıtık Emleme(Büsér İmlew).....	152
3.2.37. Mideyi Emleme (Aşqazandı İmlew).....	154
3.2.38. Üç Can Emleme(Ös Yen İmlew).....	154
3.2.39. Şişik Emleme (Şəşək İmlew).....	158
3.2.40. Yılanqaraq Hastalığını, Qayraq Hastalığını Emleme(Yılanqaraqtı, Qayraq Bulğandı İmlew).....	159
3.2.41. Bitkinliğı, Meme Şişmesini Emleme(Özlögöwzé, İmsek Şəşən İmlew).....	160
3.2.42. Bertik İsteme (Birték Horaw).....	161
3.2.43. Dil Uçuğu (Tél Osonganda).....	162
3.2.44. Ağızlık, Bademcik Şişmesi Olduğunda (Awızlıq, Yotqoloq Bulğanda).....	163
3.2.45. Temren Emleme (Timérew İmlew).....	164
3.2.46. Kel Tokuşturma (Taz Tököştöröw).....	165
3.2.47. Diş Kurdu Hastalığını Emleme (Awsın Awırıwın İmlew).....	165
3.2.48. Köpek Memesi-Köpek Tırnağı Emleme(İt İmsegén, İt Tırnağın İmlew).....	165
3.2.49. Beyin Oturtma (Méyé Ultırtı).....	166
3.2.50. Siğil Emleme(Söyel İmlew).....	166
3.2.51. Uçuğu Emleme (Osongandı İmlew).....	167

3.2.52. Veba Hastalığını Emleme (Vaba Awırıwın İmlew).....	168
3.2.53. Kızıl Emleme(Qızılsanı İmlew).....	168
3.2.54. Kara Çiçek Emleme (Qara Sesekté İmlew).....	168
3.2.55. Sıtma Emleme (Bizgek İmlew).....	169
3.2.56. Sarılık Hastalığını Devalama (Harı Awırıwınan Dawalaw).....	169
3.2.57. Difteri Emleme (Zıyandaştı İmlew).....	169
3.2.58. Hastalanan Kişinin Bir Şeyini Büyüleyip Atma (Osoqlaw).....	169
3.2.59. Cin Çarptığında (Yén Qağılganda).....	171
3.2.60. Bir Nesne Tarafından Çarpıldığında (Neste Qağılganda).....	172
3.2.61. Cinlenip Hastalananı Emleme(Yénlenép Awırıgandı İmlew).....	172
3.2.62. Yere Salma(Yérge Halıw).....	173
3.2.63. Yer Hastalığı Emleme(Yér Zexmetén İmlew).....	175
3.2.64. Tutanak Hastalığını Emleme(Totanaq Awırıwın İmlew).....	175
3.2.65. Su Tutması (Hıw Totqanda).....	175
3.2.66. Düştüğünde(Yığılganda).....	177
3.2.67. Ayak Burkulması(Ayaq Berélhe).....	178
3.2.68. Karın Ağrıdığında(És Awırtqanda).....	178
3.2.69. Boyun Ağrısını Emleme (Muyın Awırtqandı İmlew).....	178
3.2.70. Ayak, El Sızlaması Ve Burkulmayı Emleme(Ayaq-Qul Hızlawın Hem Bökörönö İmlew).....	178
3.3.Sihirlemeler(Arbawzar).....	180
3.3.71. Köpeği Sihirleme(Étté Arbaw).....	180
3.3.72. Yılandan Korunma(Yılandan Haqlanıw).....	181
3.3.73. Yılan Büyüsü [Yılan Arbaw (Yılan Télé)].....	181
3.3.74. Dış Kurdu Büyüleme(Tés Qorton Arbaw).....	185

3.3.75. Efsunlama(Epsénlew).....	187
3.4.Hayvanları Emleme(Mal-Tıwarzı İmlew).....	188
3.4.76. Hayvanı Nazardan Koruma(Maldı Küz Tényéwzen Haqlaw).....	188
3.4.77. Cıvcıvleri Nazardan Koruma(Bepkelerzé Küzzen Haqlaw).....	190
3.4.78. Hayvanı Bir Şeyin Darlamasından Koruma(Maldı Neme Tarıwzan Haqlaw).....	190
3.4.79. Geviş Düğümleme(Köyöş Töyöw).....	191
3.4.80. İşkembesi Taşan Malı Emleme(Ésé Taşqan Maldı İmlew).....	191
3.4.81. Sıçancık Olmuş Hayvanı Emleme(Sısqansıq Bulğan Maldı İmlew).....	191
3.4.82. Dalak Ağrısından Kurtulma(Talaqtan Qotolow).....	192
3.4.83. Sıcaklama Olmuş Atı Terbiyeleme (Éséley Bulğan Attı Terbiyelew)...	192
3.4.84. Buzağı Kanadını İyileştirme (Bızaw Qanatın Ötöw).....	192
3.4.85. Dürtkü Hastalığı Ve Ateş Yakma (Törtkö Awırırwı Hem Ut Yañırtırw)...	192
3.4.86. Maldan Döl Alma, Döl Dileme (Mal Ürsémé Alır, Tül Télew).....	193
3.4.87. Dil Diş Kırkma (Tél-Téş Qırqırw).....	195
3.4.88. Sihileme[Emellew (Sixırlaw)].....	196
3.4.89. Büyü (Bozom).....	199
3.5.Tabiat Devaları(Tebiğét Dawaları).....	199
3.5.90. Bitki Şifası (Ülen Şifahı).....	199
3.5.91. Romatizmayı Devalama(Réwmatizmdı Dawalaw).....	202
3.5.92. Mayıs Bitkisi (May Ülené).....	202
3.6.Dilekler, Tecrübeler, İnanışlar ve Yorumlar(Télekter, Hınamış, İrim Hem Yurawzar).....	202
3.6.93. Dileğe Çıkma(Télekke Sıgırw).....	203
3.6.94. Yağmur Dileme Tılsımlı Sözleri(Yamğır Télew Hamaqtarı).....	204

3.6.95. Püskül Bağlama, Para Atma, Dua Yazma(Suk Beylew, Teñke Halıw, Doğa Yazıw).....	210
3.6.96. Suyu Kazan Atma(Hıwğa Qazan Halıw).....	210
3.6.97. Mezara Su Koyma, Yalnız Kavak Ağacın Su Verme(Qebérge Hıw Qoyow, Yañğız Tirekke Hıw Hibéw).....	210
3.6.98. Su Kurbağası Bağlama(Telmeryén Arqanlaw).....	211
3.6.99. Yaz Taşı(Yey Taşı).....	211
3.6.100. Kutsal Taşlar (İzgé Taştar).....	211
3.6.101. Yada Taşı(Yazataş).....	212
3.6.102. Ayaz Dileme(Ayaz Télew).....	212
3.7. Tabiata, Gök Cisimlerine Bağlı Yorumlar, Dilekler(Tebigetke, Kük Ésémderéne Beylé Yurawzar, Télekter).....	215
3.7.103. Çobanyıldızı Kaybolursa(Sulpan Yondoza Yuğalha).....	215
3.7.104. Kuyruklu Yıldız Görünürse(Qoyroqlı Yondoza Kürénhe).....	215
3.7.105. Yıldırım Düşerse(Hazağay Uynaha).....	215
3.7.106. Kadir Gecesi(Qezér Tönö).....	215
3.7.107. Ramazan Aynın On Dördü (Uraza Aynıñ Un Dürté).....	216
3.7.108. Yeni Doğan Ay Görüldüğünde Söylenen Tılsımlı Sözler(Yañı Tıwğan Ayzı Kürgende Eytéle Torgán Hamaqtar).....	216
3.7.109. Gök Gürlemesi(Kük Kilgende).....	218
3.7.110. Hortum Çıktığında(Qoyon Uynağanda).....	222
3.7.111. Nisan Yağmurunda(Leysen Yawğanda).....	222
3.7.112. Gökkuşağı(Yeyğoron).....	223
3.7.113. Guguk Kuşunun Gelişi(Kekük Kiléwé).....	223
3.7.114. Su Çıllığı Gelirse(Zırqıwıt Kilhe).....	224
3.7.116. Turna Gelmesi (Torna Kiléwé).....	224

3.7.116. Saban Turgay Oynarsa(Habanturgay Uynaha).....	225
3.7.117. Fumpıldaq, Bildircın, Bülbül Ve Beyaz Kuyruksallayana Bağlı Yorumlar(Fumpıldaq, Büzene, Handuğas Hem Aq Sepsékke Beylé İrimdar) 226	226
3.7.118. Karga Gakladığında (Qarğa Qarqıldağanda).....	227
3.7.119. Kuzgun Öttüğünde (Qozğon Qorqoldağanda).....	227
3.7.120. Saksığan Öterse (Hayısqa Şıqırıqlaha).....	228
3.7.121. Yılan Boynuzu(Yılan Mögözö).....	229
3.7.122. Karınca Yağı(Qırmısqa Mayı).....	229
3.7.123. Çocuklu Eve Çocuk İle Gelirken(Sabıylı Yorta Sabıy Ménen Kilgen) 230	230
3.7.124. Dinlemeye Gitme (Tınga Barıw).....	230
3.7.125. Tay Görme(Qolon Küréw).....	230
3.7.126. Sığırıcık Görme(Sıyırsıq Qaraw).....	230
3.7.127. Sefere Çıkarken(Sefer Sıqqanda).....	230
3.7.128. Kavuşmayı Yorma(Qawışıwzı Yuraw).....	231
3.7.129. Sevindirici(Höyzörgös).....	231
3.7.130. İşaret İle Anlatma(İşara Ménen Añlatıw).....	232
3.7.131. Düş Yorumlama(Töş Yuraw).....	235
3.7.132. Hava Durumunu Yorumlama(Kön Toroşon Yuraw).....	241
3.7.133. Gelenekler(İrimdar).....	245
3.7.134. Deneyimler(Törlö Hınamıştar).....	248
3.7.135. Özel Yorumlar(Maxsus Yurawzar).....	250
3.7.136. Yusuf Kitabı İle Yorumlama (Yosof Kitabı Ménen Yuraw).....	251
3.7.137. Sayılar İle Yorumlama(Handar Ménen Yuraw).....	251
3.7.138. Yasaklar(Tıyıwzar).....	255
3.7.139. Ses, Tırnak ve Diş(Ses Ménen Tırnaq Hem Téş).....	258

3.8 Dualar ve Beddualar(Algıştar Hem Qargıştar).....	259
3.8.140. Avcı ve Balıkçıya(Awsı Ménen Balıqsığa).....	259
3.8.141. Arıcıya(Qurtsuğa).....	260
3.8.142. Malcıya(Malsığa).....	260
3.8.143. Hasatçıya(Uñış Yıyıwsığa).....	261
3.8.144. Kasaplık Hayvan Kesenlere(Huğım Huyıwsılarga).....	261
3.8.145. İşe Başlayana(İş Başlap Turuwsığa).....	262
3.8.146. Temel Atana(Nigéz Qorowsığa).....	262
3.8.147. Ev Kutlarken (Öy Qotlaganda).....	263
3.8.148. Düğünde Ortaya Gelen Genç Çiftleri Kutlarken (Başqa Sıqqan Yeşterzé Qutlaganda).....	264
3.8.149. Yardım Edene(Yarzam İtéwsége).....	265
3.8.150. Bir İş İlk Kez Yapana(Bérey İşté Bérénsé Bulıp Başlawırsığa).....	265
3.8.151. Müjdeleyene(Höyönsölewge).....	266
3.8.152. Mecliste Oturanlara(Mejléste Ultırıwsılarga).....	266
3.8.153. Konuk Ağırdayana(Qunaq Hıylawsığa).....	267
3.8.154. Yeni Kıyafet Giyene(Yañı Kéyém Kéyéwsége).....	268
3.8.156. Sefere Çıkana(Sefer Sıgıwsığa).....	270
3.8.156. İki Dünyada Rahatını Dileme(İké Dunya Rexetén Télew).....	272
3.8.157. Askere, Savaşa Gidene(Ermége, Yawğa Kitkende).....	273
3.8.158. Ahiret Dileği(Exiret Télegé).....	273
3.8.159. Tükürürken(Tökörökke Sesegende).....	274
3.8.160. Kazalardan Kurtulmayı Dileme(Kilehé Qazanan Qotolowzı Télew) 274	
3.8.161. Suya Girme(Hıw Töşöw).....	274
3.8.162. Uyku Öncesinde (Yoqo Aldınan).....	274

3.8.163. Kıyafeti Tersten Giyme(Kéyémdéñ Tiskeréhén Kéygende).....	275
3.8.164. Beddualar(Qarğıstar).....	275
3.8.165. Bedduaya Karşı Beddua(Qarğışqa Qarşı Qarğış).....	277
BÖLÜM IV: SONUÇ	279
BÖLÜM V: DİZİN	283
EKLER	511

KAYNAKLAR

- AGİŞEV, İ.M., *Başkurt Tilinin Hüzüğü*, Russkiy Yazık, 1993, Moskova
- AKALIN, Şükrü Haluk Vd., “*Türkçe Sözlük*”, TDK , 11. Baskı,2011, Ankara.
- ERCİLASUN, Ahmet B., *Türk Lehçeleri Grameri*, Akçağ Yayınları, 2. Baskı, 2012, Ankara
- ERGİN, Muharrem, *Türk Dil Bilgisi*, Bayrak Yayınları, 2008, İstanbul
- EROĞLU, Ahmet Hikmet, *Türk Halk İnançlarının Güncel Değeri. I. Türkiyat Araştırmaları Sempozyumu Bildirileri*, 87-97, 2006, Ankara
- KOÇ, Aylın, *Tarihi ve Çağdaş Türk Lehçelerinde Sedalılışma*, 2005: 458-470, M.Ü. Türkiyat Enstitüsü (Yayımlanmamış Doktora Tezi), İstanbul.
- MİLCİ, Ebru Ç, *Başkurt Masalları ve Başkurt Türkçesindeki Sözcük Grupları(İnceleme-Transkripsiyonlu Metin-Çeviri Metin- Dizin)*, M.Ü. Türkiyat Enstitüsü(Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi), 2006, İstanbul
- ÖGEL, Bahaeddin, *Türk Mitolojisi I-II*, TTK, 5. Baskı, 2010, Ankara.
- ÖZTÜRK, Göksel, “Başkurt Türkçesi ve Yazı Dilinin Gelişimi” *Türkler Ansiklopedisi* 20, Yeni Türkiye Yayınları, 2002: 175-189, Ankara
- ÖZTÜRK, Göksel, *Edige Batır Destanı'nın Başkurt Versiyonu (Metin-Transkripsiyon-Çeviri-İnceleme-Dizin)*, M.Ü. Türkiyat Enstitüsü (Basılmamış Doktora Tezi), İstanbul: 2001
- SARAY, Mehmet “Başkurt”, *İslâm Ansiklopedisi* 5, 1992: 130-131, İstanbul.
- SÜLEYMENOV, Ehmet Vd., *Başkurt Halık İjadı- Hurafeler, Boş İnanışlar*, Öfö Kitap, 1995.
- ŞEN, Mesut, *Türk Dilinin Dünü ve Bugünü*, Post Yayınları, 1. Baskı, 2016, İstanbul
- TOKATLI, Suzan, “Başkurt Türkleri” *Türkler Ansiklopedisi* 20, Yeni Türkiye Yayınları, 2002: 140-152, Ankara.
- YEL, Ali Murat “Hurafe”, *İslâm Ansiklopedisi* 18, 1998: 381-382, İstanbul.
- YILMAZ, Emine, *Başkurtça* <http://yunus.hacettepe.edu.tr/~eminey/makaleler>.

TRANSKRİPSİYON ALFABESİ

A	a	A	a
Б	б	B	b
В	в	V	v
Г	г	G	G
Ғ	ғ	Ġ	Ġ
Д	д	D	D
З	з	Z	Z
Ё	ё	Yo	yo
Е	e	É	é (kelime başında yé)
Ж	ж	J	j
З	з	Z	Z
И	и	İ	İ
Й	й	Y	y
К	к	K	k
Қ	қ	Q	k
Л	л	L	l
М	м	M	M
Н	н	N	N
Ң	ң	Ñ	ñ
О	о	O	o
Ө	ө	Ö	ö
П	п	P	P
Р	p	R	r
С	c	S	S
Ç	ç	S	s
Т	t	T	t
У	y	U	u/w
Ү	ү	Ü	ü/w
Ф	ф	F	F
Х	x	X	x
Һ	h	H	h

Ц	ц	Ts	ts
Ч	ч	Ç	ç
Ш	ш	Ş	ş
Щ	щ	Şc	şc
Ъ	ъ	kalınlaştırma	
Ы	ы	I	ı
Ь	ь	inceltme	
Э	э	É	é(yalnızca kelime başında)
Ә	ә	E	e
Ю	ю	Yu	yu
Я	я	Ya	ya

BÖLÜM I: GİRİŞ

1.1.Başkurtlar

Başkurt, Volga nehri ile Orta ve Güney Urallar'da yaşayan bir Türk kavminin adıdır. Batı dillerinde *Baskhir*, Rusçada *Başkır*, Türkiye Türkçesinde *Başkurt/Başkırt* ve kendi dillerinde *Başkort* olarak adlandırılan bu Türk kavminin ismi ile ilgili çok sayıda etimolojik çalışma yer almaktadır. Başkurt Türkleri' ne mensup olan A. Zeki Velidi Togan'a göre Başkırt kelimesi Beş Ogur' dan gelmektedir(İslam Ans. 2, 1949: 328). Halk etimolojisi göre ise Başkurt ismi baş ve kurt kelimelerinin birleşmesiyle oluşmaktadır. Bu kelimenin Başkurtçada Başkort < baş + kort "kurt" şeklinde olması halk etimolojisinin kaynağını gösterir(Şen 2016: 103).

Başkurtlar dört zümreden oluşmaktadırlar(Türkler Ans. 20, 2002: 140):

1. Dağ Başkurtları: (Bürçen, Üsergen, Tamyan)
2. Yalan (Ova-Bozkır) Başkurtları: (Yurmatı, Küdey, Geyne, İrekti, Yeney, Tanıp Urugları)
3. Bu zümre çeşitli yüzyıllarda doğudan gelerek Başkurlara katılan Kıpçak, Kañlı, Suvun, Uran, Kaylı, Katay (Boyat), Kerey (Kerayit), Çuras, Nogay, Kırgız, Merkit gibi urugların parçalarından ibarettir. Bunların Dağ Başkurtları arasında yerleşenleri tam Başkurtça konuşur, batı bölgelerine yerleşenlerin çoğu Tatar şivesi tesiri altındadır.
4. Bu zümre batıdan, Bulgar ve Kazan taraflarından, bu yerler Rus istilasına uğradıktan sonra Başkurdistan'a gelen mülteci Tatar, Büker (Bulgar), Mişer ve Müslüman Çuvaşlardır. Batıda Kazan Hanlığı sahasından gelen bu mültecilere Ruslar "Başkiry Pripuşçenniki" yani "içeriye alınan Başkurtlar" adını vermişlerdir.

Bu dört topluluğun ilk üçü yarı göçebe yaşayan, geniş topraklara ve yaylalara sahip, obalar halinde yaşamaya topluluklardır. Dördüncü topluluk ise çiftçilikle uğraşmakta olan köylülerdir.

Başkurtlar'ın kökeni Türkistan'ı terkederek kuzeye yönelen ve daha sonra batıya yönelen Kıpçak Türkleri'ne dayanmaktadır. X. yüzyıldan itibaren Başkurtlar'ın faaliyetleri hakkında daha geniş bilgiye rastlanmaktadır. Oğuzlar'ın X. yüzyılda batıya doğru hareket etmelerinden sonra bölgenin nüfusunun azalmasından faydalanan Başkurtlar Hîve'ye (Hârizm) kadar indiler. Fakat aralarında sık sık meydana gelen kavgalar yüzünden Karakalpak hanlarının idaresine girdiler. Devrin kaynaklarında Başkurtlar'ın XI. yüzyıla kadar şaman oldukları, fakat Moğol hâkimiyetinden önce İslâmiyet'i kabul ettikleri belirtilmektedir. Cengiz ve oğulları zamanında ise Moğol ordularının süvari kuvvetlerini teşkil etmişlerdir. Daha sonra Altın Orda Devleti idaresinde kalabalık bir topluluk halinde varlıklarını sürdürdüler(İslam Ans. 5, 1992: 131-132).

15.-16. yüzyıllarda Cüçi'nin oğlu Şıban soyundan gelen Sibir hanları tarafından idare edilen Başkurtlar, 1552 yılında Kazan hanlığının Ruslar tarafından ele geçirilmesinden sonra, uzun yıllar Kazan Türkleriyle kader birliği ederek Ruslara karşı ortak mücadele etmişlerdir. II. Yekaterina' nın tahta geçmesinden sonra 1767 yılında çıkarılan kanunlarla, Kazan Türkleri ile birlikte Başkurtlara da kısmi haklar verilmiştir. 19. Yüzyılın sonlarında başlayan milli kimlik arayışları ve yazı dilini değiştirme talepleri gibi sebeplerle 1917 Ekim İhtilalinden sonra 23 Mart 1919'da alınan bir kararla Kazan Tatarları ile Başkurtların yolları ayrılmıştır.27 Mayıs 1920'de kurulan Tataristan Özerk Cumhuriyetinin ardından 14 Haziran 1922'de başkenti Ufa olan Başkurdistan Özerk Cumhuriyeti kurulmuştur(Şen 2016: 104-105).

Güney Ural dağlarına yerleşmiş bulunan Başkurdistan, batısında Tatar ve Udmurt Cumhuriyetleri ile çevrilidir. Yüz ölçümü 143.000 kilometrekaredir. On yedi şehri ve otuz dokuz yerleşim birimi bulunan Başkurdistan'ın toplam nüfusu, 2010 sayımına göre 4.072.292'dir. Bu nüfusun 935.880'ini Başkurtlar, 940.446'sını Tatarlar, 122.344'ünü Çuvaşlar, 1.547.893'ünü Ruslar, 75.571'ini Ukraynalılar ve 222.146'sını da diğer etnik topluluklar oluşturmaktadır. Başkurtların toplam sayısı ise 1.371.452'dir. Bu nüfusun 935.880'i Başkurdistan'da, 355.114'ü bugünkü Rusya Federasyonu içinde, 80.458'i ise eski Sovyetler Birliği topraklarının çeşitli bölgelerinde yaşamaktadır(Yılmaz, *Başkurtça*).

1.2.Başkurt Türkçesi

20. yüzyıla kadar sadece konuşma dili olarak varlığını sürdüren Başkurt Türkçesi 1920 yılından itibaren yazı dili haline getirilmiştir. Başkurtlar yazı dili olarak 19. yüzyılın ikinci yarısına kadar İdil-Ural boyu Türkçesi(Bulgar Türkçesi)ni, 19. yüzyılın ikinci yarısından itibaren Tatar Türkçesini kullanmışlardır. Ekim devriminden sonra da yeni oluşturulan Başkurt Türkçesi yazı dili olarak kullanılmaya başlanmıştır(Öztürk, 2001: 11).

Başkurt Türkçesinin ağızlarını üç grupta toplamak mümkündür: 1. Doğuda Dağ Başkurtçası olarak da adlandırılan Kuvakan ağızı, 2. Güneyde Bozkır Başkurtçası olarak da adlandırılan Yurmatı ağızı, 3. Batıda bulunan Buryan ağızı. Başkurt Türkçesinin yazı dili büyük ölçüde Kuvakan ağızına, kısmen de Yurmatı ağızına dayanmaktadır.(Şen 2016: 105)

Başkurt Türkçesinin bazı önemli dil özellikleri şunlardır:

1. Başkurt Türkçesinin ünlü sisteminde Türkiye Türkçesine göre birtakım değişimler söz konusudur. Bu değişimler: e sesi é'ye, o sesi u' ya, ö sesi ü' ye, u sesi o'ya, ü sesi de ö' ye dönüşmektedir: yét- ~ yet- “yetiş-“, yéte ~ yedi, ul ~ o, tuy ~ toy, üz ~ öz, küz ~ göz, yot- ~ yut-, bolot ~ bulut, kön ~ gün, kük ~ gök gibi.
2. İlk hecedeki u,ü ünlülerinden sonra gelen u, ü ünlüleri daima ı, i(é) şeklinde daralmıştır: uqı- “oku-“, qurqıt- “korkut-“, üzé “özü” gibi.
3. Eski Türkçe ve Türkiye Türkçesindeki a sesi bazı kelimelerde e' ye dönüşmüştür: sey ~ çay, ezem ~ adam, yeşe- ~ yaşa- gibi.
4. Eski Türkçe ve Türkiye Türkçesindeki s ünsüzü Başkurt Türkçesinde genellikle h' ye çevrilmektedir: hıyır ~ sığır, asılha ~ açılma, hal- ~ sal-, éyehé ~ iyesi “sahibi”, hıwıq ~ soğuk gibi.
5. Eski Türkçe ve Türkiye Türkçesindeki c ve ç ünsüzleri Başkurt Türkçesinde genellikle s' ye çevrilmektedir: as- ~ aç-, sıq- ~ çık-, ösön ~ için, ses ~ saç, ikénsé ~ ikinci, imse ~ emci “devacı” gibi.
6. Eski Türkçe ve Türkiye Türkçesindeki g ünsüzü Başkurt Türkçesinde genellikle v' ye çevrilmektedir: yaw- < yag- “yağmak”, taw < tag “dağ”, awız < ağız “ağız” gibi

1.3.Hurafe

Hurafe; mantıkî tabanı olmayan, gerçek hayatla ilişkisi bulunmayan inanç ve uygulamalar, iyilik veya kötülük getirebileceğine inanılan kuvvetler için kullanılan isimdir. Genellikle sihir, büyü ve bunların ürünü olan objelerle alâkalı inançlar da hurafe terimiyle ifade edilir. Din dışı alanları da kapsamakla birlikte dinî konularda daha yaygın olan hurafe hemen hemen bütün dinlerde mevcuttur. Hurafelerin, genellikle otantik dinî metinlerin zamanla yok olması ve geçmiş kavimlere ait bâtil inançların yeni dine taşınması yoluyla oluştuğu kabul edilir. Geleneksel olarak hâkim dinler tarafından kendilerinden önceki daha az karmaşık ve genel kabul görmemiş inanç ve davranışlar için kullanılan hurafe, bu özelliğiyle göreceli bir tabirdir. Belirli bir kültürün asıl dinine muhalefet eden inanç ve uygulamalar için kullanılan bu kavramın modern tanımı analitik olmaktan ziyade tasvirî ve küçük görücüdür; onun kendine has mânası farklı dönemler ve ortamlara göre değişebilir (İslam Ans. 18, 1998: 381-382).

Henüz kurumsallaşmamış halk inançlarından oluşan ilkel toplulukların dinlerinde hurafe kavramının varlığı düşünülemez. Hurafe kavramı, değer koyan bir ifade olarak ancak medeniyetin ilerleyişi sonucunda inanç biçimlerinin farklılaşması ile birlikte ortaya çıkmıştır. Bazı inançların hurafe sayılarak olumsuz anlamda ayrı bir kategoride gösterilmesi, özellikle monoteist dinlerin hâkimiyet kazanması sonucunda vuku bulmuştur (İslam Ans. 18, 1998: 381-382).

Hurafeler genel olarak her toplumda kendini göstermektedir. Hurafelerin her toplumda yaygın olması, her şeyden önce insanın özelliklerinden kaynaklanmaktadır. İnsan, sınırlı bir varlık olmasına karşı onun beklentileri, ümitleri, istekleri, arzuları sınırsızdır. Bu yüzden insan, önünü alamadığı isteklerini gerçekleştirecek, kurtulamadığı korkularını, kaygılarını giderecek insanüstü varlıklara inanma ihtiyacındadır. Ayrıca o, etrafında olup bitenleri, tabiat olaylarını, beklenmedik gelişmeleri, olağanüstülükleri anlamlandırmak istemektedir. Bu yüzden, hurafeler ortaya çıkmakta ve toplumda etkin bir rol üstlenmektedir.

Hurafeler, ister dindar olsun isterse dine mesafeli olsun insanların çoğunluğunu etkisine almaktadır. Dindar insan, mensup olduğu dinin gereklerini yerine getirdiği gibi bu dinin inanç ve uygulamaları ile ilgisi olmayan inançlara da sahip olmaktadır. Bu inançlar bazen “batıl inanç” olarak bilinir ve küçümsenir. Buna rağmen çoğu zaman

bunların etkisinin dışına çıkılamaz. Halk inançlarının genellikle kırsal kesimlerde geniş kitleler tarafından kabul gören inançlar olduğu düşünülür. Buna karşılık şehirlerde, halk inançlarının daha az etkili olduğu kanaati egemendir. Ancak halk inançlarının, yaygınlığının eğitim düzeyiyle ilgili olmadığı da gözlemlenmektedir. Halk inançlarına çok eğitilmiş kimseler arasında rastlandığı gibi eğitim düzeyi düşük olanlar arasında da rastlanmaktadır. Bu da insanların geçmişe bağlılıklarından, beklentilerinden, kaygılarından, duygusallıklarından ya da halk inançlarının “tarih aşan” özelliğinden kaynaklanmaktadır (Eroğlu, 2006: 87-97).

Türkiye’de ve Türk dünyasında hurafeler oldukça yaygın ve etkilidir. Bu hurafelerin bir kısmı eski Türk inançlarından, bir kısmı da Türklerin karşılaştığı toplumlardan gelmiştir. Bu bakımdan hurafeler, bir tarihî köke, derinliğe sahiptir ve her açıdan anlamlıdır, değerlidir. Tezimize konu olan Başkurt Türkleri arasındaki hurafeler de Başkurt coğrafyasında son derece yaygındır. Bu çalışmada incelenen hurafeler genellikle insanların tabiat varlıklarıyla ilişkisi, doğaüstü güçlere inanma, çeşitli dilekler, tecrübeler, geleneksel tedavi yöntemleri, doğa olaylarının yorumlanması ile ilgilidir.

BÖLÜM II: TRANSKRİPSİYONLU METİN

2.1.Sérlé Zattarğa Işanıw (Sihirli Zatlara İnanma)

2.1.1. Ajdaha Ménen Yuxa (Çok Başlı Yılan İle Ejderha)

Başqorttarzıñ işanıwı buyınsa, qezimgé yılan, yöz yıl yeşegenden huñ, ajdahaga ewérole. Ajdaha yılanınıñ buyı bér nise sajinga yéte, ti. Ul küldé, beğzé waqıt qozoqta yeşey.

5 Ajdaha külge hıw ése töşken mal-tıwarzı, ifrat ta beres-heresté yotor bulğan

Méñ yeşke yétkes, ajdaha yuxaga ewérole. Yuxa kéşené, bigerek te yétken qızzarzı aşay, ti. Kéşé, yenlék qiyefetene ine ala... .Lekin Allahı tegelenéñ rexmeté ménen, ajdaha, gezette, yuxa yeşene yéte almağan, ni ösön tiheñ, unı bolot küterép ala la 'Kaf tawı artına alıp barıp taşlay, ti...

10 ...Salt ayaz kükte qapıl késkéne bolot peyze bula la, kük kükretép, yeşén yeşnetép, külge töşe. Şul bolot hıwğa téyéwé bula — hıw, qaynağanday urğıla, atıla başlay, külden qot osqos bér melğün kilép sığa. Unıñ küzzeré qımız tustağınday bulıp atılıp kile, ti. Bolot tégenéñ başın qımtıp ala la, ti, küterép alıp kite başlay, ti... Ajdahanıñ kewzehé, qaramaqqa timgél-timgél, balsıq töslö bula. Küteréle torğas, tégé melğündéñ qoyrogo la kilép sığa. Ajdahanıñ qoyrogo
15 henek kéwék iké asalı bula.

Hıwzan tartıp sıgarılğan ajdaha borğolana, tartqılaşa başlay. Terey burazna yahap, yérge höyrelép kilgen qoyrogon bolğarğa totona. Üzé şıñşıp, şıyıldap hızğıra. Bérse qoyrogon yomarlay, bérse qabırğahına huğa. Nisék te qotolop qalırğa mataşa. Tik qözretlé köster unıñ başın nıq qımtıp tota, ıskındırmay.

20 Şul geresetlé dawılda ajdahanıñ qoyroqtarın borğolap barıwın kürérge bula.

Kükke küteréle barıran hayın ajdaha Qoyaş nurzarında sağıw qızgılt harı tös ala.

Beğzé tön'yaq-könsıgış başqorttarınan işetkeném buyınsa ajdaha la kéşé qiyefetene ine iken.

2.1.2. Beréyzer (Periler)

25 Beréyzer qaya-taş tişekterénde yeşey. Ular yéldé beyze tota. Ular, başqorttarzıñ üzzeré kéwék sexrelerze le yeşey. Beréyzer matur-matur kéyéztirmelerze kön ite. Tirmeler yanında qolondar beyze tora, e tire-yaqta yılqı öyörzeré, başqa maltıwar utlay. Unda his keméw-şıñéw bélmes hutlı ülen üse, ti. Beréyzer qatın ala, géwletép tuy ütkere. Tuyğa muzıkant başqorttarzı la saqıra, ti. Qışqı beréy tuyzarı waqıtında buran sığa.

30 Beğzé waqıt kéşeler beréyzer ménen üzara kiléşe iken. Unday saqta kéşeler beréyzer yarzamında bayıp kite. Éşlegen eşteré uñ bula, ti.

Beréyzer aldan tanışqan qız-qırqındı urlar bulğan.

Qezimgé başqort qiyefetene inép, beréyzer yerminkelerge le sığa, ti. Ularzı tanır ösön küzge xikmetlé darıw hörtehéñ, ti. Tik unı beréy hizmeske téyéş, hizhe, eş xarap: beréy ul
35 kéşenéñ küzén soqop ala, ti.

2.1.3. Birénen Haqlanıw (Periden Korunma)

Biré bigerek te yeş balalar ménen bulışırğa yarata. Şuğa: küre, biré éyelemehén tip, balanıñ seǵéldegéne Qór'en bité halalar. Qız balanıñ qulına qızıl munsaq (gerebe), e malayzıñ, qulına kük hürénté yép beyleyzer.

40 İsem quşılmağan balanı biré almaştırı. Şuğa, isem quştırmayınsa, unıñ yañğızın taşlap sıqmayzar.

2.1.4. Biré Qıwıw (Peri Kovma)

45 Biréler öyge éyelehe, unı mılıq alıp, qoro darı ménen atıp qıwalar. Sükeyép ultırıp, dürt möyöşke atalar, iñ huñınan méyés éséne atalar. Şulay itheñ, biréler méyés müryehénen, zıq qubıp, osop sıǵıp kite.

2.1.5. Biré Kúséwé (Peri Göçmesi)

Birélerzéñ tuqlanğan azıǵı quyu-batqaq ta başqa yuq-bar.

50 Biréler késé zatı kéwék kúsénérge yarata. Yeyén yeylewge, közön qışlawıra küse. Biré kúsengende, zıq qubıp tora: hıyırzarı möñrey, kezeleré baqıra, qolondarı sırqılday, bala-saǵahı, ilaşa. Üzzeré küzge kürénmey.

2.1.6. Mosolman Beréyé (Müslüman Peri)

Bik uqımışlı késéler beréyzé qulğa éyelestére ala. Kereklé habaǵın uqınımı — ular kilép yéte.

— Ni buyurahıñ? — tip, tége késé ni quşa, şunı üterge ezér tora.

55 — Tawzı şıldırǵız, — tihe, tawzı şıldıra.

— Bésen kiltérégéz, — tihe, şul minutta kebené ménen, osortop, alıp kiltérép yétkére. Unday beréyzé mosolman beréyé tizer.

60 Mosolman beréyénen ilek ménen hıw taşıtırğa la, qomdan arqan işterérge le bula. Ular yél-buran sıgara ala. Sıqqan yél-dawıldı tuqtatırğa la xelderénen kile. Kerek bulha, qoyaş nurınan baw işterérge le mömkin. Ularzıñ qulınan kilmegen neme yuq, ti.

2.1.7. Yén Qıwıw (Cin Kovma)

A

65 Öyge yén éyeleşhe, dürt möyöşöne tosqap mılıq atırğa. Taymıy awılı Kamile apay yoqlarğa yattımı, öy başında yénşaytan uynay başlay iken. Şunan bıl kürşéhé Zöferge: «Öyöme yén éyeleşken. Aqşam melénde kilép, at elé mılıqtan», — tigen.

Tégé, aqşam melénde kilép, iké-ös meretebe atqan — yén-şaytan qasqan.

B

Borongö başqorttarzıñ qaraşı buyınsa, ...at yén-beréyzerzéñ arbawına, küz beylewéne biréşmegen. Kéşe küzéne kürénmegen yawız kösterzé le ul yaqşı küre, tip uylağandar... Xatta
 70 at tizeté totop ultırğan kéşéné le küz beylewsé alday almay. Baytaq waqıt buş torğan öyge éyeleşken yén-beréyzerzé qurqıtıp, qıwıp sıgarır ösön de élék öyge at indérér, izgé artış ağasın yandırır bulğandar.

2.1.8. Ubır Yeki Meskey (Obur Ya Da Cadı)

A

75 Kéşe ülges te, yené begzé waqıt kéşe arahında yérze yeşey, tip uylağandar. Unı ubır yeki meskey tip yörötör bulğandar. Yendéñ éyehé téré saqta uq ubırğa ewéréléwé mömkin, ti. Böte sixırsılarza la yen urınına (sönki ular unı şaytağa hata) ubır bula. Unı sixırsı téré saqta uq bélérge bula: ular begzé waqıt séy it aşay. Eytéwzerénse, ubırzıñ aldı ğına bula, artı bulmay...

80 Taw başqorttarı eytéwénse, ubır köndözün qart babay qiyefetén ala, kisén — yarganat tösön. Tönön ubır yér östönen ut bulıp osop, küp bele-qaza kiltére: awırıw yébere, kéşelerzéñ qanın ése...

Sixırsı ülhe, unıñ ubır-yené yérze qalmahın, il gizmehén ösön, unıñ üksehéne éne qazayzar.

85 Eger ze meger kéşénéñ sixırsı bulıwı ülgenden hun ğına asıqlanha, ubır-yené térélerzé ızalata başlaha, unıñ qebéréne ye, qebérzé yañınan asıp, unıñ kükregéne yıla qazıq qağalar.

B

Meskeyzéñ, osqon börköp, yaltırap osop barıwın kürheñ, izéwzé ısqındırıp, uqınırğa kerek. Emme uğa tökörörge yaramay. Tökörheñ, qıwanıp; «El de tökörzöñ, tamağım yébéné», — tip eyte, ti.

90 W

Zıyarattan ut sıqha, unı ubır tizer. Eger ze bér ağas henektéñ satahın hındırhañ, şul ubırzıñ kösö böte, tizer.

G

95 Yaman kéşénéñ azğın yenén ubır tigender. Undayzarzı yenén şaytağa hatqan ezem tizer.

Şaytağa hatılğas, yenéne şaytan baş bulıp sığa indé. Şaytan nisék téley, bendehén şulay qotorta. «Şaytan qotqohona birélgen ezem» tigen hüız ze şunan qalğan.

Ubırlı kéşénéñ yené yoqlağas, ubırı tönön yöröy, imés. Şul mel ul kéşelerge awırıw ye bérey zıyan kiltére iken.

100 Ubırlı kéşe ülges, ubırı qebérénen tişék tişép, tışqa sıgıp yöröy. Tönde zıyaratta küréngen ut ana şul ubır indé.

Ubırlı qebérzéñ tişégéne imen söy qağalar. Şunan ğına ubır osowı böte.

Ğ

105 Meskey (ubır utı) qağılha, toz öşkörteler ze, şunu sémtéklep kéne qoyaş bayışına hibép, işékté biklep yataalar.

D

Balalarzıñ şawın tıñlap yörögen ubırlı qarsıqtı mögözlü qarsıq, tizer.

2.1.9. Yén Béléwé (Quyun) (Cin Dansı)

110 Sañdı öyöröltöp-öyöröltöp, yılan kéwék küterélgen yél-burandı, qoyondu yén béyéwé, tizer. Ul yéndéñ hıñar ayaq, hıñar qul, hıñar küz bula.

Yén-qoyonğa bılay tip uqınıp tökörörge:

— Qara yılandı qamsı it,

Qarındaşıñdı bise it,

Tfû, melgün!

115 Şulay tip eytheñ, ul ğerlene le kiré yaltara.

2.1.10. Bisura

A

120 Bisura qızıl külmeklé belekey géne harı késé qiyefeténde bula. Ular urman töpkölderéndege aqlandarza yeşey, ti. İr yénésénen bulğan bisuralar qız-qatındarız, ewretép, urmanğa alıp kite, ular ménen yaqınlıq qıla, e qatın yénésénen bulğanı irzerzé azzıra.

Kém ménen yaqınlıq qıla, şuğa bisura aqsa kiltére, ti, Şunan ul késé bayıp kite, ti.

B

125 Bisura öyge éyeleşe, tüñerek nemelerzé (hawıt-habanı) urlay. Unı mılıq atıp qına qurqıtıp, qasırğa mejbür itép bula. Qasır saqta böte qaşıq-ayaqtı, ös itép, işék aldına héltey.

Asıwlanha, zarar ite. Késége neme héltey, ondo tükkélepeseskélep böte. Şuğa la unı erlerge yaramay. Erlegenderé ösön bér babay ménen ebéyzéñ aşına yıwğıs hala, tönde österéne utın ağası héltey.

Bisuranıñ mañlayınıñ urtahında bér géne küzé bula. Üze yalбір, imsegé halбір bula.

2.1.11. Albastı

130 Yoqlağan sağında késé baslıqha, albastı basa, tizer.

Albastı — ezem zatlı melgün. İrzerge ul qatın bulıp, qatındarğa ir bulıp küréne. İrhéz (ye iré öyze yuq) qatındıñ méyés artınan tıp itép kilép töşe le, ti, babay qiyefeténe ine, ti. Möǎmine tigen ebéyge qara kostyumda kilér bulğan.

2.1.12. Albastı Qıwıw (Albastı Kovma)

135 Qıwıwsı, sıbırtqı ye sıbıq alıp, tönö buyı albastını añdıp tora. Tön urtahında tége kürénges, qamsılay-qamsılay, «qıwa» başlay:

— Qayzan kildéñ, şunda kit,
 Yıwan imsekterge kit,
 Yomşaq tüşekterge kit,
 140 Hıwzıñ ağışına kit,
 Qoyaş bayışına kit,
 Bında hiñe urın yuq,
 Qayzan kildéñ, şunda kit!

2.1.13. Éyelé Ağas (Cinli Ağaç)

145 Her nemenéñ éyehé bula: taw éyehé, taş qıwışı éyehé, yort éyehé, ağas éyehé. Éyehé bulğan ağastı éyelé ağas, tizer. Íyelé ağastı utıñğa yıǵırğa, uğa qaǵılırğa, botaǵın yıyırğa yaramay.

Éyelé ağastıñ éyehén asıwlandırhañ, késege zıyanı téye. Ul ye awırıy, ye böten bérey qıyınlıq kisere.

150 2.1.14. Urman Éyehé, Şañ (Orman Cini)

Urman éyelerén taw, Ural aryaǵı başqorttarı şürelé tip, tön'yaq-könbayıstıqlar yarımtıq tip atay. Başqorttarzıñ şürelé ménen osraşıwı xaqında törlö-törlö hüz yöröy. Şürelé késelerge, gezette, kése qiyefetende kile. Tik unıñ küze le, boto la hıñarışar bula. Ul başqa qiyefet, meselen, bürene qiyefetén de ala ala, ti.

155 Éyeler, késeler kéwék ük, hunar ite, unıñ qatını ménen bala-saǵaları la bula. Qızzarı ménen bisehé is kitkés matur bula, ti. Ular urmanda, taş qıwıstarında yeşey.

Şürelé, yış qına qısırıp, késéné elekley (şañ).

2.1.15. Şürelé

160 Halbır imseklé, hap-harı yöntes bise qiyefetende bula, ti. Késéné ewretép, qıtıqlap ültére, ti.

«Şürelénéñ qultıq astı qıwış bula, ayaǵı artqa qarap tora, yöregé kürénép tora. Bér-bér tap bulıp, qıtıqlay başlaha, tegerep kitken iñǵayǵa qultıǵınıñ astına ayaǵıñdı tıǵahıñ»,— ti torǵaynılar. Şulay itheñ, şürelé üle le quya, ti.

2.1.16. Yort Éyehé (Ev Cini)

165 A

Her yorttuñ üz éyehé bula. Késénéñ qaraltı sigénen bula unıñ yulı. Şunıñ ösön kürşeler qaraltıhın téretép halırǵa téyész tüǵél, etew yort éyelerénéñ yulı tap kilép, yorttan qot kiterge mömkin.

B

170 Öy éyehé késege kürénmey. Ul öy xujahın törlö bele-qazalarzan haqlay, yoqlağanda, töşöne inép, iskerte. Meselen, «Tor, Sewze, nişlep yoqlap yatahıñ, hıyğıñ bızawlağan bit». Sewze apay tışqa sıqha, ısınlap ta hıyırı bızawlap tora.

Öy éyehé, késege küplep kürénép ızalata başlaha, unı erlep bizzéreler.

W

175 Öy éyehé asıwlanı, tip, balalarğa öyze bik şawlamasqa qoşalar.

G

Tikten-tik işék, tezre asılha, öndeşerge yaramay. Éye qağılıwı bar. İké tapqır şawlağas qına, eylenép qararğa mömkin. Yort éyehé kürénép, borsop yörömehén ösön, yorttoñ dürt möyöşöne yomortqa kisép halahıñ.

180 İské öy urınına yañihın halır aldınan yort urının hörheñ, öy tınıs bula.

2.1.17. Munsá Éyehé (Hamam Cini)

A

Munsanıñ da éyehé bula. Yañğız munsğa barhañ, tamaq qırıp, tawış birép barırğa. Munsanan sıqqanda, eger yıwınırğa böten kése kılmehe:

185 — Xezér bérew ze kilmey, munsá éyehé, ferésteler, inégéz,— tip sığahıñ. Kése kiler bulha:

— Xezér şul kile, bıl kile, — tip eytép kitehéñ.

B

190 Kém de bulha bérew munsğa bérénsé mertebe inhe, élewkehéne yép beylep ye bulmaha tezre töböne teñke halıp sığa. Yeş balanı tew mertebe munsá töşörheler, élewkehéne suq beylep: «Suq — Hiñe bülek, hiñe bülek», —tip sıgıp kiteler.

2.1.18. Arbaz Xazina Éyehé (Ahır Hazine Cini)

A

195 Kése kéwék küréndé. Bézzéñ munsá artına iké qız-qatın bulıp, béyék sitendé aşá atlap sıgıp kitté. Atayım: «Qurqma hin unan. Ul arbaz éyehé ul», — tiné.

B

200 Azbarza qışqı halqında tönde hıyır bızawlağanda, azbar éyehé yoqlap yatqan xujanı: «Tor, hıyırıñ bızawlanı», — tip uyatır bulğan. Yeki: «Ni eşlep yatahıñ, munsáñ yana!», «Kéletéñe qaraqtar töştö!», «Yeş sabıyıñ sesey, awızın yurğan qaplağan»,— tip, öy éyehé wayımız yoqlap yatqan xujanı iskerte, imés.

W

Béreyhé bérey yerge xazina yeşérhe, yıldar ütkes, şuga yen ine. Késege ul harıq beresé bulıp ta, kése, ét qiyefetende le, başqa törlö le küréne, ti. Eger unı kürgen urınğa köl ye qoro

205 tupraq halıp sıqhañ, ul qayza ézén qaldıra, şul urındı soqop qararğa kerek: xazina şunda yatır bulır.

2.1.19. Mal Éyehé (Mal Cini)

A

210 Her xujalıqtağı maldarzıñ üz éyeleré bula. Ularzıñ yenén köyzörheñ, tap-tup basıp, artıñdan éyerép yöröy, e borolop qarahañ, bér neme le kürénmey. Mal éyeleré öyge yaqın kilmey.

B

215 Mal ülhe, başqa qaza kilhe: «Zeñké ebéy ruxına!» — tip eytérge. Zeñké ebéy ménen Zeñké babay — maldarzı qursalawsı mal éyehé. Şuğa la ular ruxına xeyér bireler. Xeyérsé bay kéşége birérge yaramay. Bayzar barıbér xeyéréñdé ezhénép: «Ez!» — tip eyte. Xeyérséñ ezé, kübé bulmay. Xeyér birér kéşé bulmaha, ét ménen béseyge birheñ de, yaray.

2.1.20. Hıw Éyehé (Su Cini)

A

220 Hıw éyeleré yılğala, külde yeşey. Ular helek bay bula. Üzzeréñ yeşegen yéréne hıw töböndegé bér taş astındağı tişékten ineler. Ularzıñ bala-sağahı gına tügél, üzzeré le hıwzan sıǵıp, tire-yünde yügérérge yarata.

B

Kiskéhén hıw alırğa barganda, bılay tizer:

— Aqbuz atlı, aq haqallı qunaq kilgen. Tehretke hıw birégéz.

W

225 Xopoldawıq-qoş qabat-qabat qısqırha, ana, hıw éyehé qısqıra, bıyıl bér kéşéné ala, tizer.

G

Asılıküldéñ batşahı — iñ olo éyehé ilge zur afet, bele-qaza kilérén başqorttarğa aldan iskertép quyır bulğan. Bele-qaza kilér aldınan unıñ hıwı, nıq taşıp, tire-yaqtı basır bulğan.

Ġ

230 Hıw éyehé irlé-qatınlı bula. Kéşéné hıwğa tarta. Batırırğa bulha, tawışlana. Qatın qiyefeténdegé hıw éyehé tañ aldınan altın taraq ménen sesén taray, ti. Kéşé öndeşhe — yuq bula la quya, ti.

2.1.21. Hıw İnehé Seskeleré (Su Annesi Çiçekleri)

235 Haqmarza hıw inehé (yeki hıw éyehé) bar tizer iné. Tomboyoq seskelerén: «hıw inehé seskeleré», — tip özmeske qoşa torǵaynılar.

2.1.22. İzgé Quştar Hem Tolpar At (İyi Kuşlar Ve Tulpar At)

A

Kekük tewze bér qatın bula. Yañğızı ğına bik mixnetlenép donya köte. Bér waqıt qunaqqa barırğa yıyına. Baş tararğa baş tarağı bulmay. Írémé, qeynehélérmé — kémdér qabalandıra bını. Sesén de ürép bôte almay qala. Şuğa keküktéñ bér qanatı yeyénké — unıhı ürélmeges ses tolomo, ikénséhé — yıyınqı, unıhı ürélgen tolomo.

Kekük-qatın zarlı bulğanğa, kekük-qoş ta zarlı.

B

Aqqošto atırğa yaramay. Eger unı ipteşenen ayırhañ, ul qarğay, ayırğan kėsénéñ zat-ırıwı qoroy.

Kügerséndé, sıyırısıqtı, kekükté ültérerge yaramay — zıyan kürehéñ.

Börköt ménen şoñqar za — izgé qoştar. Börköt qırq artıw aşa küre, ti.

Belekey yabalaq: «huq!» —tip qısırha, ul Söleymen beyğemberzén ilséhé bula.

Borongu xalıqtıñ qaraşı buyınsa, tolparzıñ qanatın bér kém de, xatta uğa atlangan batır za kürerge téyéş bulmağan. Tolpar tik tön qarañğılığında, şulay uq zur arawıqtı tiz waqıt ésénde ütérge kerek bulğanda ğına, qanatın yeygen hem batırzı küz asıp yomğansı kerek urınga iltép quyğan.

Qanatın sıǵarıp torğanında tolparzı kürheñ, uğa küz téye. Küz téyéwén kütere almay, tolpar üle. Şuğa la öyörge tönde yaqın kilgende, tamaq qırırğa, tawış birerge quşalar. Şulay iskertmeheñ, tolpar qanatı yene kėsé küzene élegéwé, uğa küz téyéwé bar, tigender. Kėsé-qara kiléwén öyörzegé başqa yılqılar za iskerte, ti.

W

Şülgen meméryehénde Aqbuzat ruxı bar. Ul ye aq hınlı hıbaylı ménen memérye awızında, ye yañğızı şul memérye hırtında, taw başında, küréne, ti. Boron Aqbuzat xörmeténe bağışlap, bında ayat uqıǵandar, qorban salır bulğandar.

2.2.İm-Tomdar (Emler)**2.2.23. Şıfalı Qul (Şıfalı El)**

Baqa ménen yılandı ayérğan kėsénéñ qulın sayqatıp awırıǵan kėsége ésérheñ, şıfalı téye. Hibet olatay iké tapqır baqanı yılından haldırıp alıp qalğan.

265 2.2.24. Qot Osha (Kut Uçarsa)

Kėsénéñ bik nıq qoto osha, arba tegermesénéñ tuǵının, éské yaǵınan hızırıp, utqa totop toralar, huñınan tewze yörek yağı yawrın başına, unan uñına, şunan baş osonda hıwlı hawıtqa halar.

2.2.25. Qot Qoyow (Kut Kyma)

270 **A**

Eger kэшэ, бэrey nemenen qurqqandan huñ, awırıy başlaha, bıl kэшэ qoto osop awırıy, tizer. Bérey ebéy saqırtalar za qot qoyzoralar. Ul bılay eşlene: awırıwzı ultırǵısqa ultırtalar, qot sıǵıp kitmehén tip, öy işégén éleler, aq qurǵaştı irétép alalar za, kэшénéñ başı östöne kiltérép, halqın hıw halınǵan séwetege aǵızalar. Bıl eş ös tapqır qabatlana. Qurǵaş törlö-törlö hındarǵa oqşap qata. Eger ul étke oqşaş bulha, bıl kэшэ étten qurqqan, tizer.

Qot qoyǵan saqta бэrey kэшэ kilép inhe, yaqşıǵa yurayzar. Kilép ingen kэшénen qot qoyowsı ös tapqır horay, tégéhé ös tapqır yawap bire:

— Nime alıp kildéñ?

— Qot alıp kildém.

280 — Nime alıp kildéñ?

— Qot alıp kildém.

— Nime alıp kildéñ?

— Qot alıp kildém.

Eger qot qoyǵanda kilép inéwsé bulmaha:

285 — Qot alıp kil, — tip бэrey kэшéné tışqa sıǵarıp yébereler. Ul kэшэ arahında yöröy birép ine. Uǵa éyerép qot kile bula.

Qot qoyop bötkes, awırıwǵa qot hıwın ésérép, qot qurǵaşın séprekke töröp, unı bétew itép qot éyehénéñ muynına taǵalar.

Eger бér qoyǵandan huñ da tégэ kэшэ awırıha, qot qoyowzı qabatlayzar.

290 **B**

Bismillahir-raxmenir-raxim,

Kil, qotom, kil,

Kil, qotom, kil.

Möryenen de kil,

295 İşekten de kil,

Tişekten de kil!

Qot töşmey ızalatha, yétege tiklém de qoyalar. Étege tiklém qoyolǵan qotto taǵıp tormayzar.

W

300 Qorayt, qotom, qorayt, qotom,

Kil, qotom, kil, qotom!

İlden oshañ, ilden kil,

Ítten oshañ, étten kil,

Maldan oshañ, maldan kil, .

305 Quştan oshañ, qoştan kil,

Hıwzan oshañ, hıwzan kil,
 Kéşénen oshañ, kéşénen kil!
 Qorayt, qotom, qorayt, qotom
 Kil, qotom, kil, qotom!

310 **G**

Qorayt, qotom, qorayt, qotom,
 Kil, qotom, kil, qotom!
 Ağın hıwzay ağıp kil,
 Aq balıqtay yözöp kil!

315

Qorayt, qotom, qorayt, qotom,
 Kil, qotom, kil, qotom!
 Ayğır bulıp kéşnep kil,
 Hıyır bulıp möñrep kil!
 Qorayt, qotom, qorayt, qotom,
 Kil, qotom, kil, qotom!
 İşekten de kil, tişekten de kil,
 Kil, qotom, kil, qotom, kil, qotom!

320

Ğ

Kil, qotom, kil, qotom,
 Íyeleréñ bında, qotom,
 Ağın hıwzay ağıp kil,
 Aq balıqtay yözöp kil,
 Íyeleréñ bında, qotom,
 Kil, qotom, kil, qotom,
 Qorayt, qotom, kil, qotom.
 Ğazrayıl feréşte ! Kiltér, qotom!
 Íyeñ bında, éyeñ bında —
 Kil, qotom!

325

330

D

335

Ayzan kildéñ — ayğa kit,
 Könden kildéñ — könge kit,
 Yérzen kildéñ — yérge kit
 Yéliden kildéñ — yélge kit!

Ž

340 Ey hin, qotom, kil, qotom,
 Saqırğanda, kil, qotom.
 Qasta töštö başıma,
 Éyehén tabıp bir, qotom.
 Qotom eméré buyınsa,
 345 Qorqot eméré buyınsa.
 Qorqot atay , qotoñ bir.
 Tülke atay , qotoñ bir.
 Qotom qayza — min şunda
 Qotom qayza — min şunda.

350 **É**

Qayt, qotom, qayt, qotom,
 Qayt, qotom: ağıp qayt —
 Ağın hıwzı yözöp sıq,
 Gölbikenéñ qoto osqan,
 355 Qamışlıqtı yırıp sıq,
 Qayt, qotom!

Yu

Erzüş, nemezüzş,
 Kefteti, keterzüş
 360 Bismillahi — kétmér,
 Eqlime, Müslime,
 Mö'mine ...

J

365 Qot qoyop ta, tawıq ultırtıp ta qoto osqan kése ipke kilmehe: «Bınıñ qoto nıq osqan.
 Yöregé urınınan tayğan», -tip uğa yörek ultırtalar, Harıqtı sala halıp, kükregén yarıp, tuqtap ta
 ölgörmegen yöregén ala halalar za qoto osqan keshéné, salqatan halıp quyıp, yöregé teñgeléne
 ultırtalar, hariq yöregé şıñgensé ultırırğa téyéş.

Qoto osqan keshénéñ kükregéne tawıq ultırtıw yolahı la bar. Unı yété törlö ülen ménen
 de ıslayzar.

370 **2.2.26. Arpa İmlew (Arpacık Emleme)**

A

Küzéne arpa sıqqan kéşénéñ itek oson, yeki yağahın oslo itép totalar za, arpağa törteler. Törtken saqta şulay tip hamaqlayzar:

- Bér. Fatimaniñ küzéne arpa sıqqan, şunı imleyém.
 375 — İké. Fatimaniñ küzéne arpa sıqqan, şunı imleyém.
 — Ös..., dürt ..., biş..., altı... .
 — Yété. Fatimaniñ küzéne arpa sıqqan, şunı imleyém.
 — Arpa! Fatimaniñ küzéne sıqma, ét k...ne sıq.

Étten yérenép, arpa bötörge téyéş bula.

380 **B**

Eger arpa hul küzge sıqha, uñ quldıñ sıñalsay barmağına qızıl yép beylep quyalar, uñ küzge sıqha — kiréhénse.

W

- Énené, qara yépke habaqlap:
 385 — Epsén-töpsön,
 Tön ütkensé böthön !
 Epsén-töpsön,
 Tön ütkensé böthön!
 Epsén-töpsön,
 390 Tön ütkensé böthön! —
 tip, arpa sıqqan küzge ös tapqır bér yaqınaytahiñ, bér alısaytahiñ.

G

- Bat, bat, bat, arpa,
 Minéñ küzge sıqqansı,
 395 Ét k...ne sıq, arpa! —

tip, küzge sıqqan arpağa ısın arpa ménen törtöp imleyzer. Im könöne ös mertebe qabatlana. Ösöhönde le ös tapqır törtehéñ. Unı tizérek bötörör ösön qayhı saqta tuğız mertebe törtörge quşalar. Bıl osraqta la ul, étten yérenép, bötörge téyéş.

Ğ

- 400 Arpa-melék, memelék,
 Méne hiñe bér kükiş!
 Un, tuğız, higéz,
 Été, altı, biş, dürt,
 Ös, iké, bér, kükiş!
 405 Tfü, Tfü, Tfü...

İmsé, şulay tip, küz tapqırına yozroq kürhete le tököre. Bıl éş ös tapqır qabatlana.

D

Arpa-melék, memelék,
 Méne hiñe biş kükiş!
 410 Arpa-melék, memelék,
 Méne hiñe dürt kükiş!
 Arpa-melék, memelék,
 Méne hiñe ös kükiş!
 Arpa-melék, memelék,
 415 Méne hiñe iké kükiş!
 Arpa-melék, memelék,
 Méne hiñe bér kükiş!
 Tfü, tfü, tfü!!!

Ž

420 Arpa huqır, min de huqır,
 Qayzan kilheñ, şunda qayt.
 Könden kilheñ, könge qayt,
 Ayzan kilheñ, ayğa qayt!
 Yélden kilheñ, yélge qayt
 425 Hıwzan kilheñ hıwğa qayt!

E

Arpanı, küldekteñ izéw oson ğına totop, törte-törte imleyzer.
 Arpa imlegen kėsénen ikénsé bérew:
 — Ni sıqqan? — tip horay.
 430 Tégéhé:
 — Arpa sıqqan, — tip yawap bire.
 — Ni imleyhéñ?
 — Arpa imleyém.
 Oşo rewéşlé öser qabat eyteler.
 435 İmlegen kėsé izéwé ménen törte-törte:
 — Ay qayta, kön qayta
 Hin de qayt, — ti.
 Şulay itép imleheñ arpa böte.

Yu

440 Küzge arpa sıqha, urta barmaq ménen aǵas botaǵına törtöp alıp, şunı arpaǵa hörteler,
hamaqlayzar:

Arpa kükéş, me, kükéş,
Esmeyém, esmeyém, me, kükéş!
Ay qayttı, kön qayttı,
445 Yaman qasta, hin de qayt!

J

Epsén, töpsön,
Minen kithén,
Ayǵa küshén,
450 Şunda üshén!
Epsén, töpsön,
Tizérek böthön!
Tfü!

Z

455 Arpa — melék, memelék,
Me, kükéş! Ewbaş, Ebjet, Hewbes,
Qaraset, Koydi(s), Kelemes, Segebes,
Qaramat, Ğarızılan, xata-bereket,
Ğaezigolan, Exselim!
460 Bına hiñe, tfü!
Bilgezizi, Eqselim,
Rexmet! Rraxim!

İ

İzéwzé ös tapqır teşleyzer ze şunıñ ménen arpa sıqqan küzge ös mertebe törteler.
465 Törtkende, şulay hamaqlana:
Hin tirhégen bulhañ,
Min irhégen.
Ay za böte, hin de böt,
Ay za böte, hin de böt,
470 Ay za böte, hin de böt!

2.2.27. Küz Awırırwın İmlew (Göz Ağrısını Emleme)

A

Sesek awırıwınan huñ küz huqıraymahın ösön, sin hizep qırındıhın halalar. Sin hizep, zur teñke zurlığı bula. Unı töşke tağıp yöröyzer.

475 Bézzéñ awıl Zeynétdin qarıy bala saqta sesekten huñ huqıray, huqıraymas ösön, sin hizepté qırıp halıw urınına yété börtök hizepté alıp, şunı ontap küzene halğandar. Küzgéneleré öyörölöp kéne sıqqan da quyğan.

B

480 Küz awırığanda, küzge imsek hötön hawzıralar. Ul xelex höt, yeğni zina bélmes yañğız qatın hötö bulırğa téyész.

...Bér kэшé yulda kitép barha, aq yılan tap bula. Aq yılan yılandar batşahı iken. Bıl, unı-bını bélme, qamsıhın ala la héltey, yılan üyezep yatıp qala.

Xezér kitép barha, ye, bér zaman bını yılandar qamap ala. Qamap alıp, elégé aq yılanğa, batşalarına, kiltérelér. Ul bişekte géne yata, xelé xel östönde bula.

485 — Xellex höt tabıp kiltér, — tizer bıl kэшége.

Kite bıl. Böte qalanı hızırıp sığa — taba almay. Tapmaha, üzene ülém kilérén béle bit indé ul. Tağı kite. Bara torğas, sitte géne bér tepeş öy ultırğanın kürép qala. «Bar ayımmı, barmayımmı?» — tip tora-tora la bara. Bargas: «İneyémmé, inmeyémmé?» — tip aptıralanıp tora la ine. Emelge qalğanday, yañğız öyze yañğız qatın bula. Şunıñ hötön hawzırıp alıp, tége aq yılandı hawıqtırğas qına, yılandar bıl kémsenené yébergen, ti.

Xellex höt bendené ana şulay ejelénen alıp qalğan.

Yüz ze bér qatın osrar, şunıñ bérewhénéñ hötö xellex bulmay qalmas, tigen.

W

495 Küzge aq halha, uqınıp-uqınıp torop: «Bur tottum, bur tottom, bur tottom! Kéf-f-f! Tfü, tfü, tfü!» — tip tökörhen, böte, ti.

G

Küz awırıwın hawa anahı tip eyte inék. hıyırzı huyğas, başın aşamay, xuja kэшénéñ bilénen ös uratıp alahıñ da bérey feqir ebéygu xeyér itép birehéñ. Ebéy baştı öşköre le bэшérép aşay. Hawa anahı böte.

500 2.2.28. Küzge Süp Töşkende (Göze Çöp Düştüğünde)

A

Küzge süp töşkende eytéle torğan qara doğa:

Ubrı, küzém yot, yot,

Meskey, küzém yotma, yotma!

505 Ubrı, küzém yot, yot,

Meskey, küzém yotma, yotma!

Ubrı, küzém yot, yot,

Meskey, küzém yotma, yotma!

B

- 510 Küzge süp töşhe, kerpékté tartıp, küzzé nıq itép asalar za:
 Sömekey küzém, yot-yot,
 Sémekey küzém, yot-yot! —
 tip hamaqlayzar iné.

2.2.29. Küz Tényewzen Haqlanıw (Göz Değmesinden Korunma)

515 **A**

Böte nemenéñ de yené bar, tip uylağan borongolar. Küz qaraşınıñ da sarpıwı téye, tizer. Bigerek te balalar küzégéwsen. Yañı tıwğan balanı küz téywüzen haqlaw ösön bélegéne qızıl séprek beylegender, mañlayına qorom hörtkender. Malayzarzıñ tübeteyéne, qızzarzıñ bişmeténe, kamzulına qaz öltögö, qusqar qabırsaqtarı, qortbaştar tékkender. İméş, nasar küz qaraşı, şul nemelerge qaraw ménen, kösön yuğalta.

B

Urın qızırıp yörögen ye uynap ultırğan balağa küz téymehén ösön, keshé kilép ingende, ölesehé unı tüp yağına ultırta, kürhetmey.

W

- 525 Ozaq yeşegen keshé yeşen yeşere. Yeşen eythe küzége.

G

Keshége küz téyhe, unı artış, ağın hıwza élegép qalğan halam, ılımıq, başqa törlö qıy ménen ıslayzar.

Ġ

- 530 Küzé téygen tip, küzé oslo keshénéñ oltorağın ye küldegénéñ bérey hüréntéhén yandırıp, öyzö tötlesleyzer. Bérey nemege, balağa ye böten keshége üte-üte qarawsığa, ularzı üte maqtawsığa: «Küzéñ téyép quyhın şunan, itegéñdé qırqıp alırmın min hinéñ», — tip eyteler, şunan küp osraqtarza oşolayıraq östep te quyalar: «Küzéñ k...téñe, k...téñ — qazıq başına!»

D

- 535 Béreyhé ikénsé keshéné ye unıñ balahın, başqa bérey nemehén maqtaha, uğa şulay tizer:
 — Ana, ayağıña tizek yebeshken!
 Tége keshé:
 — Qayza-qayza? — tip ayağın qaray başlay. Şul waqıt uğa:
 — Küzéñ şunda kithén! — tizer.

540 **Ž**

Bér, iké, ös dürt, biş,
 Tupraqqa bulhın, tfü!

Bér, iké, ös dürt, biş,
 Hibélép kithén, tfü!
 545 Yélge kithén, bizép kithén,
 Osop kithén, iñép kithén!
 Hinen kithén, şewlege kithén!
 Hinen kithén, şewlege kithén!
 Bérlekhéz qaythın!
 550 Minéñ qulım tügél,
 Ğeyşe, Fatimalar qulı, tfü!
 Böthön, kithén,
 Böthön, kithén,
 Böthön, kithén!
 555 Amin!
 İnşalla!

É

Epsén-töpsön, tizerek kithén,
 Üz küzé üzene kithé
 560 Kémdéñ küzé téyhe le:
 Qara küzzen, zeñger küzzen,
 Rus küzenen, tatar küzenen,
 Minéñ hüzém tügél,
 Ğeyşe, Fatima hüzzere,
 565 Tfü, Tfü, Tfü...

Yü

Bismillahir-raxmanir-raxim!
 Kémdéñ küzé téyhe, şura,
 Qırq kéşenéñ tökörögö,
 570 Qara küzé qara yélkehéne!

2.2.30. Tatran Qıwıw (Kabakulak Kovma)

A

Balalarziñ qolağınan éren qoyolha, tatran qısqırğandar:
 — Tatran tigen tattı (tatlı) qoş! Öyöñ qayza?

575 — Qumırıqta.
 Şulay tizer ze balanıñ qolağıña:
 — Köf, köf, köf! — tip öreler.

B

Tat, tatran, tatran,
 580 Tattırmamdır min hiñe.
 Harı ala ayıwım bar,
 Qaptırmamdır min hiñe.
 Tatran, küs, tatran, küs, —
 tip öşköreler. Şunan:
 585 İleksénéñ iké qızı —
 Ayıwzan da köslö qız,
 Ügéz kéwék köslö qız,
 Tatran, küs, tatran, küs,
 Tatran, küs!
 590 tip tağı öreler.

W

Tat, tatran, tatlı iken,
 Tattırmamın min hiñe.
 Yulawsı kürhe, irém, ti,
 595 Qumırıqtı öyöm, ti,
 Ay za qayttı, kön de qayttı,
 Tatran qolaq, hin de qayt!

G

Tat, tatran, tatran,
 600 Tattırmamdır min hiñe,
 harı ala ayıwım bar,
 Qaptırmamdır min hiñe.
 Tatran, küs, tatran, küs!
 İleksénéñ iké qızı —
 605 Ayıw kéwék küslü qızı,
 Béye kéwék hötlö qızı,
 Döye kéwék küslü qız.

Tatran, küs, tatran, küs!
 Taştan yüwke huyayıq,
 610 Taştan yüwke huyayıq...
 Qaptırmamdır min hiñe.
 Tatran, küs, tatran, küs!

Ġ

Tat, tat, tat(ı) ran
 615 Tatran tigen tatlı qız,
 İké imsegé hötlö qız,
 Munsa kürhe, öyöm, ti,
 Yılan kürhe qamsım, ti,
 Qırmısqa kürhe, irém, ti,
 620 İmen kéwék köslö iken,
 Tatran, yat, tatran, yat, —
 tip qolaqqa qısqıralar.

D

Tat, tatran, tatran,
 625 Tatran tigen — hin bulhañ,
 İzél kisken — min bulam!
 Tat, tatran, tatran,
 Tatran tigen —Hin bulhañ,
 Yayıq kisken —min bulam!
 630 Tat, tatran, tatran,
 Tatran tigen —hin bulhañ,
 İrtış kisken — min bulam!

Ž

Tat-tat, tatran,
 635 Tatran, hiñe baqıram,
 Yulda yıwan quymağan,
 Yıwanına tuymağan;
 Ata-inchén toymağan,
 Yulın arı bormağan,
 640 Boraw-boraw, borağan,

Tatran, küs, küs, küs!
 Tatran, küs, küs, küs! —
 tiheñ, qort ağıp sığa.

2.2.31. İnsége İm (Çeyiz/Pay)

645 **A**

Balanıñ qolağı bozolowsan. Ye al yaqtan, ye hırt yağınan bısqıldap tora. Şulaytha, insé téley, tizer. Qolaqtıñ hırtınan insé télehe, ine yortonan insélengen mal téley bula. Aldan télehe, ata yortonan mal horay bula. Şunan mal insélenges, şul maldıñ qanın sığarıp, awırtqan qolaqqa hörtheñ, yünele le quya, ti.

650 **B**

Qolağı bozolğan balanıñ isémén eyteheñ de méyéske qısqırahıñ:
 —Felen ulı Felendéñ
 Qolaq artı bozolğan,
 Qolağına — bér qolaq
 (Uğa — bér qolaq).

655

W

Qolaqtıñ artı bozolha, balağa artyorttan (ine yortonan) — bér qaşıq, aldı bozolha, alğı yorttan (ata yortonan) bér qaşıq biréle.

Aldı bozolha, balanıñ esehé, artı bozolha, qızzarı: «Bér qalaq!» -tip qısqıra.

660 2.2.32. Bala Atlamaha, Höyleşmehe (Çocuk Yürüyemezse, Konuşamazsa)

A

Bala ozaq atlamay ultırha, unı yul urtahına sığarıp ultırtalar. At-felen kürhe, qurqışınan torop yügére, ti.

B

665 İké-ös yeşénde le bala atlamaha, ğomanlı sağında esehé étke tipken, tizer. Şuğa atlamağan bala aşı kösöktö atlatalar.

W

Atlamağan balanın tübehénde yılı ikmek hındıralar. Şul bülengen ikmekté kéndék ebéyéne xeyér itép bireler. Şul saq bılay tizer:

670

— Yügerép, yügerép yéte alhın,
 Yügerékterzé üte alhın,
 Atlılardı la uzhın,
 Ğüméré ozon bulhın,

Hayısqandan haq bulhın.

675 G

Ozaq höyleşe almağan balanı şulay imleyzer: ay tulğan melde méyéske taba quyalar za uğa yozoroqtay ös öşe halalar. Öşeler bér-béréhéne yebésép béşe. Béşép sıgıw ménen, şul öşelerzé sabıyızñ bilénen, başınan ös tapqır uratıp alahıñ da bülehéñ. Bülgende: «Ay nisék asıla (tulğas, nıq yaqtıra), téléñ şulay asılhın», — tip eytérge.

680 2.2.33. Höröngen Balanı İmlew (Emekleyen Çocuğu İlaçlama)

Gél géne hörönöp yıgılğan balanı, tışawlı bulıp tıwğan, tizer. Bınan qutqarıw ösön, balanıñ boto arahınan ös tapqır «tışaw» kisérge kerek. Qaysı ménen «kisken» saqta:

— Nime kishéñ? — tip horay bérew. Kiséwsé:

— Tışaw kitem, — tip yawap bire. Şulay ös tapqır qabatlana:

685

— Nime kishéñ ?

— Tışaw kitem.

— Nime kishéñ ?

— Tışaw kitem.

2.2.34. Ubır Küñélé Töşken Balanı İmlew (Obur Gönüle Düşen Çocuğu İlaçlama)

690

Bala kügerénép-buzarınıp awırırha, ubır küñélé qağılğan, tizer. İñér melénde ağın hıwğa barıp, şul awırırw ménen intékken balanıñ küldegén sayqayzar. Küldekte sayqar aldınan hıwğa séprek özögö ye teñke ırgıtıp:

— Hıw inehé harises,

Hıw inehé harises,

695

Şefqetéñdé hal miñe,

Zexmetémdé sitke ses! —

tip eyteler. Küldekte ös tapqır sayqayhıñ da, hıgıp, quyınğa tıgıp qına alıp qaytahıñ, yéwés köyö géne éyehéne kéyzérehéñ, hıwzan qaytqanda, artqa borolop qaramasqa.

2.2.35. İlaq Balanı İmlew (Ağlak Çocuğu Emleme)

700

Olo méyéste ikmek béşérép alğas qına, ilaq balanı tastamalğa töröp, ikmek köregéne halıp beyleyzer ze ös tapqır méyéske tıgıp alalar. Tıqqan hayın:

— İlağıñdı ötem,

İlağıñdı örkötem;

İlağıñdı ötem,

705

İlağıñdı örkötem;

İlağıñdı ötem,

İlağıñdı örkötem,

Köf-f, Tfü, Tfü, tfü! —

tip eyteler. Bala mijıq bulha, «ılaq» urınına «mijıq» tiyéle.

710 2.2.36. Büsér İmlew (Fıtık Emleme)

A

Bala nıq ilaha, büsérzér, tip, bér ebéy saqırtalar. Gezette, büsér malayza bula. Ap-aq qına eybérgé balanı urayzar za, şul eybér üte géne awızı ménen ebéy: «ham-ham-ham!» — tip, unıñ büsérén «talay» başlay. Üze şulay tip eytém de eyte:

715 — Büsér, büsér, qara büsér,

Lep-lep büsér, lep büsér!

Bey min, bek min wejeki,

Werneki, qolqolosi, tırnaqi!

Ay qayttı, kön qayttı,

720 İy büsér, hinde de qayt!

Yanında torğan kеше imsé ebéyzen «Nime talayhıñ?» — tip, ös tapqır horay. İmsé ebéy: «Büsér talayım!» — tip ös ret eyte. Şunan büsér böte.

B

725 Büsér balanıñ ésénde kéndégé teñgelénde bula. Balanıñ ésén şul awırttır. Borongolar eytéwénse, ésten ésekerén aşay. Bala ésé awırtıwğa tüze almay ilay. İlap tınıshızlangan hayın, büsér öske qalqa. Bala tuq bulha, büsér ze tuq bula, mazahızlamay, tizer.

Büsérze imlep bötörelér. Kéndék öske qalqmas boron, tuñ mayğa temeké quşıp izeler ze séprekke halıp, kéndékté qaplap, beylep quyalar. Ye bulmaha mindék alıp, şunıñ töbö ménen törtköleyzer. Törtkölegende:

730 — Sıq, büsér, sıq, büsér,

Ésten tışqa sıq, büsér,

Sıgıp, tışta qal, büsér!

Kekreyép qat, büsér! —

tizer.

735 W

Yeş balanıñ tuqtawhız ésé awırtha, büsére bar, tizer hem unı oşolay imleyzer. Yapraq hépértkéné torap bötkenése:

— Ni sabahıñ, ni sabahıñ?

— Büsér sabam, büsér sabam, — tizer. Bıl öske tiklém eytéle:

740 — Ni sabahıñ, ni sabahıñ?

— Bösér sabam, bösér sabam.

— Ni sabahıñ, ni sabahıñ?

— Bösér sabam, bösér sabam.

745 Kezenéñ és mayın alıp, qaynatıp, qorotqa izép eseler. És mayı bösérzé qaplap tik yata,
ul ten buylap yöröy almay, ti.

Ğ

İmsé bösér ménen awırığan kėséné üzénéñ aldına qırın qaratıp ultırtıp quya la unıñ başın, ésén hıypay-hıypay bér qat öşköröp sığa. Unan awırırwzıñ ésén ıwıp, tübendegé eytémdé eytép, azaqtan aygır bulıp kėsney ze awırırwzıñ ésén téşlep ala.

750 Eytémé:

Harı bösér, harı bösér,

Qara başlı harı bösér,

Harı bösér — sos bösér,

İsten tışqa küs, bösér,

755 Küs, bösér!

Küşheñ, tısta qalırhıñ,

Keregéñ haylap alırhıñ,

Küsmehéñ, küsmehéñ,

Bına hiñe, bına hiñe,

760 hi-ha-ha!

D

Qara bühér ,

Aq bühér,

Unda yatma

765 Bında yat,

Kil, sıq!

2.2.37. Aşqazandı İmlew (Mideyi Emleme)

Aşqazan awırtqanda:

— İmém, imém şul bulhın,

770 Aşqazanım yünelhén, —

tip uqınıp, hamaqlap imleyzer.

2.2.38. Ös Yen İmlew (Üç Can Emleme)

A

775 Yeşé tulmağan balanın ésé zur bulha, unı «ös yenlé» bala tizer. Ul bala ilap yözethe, imsé ebéyge alıp barıp imleteler. İmlewsé ebéy balanı başı yağınan tota, ü balanın esehé ayaqtarınan totop, işékke «qısalar». İşékté yabıp, balanı «qısqanda», esey kéşé horay:

— İney, iney, ni qısahıñ?

Ebéy ésten yawap bire:

— Ös yen qısam, ös yen qısam:

780 İkéhén ültérem, béréhén qaldıram!

Oşolay ös tapqır qabatlana:

— İney, iney, ni qısahıñ?

— Ös yen qısam, ös yen qısam:

İkéhén ültérem, béréhén qaldıram!

785 — İney, iney, ni qısahıñ?

— Ös yen qısam, ös yen qısam:

İkéhén ültérem, béréhén qaldıram!

Östen huñ tıstağı kéşé öyge inmey, ozaq qına yöröp kilérge téyéş. Ul şulay itép ayaq yulı yazzıra. E éstégé ebéy balanı tiz géne alıp, halıp tora.

790 **B**

Yañı tıwğan balanıñ ésé öske bülénép torha, unı ös yen tizer. Bısaq, qayraq, orsoq, ürmekés awı alalar. İgézek bala tapqan kéşenén hépértkéhénen sıbıq hem kümér urlarğa kerek. Balanı ös tapqır imleyzer. İmlew könö — qoro kön (şembé). Balanı salqan halalar, kümér ménen ésene hızalar.

795 Bér yen, iké yen, ös yen!

Qayza hinéñ makamıñ? —

Taş harayzıñ ésénde.

İké yendé ültérem,

Bér yendé qaldıram.

800 Bér yen, iké yen, ös yen,

Qayzan indéñ, şunan sıq!

W

Munsağa barahıñ, yété taş alahıñ. Balanıñ isémé Sabir bulha, altı tapqır «Zahir taşı», «Gefür taşı» tip eyteler, yéténsége «Sabir taşı», tizer.

805 — Ös yen bulğan — sexewat bulğan, — tihéñ de:

— Hıwzan kilheñ, hıwğa kit,

Yélden kilheñ, yélge kit,

Kémden kilheñ, şuğa kit,

Kémden kilheñ, şuğa kit.

810 Minéñ qulım tügél, Ğeyşe, Fatimalarzan qalğan qul, — tihéñ. Şunan indé:

— Zahir taşı, Ğefür taşı,

Zahir taşı, Ğefür taşı,

Zahir taşı, Ğefür taşı,

Sabir taşı, —

815 tip yété taştı bérem-bérem alahıñ da törtehéñ, alahıñ da törtehéñ.

İmlewsé, ös tapqır munsa yağıp, ös tapqır qabatlayzar.

G

Bér, ös biş, yété, tuğız,

Tuğız, yété, biş, ös bér,

820 Yété, biş, ös bér,

Ös, bér,

Bérew.

Bér, iké, ös dürt,

Biş, altı, yété,

825 Higéz, tuğız, un,

Un, tuğız, higéz,

Yété, altı, biş,

Dürt, ös iké, bér,

Ös yen bulğas, ös yen inéñ,

830 İké yenéñ qaytır hinéñ.

Minéñ qulım tügél,

Ğeyşe, Fatimalar qulı.

Bér, iké, ös dürt,

Biş, altı, yété,

835 Higéz, tuğız, un.

Un, tuğız, higéz,

Yété, altı, biş,

Dürt, ös iké, bér.

Bér bérzen qayta.

840 Ay za qayta,

Kön de qayta —

Hin de qayt!

Ġ

845 Balanıñ éséne ös neme ménen törteler: taraq, irzerzëñ oyoq üksehé, bısaq. Ös urınga törteler ze: «Tfü, Tfü, Tfü, bar sığıp kit!»— tip, bıl eybérzerzé sığarıp ırğıtar (huñınan ularzı kiré alalar indé ul alıwın).

D

Ösan (Ös yen) awırıwın imlegende, şulay tizer:

Bér — bérzen qaytqan,

850 İké, ös dürt, biş, altı, yété,

higéz, tuğız —tupraqqa!

Bér, iké, ös dürt, biş,

Altı, yété — yélge kithén,

Bişten qaythın,

855 Bér, iké, ös — oshon, kithén,

Bér — bérzen böthön!

İtekté bér osonan бүklep totalar za, balanıñ qurhağına törteler.

Ž

860 Ös yenlé balanıñ ésén tewze étten yalatalar. Şunan ös mertebe işékke qısalar. Şunan huñ, balanı yatqırıp, iplep kéne ös tapqır éséne basahıñ. Ös mertebe imsénen: «Ni tibehéñ?» — tip horayhıñ. Ösöhönde le imsé: «Ös yen tibem», — ti.- Artaban belekey géne yan ménen uq eşlep balanıñ éséne atahıñ. Bérew: «Ni atahıñ?» — ti ös ret. Ösöhönde le: «Ös yen atam», — tip eytéрге. Uqtarzı yürgekke halıp torahıñ da, bısaq alıp, balanı qırqılağanday, huyğanday itehéñ: 865 östöndegé küldegén qırqqılap alıp, yene yürgekke hala barahıñ, yene bérew ös mertebe: «Ni huyahıñ?» — tip horay, yawapqa ös mertebe: «Ös yen huyam»,— tip eytéle. Şulay itkenden huñ, balanıñ éséne törtköley-tört- köley, şulay tihéñ:

— Küs! Küs! Küs!

Hötlö imsekke küs!

Qıw süpke küs!

870 Qula yalañga küs!

Hıwzıñ ağımına küs!

Köndöñ bayışına küs!

Qaf tawzıñ artına küs!

875 İrtensek yürgek éséndegé nemelerzé, ularğa östep balanıñ kepesén, yaraw itken eybérzerén hıw tübenéne, urmanğa, qırğa alıp barıp taşlayhıñ da, yul yazzırıp, ikénsé yaqtan urap qaytahıñ.

2.2.39. Şeşék İmlew (Şişik Emleme)

A

880 Qolaq töpteréne şeşék sıqqanda, imsek şeşkende, dürt yeki bér nise eybér ménen şeşken urıńa basa-basa hamaqlazar za eybérzerzeń her béréhén bér yaqqa yawrın aşı artqa ırǵıtar. Irǵıtılǵan eybérzer bısaq, kümér, qayraq hem başqa eybérzer bulırǵa mömkin. Unday nemeler şeşté ğerlendéréw niyeté ménen alına. Şeş imlew hamaǵı:

Ay za qaytqan bit indé,
Kön de qaytqan bit indé,
885 Hin de yehet qayt indé!..
Qara qayın qabıǵına qayt!
Qara qayındıń sugırtmaǵına qayt!
Köndöń bayısına qayt,
Hıwzıń aǵısına qayt!
890 Qayt, qayt, qayt!

B

Şeşék sıqha, sıbıq ménen ös mertebe aǵas botaǵına törtehén de şeşékke törtehén yeki tirlep kilgen attıń qolaǵı artınan tir alıp hörtehén, yeki şeşékte ğerlendérgensé erleyhén.

895 Imsek şeşe, nimenen şeşken, şunıń sebeben belérge kerek: béreyhénde ni kürép aşıǵıńı kilgendey bulha, qaytqas, üzénén usın yalay. Sebeben belmehe, irénén balaǵın yırtıp yaba ye tübeteyén qaplay.

2.2.40. Yılanqaraqıtı, Qayraq Bulǵandı İmlew (Yılanqaraq, Qayraq Hastalığını Emleme)

A

900 Barmaq şeşe. Küz awırta. Késé yaqtıǵa qaray almay intége. Şunı yılanqaraq sıǵıwı tizer. Unı bötöröw ösön ajdaha höyegé basalar (baqanı yandırǵas, höldehé qala, ana şunı ajdaha höyegé tizer).

B

Bismillehi, mer-mér,
Bismillehi, teş-töş,
905 Saqma, yılan qaraǵı!
Hin yaman, hin yaman,
hinen yaman — min yaman!
Küzge ye başqa yérge yılan qaraǵı sıqha, oşono eytehén de tökörehén.

W

910 Yılanqaraq sıqqan küzzé ısıq ménen yıwalar. Unı şulay atqaralar:

— Ni bulğan?

— Isıq bulğan, — tihéñ de, ısıqlı ustıñ hırtı ménen küzzé yıwahıñ.

Yılan tiréhén, öşköröp, küzge halhañ da awırıwı böte. Yılan qabıgın yaz yılan öñönen «sisénép» sıqqan saqta ye, halıp ölgörmehe, hızırıp alahıñ da, kéşé küzène kürhetmey géne alıp
915 qaytıp, öşköröp, yeşérép totahıñ.

Bézzéñ yaqta Yılan qarağı tigen şişme bar. Unıñ hıwı ilap qına tora. Ul bik şıfalı, hıwın alğas, teñke halalar.

G

Köyente aşatlarğa yaramay: qayraq siré qağıla. Unı qayraq ménen imleyzer. Bérew
920 qayraqqa qayraq ménen törtöp-törtöp ala, ikénséhé:

— Ni bulğan? — tip horay.

— Qayraq bulğan, qayraq imleyém, — ti imsé. Şulay ös tapqır qabatlana. Şunan:

— İméñ-tumuñ şul bulhın!—tip, qayraqtı taşlayzar.

2.2.41. Özlögöwzé, İmsek Şésén İmlew (Bitkinliğı, Meme Şişmesini Emleme)

925 A

Awırğa qalğan qatındıñ bepeyé töşmehén ösön, itek kükteyzer: unıñ küldegénéñ itegén qat-qat böklep, éré-éré sensép, tégép sıgalar. Oşono «itek küktew» tip atayzar.

B

Yadı gına bala tıwzırğan qatın, kön élék quzgalıp donya meşeqetteréne totonha, özlöge.
930 Unı şulay imleyzer:

— Nime eşleyhéñ? — tip horay bérew imsénen.

— Özzök özzökleyém, — ti imsé.

— Nime eşleyhéñ?

— Özzök özzökleyém.

935 — Nime eşleyhéñ?

— Özzök özzökleyém.

Şunan imsé özlökken qatındıñ küldek itegénéñ ös yağına köl töynep beyley. Qatın ayagına basmayınsa, köldö sisérge yaramay.

W

940 Imhınıwzan imsek şésé bula. Bérey kéşége kilép ingende, ul temlé itép aşap ultırha, hin: «Miné le saqırır bıl tabın yanına», — tip imhınhañ, «Bismilla», — tip ös tapqır ustı yalarga. Yalamahañ, imsek şésé.

2.2.42. Birték Horaw (Bertik İsteme)

A

- 945 Béréyhénéñ bilé birténhe, unı birték horap imleyzer.
 Birték horargá ös bala: baş bala, urtaysı bala, kinye bala (törlö kэшénéké bulha la yaray)
 yöröy. Ular ös öyzen birték horay:
 — Bilém, bilém birténgen,
 Birték horay min kildém.
- 950 Qaynım ulı qatınğan,
 Qatıq horay min kildém.
 Asıgız işékté, —
 tip qısqıra. Uğa işékté qısıp qına asalar, ul artı ménen tora. Şunan kilén kэшé bılay ti:
 — Qaynıñ ulı qatınha,
- 955 Qatıq tuqıp birérhéñ.
 Ulıñ bilé birténhe,
 Mal mayına yıwırhıñ, —
 tip uğa ikmek, qorot h. b. rızıq birép qaytara. Awırığan kэшénéñ bilén may ménen ıwalar,
 alıp qaytqan başqa rızıqtarız aşıatalar. Şunan ul kэшé hawıgırğa téyéş bula.
- 960 **B**
 Baş bala ménen kinye bala sümés totop sığa la, kэшége barıp, işékté qısıp, qulın hona:
 — Yétém ulı yéténgen,
 Été-boto birégéz;
 Qaynı ulı qatınğan,
- 965 Qatı-qoto birégéz;
 Báyém ulı birténgen,
 Birték horay min kilgen.

2.2.43. Tél Osonganda (Dil Uçuğu)

- Télé osongan kэшé imsége:
- 970 — Télém osongan, — ti. İmsé:
 — Bésey k...ne, — ti.
 — Ey, xayran télémdé xur ittén! Tfü, Tfü, tfü!
 — Tağı eyt.
 — Télém osongan.
- 975 — Ét k...ne.
 — Ey, xayran télémdé xur ittén, Tfü, Tfü, tfü!
 — Tağı eyt.

- Télém osonğan. Qasan bötör iken?
 — He tigensé, me tigensé bötör.
 980 — Ey, xayran télémdé xur ittén! Böthön indé, Xozayım! Tfü, Tfü, tfü!

2.2.44. Awızlıq, Yotqoloq Bulğanda (Ağızlık, Bademcik Şişmesi Olduğunda)

A

- Awızziñ möyöşteré izéléwsen bula. Şunı awızlıq bulğan, tizer.
 Awızlıqtan şulay tip qotolalar. Bérew horay:
 985 — Ni bulğan?
 — Awızlıq bulğan! İhu-hu-hu!—tip eyte awızlıq bulğan kéşé (esehé eyte, ye ikewlep eytép, kéşneyzer. Şulay ös tapqır qabatlayzar).
 Yawap birgende, bılay tip te üsteyzer:
 — Yéliden kilheñ, yélge kit,
 990 Hıwzan kilheñ, hıwğa kit,
 Qayzan kilheñ, şunda kit!
 İho-ho-ho!

B

- Yotqoloq bulha:
 995 — Anawı tawzı yotayım, — tihéñ de, tawıra qarap, tökörügöñdö yotahıñ.
 — Bınawı tawzı yotayım, — tihéñ de yene yotahıñ. Şulay ös tapqır qabatlayhıñ.

W

- Yotqoloq bulıp, tamağı awırtqan balağa qarap, imsé:
 — Ni bulğan? — ti. Esehé:
 1000 — Yotqoloq bulğan! —ti. Şunan awırıw:
 — Tawzı, taştı yotam — xup!—tip ös tapqır tökörögön yotop, ös tapqır tököre.
 — Tamağım awırta, taw yotam,
 Tamağım awırta, taş yotam!
 Tfü, Tfü, Tfü, —
 1005 tiheñ de yaray.

2.2.45. Timérew İmlew (Temren Emleme)

A

Timérewzé balan ménen tüñeretép hıza-hıza, ös mertebe şulay tihéñ:

— Eñ-eñ eñérew,
 1010 Méñ-méñ meñérew,
 Bur tottom,
 Biténe qara yaqtım.
 Tfü, Tfü, tfü!!!

Bérew timérew tip bik ozaq balnisqa yörönö. Axırı miñe kildé. Ös mertebe hızıp
 1015 qaytarğaynım, böttö le quyzı indé.

B

Timérewzé imlew ösön, qazandıñ ye méyéstéñ qoromon qırıp alalar. Şunı timérewge hörteler.

Ata timérew, ine timérew bula. Timérewzé imlegende, östönen qayraq yörötöp:
 1020 — Bismillahir-raxmanir-raxım,
 İm-imérew,
 Tim-timérew,
 Ata bulha, azmahın,
 İne bulha, imé şul, —
 1025 tip ös ye yété ret hızalar, hamaq ta ös yété qabat eytéle. Şunan bılay tihéñ:
 — Bismillahir-raxmanir-raxım
 Bında sıqma, tışqa sıq!
 İméñ-tomoñ şul bulhın!
 Minéñ imém tügél,
 1030 Ğeyşe, Fatımlar imé.

2.2.46. Taz Tököştöröw (Kel Tokuşturma)

Sınıyra ménen awırığan kése (attıñ ıyığı hımaq, bısıldap qabarıp tora) taz ménen tököşe. Taz:

— Hin sınıyra bulhañ, min — taz, — ti ze sınıyralı késeñeñ başın tököy. Tégéhé:
 1035 — Hin taz bulhañ, min — sınıyera,— tip tököy. Şulay ös tapqır qabatlana.

Tököştörgenden huñ ikéhénéñ de siré böte, tizer: sınıyra — tazzan, taz sınıyranan yérene bula, yenehé. Min belekey saqta Yañı Monasıpta Xesen tigen sınıyra Ğelimyen taz ménen tököştö.

2.2.47. Awsın Awırıwın İmlew (Diş Kurdu Hastalığını Emleme)

1040 Awsın awırıwı — bik nasar awırıw. Ul ezemdéñ tanawın ye irénén aşay. Ul qorttoñ başı qızıl bula. Asıwtaş (eséwtaş), nişatır, yeşél yar (yeşélheñger) — şunday darıwzar bula. Ularzı

Sorokindan alıp qaytalar iné. İneyém awsın sirén dawalay béle iné. Şul ös darıwzı qoşıp, butay torğaynı. Dégét kéwék darıw kilép sıgır iné. Doğahın uqıp, sirlé urınga şunı bashañ, qorttar qoyolop böte. Dawalamahañ, keshénéñ iréné le, tanawı la kiték bulıp qala.

1045 **2.2.48. Ét İmsegén, Ét Tırnağın İmlew (Köpek Memesi-Köpek Tırnağı Emleme)**

A

Keshénéñ qultığı astına oslayıp şeshék sıqha, şunı ét imsegé tizer. Unı şulay imleyzer: halma yeyép alahıñ da şunı qırq başqa özöp, her béréhé ménen elégé ét imsegéne törtöp sığahıñ. Törtken saqta:

1050 — Éten kildéñ — étke kit,
Qayzan kildéñ, şunda kit, —
tip eytehéñ.

B

Ét tırnağı sıqha:
1055 — Miñe sıqma, étke sıq,
Xujañ hinéñ min tügél,
Niñe bında kildéñ, hin?
Kit, kit, kit!
Tip hamaklayzar.

1060 **2.2.49. Méyé Ultırtıw (Beyin Oturtma)**

A

Méyé töşkende baştı yép ménen qorşayhıñ da mañlayzan, yélkenen, qolaq tişégé teñgelenen hızıp bildeleyhéñ. Qaraqarşı bildelerze totop qarayhıñ: yép artqa halıq bulha, méyé artqa töşken bula; uñğa halıq bulha — uñğa, hulğa halıq bulha — hulğa, alra halıq bulha —
1065 alğa töşken bula. Şunan baştı yawlıq ye tastamal ménen bıwıp, töyönün méyé töşken yaqtıñ qarşısında qaldırıp, ostarınan totqan xelde şul töyöñge hugahıñ:

— Töştömö? — tip horayhıñ da hugahıñ, horayhıñ da hugahıñ. Horağan hayın tégé kéşé:

— Töştö, — tip yawap bire. Şunan huñ baştı ülsep, yépté özöp taşlayhıñ.

1070 **B**

Méyé töşkende baştı ülsegen yépté tüñerekke élép kitheñ, baş awırtıwı böte. Tik tüñerekke élges, uğa borolop qararğa yaramay.

2.2.50. Söyel İmlew (Siğil Emleme)

A

- 1075 — Nime töyehéñ?
 — Söyel töyem, — tip yıwan qara yép alıp töyneyhéñ de töyneyhéñ. Bérénséhénde ös meretebe, ikénséhénde — biş, ösönsöhönde — yété, dürténséhénde tuğız h. b., şulay kübeye baralar. Töynegen bér yépté bısraq yıwıntı hıw ménen sıgarıp tügeler. Tükken waqıtta: «Minéñ qulım tügél, Ğeyşe, Fatımanıñ qulı», — tip tügeler. Şul yépter séréges te, quldağı söyelder
 1080 bötörge téyéş.

B

- Qulina ye başqa yéréne söyel sıqha, bıl kése, ay yaqtıhına söyel yén kürhetép, hamaqlay:
 — Qayza hinéñ teteyéñ?
 Bına minéñ teteyém.
 1085 Nisew hinéñ teteyéñ?
 Bérew (ikew, üsew h. b.) minéñ teteyém, —
 tip nise söyel bulha, şul saqlı yépten töyön yahap, unı kése küp yörögen yerge taşlay.
 Bıl imdé ös tapqır qabatlağas, söyel böte.

W

- 1090 Söyel böthön ösön, şulay tip hamaqlayzar:
 — Söyel sörökke sıqhın,
 Sörök düñgekke sıqhın!

G

- Hépértké habınan bér sıbıq alıp, şuğa nise söyel, şunsa kirték kirtéhéñ. Bérew:
 1095 — Nime kirtéhéñ? — tip horay. İmsé:
 — Kirték kirtem,— ti. Şulay ös tapqır qabatlana:
 — Nime kirtéhéñ?
 — Kirték kirtem.
 — Nime kirtéhéñ?
 1100 — Kirték kirtem.
 Şulay itép eytéşkenden huñ biré taban sıbıq ménen hıpırırğa la örlökke qıstırıp quyırğa kerek.

Ğ

- Söyel, qısıw sıqha:
 1105 — İm, im, imremin,
 İmlemeheñ, möhremin, —
 tip hamaqlay-hamaqlay, ularzı kük qelem ménen tüñeretép hızıp sığahıñ.

2.2.51. Osongandı İmlew (Uçuğu Emleme)

- 1110 Osonop awırıǵanda, salǵını qıp-qızıl itép qızzıralar za awırıwzı sıǵarıp, öy möyöşöne ultırtıp, şul salǵıǵa ös tapqır şılatıp hıw börkeler:
- Qayzan kilheñ, şunda kit!
- Kölden kilheñ, kölge kit,
- Hıwzan kilheñ, hıwǵa kit!
- Kilheñ kön bayışınan,
- 1115 Köndüñ batışına kit!..

2.2.52. Vaba Awırıwın İmlew (Veba Hastalığını Emleme)

Vaba — bik yaman awırıw. Kéşé ayaq-qulı qoroşowzan intége. İrtensek awırıy başlaha — kis üle. Vaba ménen awırıǵan kéşéné erém, artıw hıwı ménen qoyondoralar, hamaǵı (qara doǵahı) onotolǵan.

1120 2.2.53. Qızılsanı İmlew (Kızıl Emleme)

- Qızılsa sıqqan kéşeǵe (yey) böldörǵen kéwék qızıl yéméşelek aşatalar.
- Bende — sebepsé,
- Alla — sixetsé,
- Bende — sebepsé,
- 1125 Alla — sixetsé,
- Bende — sebepsé,
- Alla — sixetsé.
- Allam,, üzéñden yarzam!
- Sixetteréñdé bir! —
- 1130 tip eyteler. Şunan, ni, awırıw hawıǵa.

2.2.54. Qara Sesekté İmlew (Kara Çiçek Emleme)

Qara sesek — yaman sir. Qısıǵanda tırnahañ, bıjır bulıp ézé qala. Unan haqlanıw ösön, qızılsanı imlegen kéwék imleyzer. Şul uq hamaqtı eyteler:

- Bende - sebepsé,
- 1135 Alla — sixetsé (Ös tapqır)...
- Allam, üzéñden yarzam!
- Sixetteréñdé bir!

2.2.55. Bizgek İmlew (Sıtma Emleme)

1140 Bizgek ménen awırıǵan kэш́ené: «Méyéske yaǵam! — tip qurqıtalar. Qurqışınan tértlehe, kэш́e bizgek totowzan arına.

2.2.56. Harı Awırıwınan Dawalaw (Sarılık Hastalığını Devalama)

Harı awırıwı tip bawır awırtıwǵa eyteler. Bıl awırıwǵa tariǵan kэш́e tabaqtaǵı hıwǵa sabaq yéberép, şuǵa qarap ultıra, balıq öyezep kitép üle.

Awırıw awızına kömöş teñke qabıp ultıra. Azaq unı töşene basa.

1145 2.2.57. Zıyandaştı İmlew (Difteri Emleme)

Zıyandaş tip, tapma hımaq, kэш́ené bıwıp hala torǵan awırıwǵa eyteler. Kэш́e zıyandaş bulha, muynı borolop qala. Béreyhénéñ balahı üle tıwha, zıyandaş bulǵan, tizer.

Zıyandaş yulawsıǵa yoǵa.

1150 1. Ayıwzıñ tırnaǵın, höyegén alalar. Kэш́e zıyandaş bulha, bıwmanan awırıha, unı, şul höyek-tırnaqtarızı tötetép, ıslayzar.

2. Bürénéñ iké irénén de tüñeretép kene qırqıp alalar za kirép kiptérelér. Qorhaqtaǵı bala zıyandaş bulha ye awır tıwha, gomanlı qatındı «büre awızı» aşıa ütkereler.

3. Zıyandaş balanı aşay, tizer. «Büre awızı» ye ul bulmaha, doǵalıq yazılǵan ütkerme bétew qullanalar. Qatındı şul ütkerme aşıa ütkereler.

1155 «Büre awızı»nan ütheñ de, doǵa-ütkermenén ütheñ de bér, tizer.

2.2.58. Osoqlaw (Hastalanan Kişinin Bir Şeyini Büyüleyip Atma)

A

Kэш́e tapma ménen ye yénlenép awırıha, etes ye tawıq salalar. Salıw qanı yérge aǵırǵa téyész tügél. Şuǵa könekte géne salalar. Salǵan saqta ös tapqır:

1160 —Awırıwǵa im bulhın,

Renyéwge şıfa bulhın, —

tip eyteler. Şunan unı, awırıwzan alıǵan séprek ménen urap, şem yaqtılında osoqlap, ös (yété) yul satına alıp barıp taşlayzar.

1165 Osoq awırıwı yél ménen qaǵıla. Kэш́e yénlene. Osoqlaǵanda eytéle torǵan doǵahı, hamaǵı yuq. Osoqto taşlap qaytqanda, isir ye ét bulıp sıyıldap, ye qoş bulıp sutıldap érgehéne kilgéley.

B

Osoqtan huǵılǵan awırıwızı la osoqlayzar. Şul waqıtta bıl kэш́enen sir (renyéw) kite.

1170 Saǵıw séprekten qursaq eşleyzer. Şul qursaqqa yarsıq-marsıqtan, balsıqtan hawıt-haba yahayzar. Şularızı awırıw kэш́e yanına halalar (kisén ye irtensek). Bıl hawıt-haba, qursaqtar bér kön buyı awırıw érgehénde yatırǵa téyész. Qoyaş bayıp, kэш́e ayaǵı hil bulǵas, tañ ménen imsé yarzamsılı ménen osoqto alıp:

— Eyzegéz, eyzegéz! Bına hiñe tustaq, bına hiñe qalaq. Eyzegéz, hézzé qunaqqa alıp kitem, — tip sıgıp kite. Renyéw ze şular ménen kitérge téyéş.

1175 Renyéw qıwıwsılar yul yañılıştırıw ösön artqa qaramay ğına ikénsé késénéñ öyöne qayta. Awırıw yanına bér kön buyı kilmey.

W

Qursağ, hawıt-haba eşlep ultırğan saqta kilép ingen késé, yomoşon yomoşlamay, tiz géne:

1180 — Nime töyehéñ? — tip horarğa téyéş.

Osoqlawsı uğa:

— Osoq töyem, — tip yawap bire. Horaw-yawap ös tapqır qabat-lana:

— Ni töyehéñ?

— Osoq töyem.

1185 — Ni töyehéñ?

— Osoq töyem.

Qursaqtar, hawıt-habalar ezér bulğas, awırıw érgehéne quyalar za:

— Hinéñ öyöñ bıl tügél,

Hinéñ öyöñ—qumırıq —

1190 Qayt indé, qayt indé, —

tip hamaqlayzar, şunan arttarına qaramay ğına oşo qursaqtarız alısqa alıp barıp taşlayzar.

Qursaqtı höyek ménen bérge taşlaw bigerek kiñ taralğan. Awırıwsığa bağışlap qorban salalar. Unıñ itén höyegéne tés tigézmey géne aşayzar. Şunan höyekterzé yıyıp, qursaqtı töröp, şunıñ arahına halıp, bötehén bérge könek ménen qırğa alıp barıp taşlayzar.

1195 **G**

Osoq taşlarğa iké késé bara. Qaytqanda, artqa borolop qaramay ğına qaytalar: béréhé teqbir eyte, béréhé yırlay. Awırıw éyermehén ösön ikénsé yuldan qaytalar. Eger yul yañılıştırırğa mömkinlék bulmaha, bismilla itép, yuldı ös qat arqırı hızıp kitehéñ. Sir şul «kerte»né aşığa almay.

1200 **Ğ**

Sirzerzé hépértké artı ménen osoqlay inék. Awırıwziñ tenéne bér nise tapqır törtebéz ze eytémleybéz:

— Osoq, osoq,

Qayzan kildéñ, şunan sıq!

1205 Osoqto sıgarıp taşlağanda la şulay tibéz. Unan tağı bılay eytémleybéz:

— Osoq, osoq, oslağan,

Sırxawımdı urağan,

Sırxawımdı urağan da
Üzéne iş urlağan!

1210 **2.2.59. Yén Qağılganda (Cin Çarptığında)**

A

Késénéñ tuqtawhız başı awırtha, tené hızlaha, yén qağılgan, tip imleyzer. Unday saqta: «Yerge halmayınsa, ezem bulahı tügél!» —tip eyteler. İmsé awırıwzıñ buyın yété törlö yép ménen yété tapqır ülseý. Şunan ul yépterzé alıp barıp küme. Kümér aldınan ayğa qarap:

1215 — Yén qağılgan keshémdéñ

Tösö-buyı kipkendér.

Teñrénéñ qözreté bulıp,

Hinéñ geziz bendeñe

Nurı-zawıq qaytqandır, -

1220 ti. Oşonan huñ awırıw yété aznanan da qalmay hawıgırğa téyéş.

B

Sarpıw (sarfiw) huğılıp awırığan ir balanı kentey éttéñ, qız balanı arzan éttéñ yönö ménen ıslayzar.

2.2.60. Neste Qağılganda (Bir Nesne Tarafından Çarpıldığında)

1225 Neste qağılganda, awırığan keshénéñ tırnağın, unıñ üze buyı ös törlö (qızıl, qara, aq) yép, kümér, yene kilép, şeşké tırnağı, köl alalar. Şularzı berge töreler. Törgende:

— Yéldeñ kilheñ, yélge kit,

Yérzen kilheñ, yerge kit,

Hıw inehé hıwğan haqal,

1230 Yér inehé Yéren haqal,

Qayzan kilheñ, şunda kit,

Qabat kilép yöröme! —

tip hamaqlayzar. Şunan şul töyönsöktö yété yul satına alıp barıp taşlayzar. Alıp kitép barıranda: «Eyze, eyze, kitték, kitték!» tip «köslöklep», sirzé «éyertép» alıp kiteler.

1235 Qaytqanda, artqa eylenép qaramay ğına, yul azaştırıp, ikénsé yaqtan urap-urap qaytalar. Yuqha, awırıw éyere bula.

2.2.61. Yénlenép Awırığandı İmlew (Cinlenip Hastalananı Emleme)

Yété mulla awırıwzıñ yété yağınan ultırıp, kitap ménen huğa-huğa öşköre. Bérew utın qırqıp tora, uqınıp tora.

- 1240 — Kil, muyınıñdı öze sabam, — tip kizene.
Yén huqha, awırıwzan:
— Kém huqtı? — tip horayzar. Awırıw eytmey qırtalaşa.
— Muyınıñdı öze sabam, — tip yanağas qına, unıñ isémén eyte:
— Şul huğıldı.
- 1245 Yén késege bildelé kése hınında huğıla. Şuğa awırıw unı eytmey. Eyttergenden huñ, şul isémdé qağızğa yazıp, unı utqa taşlayzar. Şunan tége kése yén yélpéwénen yazıla.

2.2.62. Yérge Halıw (Yere Salma)

A

- 1250 Ayaq-qul hızlağanda, yérge halalar. Unı şulay atqaralar, hıwğa tırnaq, ses, yomortqa qabıǵı, köl halalar.
Bismillehi, yérzen kükke,
Bismillehi, kükten yérge,
Bismillehi, geréşten kükke, —
tip, qara doğa uqıy-uqıy, hıw halıǵan hawıttı ós mertebe awırıw tireley uratıp alalar za,
1255 yul satı arahına tügeler. Şulay itheñ, awırıw yérge kite bula.

B

- 1260 Qara tön urtahında kése ayaǵı hil bulıp yérzegé bar téréklék teren yoqoğa kitkes, şılt itken de tawış yuq saqta, keze baqırıwı la, ét öröwé le işetélmegén melde imsé séy tawıq yomortqahı ala. Unda tewze yép hıyırılıq qına tişék tişe. Awırıwzıñ káyéménen qızıl yép ala la şunı, bér tinlék aqsanı, totıqqan timér qazaqtı hem qoş tırnaǵın elége tişékke töşöre. Şul yomortqanı awırıw tireley yöröte-yöröte:

- Epsén, epsén,
Bında torma,
Kit hin.
1265 Kém yébergen,
Şuğa kit!
Awır sirzé
Alıp kit! —
tip hamaqlay. Şunan ul yomortqanı awırıwzıñ bérey küldegéne urap, ye soqorğa, ye
1270 külge, ye süplékke, ye aǵın hıwğa hélteyzer.

W

- Bézzéñ awıl qarsıqtarı yérge halıp imleyzer.
Bérey késege zexmet qağıldı, ti. Ul imsége kile. Lekin imsé imlerge télep barmay. Sönki zexmet uğa küse, ti. Şuğa imsé yété törlö nemenen im yıya. Unda tırnaq, ses, köl, kümér,

1275 totonolmağan éne, térégömöş, bér tin aqsa bula. İmsé şularzıñ bötehén bér töyönsökke yıya. Şunan elégé töyönsöktö awırıw tireley uñdan hulğa eylendére. Eylendérgende, şulay tip hamaqlay:

— Yér inehé Yéren haqal,

Hıw inehé hıwğan haqal,

1280 Yérzen téyheñ, yérge kit!

Yélden kilheñ, yélge kil!

Bına hiñe yawlıq,

Selimege bir hawlıq!

1285 Bıl hamaq ös mertebe qabatlana (kém awırıha, şunıñ isémé eytéle). İmsé şulay ti ze imén yérge halırğa sıgıp kite. Awırıwğa zexmet qayza qağılğan, ul unı şunda halırğa téyéş. Şunı «yérge halıw» tizer.

Yérge halırğa barıranda la, qaytqanda la artqa qararğa yaramay. Kéşe osrap, öndeşhe le, tuqtamasqa, uğa yawap birmeske, öndeşmeske. Artqa qarahañ, tuqtap öndeşheñ, awırıw kiré qayta, ti.

1290 **G**

Yérge halğanda, bılay tip hamaqlayzar:

— Yér éyehé Yéren haqal,

Hıw inehé hıwğan haqal,

Unı (awırığan kéşéné) totma, yéndé tot,

1295 Yén kéndégé — barı bér.

2.2.63. Yér Zexmetén İmlew (Yer Hastalığı Emleme)

Qoyaş bayıǵas, yérge zexmet yata. Şul waqıt yığılhañ, yér zexmeté qağıla. Unıñ sirén bér dawa ménen de aldırıp bulmay. Bala sirlemehén ösön şul uringa balanı «bés» ittéreler, köl halalar. Oşo waqıt eytémlep toralar:

1300 — Yér anahı Yéren haqal,

Hıw anahı Kören haqal,

Miné totma, bıñı tot!

1305 Şunan şım ğına alğa kitechéñ, borolorğa yaramay. Bér az ul hinéñ artıñdan qıstırzap-qıstırzap kile. Öyge qaytıp yétkensé, höyleşmeske, xatta tamaq ta qırmasqa. Yérge köl halğanda, «bismilla» tip eytérge yaramay. Yuǵihe, sir üzéñe kiré yoǵa.

2.2.64. Totanaq Awırıwın İmlew (Tutanak Hastalığını Emleme)

Totanaq awırıwı törlö sebepten: qapıl tértlep qurqıwzan, yığılıwzan bula. Awırıw kéşe tamaqtan yaza. Unıñ xelé böte. Basıp ta tora almay. İsén yuǵalta, téşén şıǵırlata...

1310 Dawahı şul: awırıwzı gölyémés habağı ménen sabırğa kerek. Ul yañı ğına kisélgen bulırğa téyéş. Siséndermeyénse, gölyémés hıwına téymeske. Saba-saba, doğa uqıy-uqıy awırıwzı ös mertebe eylenép sıǵahıñ:

— Nime huǵılǵan, nime qaǵılǵan, şul sıǵıp kithén! — tihéñ.

2.2.65. Hıw Totqanda (Su Tutması)

A

1315 Yat yérzén hıwı qayhı bér kэшélerge yaramay: éshe yeki yıwınha, tenéne yuq-bar sıǵa. Şunı hıw totowı tizer. Yat yérzén hıwın fayzalanıwzan ewel östön-den séprek özöp hıwğa taşlarǵa kerek. Şunan huñ ğına bıl hıwzı ésheñ de bula, uǵa qoyonorga la yaray.

B

Küldek-yawlıqtan hürénté alıp hıwğa halǵas:

1320 — Hıw, miné totma,
Ana oşo yépté tot, —
tip eyteheñ de şunan hıwğa töşehéñ.

W

1325 Yér inehé Yéren haqal,
Hıw inehé harı haqal!
Miné totma, unı tot,
Aq haqallı qarttı tot!
Yérzen kilheñ, yérge kit,
Hıwzan kilheñ, hıwğa kit.
1330 Büzenenen may hora,
Yabaǵanan yön hora.
Yérzen kilheñ, yérge kit,
Hıwzan kilheñ, hıwğa kit,
Hiñe (awırıǵan kэшénéñ isémé) hawlıq,
1335 Qalǵan kэшége yawlıq...

G

Kэшénéñ ayaqtarı hızlaǵanda, séy bereñgené urtalay yarıp, awırtqan urındı ısqırǵa. Işqıǵanda şulay tip eytémleyheñ:

1340 Hıw inehé harises,
Yér inehé Yérensés!
Minéñ qulım tügel,

Ğeyşe, Fatima qulı,
 Miné totma,
 Oşono tot!
 1345 Şunan bereñgené yérge kümeheñ.

2.2.66. Yıgılğanda (Düştüğünde)

A
 — Tfü-Tfü-Tfü,
 Şaytan, miñe qağılma,
 1350 Ana, yénge qağıl, —
 tip hamaqlap, qağınıp-huğınıp, yıgılğan yérge ös tapqır tökörehéñ.

B
 Késé ayaq astında yatqan eybérge hörönöwsen. Utın ağasını, timérmé, taşmı — barıbér:
 — Atam ruxınan, esem ruxınan! — tip, unı artıña taşlayhıñ.

1355 **W**
 Kisén yıgılhañ, neste qağıla. Şuğa la:
 Şaytañğa awırlıq,
 Bendege yeñéllék! —
 tip eytérge.

1360 **Ğ**
 Tfü, Tfü, tfü!
 Balağa qağılma, yénge qağıl,
 Yénge qağıl!
 Ay, Allam, way, Allam,
 1365 Way, balam, way balam,
 Tıñlamanıñ bit, balam,
 Yénge qağılma, balam! —
 Bala yıgılıp kithe, bına şulay tip hamaqlayzar.

2.2.67. Ayaq Berélhe (Ayak Burkulması)

1370 Ayaqtı bergende:
 — Ayağımdı taşqa berzém,
 İnna-anni, kati-katika, —

tip hamaqlap, awırtqan urındı ıwalayhıñ.

2.2.68. És Awırtqanda (Karın Ağrıdağında)

- 1375 És awırtqanda:
— Ésém, esém, awırtma,
Bér hıypayım, iké hıypayım, —
tip, ös tapqır eytép, awırtqan urındı hıyparğa.

2.2.69. Muyın Awırtqandı İmlew (Boyun Ağrısını Emleme)

- 1380 Muyın awırtha, yaman yatqan, tizer. Unı bötöröw ösön tüñgekke (ye bağanaga, ye ata qazğa) ös tapqır:
— Esselemegeleyküm!
— Esselemegeleyküm!
— Esselemegeleyküm!—tip selem birép, «tüñgek» («bağanala!», «ata qaz!») hüzén
1385 eytép üterge, tizer. Şulay tiheñ, muyındıñ hızlawı böte.

2.2.70. Ayaq-Qul Hızlawın Hem Bökörönö İmlew (Ayak- Sızlaması ve Burkulmayı Emleme)

A

- 1390 Ayaq-qul hızlaha, mal höyegé ménen imleyzer. Ul yalanda quzğalmay yatqan höyek bulırğa téyész. İmlegenden huñ kiré urınına quyırğa kerek.
Şunan tağı eseyémdéñ imlewé iste qalğan:
Aq taş, qara taş,
Aq taş, qara taş,
Bına hiñe, Teñré, baş!

1395 B

- Höyek ménen imlew hamaqtarı:
Bér, iké, ös — osop kithén,
Dürt, biş — bizhén, kithén.
Altı, yété — yélge!
1400 Higéz, tuğız — tupraqqa!
Uñdan kilheñ, uñğa kit,
Huldan kilheñ, hulğa kit,
Yérzen kilheñ, yérge kit!
Higéz, tuğız — tuqtahın,

1405 Tuğız, higéz — kithén.
 Yété - yélge,
 Altı, biş — bizhén,
 Dürt, ös — oshon,
 İké, bér — böthön,
 1410 Minéñ qulım tügél,
 Ğeyşe, Fatima qulı!

W

Bér, iké, ös dürt,
 Biş, altı, yété!
 1415 Yété — yéténen qayt!
 Altı— altınan qayt!
 Biş — bişten qayt!
 Dürt — dürt ten qayt!
 Ös — östen qayt!
 1420 İké — ikénen qayt!
 Bér — bérzen qayt!
 Minéñ qulım tügél,
 Ğeyşe, Fatima qulı!

2.3.Arbawzar (Sihirlemeler)

1425 2.3.71. Étté Arbaw (Köpeği Sihirleme)

A

Étten qurqqan kéşénéñ başı osonan osqon borlap tora, ti Ét şunı küre le, awalap, téşlerge tırışa. Ét téşlerge ithe :

—Lekén-lekén ,
 1430 Sömbula leqwa,
 İneñ — bérew, atañ — qırq,
 Tfü, Tfü,
 Qara leğnet! —
 tip arbayhıñ. Ul téşlemey, kite le bara, ti.

1435 B

—Lawli-lawli, lawli qap!

Lawli-lawli, lawli qap!

İneñ — bér,

Atañ — qırq,

1440 Yawrınıñ qıyış,

Yañağıñ qarış,

Qolağıñ qarpış,

Téléñ tartış,

Qoyroğon halbır,

1445 Yönöñ yalbır.

Örme, tuqta, tfü! —

tip eytérge kerek. Şunan ét öröwzen tuqtay, qoyroğon bolğap tik tora.

W

1450 Késéné qotorğan ét téslehe, qırq börtök qort, qırq börtök halma, qayhı waqıt şul éttéñ qolağın qırqıp aşatqandar.

Qotorğan ét téslehe, unı Qör'en ménen de huğır bulğandar.

2.3.72. Yılandan Haqlanıw (Yılandan Korunma)

Yılan yuldı qıyıp üthe yeki érgenen géne ütép kithe, eger unıñ üzénéñ yulın qıyıw mömkin bulmaha, ul kitken yaqqa ülen ye botaq özöp taşlayhıñ. Taşlağanda, uqınırga kerek.

1455 Yılan yılqı malınan qurqa. Unıñ tiré yılan ösön qurqınıs. Şunıñ ösön de qırza yatırğa tora kilhe, üñlék töşep yatırğa. Yatqan yérzé tüñeretép, dilbége, éyer, yügen, qamıt halhañ da, yılan kilmey. Yılandı tayaq ménen tügél, sıbırtqı ménen ültérelér.

B

1460 Yılan saqqas, yılandan alda yaqın-tirelegé yılğağa yügérerge kerek. Eger sağılğan kéşe, hıwğa aldan yügérép yétép, yarahın hıgıp-hıgıp yıwıp, hıw éshe, ul téré qala. Eger yılan aldan hıwğa töşüp ölgörhe, sağılğan kéşe üle.

2.3.73. Yılan Arbaw (Yılan Télé) (Yılan Büyüsü)

Yayıq buyı Tilew başqorttarında yılan arbaw şulay atqarıla. Yılan osraha, qiblağa qarap, teheret alalar. Şunan yılan tireley uratıp yöröp:

1465 — Qamsı, qamsı,

Qamsı, qamsı..., —

tip hamaqlayzar. Şulay itheñ, yılan: «Miné qamsı ménen huğalar iken», — tip uylay za, ti, yomarlanıp yata, ti. Şul arala kéşe ye unı ültérép ölgöre, ye qasıp ölgöre.

B

1470 Seňké, seňké, seňké yılan,
 Seňké başlı qara yılan,
 Atqan uqtan yétéz yılan,
 Ağın hıwzan rawan yılan,
 Aq mamıqtan yomşaq yılan,
 1475 Sağır bulhañ, saq, yılan,
 Saqmas bulhañ, yat, yılan,
 Nux beygember xörmeténe
 Yatqan yérze qat, yılan
 Yatqan yérze tibren (ül), yılan!

1480 **W**

Bismillahir-rexmanir-raxim,
 Seňké, seňké, seňké yılan,
 Seňké başlı qara yılan,
 Mötér-mötér başlı yılan,
 1485 Kirat-kirat kérgen yılan,
 Kine kilwan atar yılan,
 Qıldin néske yılan,
 Qılıstan yétéz yılan,
 Tuz başlı, qara küzlé Tuli yılan.
 1490 Aq başlı timérxé kisken yılan,
 Bir rexmetéñ,
 Ye rexmanir-raxim!

G

1495 Yılandıñ téşé ménen ye, yüke ağasın hızırıp alıp, sağılğan urınga téyzére-téyzére
 eytémleyzer:

—Aq yılan,
 Tuzbaş yılan,
 Baqır yılan,
 Hıw kéwék ağızayım,
 1500 Köl kéwék tuzzırayım.

Ğ

- Burta arban-torban salmawır yılan,
 Uñ iké başlı meqerdis yılan,
 Ebrey ebreyéne hartqan Sartqar tibren yılan,
 1505 Nux beygember xaqı ösön,
 Kirse-kirse kiré kil,
 Mar yılan!
 Utız başlı uy yılan,
 Urman, tawzıñ başınan
 1510 Lep-lep kil, sıq, yılan,
 Lepeley, semığa , telgät ,
 Nelbi-telbi, sarba-torba,
 Kemehe-kemehe, kil, mulla,
 Kildém, efiser, busar küzlé
 1515 Barsa yılandarzıñ atahı bul,
 Arı barham, biré barham,
 Biréle-far yılan.,
 Qılistay néske yılan,
 Altmış altı tamırındı,
 1520 Yétmés yété mögözöñdö,
 Téléñdé hurırmın.
 Hin — yılan,
 Hinen artıq min — yılan.

D

- 1525 Yılan arbawsı kేశéné saqqan yılandıñ üz isémén eytép öşkörmehe, bér fayzahı la téymey. Atayım (İsmegil iné unıñ isémé) yılan arbay torğaynı. Bér köndö bér qatındı alıp kildéler. Yılan saqqan. Şésénép bötken, ésé küpken, xelé xel östönde géne. Atayım üzé bélgen yılan isémderén eytép böttö — qatındıñ xelé awıraya ğına. Bér saq qatın: «Bıwılam, yéz töymemdé ıskındırığız !>— tiné. Şulay tigeyné géne — qatındıñ ésé šiñe başlanı. Atayım hizép
 1530 qaldı: bı qatındı saqqan yılandıñ isémé Yéztöyme iken. Şul isémdé eytép öşköre başlanı — qatın hawıqtı la quyzı.

Ž

- Küzembet awılında bér qart yeşey torğaynı. Şul kేశé yılandar ménen höyleşe béle torğaynı. Urmangá barır, yılan uyahın tabır, yılandarzı saqırıp sıgarır za ular ménen höyleşép
 1535 ultırır iné. Öyönde ultırğan yérzen saqırha la, yılandar kilép, höyleşép kitkenderén kürgender.

É

Yılan arbağanda:

— Eşér-öşör, ağıwıñdı töşör,

Yılan, aqma, miné saqma! —

1540 tip hamaqlayzar.

2.3.74. Tés Qorton Arbaw (Diş Kurdu Büyüleme)

A

1545 Hıw qoyolğan könekke qızıw utta qızzırılğan taş halıp, uğa kindér orloğó östep, küterélgen bıwğa téşé hızlağan kėséné börkendérép ultırtahıñ da yemkege bısaqtıñ hırtı ménen bér köyge géne huğa-huğa torahıñ. Awırıwzıñ xeléne qarap, taştı österge mömkin. Azaq hıwzı harqıtıp, orloq arahınan téştén töşken qortto sülep taşlayhıñ.

B

Altmış başlı ala qort,
Yétmés başlı yéren qort,
1550 Qırq başlı qara qort,
Bötör-bötör bala qort,
Kinet-kinet kir qort,
Kinegen ar qort ,
Kelikürzé qırq başlı ala qort,
1555 Ewbekérzézñ altmış tamğın
Kisken qort!
Şés téymem şarşa,
Ye, Möxemmet, ye élé!
Asılam, asılam,
1560 Asılam leqet ,
Astırtın yörögen kafir leqet,
Tuğız qabat tupraqtan
Téséñdé sığarma leqet!
Şés téymem şarşa,
1565 Ye, Möxemmet, ye élé!
Señké, señké, señké qort,
Señké başlı harı qort,
Qıldan nezék néske qort,
Qılıstan da yétéz qort,

1570 Ağın hıwzan ütkén qort,
 Aq mamıqtan yomşaq qort!
 Şés téymem şarşa,
 Ye, Möxemmet, ye elé! —
 Tés hızlağanda eytéle torğan bıl hamaqtı yılan arbawıra la fayzalanırğa bula.

1575 **W**

Altın qoyroq — atağız,
 Ayırı qoyroq — inegéz,
 Töş, qortom, töş, qortom,
 Şul soloqqa küs, qortom.

1580

Altın başlı atağız,
 Uqa başlı inegéz,
 Kémge zexmet halğan qort,
 Kémge rexmet halğan qort,
 Ös yöz altmış tamırğa

1585

Sixet halğan señké qort,
 Sixetén ménen qun, qortom!
 Qun, qortom, qun, qortom!
 Qun, qortom, küs, qortom!
 Töş, qortom, töş, qortom!..

1590 **G**

Señké, señké, señké qort,
 Señké başlı qara qort,
 Señké başlı qara qort,
 Ayırı qoyroq qara qort,

1595

Ayırı qoyroq ana qort,
 Atañ-ineñ bında, qort,
 Inyı bulıp tézélép kil,
 Yébek bulıp huzılıp kil!
 Kil, qortom, kil, qortom,

1600

Ağın hıwzan ağıp kil,
 Aq balıqtay, yözöp kil!

2.3.75. Epsénlew (Efsunlama)

A

1605 Ey, Xozayım, şifahın bir
Ös yöz altmış tamırğa.
Küzzerénéñ nurın bir,
Tenderéne selemetlék bir.
(Ös tapqır yélkehénen öröp yébere.)

B

1610 Epsén-töpsön, emelek,
Küzzen kilheñ, küzge kit,
Yérzen kilheñ, yérge kit,
Hıwzan kilheñ, hıwğa kit.
Qayzan kilheñ, şunda kit.
1615 Tfü, Tfü, nazı yuq,
Küz töşörlök yéré yuq...

W

Epsén-töpsön,
Şaytan üphén,
1620 Tañ atqansı
Şéşép sıqhın.

G

Epsén-töpsön,
Bürene bashın.
1625 Bér biz(é)re qanı sıqhın,
Bér biz(é)re bizé sıqhın,
Böldörgené bötöp kithén,
Epsén-töpsön, ütép kithén.
İm — imge,
1630 Sir — möyöške.
Epsén-töpsön,
Şaytan üphén!

2.4.Mal-Tıwarzı İmlew (Hayvanları Emleme)

2.4.76. Maldı Küz Táyewzen Haqlaw (Hayvanı Nazardan Koruma)

1635 A

Mal küzékmeñen ösön, uğa sağıw-sağıw séprek beyleyzer. Küzé ütkér keshenén igtıbarı şuğa kite bula. Arışparza Mamılın tigen qart bulğan. Şul qart bérey nemege hoqlandımı — küzé téye le quya iné, ti. Xatta aǵasqa la küzé téygen. «Éx, bınawı qaraǵay! Taqta itép yarırǵa iné! Bılay-ala bulmasmı!» — tihe, ikénsé barıwǵa elégé qaraǵay qıwarır bulğan, ti.

1640 B

Hıyır malı küzékhe, hötö böte, hawzırmay. Unday maldı, küwzékmeñen ösön, uqınıp torop ıslayzar, mögözöne, qoyroǵona törlö töstegé séprekter taǵalar.

Élek bér keshenén küzé xeter ütkér bulğan. Bérewge bér qaraha — köl ite le quya, ti. Bérew eyte: «Tuqta, qılayım elé qılıqtı». Qıwbaş totop kite. Tége ütkér küz bıǵa bér qaray —
1645 aldıra almay, e yeneşele barırandı köl ite.

Şuğa kerte-qura tirehéne, umarta ésene qıw yılqı başın éleler. Qortbaş qıw yılqı başına oqşaş. Şuğa la unı bışmetke basalar. Ul qız balalarzı küzégewzen haqlay.

W

Mal (ye keshé) küzékhe, satalı mışarızı yarıp, tüñerek tuǵın yahayhın da unı şunıñ aşá
1650 ütkerehén. Mışarzan töyme yahap, maldıñ mögözöne (yalına), keshenén töşene taǵalar.

G

Qoyaş bayıǵas keshége höt alırǵa barhañ, hawıtıña tewze höt qoyalar, şunan bér kisek kümér halıp qaytaralar. Höt alǵan keshé öyzeréne qayıp inges kéne kümérze alırǵa téyész. Şulay itkende, maldıñ hötö kemémey, küz ze téymey, xujanan «aq kitmey».

1655 Ğ

Malǵa küz téyhe, unıñ mañlayın, qolaǵın, moron tişégén tötesleyzer.

— Nime bulğan? — tip eyte bérew.

— Küz téygen, — ti imsé. Şunan ös tapqır eytehén de qatı küzlé keshenen urlap alıp qalıǵan séprek kiségen ye ses börtögön tötesleyhén:

1660

— Aq küzzen,

Kük küzzen,

Qara küzzen,

Harı küzzen — töş, töş, töş!

D

1665 Küzlé (tişéklé) beşmek bula. Malǵa küz téyhe, şunıñ ménen tötesleyzer. Maldıñ östön yabıp, yabıw östönen beşmek ménen yörötehén. Eytémlep tororǵa kerek:

— Ala küzzen,

Horo küzzen,

Qara küzzen, .

- 1670 Zeñger küzzen,
Tfü, tfü!
Küzé k...ne kithén,
Uñdan kilhe, uñğa kithén,
Huldan kilhe, hulğa kithén,
1675 Yaman küz k...enge!
Tfü! Tfü! Tfü!

Ž

Hıyr, küzégép, hawzırmay başlay. Unday saqta unı ilek üte hawalar.

2.4.77. Bepkelerzé Küzzen Haqlaw (Civcivleri Nazardan Koruma)

- 1680 **A**
Bepkeler sıqqas, ularğa küz téyéwsen bula. Küz téymehén ösön ularzı iske ıstan
balağınan ütkereler. Balaq üte ütkergende, «salawat» doğahın uqıyzar.
B
Dim buyı başqorttarında, küz téyéwzen haqlaw ösön, yañı tıwğan qaz bepkelerén at
1685 qıwbaşınıñ küz töbö aşı ütkerew gezeté bulğan.

2.4.78. Maldı Neme Tarıwzan Haqlaw (Hayvanı Bir Şeyin Darlamasından Koruma)

- A**
Malğa neme tarımahın (yén, şaytan, sir qağılmahın) ösön salğı küterép quyalar. Yaman
zattar salğınan (timérzen) qurqa, ti.
1690 **B**
Öy başına yeki örlökke yazın, may ayında, artış kiptérerge quyalar. Kipken artış satırzap
yanıp tora. Artış küp osraqta qullanıla. Yeş mal tıwğas, unıñ örpeyép torğan yönderén şul yanıp
torğan artış ménen tötesleyzer (ıslayzar).
Bızawzıñ «şaytan könderé» şunda yanıp böte.
1695 Élek artıştı tuyza la qullangandar. Qız öyön yeki kéletté yıyıstırğas, kilén töşehé öyzö
artış yağıp ıslağandar. Unıñ yésé temlé gene bula. «Artışlı öyzen qot kitmey. Artıştan yén qasa»,
— tizer ololar.

2.4.79. Köyöş Töyöw (Geviş Düğümleme)

- 1700 Hıyr malın köyöş ala almaha, bér ülen alalar za ös yérzen «köyöş töyeler». Bér keshé
horay, töyöwsé yawap bire:
— Ni töyehén?
— Köyöş töyem.

- Ni töyehéñ?
— Köyöş töyem.

1705 Şunan töyölgen ülendé köyöşö yañırğan malğa aşatalar.

2.4.80. Ésé Taşqan Maldı İmlew (İşkembesi Taşan Malı Emleme)

Eger mal, köyöşten yazıp, yaraw ite almay, ésé taşıp ızalanha, unı xujahınıñ (meselen, Xeyérnisaniñ) itégénéñ quñısı ménen tuqmayzar. Tuqmağanda, éychénéñ isémén eytép, oşolay hamaqlayzar:

1710 — Xeyérnisaniñ köyöşö yañırğan,
Şunıñ köyöşön imleyém.
Xeyérnisaniñ köyöşö yañırğan,
Şunıñ köyöşön imleyém...

2.4.81. Sısqansıq Bulğan Maldı İmlew (Sıçancık Olmuş Hayvanı Emleme)

1715 Sısqansıq bulğan mal tegerep kite, torop kite. Unday maldıñ böyörö tapqırında ğına barmaq basımınday töyönö bula. Şunı tötesleyzer.

- Sısqansıq, sısqansıq,
Qayzan sıqhañ, şunan sıq, —

Tip hamaqlap, iték quñısı ménen huğa-huğa yöröteler. Şunan sısqansıq böte.

1720 2.4.82. Talaqtan Qotolow (Dalak Ağrısından Kurtulma)

Küp qıwıwzan ye talağına huğıwzan at talawhıray (uğa talaq téye). Unan şulay qotolalar: attıñ qoyroğan qıl alıp, şunı unıñ tanawına tıǵıp, bışqırtalar. Şulay bışqırta-bışqırta, tézgenénen totop, sıbırtqı ménen qıwa-qıwa üzéñ tireley yügérttéréhéñ. Tirlegensé yügérttehéñ, at biréşmey.

1725 2.4.83. «Éséley Bulğan» Attı Terbiyelew (Sıcaklama Olmuş Atı Terbiyeleme)

A

Yul yöröp tirlegen atqa qapıl hıw ésérérge yaramay, «éséley bula», yana.

«Éséley bulğan» atqa andız ülenénéñ tönetsmehén éserele. Andız ésé kitken atqa la kiléşe. «Andızlı yérze at ülmes» tip şuğa eytkenderzér indé.

1730 B

Yangan attı şulay imleyzer: yılan totop alalar za, başı ménen qoyroğan özöp (sönki ular ağıwlı bula), attıñ urtına halahıñ, başın küterehéñ. At seyney-seyney ze yota tégené. Şunan uğa körpe-felen aşatahıñ da yéberéhéñ. Şunda la at tözelmehe, tağı yılan aşatahıñ.

2.4.84. Bızaw «Qanatı»N Ötöw (Buzağı Kanadını İyileştirme)

- 1735 Yañı tıwğan bızawzıñ qabırğahında, hırtında aqhıl ozon taptar bula. Unı bızawzıñ qanatı, tizer. Bızaw tönön osop yöröy ze, ti, şuğa yonsoy, imiş. Şunıñ ösön, tuz yandırıp, şul tökterzé ötöp sıgalar. Şunan bızaw şebeye, tizer.

2.4.85. Törtkö Awırırwı Hem Ut Yañırtıw (Dürtkü Hastalığı ve Ateş Yakma)

A

- 1740 Törtkö — bér ebéy süreténde bula, ti. İsémé Mösten, ti. Bıl isémdé eytérge yaramay.
Törtkö maldıñ yawrınbaşına törte le kite.
- Bér saq Timér awılınan kitép barabız. Tawzı töşöp kéne bara inék, bér ebéyzé kürép qaldıq. Aq küldeklé, aq yawlıqlı. Bézge qaramay za eremege inép bara. «Qayza barahıñ?» — tinék. Barıbér borolop qaramanı. Azaq béldék, bıl elégé şul Mösten ebéy, törtkö, bulğan.
- 1745 Ğelimırza tigen keshénéñ bızawın törtöp kitép barıran.
Xezér törtkö awırırwı yuq. Ukol halalar bit.

B

- Törtkö awırırwı taralha, ut yañırtalar.
- Huqır sısqan törtkö oyahın aşaha, şunda törtkö awırırwı quba. Unan haqlanıw ösön, böte
- 1750 usaqtarzağı uttı hündérelér. Bér géne öyze bér géne osqon ut qalha la, kiléşmey. Şuğa la teğeyénlengen keshéler qızırıp yöröp, usaqtarızı tikşérép sığa. Şunan irzer sıgıp utı sıgarırğa totona. Qop-qoro ğına imendé yerge halalar za unıñ östöne kér tuqmağı kéwék itép kirtleslengen ikénsé imendé arqırır halalar. Unıñ iké başında ikéşer arqırır totqa bula. Her totqağa ikéşer keshé totonop (bötehé higéz keshé), bısqı ménen utın bısqandağı hımaq almaş-tilmeş tarta başlay. Asqı
- 1755 ağas astına quylğan yalğaşqa halıñan sörök bısqıǵansa tartalar. Osqon töşöp te sörök tötey halmaha: «Kémde ut qaldı?» — tip yañınan usaq tikşérép sıgalar.
- Yañı ut tabılğas, awırırw böte bula. Yañı uttı tapqan saqta sörök yanıwzan barlıqqa kilgen küldü malğa yésketeler, téléne halalar.

2.4.86. Mal Ürsémé Alıw, Tül Télew (Maldan Döl Alma, Döl Dileme)

- 1760 A

Hıyr bızawlar waqıt yéthe, xuja azbarga fufaykahınıñmı, pal'tohınıñmı élmehén ısqındırıp kilép ine. Üzé bılay tip eyte:

— Mal(ı)qay, isen qotol,

Artıña b...q tultır,

- 1765 Yélénéñe hót tultır!

B

Yeş bızawzıñ hırtınan hıpırıp-hıpırıp méyés nigézéne tigézeler:

— Bıwın-héñéréñ téwel bulhın,

Artıñdan mal tıwhın!

1770 **W**

Yañı tıwğan bızawzı yeki beresté alıp inges, méyés yanına halalar za:

— Taştay, möryeley,

Méyéstey, kirbéstey bul

tip eyteler iné.

1775 **G**

Élék başqorttar her kötöwze, öyörze ölöşlö mal bula tip uylağandar. Yaqşı toqomlo aygır, ügéz, teke ölöşlö mal hanalır bulğan. Yılqı, hıyır, vaq maldıñ tüllep (ürsép) kitéwéne şular sebepsé tip belgendeyp.

1780 Ölöşlő maldı hatmağandar, kéşége bülek itmegender, qarap totqandar, qezérlegender, küz téyéwzen haqlağandar. Ülhe ye huğıšta huyéla qalha, unday maldıñ yen yérén qırqıp alğandar za béyékke élép kiptérgender. Şunan unı waq-waq kisekterge torap, tül töyömö yahağandar. Şunı béyelerge, hıyırzargı, başqa orgası malğa, tüllé bul, tip télekter eytép, tağıp yébergender. Şulay itheñ, mal ürsémlé, tüllé bula. Tül töyömö tağılğan malğa ölöşlő maldıñ böte heybet sıfattarı küse, iméş.

1785 Tül töyömön, maldıñ yen yérén, sıwının ayaq astına taşlaw, étke biréw — gonah eş. Ularzı yerge kümérge.

W

Tuphağa, hikeltege dağa qağıw yuladı bar. Unıñ ırımı şulay: kéşénéñ yaman uyu, yaman hüzé şunda élegép qala. Dağa yénşaytandan da haqlay. Şuğa la unı qaqqan saqta tübendegéné eyteler:

1790

— Şaytan kilmehén ösön,

Xerem kermehén ösön,

Tél-tés basmahın ösön,

Bereket qasmahın ösön!

1795

Tuphağa (ye hikeltege) qağıla torğan dağa at toyağınan töşöp qalğan dağa bulırğa téyéş.

— Qatınan qatı ni qatı?

— Qatınan qatı — at toyağı qatı.

Şulay tigender Boron. Şura at toyağına qağılğan dağa la qatı tip qarağandar.

G

1800

Tél-téşten haqlanıw ösön, tupha tapqırınan nigéz astına büré başı kümeler.

2.4.87. Tél-Tés Qırqıw (Dil Dış Kırkma)

A

Qayhı bér kéşéné (ayırım ğailené) sit kéşeler niñelér bik télge ala, unıñ böte ğeyébén höyley, yaqşılığın da nasarğa habıştırıp, ğeybet tarata. Bına şul waqıtta bézzéñ töbekte im-

1805 tomso bér ebéy şunday kəşége (ğaylege) «tél-təş qırqa». Ul bılay atqarıla: ebéyzé saqırıp kiltérehéñ de, öy éséndege törlö kéyém-qaraltınan yété törlö séprek qırqıp, unıñ aldına halahıñ. Ebéy şul séprekterzé bérem-bérem waq kisekterge toray, xujabike ebéyzen horay-horay ultıra:

— Nizer qırqahıñ, ebékey?

— Tél-təş qırqam,

1810 Kəşélerzén yawız télén qırqam,

Nurétđin qızı Zeytünenéñ

Bexétkeyén yañırtam, —

tip hamaqlay, horaw-yawap ös mertebe qabatlıana. Şunan torandını izen urtahında yandırılar. Kölön yıyıp, yaqşıláp töröp, tış yaqtan işék başına qıstırıp quyalar. Şunan huñ xalıq

1815 bıl kəşéné (ğailené) höylewzen tuqtay, höylerge téléhe le, télé barıay za quya.

B

Tél-təş basha, kerte-qura tirehéne bağana, şés osona qıw yılqı başı, salıw höyegé kéyzérelér ye ös törlö yép alalar za qırq bér töyön töyneyzer. Töyön töynegende, bérew horay, imsé yawap bire.

1820 — Ni töyneyhéñ?

— Tél-təş töyneyém: doşmandarziñ, yanwar-yértqıstarziñ télén boğazlayım !

Horaw-yawap ös tapqır qabatlıana. Şunan töyönlö yépté torayzar. Töyön torağanda, şulay tip horayzar:

— Ni qırqahıñ?

1825 — Doşmandarziñ, yanwar-yértqıstarziñ tél-təşén qırqam,— ti torawsı. Bıl horaw-yawap ta ös tapqır qabatlıana.

2.4.88. Emellew (Sixırlaw) (Sihirleme)

A

1830 Eger hin yaratqan yégét hiñe küz halmaha, oşolay emelleyzer: téré baqanı (telmeryéndé) utta kölgé qalgansı yandırılar. Unan, yanıp bötkes, mögöz qalırğa téyéş. Şul mögöz ménen yaratqan kəşéñdén arqahına hızıp kitehéñ. Bını ul hizérge téyéş tügél. Oşo minuttan alıp ul kəşéle hiñe qarata möxebbet uyanasaq.

Oşonday möxebbet doğahı la bar:

— Bismillahir-raxmenir-raxim!

1835 Butahın butalar ménen döye nisék butamay, üz butahın kürmeyénse, döye nisék tüze almay:

«Butam, butam, butanım,

Butam, balam, butanım!» —

1840 tip, nisék teqet ite almay, nisék tawzar artılıp, nisék daryalar yözöp, yér qızırıp, il gizép, buz butahın buzlap ézley, ul da minhéz tora almahın; aşaganı aş bulmahın — taş bulhın, yoqoho

yoqo bulmahın — ökö bulhın; könö kön bulmahın — tön bulhın; yatha, töşönde bulayım, torha, uyında bulayım, yérzēñ östön qızırıp, yérzēñ astın qızırıp, miné ézlerzey bulhın; harı may yılı ikmekke nisék kiléşe, qomğa qoyhañ, uğa hıw nisék héñéşe, ul da minéñ quynıma şulay inhén, şulay héñhén! Yété tönde yété torop, ine sabıyın yété iméze yété höye, ul da miné yété tönde yété torop, yété höyhön, minhéz yanhın, minhéz köyhön!..

B

Başqorttarza yereşewzé «sesé seske beylengen» tip eytéw bar. Eger yégéttēñ irkénen tış bérey qızızı unıñ ménen qawıştırırğa téleheler, şul qızızıñ bér-iké börtök sesén, bérey nemege töröp, yégét totonğan ménder éséne yeşereleler. Şul ses yégétté elégé qızğa möxebbet uyatırğa téyéş (qızızı üz irkénen tış bérey yégét ménen qawıştırırğa itkende, kiréhénse eşleyzer).

W

Bér qatın bér yégétté qarata almay yörögen. Şunan bér waqıt öy yıwğanda, qatın üzénēñ tirén hawıtqa yıyıp yöröy ze şunı tége yégétke ésere. Yégét bıl qatındı oqsata başlağan, uğa öylengen.

1855 **G**

Bér ir, işlé géne ğailehén taşlap, yeş qatınğa öylengen. E üze ğél balaları yanına kilép yöröy iken. Qatın bını sixırlarğa uylağan. Tewgé sınayaqtı qatındar—üzzeréne, ikénséhén iréne yaharğa téyéş. Eger tewgéhén iréne yahap ésérhe, iré ğailehéne kiré qayta, ti. Bıl ir, hizénép qalıp, her sınayaq seyzé uqınıp ésken. Şunan sıgır saqta qatınına: «hin de miné sixirday almay ızalandıñ», — tip eytken, ti.

1860

Ğ

Bur bik te yendé köyzörhe, nemehén urlatqan késé büré taramışın ürtey. Bur, urındıqqa la qalqıp méne almay, tartırıp-tartışıp, kekreyép yatıp üle. Awıldan Ñegime ebéy: «Béyemdé urlağan késége büré taramışı yaqqaynım, kekreyēñ yatıp üldé. Béyem iş géne bulmanı!» — tip maqtangaynı.

1865

D

Büré taramışın ürtegende eytéle torğan hamaq:

Büré, büré, bürékey,

Bele kildé başıma.

1870 Üzēñ kilsé qaşıma,

Küzém tulğan yeşéme.

Büré, büré, bürékey!

Atım uğrı qulında.

Qorop qathın yulında,

1875 Şul qarğışım uyımda.

Büré, büré, bürékey!

Tabıp birsé uğrını.

Xarap itme toğrono —

Bar télegém şul iné.

- 1880 Uurlağan eybér tabılmaha, bézzéñ awıldıñ yété uramınıñ abruylı yété qarsıǵı bérge yıyılıp, burzı faş itéwzéñ iñ qatı sarahın qullanırǵa — büré taramışın ötorge hüz quyışa. Şul qarar yété qarsıq awızınan yété uramǵa tarala. Uurlağan keshége le barıp yéte. Uurlağan eybérén alıp barıp birmehe, totonop ölgörhe, şul xeberzé işétew ménen, awırıy başlay. E büré taramışın üte başlawıra tartışırǵa, tularǵa totona. Bur nıǵıraq ızalanhın ösön, taramıştı qapıl ğına
- 1885 ötmeyzer, usaqlıqqa kiptérerge höyelgen utındar érgehéne quyalar. Ul şunda yılıǵa ekrén-ekrén géne borǵolana, tartışa başlay, burzıñ taramışı la şulayta.

Ž

Xaslangan keshenén télén beyler doǵa:

Le İlahi, İlahi!

- 1890 Yérzen kükke!

Le İlahi, İlahi!

Kükten yerge!

Le İlahi, İlahi!

Ġerşeden kükke !

- 1895 É

Béreyhé hiñe xaslıq iterge qırın uy uylap yöröwén hizép qalhañ, şulay tihéñ:

— Bismillahi — baş,

İmanım — yuldaş,

Awızıñ — möhri ,

- 1900 Téléñ — taş!

Télém osona,

Qara qazan k...éne,

Qara künek k...éne!

2.4.89. Bozom (Büyü)

- 1905 Başqorttar bozomdoñ yaman qözreténe ısanalar, unan nıq qurqalar. Ularsa, bozom sixırsı yarzamında bérey doşman tarafınan xaslıq ösön eşlene. Unda yénder ze qatnaşa. Sixırsını qorbanına (mal-tıwarǵa, ğaile başlıǵına, unıñ bala-saǵahına, bisehéne h. b.) yénder hösley.

Bozomdo qaytarıw ösön sixirlap yeşerélgen eybérzé tabıw kerek. Bozomdo tapmayınsa, öyge tınıslıq qaytmay: ye mal-tıwar zıyanlana, ye — éyehé.

- 1910 2.5.Tebiǵet Dawaları (Tabiat Devaları)

2.5.90. Ülen Şifahı (Bitki Şifası)

A

Qotorğan ülen bula. Şunı mal aşaha, qotora. Ul ülendé tımıq könde qarayzar: üzé tımıq könde le hélkénép ultıra iken. Qotorowzıñ başı şunan sığa.

1915 **B**

Aq ülendé és awırtıwınan éskender. És senskélehe, senskek başlı qara ülen éséreler. Quzgalaqtıñ tamgın yıwıp, qırıp, kiptérép éséreler. Darmana (ul tarı hımaq, esé bula) ésheñ, yılan töşe.

W

1920 Höyek hızlaha, andız ülenénéñ tamırın alıp, bereñgé ménen berge béşérép, hızlağan yerge halırğa kerek. «Andız bar yérze at ülmes» — ti bit xalıq. Andızdı yérzen alganda buşlay ğına almayhıñ, xeyér itép, yerge ikmek hınığı, toz halıp qaldırırğa kerek.

G

1925 Aşqazan, ések awırtqanda, ös andız tamırın yıwahıñ hem qırıp, torap ös litr hıwza bér seġet qaynatahıñ. Şul qaynağan hıwğa iké aş qalağı şeker halahıñ da bér azna tönetehéñ. Şunan kön de sey kéwék esehéñ, aşar aldınan da, huñınan da yaray. Késénéñ böte ġemelén tazarta. És, bawır, böyör, baş awırtıwınan da bik heybet, şeşté le qıwa andız hıwı. E beşken andızdı alıp, ayaq bıwına beylep yathañ, hızlaw böte. Andızdı awgust ayında un bişterénde-yégérmelerénde yıyalar.

1930 **Ġ**

Asqırhaqtı (aqhırġaq ta tizer) ésé hıwğa manıp, hızlağan urıñğa basalar. Ul ülendé buyğa tartılıw dewérénde ġéne alırğa.

D

Huqır késértken — aşqazan awırıwınan fayzalı.

1935 **Ž**

Yası yapraqlı késértkendé «ojmaxtan sıġıwsı ülen» tizer. Malġa, qoşqa heybet ülen. Unı qaynatıp, baş awırtıwınan eseler.

É

1940 Vaq késértken tiré awırıwınan dawa (xezérġé ékzéma tigenderé indé). Ülendé béşérép ıwalar za tenge yabalar.

E

Yükenéñ yaprağı ménen seskehé böyör ménen bawırğa kiléşe. Ularzı qaynatıp eseler.

J

1945 Qızamıqtan huñ és kithe, höttö yılıtıp, qayın yaprağı halıp eseler. Ul da kiléşmehe, elmoron qaynatıp eseler.

Z

Aş ütmehe, aq hötlökey, kük hötlökey, elmoron, andız ülenderén berge yıyıp, bal qoşıp eseler.

İ

1950 Késé nasar qandan awırıha, başı awırtha, bebeleş ülenén qaynatıp eseler.

Y

Qızamıqtan ayıw ütén ésérgender.

K

1955 Yütkérgende qızıl yémés hıwı éséreler. Şunan bilsen, dégenek ülené heybet bula. Ularzı qaynatıp eseler.

Q

Tés hızlağanda dürmen ülenén (ésle ülen), hıwza yılıtıp, awızza totorga kerek.

L

Şés sıqha, bésey yaprağı yabalar.

1960 M

Ayaq hızlaha, erékmen yaprağın, yılı hıwza sılatıp, hul yağı ménen yabırğa kerek. E dégenek orloğon hızlawıq sıqqanda aşayzar. Bérénsé kön — bérzé, ikénsé kön — östö, ösönsö kön — bişte aşayzar. Orloq taq hanında bulırğa téyéş.

N

1965 Ayaq hızlawınan aqhırğa bik heybet. Unıñ yaprağın qaynatıp yabalar, hıwın eseler.

Ñ

Ayaq-qul hızlağanda qayın qaygın qaynatıp, şul hıwğa inép yatalar.

O

Baş awırtqanda dégenek yaprağın sılatıp, başqa yeyép halalar.

1970 Ö

Küz awırıwınan (yılan qarağı tibéz) yér yélegé yaprağı heybet. Unı hıwğa yébétép, yapraqtıñ kiré yağı ménen yabalar. .

P

Küz téygen balağa küzlé qata ülenén hörtöp éséreler.

1975 R

Ten hızlawzan aqbaş ülenén qaynatıp eseler.

S

İremen (irewen) ülené — bik küp törölö awırıwzan dawa: bigerek te aşqazandan, téş hızlawzan. «İremen barza, ir ülmes», — tizer.

1980 S

Metrüşkené baş awırtqanda, halqın téygende béşérép eseler.

T

Belekey balalar awırıha, ılıpıdap ultırıp, vaq qısıwı ménen intékhe, qarağat sıbığı qaynatıp éséreler.

1985

U

Qatındarzıñ imsegé şéşhe, metrüške béşérép yabalar.

Ü

Yul yaprağı qırqılğan, kisélgen yérge kiléşe. Şuğa la unı yara yaprağı tip yöröteler.

2.5.91. Réwmatizmdı Dawalaw (Romatizmayı Devalama)

1990

Ayaq, qul bıwındarın dawalaw ösön may ayında, ülendéñ elé géne sıqqan sağında, yété törlö ülen yıyıp, bıqtırıp, şuğa ultırırğa kerek. Ülender yété törlönen de kem bulmahın.

Qırmısqa ilewéne ultırır za bik kiléşe. Bınıñ ösön Qırmısqa ilewén toqqa tultırıp alıp qaytahnıñ da, unı bérey hawıtqa (kétkége, yalğashqa, wannağa) halıp, östöné qaynağan hıw qoyahnıñ. Qırmısqa ilewénéñ mayı öske sığa. Hıw hıwına töşkes, iké segetke yaqın ultırahnıñ.

1995

Yıwınahnıñ da bér az basırınıp yatahnıñ, tirlep kitehéñ, ana şunıñ fayzahı bula.

2.5.92. May Ülené (Mayıs Bitkisi)

May ayında yété törlö ülen awız itérge kerek. Baltırğandan ös tapqır aş béşérép ésérge.

2.6. Télekter, Hınamış, İrim Hem Yurawzar (Dilekler, Tecrübeler, İnanışlar, Yorumlar)

2000

2.6.93. Télekke Sığıw (Dileğe Çıkma)

A

Qoroloq başlanha, qırğa sığıp, yamğır télegender. Şunı télekke sığıw tizer. Awıldıñ iñ ölken ebéyé, öy bérénse yöröp, aşantı yıya. Xalıq kümegéhé urtaqqa aq keze hatıp ala. Yılğa buyında şunı salalar:

2005

—Yamğır bulıp qayt!

Yamğır bulıp qayt!

Yamğır bulıp qayt!

tip, salıw qanın tire-yaqqa hibeler. İtén béşérép aşayzar, télek téleyzer:

—Yamğır yaw, yaw,

2010

İgén üshén taw, taw.,,

Balalarga esé itép hızgırıp tororga, télekté qabatlarğa quşalar.

Azaq hıw hibesheler, her kém kösö yétkenén hıwğa halırğa ırğışa.

B

2015 Télekke sığırzan alda yeş balalarzı — eselerénen, qolondarzı — béyelerzen, bızawzarzı hıyırzarzan ayırır, usaq-méyéstege, samawır utlığındağı ut-quzzı hündérér bulğandar. Bar xalıq qırğa sığıp, kéyémen eylendérép kéye. İké reqeget namaz uqıla. Şunan huñ qorban salgandar za, sığır yarzamında ut yañırtıp, itté şul utta bésérép aşağandar.

W

2020 Taw başında télek uqıgandan huñ, şundağı taştarzı itekke tultırıp alıp töşe, hıwğa hala torğaynılar.

1966—1967 yıldarza buldı bıl xel. Eseyém iteklep hıwğa taş taşıp yöröy iné:

—Hay-hay, tawzan taş töşöröp, yamğır yawzıra bérew! — tip köldöler. Eseyém öndeşmené. Ezmé-küpmé ütkeyné — bizrelep yawırğa totonmahınmı! Eseyémnden: «Yamğır yawzırırğa, hin Xozay buldıñmı?!» — tip kölöwséler önhöz qaldı.

2025 **G**

Yamğır yawmaha, yawın butqahı yıyını qoralar. Belekey kül yanına barıp, butqa bésérép, sey qaynatıp eseler, télek téleyzer, bér-béréhén hıwğa ırğıtar.

2.6.94. Yamğır Télew Hamaqtarı (Yağmur Dileme Tıslımlı Sözleri)**A**

2030 Yamğır, yaw, yaw, yaw,
Tetey qaşıq birérmén,
Maylı butqa birérmén,
Yamğır, yaw, yaw, yaw,
Maylı butqa — qazanda,
2035 Tetey qaşıq — bazarza,
Yamğırqayım, yaw, yaw!

B

Yaw, yaw, yamğırım,
Bézge aslıq kilmehén,
2040 Hıyırzarza höt bulhın,
Astan xalıq ülmehén;
Yaw, yaw, yamğırım,
Qara teke huyırım,
Başın hiñe quyırım,
2045 Tüşén üzém aşarım,
Höyegén étke taşlarım!

W

Yamğır, yaw, aşlıq, üs,
 İleklep, bizrelep.
 2050 İlge bir, könge bir,
 İñ kübéhén bézge bir!

G

Yamğırım, yaw, yaw, yaw,
 Qara teke huyırmın,
 2055 hiñe başın quyırmın,
 Tüşén üzém aşarmın.
 İngen-sıqqan malayzargá
 És-qarının birérmén.

Ğ

2060 Yaw, yamğır, yaw, yaw,
 Al tomalap,
 Yaw yomalap!
 İrénmeheñ, ilek ménen,
 Sikenmeheñ, silek ménen,
 2065 Yaw, yamğır, yaw, yaw!

D

Yamğır, yaw, yaw, yaw,
 Aşlıq üshén taw, taw!
 Balalar bulhın tuq,
 2070 Küñélder kör bulhın,
 İlder imén bulhın,
 Yérzer igénde bulhın!

Ž

Yamğır, yaw, yaw,
 2075 Bézge aslıq kilmehén,
 Astan xalıq ülmehén,
 Vaba kéwék sirzerzé
 His bér ezem kürmehén!
 Yaw, yaw, yamğırım!

2080 Taşıp sıqhın yarzarzan.
Yulaq aqhın yuldarzan,
Yamğır, yaw, yaw!

É

2085 Yaw, yaw, yamğırım,
Balıq başı birérmén;
Balıq başı almahañ,
Teke başı birérmén;
Teke başın almahañ,
Balıq başı birérmén...

2090 E

Yaw, yaw, Yawmétdin,
Qara teke huyırmın;
Başın hiñe quyırmın,
Tüşén üzém alırmın.

2095

Yaw, yaw, Yawmétdin,
Qara teke huyırmın,
Başın hiñe quyırmın,
Tüşén üzém alırmın,
İngen-sıqqan balalargá

2100

Tuq ésegén birérmén.
Yaw, yaw...

J

2105 Yamğır yawha, yérge may,
Yamğır yawha, kém de bay.
Yamğırım, yamğırım,
Yaw, yaw, yamğırım!
İgén üshén işélép,
Asıqmahın keshélék,
Hıyırzargá hót töshön,
2110 Tependerge may töshön!

Z

Yamğır, yaw, yaw, yaw,

İgén üshén taw, taw,
 Ariştan, boyzayzan,
 2115 Béz horaybız Xozayzan!

İ

Yamğırım, yaw, yaw,
 İgén üshén taw, taw,
 Tetey qaşıq — bazarza.
 2120 Maylı butqa — qazanda.
 Alla tabır, mulla qabır,
 Köllö yortqa téwel bir.

Y

Yamğır apay, yaw, yaw,
 2125 Tetey qalaq — bazarza,
 Hötlö hıyır — yalanda,
 höthöz hıyır — aranda,
 Yamğır apay, yaw, yaw!

K

2130 Sıwaq apay, kit, kit,
 Halqın aǵay, kil, kil, —
 Himéz harıq huyarmın,
 İtén üzém aşarmın,
 Höyegén étke taşlarmin,
 2135 Hiñe mayın birérmén,
 Sıwaq apay, kit, kit,
 Halqın aǵay, kil, kil!

Q

Yamğır apay, yaw, yaw,
 2140 İgén üshén taw-taw,
 Qabır-qabır qabırmaq,
 Qabırmaq töbö kimérsek,
 Aşlıqtar sesélgen saq.

L

2145 Yamğır, yaw, yaw!

Ey, ilahım, yaw, yaw,
 Kük inehé — kük yawlıq,
 Yér atahı — yéren haqal,
 Tuqlıqtar birhén Xozay.
 2150 Mal-tıwarzar imén bulhın,
 Yamğır, yaw, yaw!
 Béz yeşerbéz haw, haw... —
 Şulay tip eyte-eyte, yaqındağı küperge yeki basmağa qırq könek hıw qoyalar.

M

2155 Yaw, yamğır,
 Yaw, yamğır!
 Yérzén hıwhının qandır,
 Bayzın yöregén yandır!
 Yaw, yamğır,
 2160 Yaw, yamğır!
 İleklep,
 Sileklep,
 Qazanlap,
 Miskelep!

2165 N

Bağım, baq,
 Sıwağım, yaq!
 Bağım, baq,
 Sıwarım, yaq!
 2170 Yamğırım, yaw,
 Aşım, uñ!

U

Yamğır, yaw, yaw !
 Maylı butqa birérbéz.
 2175 Maylı butqa birérbéz ze
 Yérzé gölge törörböz,
 Hıw sesretép, yér tétretép,
 Yawğanıñdı kötörböz!

Yamğır, yaw, yaw!

2180 **2.6.95. Suk Beylew, Teñke Halıw, Doğa Yazıw (Püskül Bağlama, Para Atma, Dua Yazma)**

A

Yamğır télep télek eytkende, aǵas botaqtarına suq beyleyzer, qıblaǵa qarşı aǵıp sıqqan yılǵaǵa teñke halalar. Teñkelerge téyérǵa yaramaǵan. Teñkelé yılǵanıń (şışmenéń) hıwın sirlélerge ésérgender.

2185 **B**

Bér ze yawmay kithe, tustaqqá (terilkege) doǵa yazıp, barapa başına ultırtalar, şuǵa hıw halahıń. Şulaythań yamğır yawa torǵaynı.

2.6.96. Hıwǵa Qazan Halıw (Suya Kazan Atma)

2190 Yamğır yawzırıw ösön, bérey késénéń qazanın, «urlap» hıwǵa tüńkeréw yolahı la bulǵan. Yamğır yawǵas qına, «urlandıq»tı éyehéne qaytarıp birgender.

2.6.97. Qebérge Hıw Qoyow, Yańǵız Tirekke Hıw Hibéw (Mezara Su Koyma)

A

2195 Asılınıp úlgen késénéń qebéré östöne hıw qoyow za yamğır yawzıra tip bélgender. Sönki ul késé, úlér saqta awızına hıw tamızısı bulmaǵas, böte yamğır boloton yotop yata, imés.

B

Qoroloq bulha, ésép, uynaş itép yöröp ülgenderzéń qebéréne hıw qoya inék. Ularzı zıyaratqa kümdérmeneler, hazlıqqa kümdeler.

W

2200 Yamğır Yawmaha, Yańǵız Tirekke Hıw Hibeler.

2.6.98. Telmeryén «Arqanlaw» (Su Kurbaǵası Bağlama)

Yene, telmeryéndé totop aǵasqa beylew ze yamğır yawıwǵa sebep bula, tigender. Sönki telmeryén qoroǵa sıqha, yamğır yawa.

2.6.99. Yey Taşı (Yaz Taşı)

2205 Qoroloq ozaqqa huzılha, yamğırzı «Yey taşı» yarzamında yawzırıp bula, ti torǵaynılar.

2210 Bézge kürsé «Léninizm» kolxozınıń hirektel tigen yalanında iké taş yata. Xalıq ularzıń béréhén «ine» taş, ikénséhén «ata» taş tir iné (ata taşı zurǵaq). Şul iké taşı «Yey taşı» tip yöröttöler. Boron, eger yamğır yawmay başlaha, késéler kümekleşep oşo taştarzı yıwıp kitér bulǵan. Şunan yamğır yawırǵa totonor iné. E indé yawın ozaqqaraq huzılha, iké «Yey taşı»n da maylap kitérzer iné. Şunan azaq ayazıta torǵaynı.

2.6.100. İzgé Taştar (Kutsal Taşlar)

A

- Assı awılınan alıs tügél bér «Yey taşı» bar iné. Unı Qoloqay taş tip yöröttöler. Östel báyéklégé samahındağı bıl taştıñ, qolon başın xetérletép, sosayıp torğan ölöşö bar iné. Azaq ul hınıp töşken. Bıl taştı Boron-Borondan, imen bağanalar ultırtıp, kertelep quyğandar. Şul taşqa huqhañ, yamğır yawır bulğan. 1961 yılda min bıǵa üzém de şahit buldım. Rayon gazetahında Vaxruşéwtıñ «Yurmaş taştarı» tigen meqelehé sıqqaynı. Şunı uqıǵas bézzé, İnyer urta mektebé uqıwsıların Şakir Zöbeyérow tigen géografiya uqıtıwsılı Qoloqay taşına alıp barzı. Assınan Yunıs babay yul başlawısı buldı. Bézzé taşqa yaqın yébermenéler. Sönki yaqın barıran, uǵa huqqan kéşé awırıp, ti torǵaynılar. Şulay za azaq béz tayaq, taş, haldat qayısqınıñ qaptırmahı ménen huǵıp, ezérek taşın ırǵıtıp aldıq. İyun ayınıñ tüzép torǵohoz bér ayaz. könö iné. Seǵet kiské altılarza huqqaynıq. Ozaqlamay bolottar sıǵa başlanı. Tönön yawzı. İrtegehéne İnyerge qayıp yétkensé yawzı. Yamǵır la gezettege yamğır bulmanı, waq qına, toman kéwék kéne yamğır iné.
- 2225 Yamğırzı tuqtatıw ösön qarttar, xalıqtan may yıyıp alıp, Qoloqay taştı maylar bulğan, ti.

B

İské Sibay awılı yaǵındağı Babay tawında Öleseytaş tip yörötülgen taş bar. Ul, kéşége oqşatıp, taştan yunıp éşlengen hın iné. Élekke barıranda, ebéyzer unıñ yanında doǵa uqıp, awızına yelek qaptırıp, télek télep kite torǵaynılar.

2230 2.6.101. Yazataş (Yada Taşı)

- Huyır, qor, qaraǵuş kéwék qır qoştarınıñ bórletewénen sıqqan şıma taştarzı yazataş tizer. Şul taştarzı tazartqansı yıwıp, qorotqansı hörtöp, aq séprekke töröp, kön töşmes yerge quyıp, öyze haqlayzar. Qoroloq başlanha ğına, unı qulǵa alǵandar. Alıp, kön yaqtıhına sıǵarıp, sépregén sisép, taş östöne halǵandar za yazataşqa hıw qoyğandar. Şulay itheñ, yamğır yawır bulğan.
- 2235

2.6.102. Ayaz Télew (Ayaz Dileme)

A

Kön ozaq yawınlap kithe, ayaz téleyzer. Ayazǵa (qoyaşqa) baǵıslap, qalqıw yérze aq mal salalar. İké reqegez namaz uqıyzar, teqbir eyteler. Yeşter ikénsé urında uynay, küñél asa.

2240 B

Balalar yey könö hıw ine barıranda yeki uynap yörögen waqıttarında Qoyaştı bolot qaplaha hem halqın bulha, qoyaştı bolot astınan sıǵarıw ösön şulay hamaq eyte:

Qoyaş apay, kil, kil,

Halqın aǵay, kit, kit!

- 2245 Qoyaş apay, kil, kil,

Halqın aǵay, kit, kit!

W

Ebéy Qoyaşı, sıq, sıq,
 Babay Qoyaşı, qas, qas!
 2250 Qara qazan asırmın,
 Himéz teke huyırmın,
 Maylı butqa bésérép,
 Hinéñ alğa quyırmın,
 Itén üzém aşarmin da
 2255 Höyegén étke taşlarmin!

G

Ét Qoyaşı, arı kit,
 Bézzéñ qoyaş, biré kil!
 Balq, balq, qoyaşım!
 2260 Qara teke huyayım,
 Başın hiñe quyayım,
 Tüşén üzém yéyeyém .

Ğ

Kön sıwağı, sıq, sıq!
 2265 Maylı qaşıq birérmén,
 Himéz hıyır huyırmın,
 Mayın hiñe quyırmın,
 Itén üzém qurırmın.
 Qıwanışıp yörörböz...
 2270 Kön sıwağı, sıq, sıq!
 Ét sıwağı, kit, kit!
 Maylı qaşıq yuq hiñe,
 Himéz hıyır yuq öyze,
 Mayı hiñe yazmağan,
 2275 Ité miñe bulmağan,
 Bolot unı urlağan
 Ét sıwağı, kit, kit!..

D

Qara kepes, kit, kit,

2280 Qoyaş apay, kil, kil,
Bér yılmayıp köl, köl!

Z

Qoyaş apay, sıq, sıq,
Atañ-eseñ kilgen,
2285 Hıwıq aǵay, kit, kit,
Atañ-eseñ ülgén.

É

Sıwaq apay, kil, kil,
Halqın yézney, kit, kit!

2290 **Yé**
Qoyaş apay, Qoyaş apay,
Qapqañdı as, kéyewéñ kildé!

J

2295 Bozlo yamǵırzı tuqtatıw ösön, uramǵa tol qatındarız, baş balanı (unı toñhoz bala tizer)
uramǵa sıǵaralar. Ular öser börtök boz qabıp kiré inérge téyész.
Bozlo yamǵır yawǵanda qısqıs, yemké, tertéske sıǵarıp taşlaw ırımı la bar.

Z

Nıq yeşénlehe, yeşéndé tARTHın tip, torombaş sıǵarıp ırǵıtar. Şep yamǵır yawǵanda
yomortqa tegeretheñ, hót tükheñ, yeşén tıma.
2300 Kükte yalt-yolt itken neme — kük haqsıhı, Ul közön keshélerge aşlıqtı beshérép bire. Yalt-
yolt haqsı — yeşéndéñ ipteshé. Ul gél yeşén ménen berge yöröy. Yalt ite le bolotqa inép kite.
Yeşén haqsıhı bulǵan Yalt-yolt salt ayaz köndö le küréngéley.

2.7.Tebigetteke, Kük Yésémderéne Beylé

Yurawzar, Télekter (Tabiata, Gök Cisimlerine Bağlı Yorumlar, Dilekler)

2305 2.7.103. Sulpan Yondoza Yuǵalha (Çobanyıldızı Kaybolursa)

Sulpan yondoza — ul iñ yaqtı yondoz. Afet sıǵır bulha, bıl yondoz yuǵalıp toror, ti.
Ütken Yarman huǵışında la, bınıhında la Sulpan yondoz geyép bulıp torǵan, imész. Böyök Vatan
huǵışınan alda ul bér yıl ewel ük yuǵalıp torǵan da, némétstarzı yéñges, yañınan qalqqan.

2.7.104. Qoyroqla Yondoz Kürénhe (Kuyruklu Yıldız Görünürse)

- 2310 Qayhı saqta kükte Qoyroqlo yondoz küréne. Ul qayhı yaqta qürénhe, şul yaqtan huğış qalqa, ti. 1941 yılda Qoyroqlo yondozzo bézzéñ awılda Qoyaş bayışındağı Arqırı taw başında kürgender.

2.7.105. Hazağay Uynaha (Hortum Çıktığında)

- 2315 Hazağay uynaha, kük yözö yaqtırıp, qızarıp tora. Kéşeler: «Qan tarta, huğış sığa», — ti. 1941 yılda huğış sığır aldınan hazağay bik yaman uynağanın kürgender.

2.7.106. Qezér Tönö (Kadir Gecesi)

A

- Qibla yaqtan kük yarılıp, yaqtırıp kite. Unday tünde ayaq astında yatqan éne le qüréne.
- 2320 Qezér tönö asılıwın her kém kürmey. Yarış ultırıp ta aranan bérew géne kürérge mömkin. Bér saq şulay buldı: tön urtahı iné. Ferize ménen min kürzém, érgebézzegé Kamile yéñgem kürmené.
- Qezér tönö asılğanda ni télehen, şul aldına kilér, ti.
- 2325 Xemit ulatayım awıldan Sérekey qıstawına kitép barıranda Tübeléyortqa yétken iken, qapıl qezér tönö asılğan. Qart: «Éy İlahım, miñe oşo yérze ülém bir», — tigen, ti. İkénsé yılına şul yérze ülgen, baxır.
- Qezér tönö asılğanda télehe ni télerge yaramay. Uylap eytérge kerek eytéréñdé. Bér qatın yamaw yasqanıp ultırğanda, qezér tönö asılıp kitken, ti. Şunan ul uylap-nitép tormagan: «Éy Xozayım, böte tişék-toşoğomdo böteştér», — tigen iken, Xozanıñ qözreté ménen üzénéké böteşken de quyğan, ti.
- 2330 Qezér tönö asılğanda şulay tip eyteler:
— Éy, İlahım, donyalıqta donya baylığı bir,
Bötmes, kitmes hawlıq bir,
Exirette iman nurı bir,
Ojmaxtan urın bir.

2335 B

- Qezér tönö asılıwı — yété tön urtahında kük qabağı asılıp kitewé. Qezér tönö asılğanda, yérze yatqan éne le küréne, ti. Qezér tönö asılğanda, kük yarılıp kite le, ti, ojmax küréne, ti.
- Exirette iman bir,
Donyalıqta gümér bir,
- 2340 Gümér bir ze tewfiq bir, —
tip télek télerge, ti.
- Qezér tönö bexétlé kéşége géne asıla. Géñe asılha, min kürmeyém. Unıñ bına şunday xikmeté le bar.

2345 Şahban ayınıñ bérénde asıla. Şul kiste, Qezér kisé haqlaybız, ti torğaynılar. Boronğu ebéyzer Qezér tönön kötöp, namaz uqıp ultırğandar.

2.7.107. Uraza Ayınıñ Un Dürté (Ramazan Ayının On Dördü)

2350 Uraza ayınıñ un dürt énde, un bişénde aylı tönde tışqa sıgıp külegené qararğa bula. Külegele baş bulmaha, şul kéşé ozaqlamay üle. İzélbayza bér ebéy başız külegehén kürgen. Könbağış hatıp qaytıp kilgende, ejelén tapqan. Bélewtamaqtan Yenbike tigen ebéyzéñ un biş yeşlék qızı tönön tışqa sıqqan da ilap kilép ingen. Ul da külegehénde başın kürmegen. Yawrını bar — başı yuq, ti. Ülgen.

2.7.108. Yañı Tıwğan Ayız Kürgende Eytéle Torğan Hamaqtar (Yeni Ayda Söylenen Sözler)

A

2355 Ay kürzém aman ménen,
Awızım tulı iman ménen
Oşo ayza vafat bulham,
Ütker, Xozay, iman ménen.

B

2360 Ay kürzém iman ménen,
Küzém tulı nur ménen,
Kertem tulı mal ménen,
Başım tulı ğilém ménen,
İman ménen, béléme ménen,
2365 Ayğa — baş, miñe — yeş.

V

Ay tıwa ézé ménen,
Yılmayğan yözö ménen,
Altın tayağı ménen,
2370 Altın tabanı ménen,
Qıyğas qaşı ménen,
Qara küzé ménen,
Kitér ézé ménen.

G

2375 Ay kürzém aman ménen,
Quyınım tulı Qöğben ménen,

Bala-sağalarım ménen,
 Kertem tulı mal ménen,
 Uşu ayza wafat bulham,
 2380 Qebérém tulhın iman ménen!
 Oşo ayza ülép kithem,
 İman birhén bér Alla!

Ğ

Ay za qayttı, kön de qayttı,
 2385 Yaman qasta , hin de qayt.
 Hinéñ kiléwéñ yañı,
 Miñéñ küréwém yañı.

D

İzgé ayım, izélqa,
 2390 Yañı ayım, yarlıqa!
 Exirette — iman ménen,
 Donyalıqta — mal ménen!

2.7.109. Kük Kilgende (Gök Gürlemesi)

A

2395 Yazın bérénsé kük kükrewén kük kiléw , tizer. Kük kilgende qoroq ménen yérge
 huğahıñ, yügen alıp, şılırtata-şılırtata kükke qarap bolğayhıñ-bolğayhın da yérge huğahıñ. Şulay
 huğa-huğa, öy, tirme, alasıqtarızı uratıp sığahıñ, üzén şulay tip hamaqlap yöröyhéñ:
 — Qorayt, kügém,
 Qorayt, kügém!
 2400 Yérge bir, ilge bir.
 Mal-tıwargá bir,
 Qoş-qortka bir.
 Bala-sağağa bir,
 Yétém-yéhérge bir.
 2405 Tol qatındargá bir,
 Qart-qoroğa bir,
 Zeğifterge bir,
 Awırırwzargá bir.
 Artqanın miñe bir!

2410 Min belekey saqta Qorbanbike, Bibigeyshe ineyzer kükté şulay tip qarşılای torgaynılar.

B

Yeşén yeşnep kük kilgende, şulay tip télek téley torgaynılar:

— Afetter ménen kilmehén,

Rexmetter ménen kilhén!

2415 Yeşénlehe — ut bula,

Yén-şaytandar yuq bula.

Yamğır yawha — mal bula,

Yémés-yélek mul bula.

Yaw, yaw, yamğırım!

2420 Nurlan, nurlan, yeyğoron!

V

Afetter ménen kilmehén,

Rexmetter ménen kilhén!

Sobxanalla, xalıqa nura,

2425 Yamğır yawha, mal bula.

G

Qorayt, qorayt!

Uraldan kil, Uraldan kil!

Uraldan kilheñ,

2430 Hıyır hötlö bulır.

Qorayt! Qorayt!

Yalandan kil!

Béye hötlö bulır!

Ğ

2435 Kük kilgende öleseý baxır yügen totop, şunıñ awızlığın şıltıratıp, öy ésén bér itép yöröy torgaynı. Üzé şulay tip hamaqlağan bulır iné:

—Yérzen yéren ayğır bir,

Kükten kük ayğır bir!

Yérzen yéren ayğır bir!

2440 Kükten kük ayğır bir!

Yérzen yéren ayğır bir,

Kükten kük ayğır bir!

Qorayt! Qorayt! Qorayt!

D

2445 Doğa uqıp qarşılayzar bérénsé kük kükrewén hem:

—Qorayt, qorayt!

Ey Rabbım, Xozayım,

Ey Allahı tegelem,

Hiñe qarap hıgınam:

2450 Yarzamıñdan taşlama,

Qazalarzan haqlay kür,

Quş-qort, bendeleréñdé,

Üsér üsémlegéñdé

İrisiñdan qaldırma,

2455 Bötehén de tuğan qıl,

Bendelerzé azzırma! —

tip hamaq hamaqlayhıñ. Qıñğıraw şaltıratahıñ, yügen, qoroq qoltoratahıñ.

Z

2460 Yazğıhın bérénsé tapqır kük kükregendé kötöp yörörge kerek. Kük kiléwén işétéw ménen, qayza torhañ, şunda yatıp tegererge. Şulay itheñ, bildéñ awırtıwı böte, iméş.

Tegeregende şulay tizer:

— Döbörzep kithén,

İmendey nıq bulhın!

Bilém, bilém-bilémes,

2465 Sirém-sorom, sıgıp qas!

Yé

Kük kükrep, yeşén yeşnegende, zıyan kiltérmehén ösön, şulay tip télek eytkender:

—Yalt-yolt itté,

Yalmap kitté,

2470 Bında téymené,

Ütép kitté;

Yalt it, yolt it,

Yulıñ ana bara,

Ütép kit, ütép kit!

2475 Bıl télekté «yeşén télé» tip te yöröteler.

Yeşén atıp, ut sıqha, unı aq (höť, qatıq) hibép kéne hündérelér. Ürt sıqha, «Yalqın télé» tip yörötülgen télek eytéle:

—Yaqın kilme,

Yalmayım, time.

2480 Yalqıńǵa — halqın,

Öst, öst, fiw!

2.7.110. Qoyon Uynaǵanda (Hortum Çıktıǵında)

A

Qoyon uynaha, doǵa uqıp torop:

2485 — Tfü, melgün! Kilgen yéréñe kit!

Tfü, tfü! Tazzıñ öyöne kit! —

tihéñ.

Qoyondo, ubır qarsıǵı tip, uǵa bısaq, balta, küsek hélteyzer. Qarıy (kéyewhéz qartayǵan) qız késew taşlay. Şunan qoyon basıla, bozlo yamǵır tıma, ti.

2490 **B**

Tfü, Tfü, tfü!

Qara yılan qamsıhı! —

Dawıl sıqha, şulay ös tapqır tökörörge. Dawıl (qoyon) ésénde qalırǵa yaramay.

2.7.111. Leysen Yawǵanda (Nisan Yaǵmurunda)

2495 **A**

Bérénsé yazǵı yamǵırzı leysen yamǵır tıbéz. Leysen astında yalan baş torop:

— Ey Allam, éy, Tegelem,

Xeyérzeréñ ménen!

Dewletteréñ ménen!

2500 Bexétteréñ ménen!

Bele-qazañ bulmahın,

Yér yéfétteré ménen kilgen yamǵır bul, —

tihéñ. Borongolar eytken bit:

— Ut yéfété — yél ménen,

2505 Yér yéfété — yamǵır ménen,

Qatın yéfété — ir ménen.

Yeşén yeşénlegende le oşo hüzzertzé hamaqlayzar, meskey osqanda la. Şuğa östöp doğa la uqıyhiñ.

2510 Béz belekey saqta: «Başığız awırımay, tizerek üsérhégez»,— tip, yalan baş şul leysen yamğırı astında tororğa qoşa torğaynılar.

2.7.112. Yeyğoron (Gökkuşağı)

Yamğırzan huñ yeyğor töşhe, kön ayazıy. Yeyğorondo aşsıqqan malay —qızğa, qız malayğa eylene, ti.

2.7.113. Kekük Kiléwé (Guguk Kuşunun Gelişi)

2515 A

Tewgé kekük tawışın uñ qolaq ménen işétheñ, gél yaqşılıq işétehéñ, hulı ménen — nasarlıqtı.

2520 Keküktéñ tewgé qısqırıwın işétkende salqatan qolayhiñ da uslap alahıñ. Usıña ni élekhe, bıl yılda şul aldıña kile bula: ülen sıqha — yaqşılıqqa, yün sıqha — mal ürséy, rizıq sıqha — aşlıq uña, tupraq sıqha — ülém bula...

B

Keküktéñ tewgé qısqırıwın işétkende, qayhı qolaq ménen işétéwge qarap, törlöse yurayzar. Eger kéşe uñ qolağı ménen işéthe — kiléşe. Tawış arttan işétélhe, kéşe höyley ye gümeréñ qısqa bula.

2525 Kekük tawışın işétkes te, tawış kilgen yaqqa qarap, ös tapqır tegererge kerek. Her osraqta la şulay itheñ, kiléşe.

W

Keküktéñ tewgé tawışın işétkende:

— Tenémdéñ hawlıgın bir,

2530 Yenémdéñ hawlıgın bir.

Tenémdéñ zeqetén bir,

İldéñ iménlégén bir,

Küpté kürzém. Alda la

Tagı küpté kürérge,

2535 Nasip bulhın kürérge, —

tip, qayza torhañ — şunda, qayza qarap torhañ — şul yaqqa qolap, tegerep kitép, uslap tupraq alırğa. Şul tupraq böte renyéwzerzen de kiléşe. Unı tupha astına halhañ, törlö beleqazanan haqlay.

G

2540 Kekük yapraqtan alda kilhe, kükten alda qısqırha, yıl nasar kile.

Kekükten alda tewgé kük kükrehe, yıl yaqşı bula. Kük kükregende, yér hélkénép, balsıq taralıp, üsémlek üsêwge uñay bula. Unday yılda ilge ğıs kile.

Ğ

2545 Başlap saqırğan sağında kekük yapraq yarmağan aǵasqa ultırha, yıl awır kile. Yeşél aǵasqa ultırha, yıl matur kile.

D

Tew başlap qısqırǵanda kekük aǵastıñ asqı butaǵına ultırha, yış hem ozaq saqırha, ul tiz haqawlanmay. Şul yıldı yamǵır mul bula. Índé le kekük, başlap qısqırǵanında, aǵastıñ iñ öskö botaǵına ultırha, ul tiz haqawlana — yey ayaz bula.

2550 2.7.114. Zırqıwıt Kilhe (Su Çulluǵu Gelirse)

Zırqıwıt tigen qoş bar. Unıñ başında bér mögözǵénehé bula. Üzé hazza yeşey. Şul qoş turahında:

— Zırqıwıt kilmey, yey yétmey,

Zırqıwıt kitmey, köz yétmey, —

2555 tizer bézze. Ul qoş: «Zırqıwıt! Zırqıwıt!»—tip qısqıra.

2.7.116. Torna Kiléwé (Turna Gelmesi)

A

Torna yazın bik hawalap qısqırıp kilhe, uñış yoqaraq bula. Tübenden qısqırıp kilhe dan bula.

2560 Torna — izgé qoş. Unı yebérlerge yaramay.

B

«Torna kilhe, torom yuq» tizer. Xaq hüz. Ala qarǵa kilhe, qar ozaq yatmay. Torna bik awalap kilhe, yıl qıwan bula.

Sıñraw torna uynaǵanda, başlıǵı urtala uynay.

2565 «Sıñǵırawıq torna uynaǵanda,

Quraysıhı bula urtala.

Késé le ulıñ kém, tip horahaǵız,

İsémderé bulır Mortaza. —

2570 Bézzéñ awıl Mortaza Xozaybirgenowtıñ atahı fronttan yébergen xatında şulay tip yazǵan.

2.7.116. Habanturǵay Uynaha (Saban Turgay Oynarsa)

Basıw östönde habanturǵay uynaha — mullıqqa: aşıq uña. Haban hörgende, igén urıp, aşıq huqqanda habanturǵay hayraha, éş uñayǵa bula.

- 2575 Boron yarlı ğına bér kéşé ırzıńǵa aşılıq huǵırǵa bara. Yańǵız yańǵız at ménen tapatqan bula la eylendére, eylendergen bula la tapatqan bula, ti. Ğéné töşmey, ti. Şunda bér qıwaq bulıp, şuǵa bér habanturǵay qunǵan. Bıl ezemdéń ızalanıwzarın qarap-qarap torǵan da, télge kilép, bılay tigen, ti:
- Éşle géne, ezem, tırışıp eşle,
Yélge kitmes kösöñ, añlahañ.
- 2580 Balalarıñ bulha, uqıt habaq,
Uqıt nıqlap, hüzém tıñlahañ.
Min de, hinéñ kéwék, moñlo bér yen,
Balalarım uylap hayraymın, —
tigen de, ti, bılay tip östep quyǵan, ti:
- 2585 —Hayray-hayray köyzer sıǵaramın,
Dörös uyzı şunda haylaymın.
Tégé yarlı, eşén quyıp torop, habanturǵayın tıñlap torǵan- torǵan da:
— Hayra elé, turǵay, moñlo turǵay,
Hin hayrahañ, miñe eş uñay.
- 2590 Yamǵır téle, turǵay, uñhın égén,
Irzın tulıp, xalıq bulhın bay! —
tip eytken, ti.

2.7.117. Fumpıldaq, Büzene, Handuǵas Hem Aq Sepsékke Beylé ırımdar

A

- 2595 Fumpıldaqtı urıstar fép tizer. Ul, kütérge başın tıǵıp, irtelé-kislé géne qısqıra. Fumpıldaq aşıqtıñ bıwını hayın bér qısqıra. Dürt qısqırha, aşıq uñmay: habaǵı dürt kéne bıwın bula. Özöp-özöp kübérek qısqırha, kiléşe: aşıq uña — ul küp bıwınlı, ozon habaqlı bula.
- Fumpıldaqtıñ ité xerem, unı aşamayzar. Taz qaşqalaq, torna, aqqoş, sarzaq (aq sarzaq) kéwék qoştarzıñ da ité xerem.

2600 B

- Büzene qısqırha, atay tıñlay torǵaynı. Tıñlay-tıñlay za:
- Biş qısqırha, ewénden — biş bot, altı qısqırha, ewénden — altı bot, yété qısqırha, ewénden — yété bot, — ti torǵaynı. Büzene ez qısqırha:
- Ez qısqırzı, ewénden iké bottan ütmes, — ti torǵaynı. Büzene ez qısqırǵan yıldı
- 2605 başaqtıñ başı qısqa, ıgén töşömhöz bula.

V

Handuğas qunıp hayrağan botaqtı hındırıp alıp ikénsé kేశéné huqhañ, huğılıwsı teqet ite almay huğıwsını kürerge téley. Unı yarata la quya. Bér qatın: «Sam attı min handuğas sıbıǵı ménen qarattım bit ul», — ti torǵaynı.

2610 **G**

Handuğastıñ oyahına téymeske. Téygen kేశége zıyan bulmay quymay. Bér meldé bézzéñ lapasqa handuğas oyalanı. Biş börtök yomortqa haldı. Tüşé harı, qanatı qara iné. İlham ulım terbiyelené, handuğas bézge şul xetlém öyrendé, yanında torhañ da, osmay torǵaynı. İkénsé bér malay ǵına éşte bozzo. Bér köndö, tıyıwhızlıǵına barıp, handuğastıñ oyahın alǵan da

2615

kitken. Tége baxır yomortqaların taba almaǵas, özzöröp-özzöröp hayranı. Bér gene yomortqanı basıp ultırǵan buldı. E yomortqaların alǵan malayzıñ atahı üldé.

Ğ

Aq sepsék qoyroǵo ménen bozǵa huqha, ozaqlamay boz kite. Hazıy tigen qart: «Ana, aq sepsék kilgen. Tuqhan bot batmanı ménen bozzo huǵırǵa kilgen. Boz totmas», — tip kölgen

2620

bula torǵaynı.

2.7.118. Qarǵa Qarqıldaǵanda (Karga Gakladıǵında)

Miñe — xeberéñ,

Mullaǵa — éskéréñ,

Üzéñ — qıblaǵa,

2625

Awızıña bal da may,

Tuyınmahañ, harı may!

A

Allaǵa şökör,

Allaǵa şökör!

2630 2.7.119. Qozǵon Qorqoldaǵanda (Kuzgun Öttüǵünde)

A

Qozǵon qısırha, sebelenép qıwırǵa, uǵa halmawır hélterge yaramay. Ul — izgé qoş. Üze ük: «Qoloñ! Qoloñ!» — tip qısırqa, ti. Kేశé qolo bula indé.

Ey, sobxanalla, qoşqayım,

2635

İzgé qoşqayım,

Xeyérlé xeberge,

Şatlıqlı xeberge,

Üzéñ — qıblaǵa,

Hüzéñ — Xozayǵa,

2640

Awızıña — harı may,

İzgé qoşqayım! —
tip eytérge kerek.

B

Qozğon qısqırha, ös tapqır şulay tizer:

2645 — Qozğon, qozğon,
Tamağıña taş torhon!

2.7.120. Hayısqan Şıqırqlaha (Saksağan Öterse)

A

Hayısqan şıqırqlaha, qunaq kile, tizer. Kerte-qura tirehéne kilép şıqırqlay başlaha:

2650 — İzgélékke şıqırqla, izgélékke!
İzgélékke şıqırqlahañ, awızıña — harı may.
Yamanlıqqa şıqırqlahañ,
Yawrınıña — uq,
Awızıña — b...q, —
2655 tip hamaqlayzar.

B

Hayısqan talpınıp-talpınıp, öyörölöp-öyörölöp şıqırqlaha, izgélékke yurayzar. Buştan-buşqa şıqırqlaha — yaman hüz işétewge:

İzgége şıqırqla,
2660 İzgége şıqırqla —
Yém halam !
Yamanga şıqırqlama,
Yamanga şıqırqlama —
Yenéndé alam!
2665 Bér yasaw hiñe!
Şul yéter hiñe!

2.7.121. Yılan Mögözö (Yılan Boynuzu)

A

2670 Yılan mögözön taphañ, hiné his bér kéşé kürmey. Qapqahınan malın sıgarıp yéberehėñ,
éyehé malın küre, hiné bar tip te bėlmey.

B

Yılan kürheñ, aldına sığıp, ap-aq yawlıq ye aşyawlıq yabırğa, ti. Bexétlé kėsége yılan mögözön halıp kite bula. Şul mögözzö aq séprekke töröp, öy yeki qura yégene qıstırıp quyhañ, bérme-bér ğıs arta, ti.

- 2675 Tabında hıy östö-östöne östelép turha, qunaqtar: «Xujanıñ mölketene yılan mögözö ingendér bıl!» — tip merekeley.

2.7.122. Qırmısqa Mayı (Karınca Yağı)

Qırmısqa mayı la ğıs kiltére. Uğa la bexétlé kėsé gene yulığa.

- 2680 Qırmısqa mayı ilew östönde küpérép yata, ti. Tapqan kėsé unı alıp qaytıp, üzénen bala-sağahınıñ tenén, mal-tıwarınıñ qolaq, mögöz tireleren maylay.

2.7.123. Sabıylı Yortqa Sabıy Ménen Kilgende (Çocuklu Eve Çocuk İle Gelirken)

Öyze télé asılmağan bala bulha, şul uq öyge ikénsé qatın sabıy bala ménen kilhe, iké balanı la tışqa alıp sığırğa kerek. Şunan iké balanı iké qatın quldarına ala la işekten bér yulı ine. Şulay itmeheñ, şul iké sabıyzıñ béréhé tormay, üle, tigender.

- 2685 2.7.124. «Tın»ğa Barıw (Dinlemeye Gitme)

Kėsé eşteñ kilép sığıwına ikelenhe, télek yurap sit kėsé öyöne «tın»ğa barıran, yeğni, öyge inmey gene, éste nindey tawış sığırın tısta tıñlap torğan. Öy ésenen iñğay xeber işétélhe — eş uña, yaman xeber işétélhe — uñmay, tigender.

- 2690 Eger öy xujahı «tın»ğa kiléwsené hizép, qazan qırha, tıñlawsı kėsé hañğıraw bulıp qala, tigender.

Bıl yurawzı bigerek te huğış osoronda qullangandar. Meselen, kėsénen huğıştan isen qaytırın ye qaytmasın şulay yurağandar.

2.7.125. Qolon Küréw (Tay Görme)

- 2695 Yaz yétkes, arba yulı töşmes élék, yeş qolon kürérge kerek, — yıl buyı qolon şikéllé yéñél yöröyhüñ, hap-haw bulahıñ.

2.7.126. Sıyırsıq Qaraw (Sığırıcık Görme)

Yeşé yétép öylenmegen kėseler yaz könö sıyırsıqtarğa iğtibar ite. İşlé kürhe — şul yılda öylene, işhéz körhe — öylenmey.

2.7.127. Sefer Sıqqanda (Sefere Çıkarken)

- 2700 A

Kėsé yulğa sıqha, ul bérey hıwzı aşsı sıqqansı, izendé yıwmayzar, ös-baştı, öyzö yıyıştırmayzar, hıwğa barmayzar.

B

2705 Yulğa sıqqanda buş bizrelé kěşe osraha, yulğa sıqma: yulıñ uñmay. Eger tulı bizreleré mēnen kěşe osraha, yulğa sığıwsı bıl kěşege bērey eytēw eyte. Yulı uñha, huñnan eytēwēn ütey.

Yuldıñ uñw-uñmawın kém osrawına qarap ta yurayzar. Yönlö kěşe osraha — yul uña, yünhézé osraha — barır yéréñe barmay, kiré qayt, yulıñ barıbér uñ bulmay, tizer.

V

2710 Le İlahi bendi üzgeney,
Leyse qéwetém beném.
Xızır İl'yas yulda bulha,
Yulda yuldaşım beném.

G

2715 Yulğa sıgır aldınan yulsı üz qulı mēnen bērey kěşege xeyér birérge téyēs, tigen. Xeyér birmehe, étke it ye ikmek birheñ de yaray. Étten fatixa alıw za kiléşe: seferéñ uñ bula.

2.7.128. Qawışıwzı Yuraw (Kavuşmayı Yorma)

2720 Yaratışıp yörögen yégét mēnen qız, eger ozaq waqıtqa ayırılışıp tororğa tura kilhe, urmanğa barıp, yeneş kéne ösken yeş kéne iké sawqanı işép kitér bulğan. İşélgen sawqa tağatılmaı üsép kithe — qawışıwğa, tip yurağandar.

Qıwat awılı yanındağı urmanda bér ret kéne bulıp üsép ultırğan qayındar bar. Ularzı yanlap qına huqmaq üte. Bıl qayındarzı ir-égétter Büyük Vatan huğısına kitkende işken. Ularzıñ qayhıların yégétter mēnen qızzar ayırılışıw bildehé tip yurağan.

2725 Xezér ul qayındar za qartaya. Yawzan imén qaytqan yawgirzar, indé küpten qartayhalar za, şul qayındar yanına yış kile. İşélgen qayındar yanına ebéyzer ze bara. Ularzıñ arahında irzerén kötöp ala almağan toldar za, höygen yégétteré mēnen qawışırga nasip bulmayınsa tol qalgandar za bula.

İşélgen qayındar xezér awır yawza awıran yawgirzarzı xetérletép tora. Şuğa la ularzı yanlap ütken huqmaqıtı ülen basmay.

2730 2.7.129. Höyzörgös (Sevindirici)

Ul, qızıbız kürér ösön, şulay yanıp-köyöp yöröhön;
Ezem üz balahın kürér ösön nisék köyöp, yanıp yörör,
Ul, qızıbız kürér ösön, şulay köyöp, yanıp yöröhön;
Ezem hıwıqtan yılığa kéré ösön nisék köyöp, yanıp yörör,
2735 Ul, qızıbız kürér ösön, şulay köyöp, yanıp yöröhön;
Bolottan kön, yondoı sığır ösön nisék köyöp, yanıp yörör,
Ul, qızıbız kürér ösön, şulay köyöp, yanıp yöröhön;
Ezem, yalanda hıwhaha, nisék köyöp, yanıp yörör,

- Ul, qızıbız kürér ösön, şulay köyöp, yanıp yöröhön;
 2740 Yété yul satında bar bér hılıw tirek,
 Ul hılıw tirekke ütép barıran nisék höykelér —
 Höyöklö şul kేశébéz kürges, miñe şulay höykelhén;
 Yosof beygember nisék kürkem iné —
 Hin unan da kürkem bulayñ;
 2745 Yosof beygemberge Zöleyxa nisék ğaşıq buldı,
 Şul kేశé kürges, hiñe şulay ğaşıq bulhın;
 Yété qat yérzēñ astınan sesrep sıqqan taş,
 Şul taş kéwék, yöregé hiñe urgılhın.
 Ey Xozay, oşo kేశénēñ qızın hin miñe ğaşıq qıl,
 2750 Ös yöz altmış ös tasıl ménen ewret,
 Yüz qırq ret ewret,
 Şunıñ ménen ozon sesén qoş, hüzge hüz beyle,
 Tatlı télé ménen, asıq küñlé ménen,
 Yılı quymı ménen, totor qulı ménen,
 2755 Yörör ayağı, başı ménen, olo fehém ménen xisén,
 Barıhın ğaşıq ezemge quş!

2.7.130. İşara Ménen Añlatıw (İşaretler İle Anlatma)

A

- İren übéw — qatı höyöw.
 2760 Uñ yañaqtan übéw — hin minéké, tip eytéw,
 Hul yañaqtan übéw — yeşérén yaratıw.
 Küz uynatıw — min hiné yaratam, tiyév.
 Mañlayzan übéw — ğefü it.
 Küzzé kiñ asıw — şiklenév.
 2765 Yuğarığa qaraw — miné köt.
 Qaş hikértév — ısınlap höyöw.
 Yawlıq ménen uynaw — übérgé télew.
 Temeké tötönö öröw — tanışırğa télew.
 Ayaqqa basıw — sıǵıp kit.
 2770 Qul qısıw — sérzé bérleştérév,

- Huğıp kitew — miné onotma.
Baş barmaqdan qısıw — doşmanlıq.
Qul biréw — hüzéñde tor, tiyéw.
Qul qısıw — hoqlanıw.
2775 Bilden qısıw — yaratıp höyöw.
Tüben qaraw — onotma.
İké barmaqdan qısıw — onotma.
İñ östöne qul quyıw — irkelew.
Qosaqlaw — nıq höyöw.
2780 Quldı yozroqlaw — küñélden höyöw.
Barmaq aş tın öröw — doşmanlıq,
hul quldı qısıw — qezérlew,
hul qulın übéw — hüz bérleştéréw.
İñbaşqa tayanıw — irkelew.
2785 Képkanı artqı keyéw — mahayıw.
Yözge tura qaraw — şiklenéw.
Barmaq şartlatıw — duslıqtı ayırıw.
Qul biréw — zurlaw.
Qul totuw — qezérlew.
2790 Ayaqqa qaraw — şiklenéw.
Qul yomarlaw — könleşéw.
Qırın qaraw — hoqlanıwzı bédéréw.
Yér köyöne hızgırıw — tuqta tim, tiyéw.
Qul bolğaw — onotma.
2795 İréndé barmaq ménen hıypaw — hin, tim, tiyéw.
Bitté hıypaw — hin minen tüben, tiyéw.
Üz irénéñdé téşlew — yuğal bınan, tiyéw.
Zeñger küz artıq yaratıwsan bula.
Yeşél küz yaratıwsan bula.
2800 Ay buyı yöröw — yaratıw, hınaw.
Uñ quldı biréw — qezimgé küréséw.
Küzge tura qaraw — ısın küñélden höyöw.
Osğa huğıw — mısqıllaw.

Ses hıypaw — ix, yaratam, tiyew.

2805 Astan qaraw — könleşew.

Kéşége qarap körhönöw — yerëñ min, tip eytéw.

Arttan qarap qalıw — hin miné taşla, tiyew.

İkeñ bér közgöge qaraw — sérzeş bulıw.

B

2810 Baş barmaq — qayğı,

Şeş barmaq — şatlıq,

Urta barmaq — keyém,

Sıganaq barmaq — xat,

Señgesey barmaq — möxebbet!

2815 **2.7.131. Töş Yuraw (Düş Yorumlama)**

A

Töştöñ nindeyén gene kürheñ de, yaqşığa yurargá, ti. Töştöñ muyını qıl kéwék, başı tubal hımaq bula, ti. Yaqşığa yurahañ, yaqşı yağına, yamanga yurahañ, yaman yağına yéñép töşe le kite, ti.

2820 **B**

Törlö kéşe töştö törlöse yuray. Şunıñ ösön de töştö télehe kémge eytérge yaramay. Töştö nimege yurahañ, şul bula, ti. Töşöñde ni kürheñ de: «İzgélékke bulhın!» — tip eytéw kerek.

V

2825 Kéşe nasar töş kürép uyanha, önde nasarlıqqa bulıp quymahın, tip, Qoyaş qalqmas élék ük tışqa sığa halıp, şulay tip hamaqlarğa téyész:

— Qıw başqa,

Qıw töşke,

Qola yalanğa!

Şulay tip ös tapqır eytmeheñ, yamanga yulıǵıwıñ bar.

2830 **İzgélékke (İyiliğe):**

Ay, Qoyaş kürheñ, dus-iş arahında xörmetke (sawap bula, ti), moratqa iréşérhéñ, qulıña mal töşör.

Aqqoş — qeneǵetlenew.

Aq tun keyheñ — höyönehéñ; **iték, kaluş keyheñ** — télegéñe iréşehéñ.

2835 **Aq eybér** — qıwanıs.

Alma — télegéñdeñ qabul bulıwı.

At ménheñ, höyönehéñ.

Aşlıq kürheñ, moratıña iréşehéñ.

Bala kürheñ, yaqşığa.

2840 **Bérey kéşéné ülgen iken tip kürheñ,** ul kéşé ozon gümerlé bula.

Bésen saphañ — malıñ kübeyér.

Bısaq, közgö, qılıs kürheñ, önde doşmandarıñ hiñe baş éye ye yaraşırğa télek bédére.

Waq mal kürheñ, baylıq bula.

Yél — möxebbet.

2845 **Zur ağıñ hıwzı yözöp sıqhañ,** télegéñe iréşérhéñ.

İkmek — bexét, qeneğetlenéw.

İlahañ — şatlanırhıñ.

İr kéşé töşönde ikénsé qatın aldım tip kürhe, gümeré ozonaya.

Yılandı totor bulhañ, ez géne neste alahıñ.

2850 **Kéşé osop yöröhe ye béyék taw başına ménhe,** heybet bula (şul kéşé, gömümen, şatlanırğa téyéş).

Közgöle téşéñe qarahañ, şatlıq kile.

Kömöş yüzük kürheñ, önde il ésénde ye aqsa, ye mal kübeye. Qar küre qalhañ, rizıgıñ kübeyér.

2855 **Qom kürheñ,** hawlıq bula.

Qar kürheñ, gonahtarıñdan pak bulahıñ.

Mal kürheñ, bayıyhıñ, qulıña eybér yeki aqsa töşe.

Méner at birheler, önde nasipqa iréşehéñ.

Namaz waqıtın kürheñ, höyönörhöñ.

2860 **Poézd kürheñ,** xat kile.

Taza hıw, qeneğetlenéw.

Tañ atıwı — yañı qıwanıslı xeber.

Tawğa ménéw — éşteréñdéñ alğa barıwı, qıwanıw, moratqa iréşéw.

Törlö şerbetlé hıwzar kürheñ, önde heybet bula.

2865 **Tımıq diñgéz yeki kül—**üzéñde géne haqlana torğan yaqşı sér.

Ul (malay) küréw — şatlıq.

Ülékté téré imés, tip kürheñ, donyala bexétéñdé tabırhıñ. Ülékté kürheñ, xeleden malıñ, baylıq bula, ti, gümeréñ ozon bula, ti.

Ülgen kéşéñen eybér alıw — heybetke.

2870 **Ürmekséné totor bulhañ ul qulıñdan yurmalaha**, zehit bulıp , xalıq arahında qezérlé bulahıñ.

Himéz hıyır kürheñ, xökümetten bérey yarzam kürehéñ.

Hıyır kürheñ, rextlék bula, ti.

Hıwziñ, yılğanıñ aqqanın kürheñ, moratıña iréşérhéñ.

2875 **Éré aqsa** — baylıq.

Yañı sıǵarılǵan méyés kürheñ, tormoşoñ alǵa kite, dewletéñ arta.

Yar — tınıs tormoş.

Sefer sıǵıwǵa (Sefere çıkmaya):

Arqan kürheñ, ses ürgende seséñ qalha, yulǵa sıǵahıñ.

2880 **Uzun ses tulumu** — ozon yul bula.

Uzun ses ürheñ, yul bula (qızzar kürhe — kéyewge barıwǵa).

Ses tarahañ, ozon yulǵa sıǵahıñ.

Tulqındar — kötölmegen yul.

2885 **Şarşaw kürheñ**, sefer sıǵıwǵa. Eger **ul şarşaw işék töbönde bulha** — tiz öyleneheñ, **tür yaqta bulha** — huñ öyleneheñ.

Kéyewge sıǵahıñ, keleş alahıñ (Gelin-Damat olma):

Atqa ménheñ, közgöge qarahañ, yañı ayaq kéyéme kéyehéñ.

İr-at tar ǵına yérzen monar kürhe, yeş qızzan keleş alır, ti.

2890 **İtek kéyheñ**, tormoşqa sıǵahıñ; **itégéñdén quñısı qısqa bulha**, iréñ ménen ez ğümér itehéñ; **ozon bulha**, ozon ğümér itéwge bula.

Kém tıwǵın yuraw (Doǵacak çocuǵu tahmin etme):

Bısaq kürheñ, ir zatı bula.

Qatın kéşe yöklö saǵında munsaq kürhe, qız bala bula.

Töšte sıbırtqı taphañ, ir bala tabahıñ.

2895 **Seǵet taphañ**, qız bala tabahıñ.

Yoqlaǵanda üzén bik ozaq osop yörögen itép kürhe, bala oşo osorza ösken bula.

Osraşıwǵa, qunaq kiléwge (Raştaşma, misafir gelmesi):

Alqa — höygen kéşeñ ménen osraşıw.

Yıwınıw — qunaqqa barıw.

2900 **Kitap** — kéşe ménen tanışıw.

Qan — qıwanıs, tuǵandarıñdı osratıw.

Qatıq, bal, may kürheñ, armiyala bulǵan tuǵanıñ isen-haw qayta.

Habın — kémdéñdér kilép kitéwé.

Yaz bulğan, imés, tip küre qalhañ, yıraqta bulğan bér qerzeşéñ qunaqqa kile.

2905 **Hüz işétewge (késé hüzéne qalıwğa), doşmanıñ barlıǵına (Söz işitmeye, düşmanın olur):**

Ayıw kürheñ, hüz işétehéñ.

Vaq aqsa kürheñ, késé hüzé işétewge bula

Bésen saphañ, hüz işétehéñ.

Kéyéméñ qısqarǵan tip kürheñ, késé hinéñ ménen bula (xeyér bir).

2910 **Qara yılan kürheñ, kafır doşmanın bula, aq yılan — mosolman doşmanıñ. Eger şul yılan qarşılaşa, xeyér birérge. Eger unı üz qulıñ ménen ültérheñ hem ul hiné saqmaha, hikéñ hüzéñ öske sıǵa.**

Taw-taş kürheñ, önde geyépten haqlanıwǵa kerek.

Téséñ töşhe, kéşénen hüz işétehéñ, töşken tésté qulǵa alhañ, zıyan kürmeyhéñ.

2915 **Urman — şulay uq doşmandarıñ bula.**

Ut kürheñ, késé hüzé, geybet bula.

Hiné yéñe almaǵan doşman sabıy bulıp kürénér.

Yabıq qatın kürheñ, doşmanıñ bula, himéz qatın bulıp dusıñ töşöne kéré.

Törlöhönen (Türlü Nesneler):

2920 **Araqı — kötölmegenlék.**

Kartinalar — qızıqıñıw.

Kino — éşté tikşéréw.

Tawıq ménen etes kürheñ, xerem mal ine,

Eseyzé küréw — hizénéw, nime bulǵın aldan béléw.

2925 **Awırıwǵa (Hastalıǵa):**

İt aşahañ, awırıyhıñ.

Qızıl yémés aşahañ, awırıw köt.

Qızıl kürheñ, qıstaw bula, tizer.

Qızıl tös kürheñ, awırıw bula.

2930 **Muyıl kürheñ, awırıw bula.**

Harı may kürheñ, awırıyhıñ.

Qayǵıǵa, és boşovǵa (Kayǵıya, iç daralmasına):

Bérey tuǵanıñdı (ye yégétéñdé) alam-halam kéyémde kürheñ, ul kéşénéñ ésé boşqan bula.

2935 **Bısraq hıw — meşequet, qayıǵırıw.**

Bér törköm kéşéler — nasarǵa, qayǵı xeberé.

Yémés-yélek yıyıw — küz yeşéne.

Qurayza yeki ğarmunda uynahañ, kölheñ — qayğığa.

Muyıl ağasın kürheñ, ğümérèñ qayğılı bula.

2940 **Munsa inheñ — és boşa.**

Ülékté ilay imèş, tip kürheñ, imanınız bula, qayğı kisérehèñ.

Bele-qaza küréwge (Kaza-bela görmeye):

Altın, baqır aqsalar kürheñ, olo kèşége xeyér birmek kerek, nasar bula.

Aq toz kürheñ, gonahqa dusar bulahıñ.

2945 **Ayaq kèyémé yuğalthañ, irhéz qalahıñ.**

Yeş bızaw kürheñ, bele kürérge bula.

Qara taşqın hıw kürheñ, zıyan kile.

Méyès yéméréléwén kürheñ, bele kile.

Hıwğa batıw — meşeçet.

2950 **Hıwzan sığa almahañ — belege tarıwğa.**

Meyét sığıwğa (Cenaze çıkmasına):

Aq tawarğa törönöp tezre aşā oshañ, ülehèñ.

Baltañdı yuğalthañ, ye irèñ, ye balañ üle.

Baştağı şelèñdèñ yuğalıwın kürheñ, hıyırın bızawlap, bızawı üléwge bula.

2955 **Bura burahañ, meyét sığa.**

Yeşél ülen — yeş ğümér (yeş kèşé) üle.

Kötken hıyırın hıwğa töshe, ye yétém qalıwğa bula, ye balañ üléwge.

Kekük saqırıwın ye öy başınan ütép kitéwén kürheñ, meyét kürehén.

2960 **Ozaq awırıp, urından torğanın kürheñ, şul kèşé üle, e awırıp yatqan kèşénèñ
ülgenén kürheñ, ul yünele.**

Ozon tolop kèyheñ, ülehèñ.

Ses kiséw — yuğaltıw.

**Tösöñde téşèñ tösöp taba almahañ, bérey yaqınıñ üle, e tösken téşèñdé taphañ,
izgélékke bula.**

2965 **Ülgen kèşé alıp kithe, qunaqqa saqırha — nasarğa, kèşénèñ üléwé.**

**Ülgen kèşé kürheñ, ul hiné totha ye üzene saqırha, ul hinen xeyér horay bulır. Xeyér
itép törlö neme birérge bula. Ni birérge téleheñ de, tewze unı éne ménen tişkélew kerek.
Tişkélegende şulay tip hamaqlayzar:**

Minen hiñe ni kerek?

2970 **Qabat horap yöröme...**

E qayhı bérewzer, ülgen kèşéné kürheñ, hawa toroşo üzgere, tizer.

2.7.132. Kön Toroşon Yuraw (Hava Dururmunu Yorumlama)

A

- Ay qolaqlanha, kön bozola.
- 2975 Bal qorto kiré eylenép qaytha, yamğır yawa.
 Balıq üste yözhe, yamğır yawa.
 Baş, qolaq qısıha, yamğır yawa.
 Bésey méyéske hıyınha, kön hıwıq bulasaq.
 Bésey moronon qaplap yatha, kön hıwıta.
- 2980 Bésey sténanı tırnaha, kön bozolor.
 Bolot yapha, kön ayaz bula.
 Bıwındar hızlaha, kön bozola.
 Beké uyını uynahañ, igén nasar üse, tizer.
 İrtén Qoyaştı bolot qaplahha, kön ayaz bula.
- 2985 Kilén töşkende buran bulha, kilén usal bulır.
 Kön bolotlu bulha, balıq qapmay.
 Kön qızırha — yamğırğa.
 Kekük qıyıq başınan ütép kithe, ut sığa, tizer.
 Kekük tawışın hanaw — güméréñdé hanaw.
- 2990 Qargá, kilges te, yulğa töşhe, igén uñır.
 Qargalar, yılı yaqtan kilges, ağas başına qunha, yıl tuqlıqlı bula.
 Qarluğastar tüben osha, yamğır yawa.
 Qolaq qısıha, buran bula.
 Qoştar yazın irte kilhe, yeyén qoroloq bula.
- 2995 Qoyaş bayıganda yoqlarğa yaramay, sirleyhéñ,
 Qoyaş bolotqa bayıha, irtege kön nasar bula.
 Qoyaş qolaqlanha (érgehénde düñgelek bulha), kön halqınayta.
 Qızızñ tuyında yamğır yawha, kilén uñğan bula.
 Qırmısqa qanatlanha, kön bozola, yamğırday.
- 3000 Müryenen sıqqan tötön yerge yatha, kön nasar bula.
 Muyıl uñğan yılda igén uñmas.
 Sewkeler qısqırışha, yamğır yawa.
 Tornalar béyékten osha, kön ayazğa bula.
 Torna qısqırha, kön yılınır.

- 3005 **Tornalar tüben osha**, hawa bozolur.
 Ürmekés, bawlanıp töşöp, kiré ménhe, qunaq kile.
 Xopoldawıq isémlé qoş dürt -biş qabat qısırha, igén uñmay, **altı-yété qabat qısırha** — uña.
- Séntyabr başında qar kürénhe**, qırq kön ayaz bula.
- 3010 **Yulda yılan osraha**, yamğır yawa.
 Yamğır yawğanda tamsılar kübéklenhe, yamğır ozaqqa huzıla.
- B**
- Ağastarız bes basha**, hıwıq bula, **toman töşhe**, yılıta.
 Ay basıp tıwha, kön ayaz bula.
- 3015 **Ay kertelenhe**, aylıq rızığıñdı ezérle, **kön kertelenhe**, köregeñdé ezérle.
 Ay salqan tıwha, kön halqınaya.
 Ay salqan eylenép, künek élérlék bulha, yawın bula; **künek élérlék bulmaha**, ayazğa tarta.
- Aq bolot tamırlanıp kilhe**, yamğır ozaqqa huzıla.
- 3020 **Aqqoş ırte kilhe**, yaz ozon tora.
 Arqa hızlaha, yamğır bula.
 At awnaha, kön bozolur.
 At qarğa yatha, yılığa tarta.
 At qurşıldaha — buranğa.
- 3025 **Bal qorttarı irten irtük osmahalar**, köndöz yamğır bulasaq **umartanan öske tup-tura osop sıqhalar**, könder ayazğa tartasaq
 Bala, tuñqayıp, boto arahınan qaraha, qunaq kile.
 Bésey bitén yıwğanda qolaq artın hıypaha, yamğır bula.
 Bésey işékté tırnaha, könder bozola.
- 3030 **Bésey méyéske inhe**, buran bula.
 Bésey moronon qultıq astına tıqha, kön bozolur.
 Bésey öyzen sıgıp qasha, yér tétrer.
 Bésey salqan yatha, ayazıy.
 Bésey tırnanha, buran sıgır.
- 3035 **Bésey, ét yérge yatıp awnaha**, kön bozola.
 Yétégen yondoz qarahıw bulıp kürénhe, yamğır bula.
 İrtengé toman yérge yatha, ayazıy.
 İrtén ısıq küp bulha, bal küp bula.

Yoma kön waq yamğır töške qaray başlanha, azna buyına dawam ite.

3040 **Yondozzar üte bıtış bulıp sıgıp torha**, bilay tizer: «Atı la, tayı la, qolonu la sıqqan — könder nıq hıwıtır indé».

Yondozzar hireklenhe, yawa.

Yılğa şawlap, telmeryén baqıldaha, yamğır yawa.

Yılqı malı yatha, könder yılığa.

3045 **Kis tawış alısqa kithe**, ayazıy.

Köyente yıwhañ, yamğır yawa.

Kön qolaqlanha, köregeñdé nıgıt,

Ay qolaqlanha, ayağıñdı nıgıt.

Keze qulağın şapıldatha, buranğa.

3050 **Qaz báyékke ménép osha**, yamğır bulır.

Qazzar öyge qañğıldaşıp, ğawıralanıp qaytha, yawın küt.

Qazziñ basıp yatqan yomortqalarınıñ bötehénen de bepke sıqha, xuja başına sığa.

Qaz téşén şaqıldatha, qıraw töşe.

Qaz hıñar ayaqta basıp turha, kön hıwıta.

3055 **Qar teren bulha**, yawım küp bula.

Qoyaş qolaqlanıp sıqha, yamğır bula.

Qoyaş qızarıp bayıha, kön yılıta.

Qız xetéré qıs qarha, kéyewge sıgır melé yéte.

Qılıs yözö ménen öske qarap yatha, ülém téley, tizer.

3060 **Qırmısqa ilewéne yeşérénhe**, yamğır bula.

Méyés başındağı bésey izenge töşöp yatha, kön yılıtır.

Méyéste ut hızgırıp yanha, buranğa.

Méyéstege utın şartlap yanha, könder yılıtırğa bula.

Méyés yaqqanda iñgay tartha, ayazğa.

3065 **Öy bürenehé şıgırlaha**, qatı hıwıqtar başlanğanın köt te tor.

Sébéşter bérge yıylıha, yamğır yawa.

Siñértkeler kis sırıldaha, kön ayaz bulır.

Sıpsıq tuzanda qoyonha, yamğır bula.

Téléfun bağanaları ğewlehe, kön hıwıta.

3070 **Tés hızlaha**, kön bozola.

Toz dımlanha, qar yawa.

- Tönön bes töşhe**, köndöz qar yawmas.
Tön'yaq-könsığıştan yél ishe, ayaz bula, kön halqınaya.
Tötön turağa sıqha, sıwaq bulır.
3075 **Töşten huñ yél başlanha**, yamğır bula.
Torna ürzen kilhe, yél qoro bula.
Tezre tirlhe, yamğır bula.
Telmeryén qoro yérge sıqha, yamğır yawa.
Tewgé kük kükrehe, kön yılına.
3080 **Urman şawlaha**, buran köt.
Ürmeksé aw huzıp, üzé bér urında tuqtap qalha, yawa.
Ürmeksé awın tartıp ürhe, kön ayaz bula.
Huğandıñ qabıǵı yoqa bulha, qış yılı kilér.
Isıq tiz kiphe, ayazıy.
3085 **Ét moronon quyınına tıǵıp yatha**, ye yamğır yawa, ye qar yawa.
Ét tulaw — buran bulıw.
Ét oloha, buran bula.
Yalaǵay uynaha, igén uña.
Yapraqtar irte harǵayha, köz irte kile.
3090 **Yamğır yawǵanda yeyǵor qalqha**, yamğır tuqtay, **eger tuqtaǵas qalqha**, yamğır ozaq yawa.

2.7.133. Irımdar (Gelenekler)

A. Qunaq Kiléwge, Küstenes Aşawıra (Misafir Gelmesi):

- Aşaǵanda artıq hawıt alhañ**, kéşe kile.
3095 **Bésey bit yıwıha**: «Bésey bitén yıwa, qolaq artı qap-qara», — tip unı işék töböne alıp kilép ultırtalar. İşék asqas bésey sıqha, qunaq tiz qayta, sıqmaha, ozaylı qunaq bula. Tırbaşqa uzha, qunaq — qatın-qız, ürge uzha — ir-at zatınan bula. Béseyzén qayhı yaqqa ıñǵaylawına qarap, qunaqtıñ qayhı taraftan kiléwén de yurayzar.
Bısaq izenge töşöp kithe, ir zatınan kéşe kile; **qalaq töşhe**, qatın-qız kile.
3100 **Yıyıp quyǵan ménder qolaha**, qunaq kile.
Quş tezrenen qaraha, qunaq kile.
Quz ultırha, qunaq kile. Şuǵa la; «Me hiñe ikmek, me sey, me hiñe yastıq, me yurǵan, yat ta yoqla», — tip quzzı hıylaǵan bulalar.
Tamaq saqırha, qunaq kile, küstenes aşayhıñ.

3105 **Uñ qul qısıha** — küréşewge.

Hul qul qısıha — aqsa totowğa.

Tübenen ürmeksé töşhe: «Ürmeksé, ürmeksé, bézge qunaq kilmeksé», — tip hamaqlayzar. Ul ürmekséné ültérerge yaramay.

3110 **Urzanan ménder töşöwé** qunaq kilérén xeber ite. Qaysaq awıraytıp, yoqo kilép torha la şulay bula.

B. Yul Töşöwge, Unıñ Uñıw-Uñmaw (Çıkılan Yolun Hayırlı Olup Olmayacağı):

At yégép torğanda at s...ha, yul uñışlı bula.

Balıqqa barıranda küz aldında ürmeksé öyörölhe, balıq bérme-bér küp élege.

3115 **Qatın, bildelé bér kéşé tap bulha**, yaqşığa yurayzar (awırlı qatın ménen osraşıw baylıqqa bula tizer).

İzgé eşke barıranda kiré borolop kéréрге yaramay.

Kéyémge yép yebéşhe, qayzalır yul töşe.

Qara bésey yuldı qıyha, yul uñhın ösön ös mertebe tököröp üteler.

Ses ürgende tolomğa élekmey qalğan ses — yul töşöwge.

3120 **Seferge sıqqanda, balıqqa barıranda yuldı quyan qıyha**, yul uña.

Yulğa sıqqanda qatındar yul qıyha, oqşamay.

V. Ten Ağzalarınıñ Irımlanıwı (Organlar):

Awız-moronoñ qısıha, küstenes aşayhıñ.

Bit yanha (qızarıwı), kémdéñdér hiné uylawı, islewé yeki hağınıwı.

3125 **Küzzeñ astı tartha** — ilawığa, **östö tartha** — tanhıq kéşé küréwge. **Uñ küzeñ tartha**, yaqın dusıñdı (kéşéñdé) tuğanıñdı ye özölöp kötken başqa kéşéñdé kürehéñ. Eger indé **hul küzeñ tartha**— yaratmağan, küre almağan kéşéñdé yeki doşmanıñdı kürehéñ. **Küz uzağıraq tartha**, xatta ülek kürérhéñ, tizer. Şunlıqtan küz ozaq tartha, «izgége» tip aq hörteler.

Tanawıñ qısıha — küsteneske.

3130 **Hul yaq qolağıñ séñlehe**, kémdér hiné yamanlay, **uñ yaq qolağıñ séñlehe** — maqtap höyley.

Uñ qaş tartha, kéşé küréwge,

Hul qaş tartha — yeşke.

G. Yamanga (Kötülüğe):

3135 **Bala yarhip ilaha, ét oloha, hıyır möñrehe** — nasarğa, kéşé üle.

Bısaq salqan yatha, bele-qaza kile.

İrten tew başlap qatın-qız zatı kilhe nasarğa, **ir kéşé kilhe** — yaqşığa.

Kéşéñéñ bér ze yuqqa ésé boşop yené köyöwsen bulha, keyéfé nasarlanha, bérey küñélhézlék kilép sıgıwı ixtimal tigenge yurap bula.

- 3140 **Kis ménen ses tarama** — bexéthéz qalırhıñ.
Meyét yıwğan hıw tükken yérge bashañ, ayaq hızlay.
Seynük hızgırıp ultırha — nasargä.
Tawıq etes bulıp qısırha, kertelegé mal qırıla, ul tawıqtı huyırğa kerek.
Hıyr tuqtawhıñ möñrehe, xujağa qayğı kile.
- 3145 **Tezre tuphahına ultırhañ**, uyıñ qısqa bulır.
- Ğ. Ülém Hem Başqa Fajigelerge (Ölüm Ve Başka Facialara):**
- Kük at uram urtahınan sabıp üthe**, ejel kile.
Yérzé, urındı yılandar taşlap kithe, qaza kile.
Yañğız qarğa ozaq qısırha, meyét sığa.
- 3150 **Yuğalğan keshé, ülép, kümélmey yatha**, tire-yaqqa bele-qaza kile.
Kekük awılğa osop kilhe, yangın sığa.
Kekük yort-qura tirehénde ultırıp qısırha, bexéthézlék bula, tizer. Meselen: ye mal-tıwargä qaza kile, ye yort-qura yana h. b.
Awıl östönde qozğon qorqoldaha, awıldan meyét sığa.
- 3155 **Qoyaş qızılı yérzé qaplap töşhe**, ezem qanı sağıla, ti, fajıge bula.
Hıw uluha — ezemdé ala.
Éyek, tanaw tartha — ülé xeber işétéwge.
Ét ologanın işéterge yaramay, gümeréñ qısqara.

2.7.134. Törlö Hınamıştar (Deneyimler)

- 3160 **A**
- Bala bik nıq ilaq bulha**, üskes yırğa osta ye bik usal bula tigendé añlata.
Bésey ayaqqa uralanha, kémdér yamanlap höyley.
Yönlö keshé bay bula.
Qaz huyğanda qanat höyegén alıp qalhañ, qazıñ uñır.
- 3165 **Perzelé bala bexétlé bala**.
Seyge sey şamahı töşhe, baylıq basa.
Tırnaqtağı aq hızattar, yañı eybér keyéwge,
Hawıt-haba vatılha — bexétke.
Şel beyley başlar aldınan béreyhé şep itép yügérép kilhe, şel tiz beylenép böte tigenge işara.
- 3170 **B**
- Aşağanda seseheñ**, aşığıp bérew kilép yéte.

Yégét kéşé utındı éré kishe, keleşé yemhéz bula.

Kéyém arahınan ürmekés sıqha, qunaq kile.

3175 **Kéyémdéñ tiskeréhén kéyheñ — şatlıqqa.**

Küzge töşken kerpékté barmaq biténe quyıp, télek télep, örgende, ul osha —
télegéñ qabul bula.

Qaş tartha, kémdér hiné bik hağına, kürgéhé kile.

Qaş tartha, ilayhıñ, tanaw qısıha, kéşé qarşı alahıñ.

3180 **Qız kéşé ilek aş qaraha, izen hépérgende süp qaldırha, kéyewé şazra bula.**

Öyze bésey yılı urın ézlehe, buran bula.

Sınayaq yarılha, bexétéñ arta.

Sey östönde şama yözöp yöröhe, tizzen bulek alahıñ.

Sey şamahı qalqha, bexétéñ qalqa.

3185 **Sey éskende şama yöröhe, qunaq kile, eger şamanı işék kügenéne qıstırhañ, qunaq**
kile almay tora.

Taban qısıha, yıwasa kile.

Élénmegén (ye töşken) töymeñ östen nisensé, şul köndö qıwanıs bulır.

Ét uluha — yamangá. ,

3190 **Ét oyahınan sıqmaha, tizzen buran bula.**

Yawrın tartha, kéyém kéyéwge.

V

Aşı tozlo kiléndéñ télé esé bula.

Ayaq işékke qısılha, qunaq kile.

3195 **Bérey sit irzéñ furajkahın kéyheñ, qırq könlük qatını bulahıñ.**

Bér tastamalğa bér yulı iké kéşé hörtönhe, talaşalar.

Bésey ülen aşaha, xujahı bayığa.

Zıyarat tirehénde yıgılğan kéşé üle tizer.

Kéşé qıtıqsan bulha, könsöl bula.

3200 **Qaş bér-béréhéne yaqın bulıp üshe, kéşé keleşté yaqından ala.**

Qız ozatqanda yégélgen at sığınlaha, yaqşığa bulmay.

Qış öyzöñ büreneleré şawlaha, öyge yén éyelegen bula.

Qulı yönlö kéşé bay bula.

Samawır şıjlaw — rızıq télew.

3205 **İrten aşamlıq izenge töşhe, rızıq arta.**

Tawıq, qaz, öyrekté kötöw qaytqanda bastırırğa ultırthañ, sébéşteré küp bula.

Tönde yoqlağanda hataşıp yış töş kürheñ, artış ülené yandırırğa kerek.

Tawıq ırte tönehe, tañğa yamğır yawa.

Toz tükheñ, ızgışañ.

3210 **Höylegen kéşe kilép inhe, gümeré ozon bula.**

2.7.135. Maxsus Yurawzar (Özel Yorumlar)

Bérey neme yuğalha ye başqa bérey bexéthézlék kötölhe, bıl waqıtta noqot büléwsélerge mörejeget iteler. Bıl üzene küre yuğalğan eybérzén ézene töşöw bula.

Kis yondoz hanap yathañ, töşte kémde kürehéñ, şul kéyewén, (keleşéñ) bula.

3215 **Yondoz atqanda bér uyiñ tura kilhe,** şul tormoşqa aş.

Kartaya başlağas, yawlıq ye qulyawlıq oson töynep quyalar, bér nise ayzan huñ siseler: **tupraq bulha** — üléwgé, **boyzay börtögö** — yeşewge.

Quş muyıldı baş astına halıp yathañ, kémge barahıñ (yeki alahıñ), şunı töşöñde kürehéñ.

3220 **Tew tapqır qunğan yérze baş astına közgö halıp yatırğa kerek:** höygenéñde kürérhéñ.

Yañı ay qalqqan waqıtta uñ yağıñdan süp alahıñ da, qağızğa töröp, baş astına halıp yoqlayhıñ. Töşöñde kémde kürheñ, şul hinéñ iréñ (ye keleşéñ) bula.

2.7.136. Yosof Kitabı Ménen Yuraw (Yusuf Kitabı İle Yorumlama)

3225 Huğış osoronda irzerén yawğa ozatqan qatındar arahında şunday kürezelék qılıw nıq taralğan. Exmetyenowa Xöpyamal tigen qatında «Yosof we Zöleyxa» tigen kitap bulğan. Kisén haldatka qatındar Xöpyamal ineyge barıp, şul kitaptı asır bulğandar. Ular béremlep tosmal ménen asqandar. Eger oşo bitte Yosof ménen Zöleyxanıñ ayırılışıwı turahında hüz barha, kilesekte osraşırğa yazmağan, tip, indé le ularzıñ osraşqan, qawışqan sağına tap kilheler,

3230 kilesekte osraşıw nasip iken elé, tip eytkender.

2.7.137. Handar Ménen Yuraw (Sayılar İle Yorumlama)

Handar ménen ularzıñ añlatmahı uyınsıların béréhéndé bula. Uyınsılar bérzen alıp yözge tiklémgé handarzıñ béréhén eyte. Defterlérhé asıp, kürezelék ite.

1—tüzémlé bulıw, qayğırmaw.

3235 2— horaw ménen hiné hınaw.

3— qayğınan, usallıqtan küz yeşé tügév.

4— bexétlé qıwanıs.

5— tikşérév.

- 6—höygenéñ bülek bire.
- 3240 7—xıyallı höyöw.
- 8— zur qıwanıs.
- 9— tormoşoñdan qıwanıw.
- 10— başqa tanışı bar. Ul hiné höye.
- 11— hiné géne höye.
- 3245 12— qızğanıslı höyöw.
- 13— küñélden höyörge ezérlenéw.
- 14— yaqşı xeber işétéw.
- 15— qayǵılı xeber işétehéñ.
- 16— ayırılıw üzgeréşe.
- 3250 17— yaqın kéşeñden xat.
- 18— hin unı höyörge téleyhéñ.
- 19— ikégéz ze bér-bérégézzé höyehégéz.
- 20— hinéñ ménen tanışırǵa téleyzer.
- 21— yaqşı tanış, emme nasar xoloqló.
- 3255 22— ikégéz bérge doşman hüzén tapayhıǵız.
- 23— nasar hüz işétehéñ.
- 24— şatlıqlı höyönöw.
- 25— ütkenderzé qabatlaw.
- 26— télegenéñe iréşéw.
- 3260 27— hiné qızǵana.
- 28— qayǵılı hüz işétéw yeki yeş tügéw.
- 29— hiñe iké kéşe ikélenép qaray.
- 30— kötölmegen yérze höyönöw.
- 31— tormoşqa sıǵıw (keleş alıw).
- 3265 32— bexétlé bulahıñ.
- 33— hiñe beylenérge téley.
- 34— usallıqtan küz yeşé tügéw.
- 35— bexét hem şatlıq.
- 36— bexéthéz bulırhıñ.
- 3270 37— bülek.
- 38— şep möxebbet.

- 39— hiné yaratalar.
- 40— kilesek möxebbet yaman bulır.
- 41—télegēñ bulır.
- 3275 42— küñélhéz bulır.
- 43— turalıq.
- 44— yenēñ télegen bulır.
- 45— xat, yaqşı xeber.
- 46— xat, nasar xeber.
- 3280 47— xat alırhıñ.
- 48— hiné yaratmayzar.
- 49—qayğı, xesret.
- 50—küz yeşé bulır, bexétēñ bōtken, rexet kürmeshēñ.
- 51—hiné yaqşı yégét (qız) yarata, küz yeşé bulır.
- 3285 52— tınıshızlıqtar.
- 53— zur bexét.
- 54— ğeybet hüz işétehēñ.
- 55—zur-zur şatlıq.
- 56— mixnet, zur qayğı kilér.
- 3290 57— hiné yaratqan kéşé kis kilér.
- 58— qayğı, küz yeşé, yaratmayzar.
- 59— ayırılışıw.
- 60— quşılıw.
- 61—télegénēñ ménen bérge bulahıñ.
- 3295 62— télegēñ ütele.
- 63 — tınıslıq.
- 64 — hiné höymeyzer.
- 65— yeş tügehēñ.
- 66— bexét hem şatlıq.
- 3300 67— kötölmegen yaqşı xeber.
- 68— bñlek.
- 69— ısanışız yer.
- 70— törlö qayğı.
- 71—şatlıqlı xat.

- 3305 72— hiné zurlap höyleyzer.
 73— késé bele.
 74— qayğı işétew.
 75— höyönöw.
 76— xat alahıñ.
- 3310 77— şatlanahıñ.
 78— télegéñ ütele.
 79— yaratalar.
 80— möxebbet.
 81— şatlıqqa ezér bulıw.
- 3315 82— yañı késé ménen tanışahıñ.
 83— yañı dustar bula.
 84— kötmegende höyönöw.
 85— yomartlıq.
 86— tormoşqa sıǵahıñ (keleş alahıñ).
- 3320 87— kitkenéñ kiré qayta.
 88— küzete.
 89— yaratalar.
 90— yeréñ qayta.
 91— hinen köleler.
- 3325 92— tormoşqa sıǵıw (keleş alıw).
 93— araña doşman kére.
 94— hiné doşman küre.
 95— ul hiné yarata.
 96— ul hiné yarata — hin yaratmayhıñ.
- 3330 97— zur höyönös.
 98— qayǵınan harǵayıw.
 99— höygenéñ hiné taşlay.
 100— hin ikénsé yer tabahıñ.

2.7.138. Tıyıwzar (Yasaklar)

3335 A

Aldaşmağız, aldaşqandıñ, kése höylegenderzéñ télderé éyekten asqa asılınıp tora, ti, tégé donyala.

Bala küp ilaha, inehé ye atahı üle.

3340 Bér ipteşéñ ménen barıranda, yalan ayaq köyö üksehéne bashañ: «Tfö, taştaban!» — tiyérgé kerek, şunan üksehéne tökörörge; şulay uq ipteşéñdén ézéne basırğa yaramay — unıñ qatının alahıñ, tizer.

Bér sıqqan yulıñdan kiré borolow — eşlerge téyéş bulğan eşéñdén uñışız bulıwın bildeley.

Bér uñmağan éştéñ artınan qıwma.

3345 Bésey ménen uynama, qarğışı töşe, tizer.

Boron qımızzı, höttö, itté hatıp birmegender, hatırğa yaramağan.

Bısaqtıñ yözön öske qaratıp halma: doşmanlıq téleyhéñ.

Yégét uyından qayıtıp, ut qabızmay qarañğıla aşaha, keleşé bur bula.

Zıyaratqa barmaq törtöp kürhetme, barmaq séréy.

3350 Perzehézlék — yawızlıq; baldaq, bélezék — qulğa perze, alqa (hırğa) — bitke perze.

Zıyarat érgehénen ütkende téş kürhetérge, awız asırğa yaramay.

İkmekté bér qul ménen hındırırğa yaramay, yuqha, rızıqtıñ bereketé keméy.

İské ağastı yañırtıp yunırğa yaramay, qayğı yañıra.

İt aşagas, höyekterzé gél bér yérge géne yıyırğa kerek.

3355 Yoma kön kér yıwırğa yaramay. Bérew, şul hüzge qaramay, yoma kön kér yıwğan da tügerge sıqqan. Bér qart tap bulğan da horağan:

—Yoma kön niñe kér yıwzıñ?

Kér hıwı tügéwsé:

3360 —Unda hinéñ ni eşéñ bar! — tigen iken — susqağa eylengen de quyğan. Tége qart Xızır İlyas bulğan iken, ti. Yıwıntı hıw ésép yörögen susqa şul ezephéz ezem, ti.

Yoma kön tırnaq kisérge yaramay, ét tırnağı sığa.

Yey könö tuğayza baqanı aşatlañañ, yul uñmay, unı urap üterge kerek.

Yeş balanıñ tew alğan sesén haqlarğa kerek, taşlarğa yaramay, yuğıhe, bexéthéz bula.

Kése ayağın aşatlañañ, nasar bula.

3365 Kése tuphağa basıp torha, üsmey.

Kisén tırnaq kisérge yaramay, yenehé, bexéthézlékke osrayhıñ.

Köyentené aşatlama, üsmeyhéñ.

Qız kése yégétterge tiphe, ayağı tartışa.

Qatlap kepes kéyhéñ, zuraymayhıñ.

- 3370 Qunaaq üzenéñ küstenesén aşaha, xujaniñ été téşley.
 Tuzbaş yılandı ültérme, qaza kile.
 Üzek tartha, bexéthézlék kile.
 Ürges, sesté ozon töyönlerge yaramay, kéşé bexéthéz bula.
 Hépértké ménen huqhañ, бүрэ ашay.
- 3375 Yulğa sıqqas, öyge kiré borolop kérerge yaramay, kérheñ; bérer neme alıp, ultırıp sığırğa kerek, yuqha yulıñ uñmay.
 Yulğa sıqhañ, artıña qaramay sıq.
 Yañı halıngan öyge ingende, tupağa basırğa yaramay, yuğıhe xujahı üle.

B

- 3380 Qayraqtı quldan qulğa tottormasqa.
 Mıltıqtı kéşége tüzemeske.

V

- Tupağa basırğa yaramay. Sönki tupa: «Min ezem ayağı ashında. Hin de minéñ kéwék bexéthéz bul!» — tip eytér, ti.
- 3385 Kis könö aqsa hanarğa yaramay. Eger ze kéşége aqsanı kis birér bulhañ, alıwsınıñ qulına birmeske, izenge taşlarğa. Şulaytmahañ, ırıs kite.
 Yulğa sığır saqta töyme tağırğa yaramay — yul uñmay.

G

- Ürmekés ménen baqa — tél-téşhéz yen éyehé (ular tél ménen üzzerén yaqlay almay).
- 3390 Ürmekésté ültérerge yaramay, sönki ul beygemberzé qotqargan, zat-zoriyatıñ qorowı bar. Irıwzan qalğan kéşé géne ültére ala.
 Ürmekés — bik ğımlı mexlük. Unı şunıñ ösön de ültérmeske. Stakanğa yabıp quyhañ, yaqşı urın bulha — aw üre. Nasar urın bulha — tüben töşe le yata.

Ğ

- 3395 Qoyaş bayıganda yatırğa yaramay. Yélquz yöröy, ti. Ul törlö qiyefetke ine ala: yeş yégét te, hılıw qız za bulıp kile ala. Unı şunan tanıp bula: arqahı tişék. Şunı kürheñ — téymey, zıyan itmey, ti.

D

- İñér ménen aqşam arahında (Qoyaş batır-batmas saqta) qağılğan sarpıw kitmey. Şuğa
- 3400 la: «İñér ménen aqşam arahında yoqlama, tégen tékme», — tizer — küzge zıyan bula.

2.7.139. Ses Ménen Tırnaq Hem Téş (Saç, Tırnak ve Diş)**A**

3405 Tarağanda sıqqan ses ménen qırqılğan tırnaqtı telehe qayza héltemeske. Yağırğa. Yaqmahañ, şaytan ala. Şunan kేశé awırıy başlay. Şaytan tırnaqtı rızıqqa halha, kేశénéñ ésé kübe. Ul biren bulıp qala.

B

Tırnaqtı, şaytan alıp kitmehén tip, bér urıńa ğına qırqahıñ da, yıyıp alıp, bismilla eytép, izen yégene töşörehéñ.

V

3410 Tırnaqtı kiskéhén kisérge yaramay. Kis kేశénéñ yartı yené (rewé yené) tırnaq osona kile. Tırnaq ménen unıñ da quşa qırqılıwı bar.

G

Ses tarağanda sıqqan sesté yıyıp barırğa.

Ğ

3415 Bismillahir-raxmenir-raxim!

Bıl donyala köl bul,

Tégé donyala göl bul,

Yawap könö göl bul!

3420 Sesté méyéske yaqqanda, şulay tizer. Tégé donyala sestéñ börtögö hayın horaw bireler, şunsa yawap alalar, ti.

D

Tırnaq kiskende:

Bismillahir-raxmenir-raxim,

Beréyge — qamır tırnaq,

3425 Miñe — timér tırnaq! —

tip eytérge kerek.

Ž

Tés töşkende:

Taraqanğa — qamır téş,

3430 Balama — timér téş!

İye, xezret, Şeyexmet,

Xızır İlbyas, bir qéwet! —

tip, unı qıstırırğa.

2.8. Alğıstar Hem Qarğıstar (Dualar ve Beddualar)

3435 2.8.140. Awsı Ménen Balıqsıǵa (Avcı İle Balıkçıya)

A

Saňgıñ yığır bulhın,
Étéñ algır bulhın!

B

3440 Mergen athın hızmañ,
Bayram ithén ızmañ!

V

Teñré hiñe darman birhén,
Taw éyehé farman birhén.

3445

G

Uğıñ téyhén kéyékke,
Qoşoñ oshon béyékke.

Ğ

3450 Yeyeñ yeplé bulhın,
Uğıñ uqlı bulhın!

D

Qotlo bulhın murzañ,
Balıq töşhün zurzan!

Ž

3455 Yıltırahın yılımıñ,
Qaltırahın yılımıñ!

2.8.141. Qurtsuğa (Arıcıya)**A**

3460 Sologoñ qotlo bulhın!
Küs artınan küs qunhın!

B

Kem bulmahın qortoñ hötlö béyenen,
Tatlı baliñ ağıp torhon kéyenen!

2.8.142. Malsığa (Malcıya)

3465

A

Malıñ ürsémlé bulhın!

B

Hıyırñ hötlö bulhın!

V

3470 Kezeñ débétlé bulhın!

G

Kötken malıñ — tükken tirėñ xelet menfegeteñe yazhın!

Ğ

3475 İzgé bulhın uyzarñ,
İşlé bulhın quyzarñ!

2.8.143. Uñış Yıyıwsıǵa (Hasatçıya)**A**

Kartuf, yeşélse hem başqalarzıñ uñışın yıyıp yörögen saqta kilép sıqqan kėsé:
— Irzıǵa bereket! —tip eyte. Uǵa qarşı:
3480 — Awızıña bal da may! Hiñe — ketmen! — tizer ze itegene bér nise börtök kartuf ye
yeşélse halıp yébereler.

B

Yérge kerek ketmené,
Ketmen kümép kitégéz!
3485 Qoro qalıp quymahın,
Rizalatıp kitégéz!

V

Ketmen, ketmen,
Ketmen birmeheñ, kitmem!
3490 Yomartlıǵıñ öske sıqhın,
Ketmenéñden buş itmeñ!

2.8.144. Huǵım Huyıwsılardıǵa (Kasaplık Hayvan Kesenlere)

—Huǵım himéz bulhın,
İté tatlı bulhın,
3495 Yözöñ yaqtı bulhın!
—Bérge bulhın!
—Eytkenéñ kilhén!

İsen-haw rizıqqa yazhın!

2.8.145. Éş Başlap Turuwsıǵa (İşe Başlayana)

3500 A

Alla yarzam qılhın!

Éşéñ uñ (dı) bulhın!

B

Minen qéwet — hinen kös!

3505 V

Kesébéñ uñhın!

G

Éşéñ uñışlı bulhın,

Yéñél quldan,

3510

Yéñél ayaqtan,

İké huqır kürmehén,

İkéndége yétmehén.

Kürhe, kürhén yünléhé,

Éyeré kömöşlöhö;

3515

Yéñél böthön,

Tigéz böthön,

Aşñ taşhın,

Qolaq бүkhün,

Uñ eşéñ!

3520 2.8.146. Nigéz Qorowsıǵa (Temel Atana)

A

Nigéz qorǵanda, nigézzéñ dürt möyöşöne dürt teñke halalar, Xujaǵa télek téleyzer:

Donyañ qotlo bulhın,

Ésénde tınıslıq bulhın.

3525

Tazalıq, isenlék bulhın,

Xozay xeyéré!

B

Nigézégéz qotlo bulhın,

Kitmes bulıp ırıs qunhın!

3530 Nesél-nesebéñ uñhın da uñhın,
Bıwın éyere bıwın yeşerlék bulhın! İrisı ménen!
Amin!

V

3535 Örlök kütergende, unıñ baş-başına kömöş teñke halıp qaldıralar. Azaq şulay tip télekter eyteler:

Nigézégéz nıq bulhın,
Bala-sağagız küp bulhın,
Malıgız işlé bulhın!

3540 Qıwanıp-şatlanıp
Ğümér itérge yazhın!

2.8.147. Öy Qotlağanda (Ev Kutlarken)

A

Qotlo bulhın yortoğoz,
Ballı bulhın qortoğoz,
3545 Bötmes bulhın balıgız,
Ürsép torhon malıgız,
İmén tormoş kötögöz,
İplé tormoş kötögöz,
Haw-selemet bulıgız
3550 Bala-sağa — köllögöz!

B

Xeyérlé bulhın,
Tigéz ğümér itérge!
Üzégézge tuzzırırğa yazhın!

3555 V

Öyge tewze ikmek-toz indérehéñ de:
Bismillehir-raxmenir-rexim,
Şatlıqlı bulhın,
Ésé tulı aş-hıw bulhın,
3560 Bala-sağa zar-zıya qılhın! —

tihéñ.

2.8.148. Başqa Sıqqan Yeşterzé Qutlağanda (Düğünde Ortaya Gelen Çiftleri Kutlarken)

A

3565 Tiñ yeşegéz, tiñ qartayıǵız!
 Araǵızzan yél de ütmeheñ —
 Doşman yanhın, töteheñ!
 Küp qıwanıs kürégéz!
 Yaqtı bulhın türégéz,
 Tatlı bulhın hüzégéz,
 3570 Yaqtı bulhın yözögöz!
 Yomart bulhın qulıǵız,
 Unlap bulhın ulıǵız!
 Qızı yuq öy — buş künek,
 Qızıǵız bulhın kümek!
 3575 Ses, haqaldar aǵartıp,
 Bérégéz bulhın il aǵahı,
 İkénségéz—il inehé!

B

3580 «Könön kürhén, kölonde awnahın!» — Şulay tigen télek te bar. «Yarar, üzzeréne bér başqa möryenen töton sıǵarhındar. Üzzeré nisék téley, şulay yeşehénder, eyze», — tizer ul saqta.

2.8.149. Yarzam Itéwsége (Yardım Edene)

A

3585 Ayaq-qulıñ imgekhéz bulhın!

B

Qulıñdan qıwan!

V

Qulıñdan uñ!

G

3590 Téléñden qıwan!

Ğ

Donya torǵansa tor (yeşe)!

D

Bérey kéşé ikénséhénen bérey izgélék kürhe, bına şulay ti

3595

— Rexmet!

— Yeşegéz rextet!

2.8.150. Bérey Éşté Bérénsé Bulıp Başlawıǵa (Bir İşi İlk Kez Yapana)**A**

Qul artıñ yéñél bulhın!

3600

B

Ayaǵıñ yéñél bulhın!

2.8.151. Höyönsölewge (Müjdeleyene)**A**

— Höyönsö! höyönsö!

3605

Höyönsöge ni bireñ?

— Awızıña — bal da may!

B

— Höyönsö! höyönsö!

Höyönsöge ni bireñ?

3610

— Téléñden höyön!

V

— Höyönsö! höyönsö!

— Höyönsöhöne — uñ qolaǵıñ üzéñe!

(Höyönsöhöne — qolaǵı!)

3615

G

— Höyönsö! höyönsö!

höyönösten béyésé!

— Höyönsöhöne — bér samawır sey!

(höyönsöhöne — yawlıq ye beres, ye hariq h. b.

3620

2.8.152. Mejléste Ultırıwsılardıǵa (Mecliste Oturanlara)**A**

Mejléster kürkem bulhın!

Eyzük, urtahında bul!

Hurpahına yétken — urtahına yétken!

3625 **2.8.153. Qunaq Hıylawsıǵa (Konuk Aǵırlayana)**

A

Maldarıña qot kilhén;

Yot kilmehén, tuq kilhén,

Qortoń oshon kéyenen,

3630 Qolon tıwhın béyenen,

Tay-tulaǵıń tuq bulhın,

Tawıǵıǵız küp bulhın!

Hézge — hawlıq,

Miñe — yawlıq!

3635 **B**

Rexmet! Bik nıq hıylanıǵız,

Gél de şulay qı(y)lanıǵız!

V

Rexmet yaqtı yözögözge,

3640 Rexmet yaqsı hüzégézge!

G

Öyögöz — yaqtı,

Hüzégéz — tatlı.

Üzégéz — yaqsı!

3645 **Ġ**

Xuja:

—Tewze— selem,

Şunan — teǵem,

Huñınan — hüz!

3650 Qunaq:

—Rexmet yawhın indé hézge,

Hézzéñ ménen ultırǵan bézge!

Bér Allanıñ rexmeténde

Ultırhaq iné bérge-bérge!

3655 Bınday télekté «dert» uqıw tip te eyteler. Unı yıyn, mejlés qorganda eytéwsender.

D

Qayhı öyzerze mejléster bar,
 Feréşteler: «Amin!» — tigen
 Doğğa qul kütergende,
 3660 Ular bızge: «Amin!» — tiyér,
 «Amin!» — tiyeyék bızzer ze —
 Télek-doğa qabul bulhın,
 Feréşteler: «Amin!» — tigen
 Seğetterge tura kilhén!

3665 **Z**

Kiñ rizıq, kiñ dewlet birhén,
 İstemegen, uylamağan yérzen
 Ğeyép qaznalığı rizıqtarı birhéñ,
 Her iké bendege kilesegén imén küréw nasip bulhın!

3670 **2.8.154. Yañı Kéyém Kéyéwsége (Yeni Kıyafet Giyne)**

A

Ğümérén ozon bulhın,
 Küldegén köyörek bulhın.
 Feréštenéñ: «Amin!» —
 3675 tigen sağına tura kilhén!

B

—Kéyémeñ qotlo bulhın,
 yılı tenéñde tuzhın!
 —hiñe le bulhın!

3680 **V**

—Kéyémen sérék bulhın,
 Ğümérén ozaq bulhın!
 —Rexmet, şulay bulhın!

G

3685 Küldegén tuzhın,
 Buyıñ uzhın!

Ğ

—Küldegēñ qotlo bulhın,
 Buyıñ üshén,
 3690 Üzéñ — keleş quyınına!
 —Eytkenēñ boyomğa aşhın!

D

Qotlo bulhın,
 İsen keyép,
 3695 Haw tuzzır!

Ž

Üzéñ — hiké başına,
 Küldegēñ — süplék başına!
 Üzéñ — keyew quyınına,
 3700 Küldegēñ — yañı başına!

É

Yébé sérék bulhın,
 Ğüméréñ ozaq bulhın!

É

3705 Üzé üshén,
 Küldegé tuzhın,
 Yañıları tağı bulhın!

2.8.156. Sefer Sıǵıwsıǵa (Sefere Çıkana)**A**

3710 Sefer sıǵıwsınıñ bilénen ikmekté ös tapqır uratalar za şulay tizer:
 Xızır İlyas , Xöbbi xuja — yarzamsıñ,
 Xızır İlyas bulhın izgé yuldaşıñ.
 Yulıñ uñ bulhın,
 Un iké möseléñ haw bulhın.
 3715 Ye Xannan, ye Mannan ,
 Ey, Xozayım, üzeñ haqla,
 Doşmandıñ küzén qapla.
 Awızın beyle, télén sis!

B

3720 İzgé seget — izgé yul,
 Yondozzariñ yaqtı bulhın!
 Küñéléñe şatlıq tulhın!

V

 —Ay yörö, aman yörö!
 3725 — Üzégéz imén toroğoz!

G

Aq yul, ozon ğümér!

Ğ

 Yéñél kitép, awır (kesébéñ uñıp) qayt!
 3730 İsen. yöröp, haw qayt!
 — Hawlıqta küréşerge yazhın!

D

 —İzgé seget — xeyérlé yul!
 —İzgé hüzéñe rexmet!

3735 **Ž**

 —Seferéñ uñ bulhın!
 —İsen yöröp isen qayt!
 —İsen toroñ, tuğandar,
 İlde torop qalgandar!

3740 **É**

 İzgé yulğa, izgé seferge
 Dusar ithén Allahı tegele!

Yŭ

 Xızır İbyas bulhın yuldaşıñ —
 3745 Méñ doşmañğa toror bér başıñ!

J

 —Xewéf-xeterhéz yöröp qayt!
 —Fatixaña méñ rexmet,
 Yeşegéz ilde rexet!

3750 **Z**

 Yéberzém amanat,

Qaytarıp quy selemet!

İ

Bismillahir-raxmenir-rexim...

3755 Alla bulhın ipteşém,
Xızır beygember bulhın yuldaşım!
Allahı tegelem, üzéñ haqla,
Doşmandarzıñ küzén qapla,
Bele-qazalarzan haqla!
3760 Télegémdé kiré qaqma!
İzgé seget — izgé yul,
Yondozzarım, yaqtı bul!
Küñélderém, şat bul!

Y

3765 Egüzi-billehé méneşaytan-rrajım,
Rabbanım — baş (bulhın!),
Möxemmet — yuldaş (bulhın!),
Hüzéñ — mihırban (bulhın!),
Téléñ — taş (bulhın!).
3770 Bıl hamaq-télekté olo türe aldına barıranda la eyteler.

2.8.156. İké Donya Rexetén Télew (İki Dünyada Rahatını Dileme)

Exirette iman birhén,
Donyalıqta — donya baylığı!
Ojmaxta nurın birhén,
3775 Yawap könönde tél asqısı birhén!

2.8.157. Ermége, Yawğa Kitkende (Askere, Savaşa Gidene)

A

Ermége (yawğa) kitéwséné ozatqanda, şulay tip télek téleyhéñ:
Xeyérlé sefer, izgé niyet bulhın,
3780 Xızır İl̋yas yuldaş bulhın,
Eyüp beygember sabırlıq birhén.
Sabırlıq birhén de gümér birhén,

Ejeléñe sabırlıq birhén.

Yabrail feréštenéñ qanatı astında yörörge yazhın.

3785 Tél-téşten haqlahın!

Naxaq belenen haqlahın!

Yuq yalanan yaqlahın!

Rabbım, Xozayım!

Bér hiñe tapırğam.

3790 Qazalarzan qursala!

Amin!

B

Yéberzém amanat,

Qaytar selemet!

3795 **2.8.158. Exiret Télegé (Ahiret Dileği)**

Kéşége taqma itmehén ,

Baqmay ülérge yazmahın,

Anhat ülém birhén!

2.8.159. Tökörökke Sesegende (Tükürürken)

3800 «Kilehé rizıqqa, bötmes rizıqqa», — tizer.

2.8.160. Kilehé Qazanan Qotolowzı Télew (Kazalardan Kurtulmayı Dileme)

Vağıraq qaza kürgende (quldan qaşığayaq töşöp watılha, arba watılha, waq mal qazalanha h. b: «Kilehé qaza şunıñ ménen böthön!» — tip eyteler.

2.8.161. Hıw Töşöw (Suya Girme)

3805 Hıwğa töşör aldınan tewze hıwğa taş ırğıtar. Taş taşlağanda:

Qara yılan, qas, qas,

Qara yılan, qas, qas! —

tip eytérge kerek.

2.8.162. Yoqo Aldıman (Uyku Öncesinde)

3810 A

Yattım, ye Alla,

Torzom, inşalla,
 Tatlı yoqo bir, Alla,
 İzgé töşter bir, Alla!
 3815 Uşu urında tora almaham,
 İmanımdı bir, Alla.

B

Yattım, ye Alla, inşalla,
 Şul yatqan yérzen tormaham,
 3820 Baqıy iman bir, Alla,
 Tatlı yoqo bir, izgé töş bir.

W

Bismillahir-raxmenir-raxım,
 Yastığım — kərbés,
 3825 Yatqanım — yér,
 Diném — islam,
 İmanım — Qörben,
 Köreyés yılanğa
 Minen — selem!

3830 **2.8.163. Kéyémdéñ Tiskeréhén Kéygende (Kıyafeti Tersten Giyme)**

Kéyémdéñ tiskeré yağın tışqa kéygende, unı sisép:

— Mal uñhın, mal uñhın, mal uñhın! tip ös tapqır eytép, qağıp-huğıp tözetép kéyéрге.

2.8.164. Qarğıstar (Beddualar)

A

3835 İrzen qalğır,
 İrzen qalğır!
 Ata qazzan qalğan
 İne qazzay qañğır!

B

3840 Qeher huqqır!

W

Yér kinengér!

G

Ayıw (büré) yıqqır (aşagır)!

3845 **Ğ**

Yér yotqor!

D

Yeşén atqır!

Ž

3850

Qulıñ hulıgır!

É

Muyınıñ sıqqır!

É

Héñéréñ tartışqır!

3855

J

İr rexeté kürme!

Z

Saq ménen Suqtay bulıgız!

İ

3860

Bérégéz Bitırğa, bérégéz Vêrxuralğa!

Y

Yawız niyetlé, yawız uylı, kêsé arahına hıymas, kerek saqta yuxa kékék yuxalawsan qatındarğa: «Köl kékék tuzanğa töşhön!»— tizer. Unday kêsé bér yerge le hıymay, bér yérze le yort yıymay ye bér irzen ikénséhéne, unan ösönsöhöne... başqahına bara.

3865

2.8.165. Qarğışqa Qarşı Qarğış (Bedduaya Karşı Beddua)**A**

Qarğışıñ — qara başıña!

B

Yılı awızıñdan sıgıp, yılı quyınıña kérhén!

3870

W

Késége qazğan bazına üzén töş!

G

Awızıñdan yél alhın!

Ğ

3875 Téliene tilse sıqqır!

D

Télien qoroğur

Ž

Tartay télénen tabır,

3880 Hin de télēnden tap!

É

Qarğağan awızıña qarğa oyalahın!

Utız iké balañ bulhın!

Utız ikéhé — utız iké yağından

3885 Qarğa kéwék qarqıldahın!

Béréhé: «Aşayım!» — tihén,

Béréhé: «Şaşayım!» — tihén,

Béréhé: «Sisem!» — tihén,

Béréhé: «Kéyem!» — tihén,

3890 Béréhé: «h...yem!» — tihén,

Béréhé: «Sıgam!» — tihén,

Béréhé: «Esem!» — tihén,

Béréhé: «Sı...am!» — tihén.

BÖLÜM III: ÇEVİRİ METİN

3.1. Sihirli Zatlara İnanma(Sérlé Zattarğa Işanıw)

3.1.1. Çok Başlı Yılan İle Ejderha(Ajdaha Menen Yuxa)

Başkurtların inanışlarına göre bildiğimiz yılan yüz yıl yaşadıktan sonra çok başlı yılanı dönüşür. Ejderha yılanın boyu bir kaç sagineye¹ ulaşmış. O, gölde bazen de kuyuda yaşamış.

Çok başlı yılan, göle su içmeye gelen mal davarı, çoğunlukla da koyun keçileri yermiş.

Çok başlı yılan bin yaşına gelince ejderhaya dönüşürmüş. Ejderha, insanları daha çok da ergen kızları yermiş. İnsan kılığına veya başka bir canlı kılığına da girermiş. Lakin Allah Teala'nın rahmetiyle çok başlı yılan genellikle ejderha olma yaşına erişmeden nedendir bilinmez bir bulut onu alıp gider ve Kaf dağının ardına bırakmış.

... Çok açık ve soğuk bir günde birdenbire küçücük bir bulut peyda olur ve göğü gürletip şimşek çaktırmak göle düşmüş. O bulut suya değdiğinde su kaynar gibi dönmeye ve kaynar gibi fokurdamaya başlamış. Gölden uğursuz bir yaratık çıkarmış. Onun gözleri kırmızı taşı gibi iri ve pörtlemiş. Bulut bunun başını sarıp kaldırıp alıp gitmeye başlamış... Çok başlı yılanın gövdesi, benek benek ve balçık renkli olurmuş. Yükselme başlayınca, o uğursuzun kuyruğu da çıkarmış. Çok başlı yılanın kuyruğu kova gibi iki uçlu olurmuş.

Sudan çekilip çıkarılan çok başlı yılan kıvranıp direnmeye başlamış. Yerde sürüklenip gelen kuyruğuyla yerde derin karıklar açarmış. Kendi de bağırıp çağırıp çığlıklar atarmış. Bir kuyruğunu yumru yumru eder, kaburgasına vururmuş. Bazen de kurtulmaya uğraşmış. Çok kudretli güçler onun başını çok sıkı tuttuğu için kurtulamamış.

Korkunç fırtınalarda çok başlı yılanın kuyruklarını kıvrarak gittiği görülebilmiş.

Gökte yükseldikçe çok başlı yılan güneş, ışıklarının altında kızıl sarı renk almış.

Bazı kuzeydoğu Başkurtlardan işittiğime göre çok başlı yılan insan kıyafetine girermiş.

¹ Sagene=3.13 m'ye tekabül eden eski Rus ölçü birimi

3.1.2. Periler(Beréyzer)

Periler taş-kaya deliklerinde yaşarmış. Onlar rüzgarı bağlayıp tutarmış. Onlar Başkurtlar gibi sahralarda da yaşarmış. Periler güzel güzel keçe çadırlarda gün geçirirlermiş. Çadırların yanında kulunlar bulunur, her tarafta yılık sürüleri, başka mal davarlar otlarmış. Orada hiç azalmak bilmeyen sulu otlar yetişirmiş. Periler kadın alır, gürültü çıkarıp düğün yaparlarmış. Düğüne müzisyen Başkurtları da çağırırlarmış. Kışın yapılan peri düğünlerinde fırtına çıkarmış.

Bazı zamanlarda insanlar perilerle kendi aralarında anlaşırırlarmış. O gibi zamanlarda insanlar periler yardımıyla zenginleşirlermiş. Yapılan işleri iyi olurmuş.

Periler önceden tanıdığı kızları çalarlarmış.

Periler bildiğimiz Başkurt kılığına girip, pazarlara (panayır) da çıkarmış. Onları tanımak için göze hikmetli ilaç sürülürmüş. Yalnız onu perilerin sezmemesi gerekirmiş, sezerse iş harap: peri, o insanın gözünü çıkarırmış.

3.1.3. Periden Korunma(Birénen Haqlanıw)

Peri, özellikle de küçük çocuklar ile bir arada olmaktan hoşlanır. İnanişlara göre peri sahiplenmesin diye çocuğun beşiğine Kur'an sayfası koyarlar. Kız çocuklarının koluna kızıl boncuk, erkek çocuklarının koluna da mavi renkli ip bağlarlar.

İsim verilmemiş çocukları peri değiştir. Onun çin isim koyulmadıkça, çocuğu tek başına bırakıp gitmezler.

3.1.4. Peri Kovma(Biré Qıwıw)

Periler evi sahiplenirse onu tüfek ile kurusıkı mermi atıp kovarlar. Yere çöküp, dört kenara tüfek atarlar, en sonunda kuzine içine atarlar. Böyle yapılırsa, periler kuzine bacasından pır diye uçup gider.

3.1.5. Peri Göçmesi(Biré Kúséw)

Perilerin azıkları sadece balçıktır.

Periler insan gibi göçmeyi severler. Yazın yaylaya kışın kışlaklara göçerler. Peri göçerken çok hızlı hareket eder: sığırları böğürtür, keçileri bağırır, at yavrularını kişnetir, çoluk çocuğu ağlatır. Kendileri göze görünmez.

3.1.6. Müslüman Peri (Mosolman Beréyé)

Çok bilgili insanlar perileri ehlileştirebilirler. Gerekli sözler söylendiği zaman onlar gelip yaklaşırlar.

– Ne buyuruyorsun, deyip konuştuğu kişi ne emir buyurursa, onu gerçekleştirmeye hazır olur.

– Dağı kaydırın, dese dağı kaydırır.

– Saman getirin, dese o anda yığınıyla alıp uçurup ulaştırır. Onun gibi perilere Müslüman perisi denir.

Müslüman periye elek ile su taşımak, kumdan kalın ip yaptırmak da mümkündür. Onlar güçlü rüzgâr çıkarabilir. Çıkan çok güçlü fırtınayı durdurmak da ellerinden gelir. Gerek bulursa, güneş ışığıyla ip yapması da mümkündür. Onların elinden gelmeyen hiçbir şey yokmuş.

3.1.7. Cin Kovma (Yén Qıwıw)

A

Eve cin yerleşirse, evin dört tarafına tüfek atmalı. Taymıy Köylü Kamile abla yatıp uyuyunca, ev başında cinler, şeytanlar oynamaya başlamış. Bu, komşusu Zöfer'e : "Evimi cinler sahiplenmiş. Akşam vaktinde gelip tüfeğinle ateş et " demiş.

Diğeri, akşam vaktinde gelip, iki üç kez ateş etmiş. Cin, şeytan kaçmış

B

Eski Başkurtların inanışlarına göre, ... at, cin ve perilerin arabasına göz bağlamalarına karşı dururmuş. İnsan gözüne görünmeyen kötü güçleri de o iyice görür, diye düşünmüşler... Hatta at tezeği tutan kişiyi de göz bağlayıcı aldatamaz. Bereketli zamanlarda boş duran eve yerleşen cin, perileri korkutup, kovup çıkaracağı için de önce eve at sokar, kutsal ardıç ağacını yakarlar.

3.1.8. Obur Ya Da Cadı(Ubır Yeki Meskey)

A

İnsan öldükten sonra da canı bazı zamanlar insanlar arasında yeryüzünde yaşar, diye düşünürler. Onu obur ya da cadı diye adlandırırlar. Can sahibinin, canlı olduğu zamanlarda da obura evrilmesi mümkündür, denir. Bütün sihircilerde can yerine (çünkü onlar onu şeytana satar) obur olur. Büyücü obur sahibi olduğunu canlı olduğu zamanlarda bilir. Onlar bazı zaman çiy et yerler. Söylenenlere göre oburun önü olur, arkası olmaz...

Dağ Başkurtlarının söylediğine göre obur gündüzleri ihtiyar adam kıyafetine girer, gece ise yarasa kılığına girer. Geceleyin obur yeryüzünden ateş olarak uçar, çok bela getirir. Hastalık getirir, insanların kanını içer...

Büyücü ölünce, onun obur-canı yerde kalmasın, ülkeyi gezmesin diye, onun ökçesine iğne çakarlar.

Eğer insanın büyücü olduğu ölümünden sonra anlaşılırsa, obur-canı canlıları rahatsız etmeye başlarsa, onun mezarı yanından açılıp, onun göğsüne sıcak kazık kakarlar.

B

Cadının, parlayıp uçup gitmesini görürsen, gömleğinin eteklerini sıcak suya sokup, okunmalısın. Ama ona tükürmek yaramaz. Tükürürsen sevinip: “Hah da tükürdün, tam da ağzımın içine tükürdün” diye söylemiş.

W

Mezarlıktan ateş çıkarsa, orada obur var derler. Eğer bir ağaç kovuğunun bir kenarını kırarsan, oburun gücü biter derler.

G

Kötü insanların azgın canına obur derler. Onun gibilere canını şeytana satan kişi derler.

Şeytana satılınca canına şeytan lider olur. Şeytan nasıl isterse kulunu öyle kudurtur: “Şeytanın vesvesesine düşen kişi” denilen söz de buradan kalmış.

Oburlu kişinin canı yok olunca, oburu geceleyin gezer. O zaman o, insanlara hastalık veya zarar vermiş.

Oburlu kişi ölünce, oburu mezarından delik açarak, dışarı çıkıp gezer. Geceleyin mezarlıkta görünen ateş işte o oburdur.

Oburlu mezarın deliğine meşe odun kakarlar. Ondan sonra oburun çıkması biter.

Ġ

Cadı (obur ateşi) çarparsa, tuz okuturlar ve onu tutam tutam güneşin battığı tarafa doğru serpip kapıyı kapatıp yatarlar.

D

Çocukların gürültüsünü dinleyip yürüyen oburlu kocakarıya boynuzlu kocakarı, derler.

3.1.9. Cin Dansı(Yén Béléwé)

Tozları döndüre döndüre, yılan gibi yükselten fırtınaya, cin dansı derler. O cinin kırılan ayağı, kırılan kolu, kırılan gözü olur.

Cin dansına şöyle deyip okuyup tükürölür:

Kara yılanı kamçın olsun!

Kardeşin karın olsun!

Püf! Mel'un!

Böyle deyip yaparsan, o sinirlenir ve geri döner

3.1.10. Bisura²

A

Bisura kırmızı gömlekli ufak tefek sarı insan kılığında olurmuş. Onlar ormandaki uçurum alanlarında yaşarmış. Erkek cinsinden olan bisuralar kız-kadınları kandırıp ormana kaçıtır onlar ile yakınlaşmış. Kadın olanları da erkekleri ayartırmış.

Kimle yakınlaşırsa, ona para getirirmiş. Böylece o kişi zengin olurmuş.

B

² Bisura= Hurafeye göre kırmızı gömlekli kısa boylu insan kılığındaki cadı

Bisura evi sahiplenir, yusuvarlak şeyleri (kap-kacağı) çalarmış. Ona silah atılıp çok korkutulmuş. Kaçmaya mecbur edilirmiş. Kaçtığı anda bütün kaşık-kabı, üçer üçer, kapı önüne atarmış.

Öfkelenirse zarar verirmiş. İnsana bir şeyle vurursa, un ufak edip parçalarmış. Onu azarlamak yaramazmış. Azarladıkları için bir dede ile büyükannenin yemeğine zehir koymuş, geceleyin üstlerine odun atmış.

Bisuranın alnının ortasında tek gözü olur. Kendisi parlak, memesi sarkık olur.

3.1.11. Albastı³

İnsan uyurken basılırsa, boğazı sıkılırsa, albastı bastı derler.

Albastı insan kılığındaki uğursuzdur. O, erkeklere kadın olarak, kadınlara da erkek olarak görünür. Kocasız (veya kocası evde olmayan) kadının sobasının arkasından birden ortaya çıkıp, yaşlı dede kılığına girer, derler. Mümine adlı nineye siyah kıyafetle gelirmiş.

3.1.12. Albastı Kovma(Albastı Qıwıw)

Kovucu, süpürge ya da çubuk alıp, gece boyu Albastı'yı bekler. Gece yarısında Albastı görününce, kamçılaya kamçılaya, “kovma” başlar:

Nerden geldiysen, oraya git,

Büyük memelere git,

Yumuşak yataklara git

Suyun akışına git

Gün batımına git

Burada sana yer yok

Nerden geldiysen, oraya git!

3.1.13. Cinli Ağaç(Éyelé Ağas)

³ Albastı=Hurafeye göre parlak sarı saçlı, uzun sarkık memeli kadın kılığındaki cadı

Her şeyin cini olur: dağ cini, taş kovuğu cini, ülke cini, ağaç cini. Cini olan ağaca cinli ağaç derler. Cinli ağacı odun etmek, ona vurmak, dallarını toplamak iyi değildir.

Cinli ağacın cinini öfkelenendirirsen, insana zararı dokunur. O insan ya hastalanır, ya da başka bir zorluk yaşar.

3.1.14. Orman Cini, Toz(Urman Éyehé, Şañ)

Orman cinlerini dağ ya da Ural'ın(doğu) ötesindeki Başkurtlar Şüreli diye, kuzey ve kuzeybatı Başkurtları da Yarımtık diyerek adlandırır. Başkurtların Şürele ile karşılaşması konusunda türlü türlü sözler dolaşır. Şürele insanlara, âdeti olduğu üzere insan kılığında gelir. Yalnız onun gözü de, ayağı da çiftler çiftler olur. O başka kılığa, mesela bildircin kılığına da girer derler.

Cinler, insanlar gibi, av yapar. Onun eşi ile çocukları da vardır. Kızları ile eşleri akıl kaybettirecek kadar güzel olur derler. Onlar ormanda, taş kovuklarında yaşarlar.

Şürele tiz bir kükreyişle, insanı yakalar.

3.1.15. Şürelé⁴

Sarkık memeli, sapsarı tüylü kadın kılığında olurmuş. İnsanı yakalayıp gıdıklayıp öldürürmüş.

“Şürele’nin koltuk altı oyuk olur, ayağı arkaya doğru bakar, yüreği görünüp dururmuş. Birisiyle karşılaşp onu gıdıklamaya başlarsa, yuvarlanıp giderken koltuğunun altına ayağını tıkmak gerekir” derlerdi. Böyle yapılırsa, Şürele ölürmüş.

3.1.16. Ev Cini(Yort Éyehé)

A

Her evin kendi cini olur. Onun yolu insanların kapısının kenarında olurmuş. Onun için komşuların eşiğine basılmaz, yoksa ev cinleriyle onların yolunda karşılaşılır. Evin kutu gidebilir.

B

⁴ Şürelé= Hurafeye göre sarkık memeli, sapsarı tüylü, kadın kılığındaki cadı

Ev cini insana görünmez. O, ev sahibini türlü belalardan korur. İnsan uyuduğunda, rüyasına girip hatırlatır. Mesela “ Dur, Sevze, nasıl uyuyup yatarsın, ineğin buzağıladı” der. Sevze abla dışarı çıktığında, gerçekten de ineğini buzağılarken bulur.

Ev cini, insana sık görünüp insanı rahatsız etmeye başlarsa, onu azarlayıp vazgeçirirler.

W

Ev cini öfkelenir, diyerek çocuklara evde çok gürültü yapmamaları öğütlenir.

G

Yalnızken, kapı, pencere açılırken, ses çıkartmak iyi değildir. Ev cini tarafından çarpılabilirsin. İki kez ses çıkarınca dönüp bakmak gerekir. Ev cini görünüp, huzursuz etmesin diye, evin dört bir tarafına yumurta kırıp bırakılır.

Eski evin yerine yenisini yapmadan önce evin olduğu yeri sürersen, ev huzurlu olur.

3.1.17. Hamam Cini(Munsa Éyehé)

A

Hamamın da cini olur. Hamama yalnız gidersen, ekmek kırıp, ses verip girmeli. Hamamdan çıkıncaya kadar, eğer başka birisi yıkanmaya gelmezse:

- Şimdi birisi gelmiyor. Hamam cini, melekler içeri giriniz, deyip çıkarsın. İnsan gelirse:
- Şimdi o gelir, bu gelir, diye söyleyip gidersin.

B

Birisi hamama ilk defa girerse, peştemaline ip bağlar ya da olmazsa pencerenin üstüne tenge⁵ atıp çıkar. Küçük çocuğu ilk defa hamama sokarsalar, peştemaline püskül bağlayıp “ Püskül, sana hediye, sana hediye” deyip çıkıp giderler.

3.1.18. Ahır Hazine Cini(Arbaz Xazina Éyehé)

A

İnsan gibi göründü. Bizim hamam arkasında iki kız olup, yüksek duvardan aşağı atlayıp çıkıp gitti. Babam: “Korkma sen ondan. O ahır cinidir” dedi

⁵ Tenge= Rus kuruşu

B

Ahırda soğuk kış gecelerinde sığır buzağıladığında, ahır cini yatıp uyuyan ahır sahibini: “Ayağa kalk, sığırın buzağıladı” diye uyandırır. Ya da ahır cini: “Ne yatıp duruyorsun hamamın yanıyor!”, “Kilerine hırsızlar girdi!” “Küçük bebeğin hırlıyor, yorgan ağzını kapatmış” deyip, bihaber yatıp uyuyan ev sahibini uyandırır.

W

Birisi bir yere hazine saklarsa, yıllar sonra ona cin girer. İnsana kuzu olarak da, insan olarak da, köpek kılığında da, başka türlü de görünürmüş. Eğer onun görüldüğü yere kül ya da kuru toprak saçılırsa, o nereye iz bırakmışsa, orasını kazmak gerekirmiş: hazine orada olurmuş.

3.1.19. Mal Cini(Mal Éyehé)**A**

Her türlü malın kendi cini olur. Onların canını yakarsan, patır patır ardına düşerler, eğer dönüp bakarsan hiçbir şey göremezsin. Mal cinleri eve yakın gelmezler.

B

Mal ölürse, başına kaza gelirse: “Zeñké nine (Baba Zengi) ruhuna!” diye söylerler. Zeñké nine ile Zeñké baba, malları koruyan mal sahibidir. Bu yüzden onların ruhuna hayır verilir. Hayır zengin insana vermek iyi değildir. Zenginler her zaman kendilerine verilen hayrı az bulup: “Az!” diye söylenirler. Hayırın azı çoğu olmaz. Hayır verilecek bir insan bulunmazsa, hayır, köpek ile kediye verilse de olur

3.1.20. Su Cini (Hıw Éyehé)**A**

Su cinleri nehirde, gölde yaşar. Onlar çok zengindirler. Yaşadıkları yere su dibindeki bir taşın altındaki delikten girerler. Onların sadece çocukları değil, kendileri de sudan çıkıp, çevrelerinde koşuşturmayı severler.

B

Geceleyin su almaya gidildiğinde, şöyle denir:

“Ak boz atlı, ak sakallı misafir gelmiş. Abdeste su veriniz.”

W

Baykuş tekrar tekrar öterse, “İşte, su cini ötüyor! Bu yıl bir kişiyi alır.” derler.

G

Acılıgöl’ ün padişahı, en ulu cini ülkeye büyük felaket, bela kaza geleceğini Başkurtlara önceden haber verir. Bela kaza gelmeden önce onun suyu oldukça çok taşıp sağı solu basar.

Ğ

Su cinleri erkekli kadınlı olur. İnsanları suya çekerler. İnsan, batacak olursa ses verirler. Kadın kılığındaki su perisi tan vaktinden önce altın tarak ile saçlarını tarar derler. İnsan seslenirse yok olur derler.

3.1.21. Su Annesi Çiçekleri(Hıw İnehé Seskeleré)

Hakmar ırmağında su perisi var derler idi. Nilüfer çiçeklerini : “Su perisinin çiçekleri” diye koparmayı yasaklamıştılar.

3.1.22. İyi Kuşlar Ve Tulpar At(İzgé Qoştar Hem Tolpar At⁶)

A

Guguk kuşu eski zamanlarda bir kadınmış. Tek başına çok mihnet çekerek yaşarmış. Bir gün misafirliğe gitmeye hazırlanıyormuş. Başını taramaya tarak bulamıyormuş. Kocasını, kaynanasını mı kimdir bunu acele ettiriyormuş. Saçını da öre öre bitirememiş. Böylece guguk kuşunun bir kanadı yayılmış. Sağ tarafındaki kanat, örülmeyen saç; diğer tarafındaki kanat, saçın toplanan, örülen kısmıymış.

Guguk kuşu kadın, ağlamaklı olunca, guguk kuşu da ağlamaklı bir kuş olmuş.

B

Kuğuyu vurmak iyi değildir. Eğer onu arkadaşlarından ayırırsan beddua eder, ayıran insanın zürriyeti kurur.

⁶ Tolpar At= Efsanevi kanatlı at

Güvercini, sığırcık kuşunu, guguk kuşunu öldürmek iyi değildir. Zarar görürsün.

Kartal ile sungur da iyi kuşlardır. Kartal kırk yaşından fazlasını görür derler.

Küçücük baykuş “huk!” diye öterse o, Süleyman peygamberin elçisidir derler.

Eski halkın inanışlarına göre, tulpar atların kanadını hiç kimse, hatta o ata binen bahadırlar bile kesinlikle göremez. Tulpar at sadece gece karanlığında, çok uzak mesafeleri az zaman içinde geçmesi gerektiği zamanlarda kanadını açar ve bahadırı göz açıp kapayıncaya yerine ulaştırır.

Kanadını çıkarıp durduğunda tulpar atı görürsen, ona nazar değer. Nazar değmesini kaldıramaz, tulpar at ölür. Bu yüzden de bir sürüye gece yaklaşıldığında, boğaz temizlemek, ses vermek gerekir. Böyle yapıp geldiğini duyurmazsan, tulpar atın kanadı insan gözüne görünür, ona nazar değer. İnsan gelmesi sürüye başka sahipsiz atları da çağırır derler.

W

Şülgen mağarasında Akbuzat⁷ ruhu bulunur. O ya beyaz donda, süvari ile mağara ağzında, ya mağara içinde, ya da dağ başında görünür, derler. Eskiden Akbuzat hürmetine bağışlayıp, burada ayet okuyup, kurban keserlerdi.

3.2.Emler (İm-Tomdar)

3.2.23. Şifalı El(Şifalı Qul)

Kurbağa ile yılanı ayıran insanın eliyle çalkalanan suyu acı çeken insana içirirsen şifa olur. Hıybet büyük baba, kurbağayı yilandan iki kez kurtararak almış.

3.2.24. Kut Uçarsa(Qot Osha)

İnsanın kutu uçarsa araba tekerleğinin demirinin iç tarafını ateşe tutarlar ve burada yürek yağı eritirler. Sonra yürek yağını omuz başına, sonra da başucundaki içinde su olan kap-kacağa koyarlar.

3.2.25. Kut Koyma(Qot Qoyow)

⁷ Akbuzat= Ak donlu at

A

Eğer insan bir şeyden korktuktan sonra, hastalanmaya başlarsa, o kişinin kutu uçup hastalandı, derler. Bir yaşlı kadını çağırıp da kut koydururlar. Bu şöyle yapılır: Ağrısı olanı sandalyeye oturturlar. Kut çıkıp gitmesin diye evin kapsını kapatırlar. Beyaz kurşun eritirler ve insanın başının üstüne getirip soğuk su dolu kaba akıtırlar. Bu iş üç kez tekrarlanır. Kurşun türlü türlü şekillerde donar. Eğer o köpeğe benzerse o kişi köpekten korkmuştur derler.

Kut koyulduğu anda bir kişi içeri girerse, iyiliğe yorarlar. İçeri gelip giren kişiye kut koyan kişi üç kez sorar. Diğeri üç kez cevap verir:

- Ne alıp geldin?
- Kut alıp geldim.
- Ne alıp geldin?
- Kut alıp geldim.
- Ne alıp geldi?
- Kut alıp geldim.

Eğer kut koyarken gelen olmazsa:

“Kut alıp gel.” diye bir kişiyi dışarı gönderirler. O, insanlar arasında dolaşıp gelir. Ona katılarak kut gelmiş olur.

Kut koyma bitince, hastaya kut suyu içirip, kut kurşununu çaputa sarıp, onu muska yapıp kut sahibinin boynuna takarlar.

Eğer bir kez kut koyulmasından sonra kişi tekrar hastalanırsa, kut koyma tekrarlanır.

B

Bismillahirrahmanirrahim,

Gel, kutum gel,

Gel, kutum gel,

Bacadan da gel,

Kapıdan da gel,

Delikten de gel!

Kut gelmezse, yedi kez daha koyarlar. Yedinciye koyulan kutu hastanın boynuna takmazlar.

W

Qorayt⁸, kutum, Qorayt kutum

Gel kut, gel, kutum!

Halktan uçtuysan, halktan gel

Köpekten uçtuysan köpekten gel,

Maldan uçtuysan, maldan gel,

Kuştan uçtuysan, kuştan gel,

Sudan uçtuysan, sudan gel,

İnsandan uçtuysan, insandan gel!

Qorayt, kutum, Qorayt, kutum

Gel kutum, gel kutum!

G

Qorayt, kutum, Qorayt, kutum

Gel kutum, gel kutum!

Akan su gibi akıp gel,

Ak balık gibi yüzüp gel!

Qorayt, kutum, Qorayt, kutum

Gel kutum, gel kutum!

Aygır olup kişneyip gel,

Sığır olup böğürüp gel!

Qorayt, kutum, Qorayt, kutum

⁸ Qorayt= Mecusilikten kalma besmele sözü

Gel kutum, gel kutum!

Eşikten de gel, deşikten de gel,

Gel kutum, gel kutum, gel kutum!

Ğ

Gel kutum, gel kutum,

Sahiplerin burada kutum,

Akan su gibi akıp gel!

Ak balık gibi yüzüp gel,

Sahiplerin burada kutum,

Gel kutum, gel kutum,

Qorayt, kutum, gel kutum.

Azrail Meleği! Getir kutum!

Sahibin burada, sahibin burada

Gel kutum!

D

Aydan geldiysen, aya git,

Güneşten geldiysen, güneşe git,

Yerden geldiysen, yere git,

Yelden geldiysen, yele git!

Ž

Ey sen, kutum, gel kutum,

Çağırıldığında gel kutum,

Dert düştü başıma,

Sahibini buluver kutum.

Kutumun emri boyunca,

Korkut emri boyunca.

Korkut Ata, kutunu ver.

Tilki Ata, kutunu ver.

Kutum nerde, ben orada

Kutum nerde, ben orada

É

Dön kutum, dön kutum,

Dön kutum, akıp dön,

Akan suyu yüzüp çık,

Göl hanımın kutu uçmuş,

Kamışlığı yarıp çık,

Dön kutum!

Yu

Erzüş, nemerzüş,

Kefteti, keterzüş

Bismillahi kétmér,

Müslüman⁹

J

Kutu uçan insana kut koyunca, göğsüne tavuk oturtunca kutu geri gelmezse: “Bunun kutu çok uçmuş. Yüreği yerinden kaymış” deyip ona yürek yerleştirirler. Koyunu yatırıp, göğsünü yarıp, ölmemiş olan yüreğini alırlar ve kutu uçan kişiyi sırtüstü yere yatırıp yüreği kişinin üzerine koyarlar. Koyun yüreği ölene kadar beklerler.

Kutu uçan insanın göğsüne tavuk oturtma kültürü de vardır. Onu yedi türlü ot ile tütülerler.

⁹ Kut koyma işlemi sırasında okunan bir dua.

3.2.26. Arpacık Emleme (Arpa İmlew)

A

Gözünde arpacık çıkan insanın eteğinin ucunu ya da gömleğinin yakasını sivri yapıp tutarlar ve arpacığı onunla dürterler. Dürtüldüğü zaman şöyle tılsımlı sözler söylerler:

Bir. Fatma'nın gözünde arpacık çıkmış, şunu emleyeyim.

İki. Fatma'nın gözünde arpacık çıkmış, şunu emleyeyim.

Üç... dört... beş... altı...

Yedi. Fatma'nın gözünde arpacık çıkmış, şunu emleyeyim.

Arpacık! Fatma'nın gözünde çıkma, köpek götünde çık.

Köpekten iğrenen arpacık iyileşir.

B

Eğer arpacık sol gözde çıkarsa, sağ elin serçe parmağına kırmızı ip bağlarlar, sağ gözde çıkarsa tersi yapılır.

W

İğneyi, kara ipe bağlayarak:

Eyer-yular

Gece geçince gider!

Eyer-yular

Gece geçince gider!

Eyer-yular

Gece geçince gider!

deyip arpacık çıkan göze üç kez bir yaklaştırıp, bir uzaklaştırırsın.

G

Yok ol, yok ol, yok ol arpacık

Benim gözümde çıkacağına,

Köpek götünde çık arpacık!

deyip gözde çıkan arpacığı gerçek arpa ile dürtüp emlerler. Bu iş, günde üç kez tekrarlanır. Üçünde de arpacık üç kez dürtülür. Daha çabuk geçmesi için dokuz kez dürterler. Böylece arpacık köpekten iğrenip iyileşir.

Ğ

Arpacık melek memalik

Nine sana bir kükiş

On, dokuz, sekiz,

Yedi, altı, beş, dört

Üç, iki, bir, kükiş!

Tfü, tfü, tfü...

Emci böyle deyip, göz hizasına yumruk gösterir ve tükürür. Bu iş üç kez tekrarlanır.

D

Arpacık melek memalik

İşte sana beş kükiş

Arpacık melek memalik

İşte sana dört kükiş

Arpacık melek memalik

İşte sana üç kükiş

Arpacık melek memalik

İşte sana iki kükiş

Arpacık melek memalik

İşte sana bir kükiş

Tfü, tfü, tfü!

Z

Arpacık kör, ben de kör,

Nereden geldiysen oraya dön

Güneşten geldiysen güneşe dön,

Aydan geldiysen aya dön!

Yelden geldiysen yele dön

Sudan geldiysen suya dön!

E

Arpacığı gömleğin etek ucunu kıvrıp, düрте düрте emlerler.

Arpacık emleyen insandan başka birisi:

– Ne çıkmış? Diye sorar

Diğeri:

– Arpacık çıkmış, diye cevap verir.

– Ne emliyorsun?

– Arpacık emliyorum.

İşte bunu üçer kez söylerler.

Emleyen kişi etek kenarıyla düрте düрте:

Ay döner, güneş döner

Sen de dön– der.

Böyle tedavi edersen arpacık biter.

Yu

Gözde arpacık çıkarsa, orta parmak ile ağaç dalını dürterek alıp, onu arpacığa sürterler, tılsımlı sözler söylerler:

Arpacık kükiş, işte kükiş!

İstemiyorum, istemiyorum kükiş.

Ay döndü, güneş döndü,

Kötülük kaçtı, sen de dön!

J

Eyer, yular,

Benden gitsin,

Aya göçsün

Orda büyüsün!

Eyer, yular

Çabucak bitsin!

Tfü!

Z

Arpa melék, memelék,

Me, kükéş! Ewbaş, Ebjet, Hewbes,

Qaraset, Koydi(s), Kelemes, Seğebes,

Qaramat, Ğarızılan, xata-bereket,

Ğaeziĝolan, Exselim!

Bana sana, tfü!

Bilğezizi, Eqselim,

Rexmet! Rraxim!¹⁰

İ

Dudağı üç kez dişlerler ve onunla arpacık çıkan gözü üç kez dürterler. Dürterken şöyle tılsımlı sözler söylerler:

Sen kabarırsan

Ben de erimi isterim (ersemi)

Ay da yok oldu, sen de yok ol,

Ay da yok oldu, sen de yok ol,

Ay da yok oldu, sen de yok ol,

3.2.27. Göz Ağrısını Emleme (Küz Awırıwın İmlew)

¹⁰ Arpacık emlenirken okunan dua.

A

Çiçek hastalığından sonra gözün kör olmaması için, sin harfi çizip gözün yan kısığına koyarlar. Çizilen sin bozuk para büyüklüğünde olur. Onu boyunlarına ilâştirip yürürler.

Bir zamanlar Zeynet köyündeki bir kadın, çocuk yaşta çiçek olduktan sonra körleşmeye başlamış. Kör olmaması için, sin çizip gözün yan kısık yerini yedi kere çizip sini sağ gözüne asmışlar. Gözleri tekrar eskisi gibi olana kadar da asmaya devam etmişler.

B

Göz acıdığında göze memeden süt sağlarlar. O, helal süt yani zina bilmez dul kadın sütü olmak zorundadır.

... Bir kişi yolda giderken, ak yılanla rastlaşır. Ak yılan yılanlar padişahıdır. Bu, onu tanıyamaz, kamçısını kaldırır ve vurur. Yılan kıvrılıp yatıp kalır.

Kaçıp giderken bir zaman sonra bunu yılanlar kuşatıp sarar. Kuşatıp sarıp, hemen ak yılan, padişahlarına götürürler. O ölüm döşeginde yatmaktadır.

Bu kişiye “Helal süt bulup getir.” der.

Bu gider. Bütün şehri dolaşıp bulamaz. Bulamazsa, kendisine ölüm getirecek bela şimdi onu beklemektedir. Tekrar gider. Giderken, şehir dışında küçük bir ev görüp kalır. “Gideyim mi, gitmeyeyim mi?” deyip dura dura gider. Gidince: “Gireyim mi, girmeyeyim mi?” diye afallayıp durur ve girer. Bahtına, bu evde yalnız bir kadın bulur. Onun sütünü sağıp alır. Hemen ak yılanı tedavi edince, yılanlar bu kişiyi bırakır.

Helal süt bu kişiyi böyle ecelinden kurtarır

Yüz kadından sadece birini sütü helal olur, derler.

W

Göze ak düşerse, okuyup okuyup : “Hırsız tuttum, hırsız tuttum, hırsız tuttum! Kéf-f-f! Tfü, tfü, tfü!” diye tükürürsen hastalık biter derler.

G

Göz ağrısına hava anası derdik. Sığırı kesince, başı yenmez, sahibi olan kişinin belinden üç kez dolandırıp bir fakir dedeye hayır olarak vermek gerekir. Dede, başı dua edip üfleyerek pişirip yer. Hava anası biter.

3.2.28. Göze Çöp Düştüğünde(Küzge Süp Töşkende)

A

Göze çöp girdiğinde söylenen bayağı dua:

Obur, gözümü yut, yut

Cadı, gözümü yutma yutma!

Obur, gözümü yut, yut

Cadı, gözümü yutma yutma!

Obur, gözümü yut, yut

Cadı, gözümü yutma yutma!

B

Göze çöp girerse kirpiği çekip gözü kocaman açarlar ve:

Çukur gözümü yut-yut

Çukur gözümü yut-yut

diye tekrarlarlar.

3.2.29. Göz Değmesinden Korunma (Küz Tényewzen Haqlanıw)

A

Eskiler, tüm nesnelerin canı var, diye düşünürmüş. İnsan bakışlarının da çarpması dokunur derler. Özellikle de çocuklara bakan gözlerin. Yeni doğan çocuğu göz değmesinden korumak için bileğine kırmızı iplik bağlarmışlar. Alnına kurum sürermişler. Oğlanların takkesine, kızların elbisesine kaz tüyü, salyangoz kabuğu dikermişler. Rivayet edilir ki, kötü göz bakışı, o nesnelere rastlayınca, gücünü kaybeder.

B

Çok hareketli olan veya oynayıp gülen çocuğa göz değmemesi için, eve birisi gelip içeri girdiğinde, büyükannesi onu dibine oturtur, gelene göstermez.

W

Uzun yaşayan insan yaşını gizler. Yaşını söylerse göze gelir.

G

İnsana göz değerse, o kişiyi ardıc, akan suda yetişen sarmaşık ve ona benzer bitkiler ile tütüsülerler.

Ğ

Gözü değıyor deyip, gözü değen insanın oturağı veya gömleğinin bir parçasını yakıp, evini tütüsülerler. Bir nesneye, çocuğa veya başka insanlara keskin bakan kişiye, nazar değıdirmemesi için: “ Bakmaktan vazgeç yoksa eteğini kesip alırım” diye söylerler. Onunla çok karşılaşılırsa şunu üsteleyip söylerler: “Gözün götüne, götün kazık başına!”

D

Birisi, başka bir kişiyi ya da çocuğunu veya onun başka bir şeyini överse, ona şöyle derler:

– Baksana, ayağına tezek yapışmış!

Diğer kişi:

– Nerde, nerde? deyip ayağına bakmaya başlar. O zaman ona:

– Gözün oraya gitsin! derler.

Ž

Bir, iki, üç, dört, beş,

Toprak olsun, tfü!

Bir, iki, üç, dört, beş,

Saçılıp gitsin, tfü!

Bezip gitsin, tfü!

Uçup gitsin, girip gitsin!

Senden gitsin, ışığa gitsin!

Senden gitsin, ışığa gitsin!

Güçsüz dönsün!

Benim elim değil

Ayşe, Fatma eli tfü!

Bitsin, gitsin,

Bitsin, gitsin,

Bitsin, gitsin,

Amin!

İnşallah!

É

Eyer - yular, diyerek gitsin

Kendi gözü kendine gitse

Kimin gözü değse de

Kara gözden, mavi gözden,

Rus gözünden, Tatar közünden,

Benim sözüm değil,

Ayşe, Fatma sözleri,

Tfü, tfü, tfü...

Yü

Bismillahirrahmanirrahim!

Kimin gözü değerse, oraya,

Kırk kişinin tükürüğü,

Kara gözüne kara ensesine!

3.2.30. Kabakulak Kovma(Tatran Qıwıw)

A

Çocukların kulağından irin olursa, kabakulak tekerlemesini söylerler:

– Kabakulak denilen tatlı kuş! Evin nerde?

– Ağaçtaki yuvada

Böyle diyerek çocuğun kulağına:

– Köf, köf, köf! deyip üfürürler.

B

Tat, tatran¹¹, tatran

Tattırmam ben seni.

Sarı alaca ayım var,

Kaptırmam ben seni

Kabakulak göç, Kabakulak göç.

diye dua okurlar. Sonra:

Elekçinin iki kızı

Ayıdan da güçlü kız,

Öküz gibi güçlü kız,

Kabakulak göç, kabakulak göç

Kabakulak göç!

deyip tekrar üfürürler.

W

Tat, tatran, tathymış

Tattırmam ben seni.

Yolcu görse, yetişeyim, der,

Kuş yuvaya evim der,

Ay da geri döndü, güneş de geri döndü,

Kabakulak, sen de dön!

G

Tat, tatran, tatran

Tattırmam ben seni.

¹¹ Tatran= Kabakulak hastalığı.

Sarı alaca ayım var,
 Kaptırmam ben seni
 Kabakulak göç, kabakulak göç
 Elekçinin iki kızı
 Ayı gibi güçlü kızı,
 Dişi at gibi sütlü kızı,
 Deve gibi güçlü kız.
 Kabakulak göç, kabakulak, göç!
 Taştan kabuk soyalım
 Taştan kabuk soyalım
 Kaptırmam ben seni.
 Kabakulak göç, kabakulak, göç

Ğ

Tat, tat, tatran
 Tatran denen tatlı kız,
 İki memesi sütlü kız,
 Hamam görse, evim der,
 Yılan görse, kamçım der,
 Karınca görse, kocam der
 Meşe ağacı gibi güçlü iken,
 Tatran yat, tatran yat
 diye kulağına bağırırlar.

D

Tat, tatran, tatran
 Tatran denen sen olsan,

Ural geçen ben olayım!

Tat, tatran, tatran

Tatran denen sen olsan,

İrtişi'i geçen ben olayım!

Tat, tatran, tatran

Tatran denen sen olsan

İrtiş geçen ben olayım!

Ž

Tat-tat tatran

Kabakulak sana bağırayım,

Yolda civan bırakmayan,

Civani doymayan,

Baba, ana duymayan,

Yolunu ileri kıvrımayan,

Kıvrım kıvrım kıvrılan,

Kabakulak göç, göç, göç!

Kabakulak göç, göç, göç!

dersen, kurt akıp çıkar.

3.2.31. Çeyiz/Pay(İnsége İm)

A

Çocuğun kulağının bozulması. Ya ön tarafı, ya arka tarafı kaşınır. O zaman, payını istiyor, derler. Kulağın arkasından pay isterse, anne yurdundan düşen payı istemiş olur. Önden isterse, baba yurdundan pay istemiş olur. Böyle pay isterse, bir hayvanın kanını akıtıp, ağrıyan kulağa sürtersen, ağrı oradan çıkar, derler.

B

Kulağı bozulan çocuğun ismini söyleyip de kuzineye bağırırsın:

Filan oğlu falanın

Kulak arkası bozulmuş,

Kulağına bir kulak

(Ona bir kulak)

W

Kulağın arkası bozulursa çocuğa ana yurdundan bir kaşık, önü bozulursa baba yurdundan bir kaşık verilir.

Önü bozulursa çocuğun anası, arkası bozulursa ablaları :”Bir dilek!” diye bağırır.

3.2.32. Çocuk Yürüyemezse, Konuşamazsa(Bala Atlamaha, Höyleşmehe)

A

Çocuk uzun süre yürüyemeyip oturursa, onu yol ortasına çıkarıp oturturlar. At filan görürse, korkuyla yürür, derler.

B

İki üç yaşındaki çocuk yürüyemiyorsa, annesi hamile zamanında bir köpeği tepmiş derler. O yürüyemeyen çocuğa doğru köpek yavrusu yürütürler.

W

Yürüyemeyen çocuğun tepesinde sıcak ekmek kırarlar. O bölünen ekmeği ebesine hayır yapıp verirler. Verdikleri zaman şöyle derler:

Koşup, koşup yetişebilsin,

Koşanları geçebilsin,

Atlıları da geçsin,

Ömrü uzun olsun,

Saksağan gibi uyanık olsun.

G

Uzun süre konuşamayan çocuğu şöyle ilaçlarlar: Ayın dolduğu zamanda kuzineye tava koyarlar ve ona yumruk kadar üç hamur koyarlar. Hamurlar birbirine yapışıp pişer. Pişip

çıkması ile, o hamuru çocuğun belinden, başından üç kez döndürüp bölerler. Ekmeği bölerken: “ Ay nasıl açılır (dolunca, çok fazla parlar) dilin öylece açılsın” demek gerekir.

3.2.33. Emekleyen Çocuğu İlaçlamama (Höröngen Balanı İmlew)

Biraz emekleyip yıkılan çocuğa köstekli doğmuş derler. Bundan kurtarmak için, çocuğun bacakları arasında üç kez “köstek” kesmek gerekir. Makasla kesilerken:

- Ne kesiyorsun? Diye birisi sorar. Kesen:
- Köstek kesiyorum. Diye cevap verir. Bu üç kez tekrarlanır:
- Ne kesiyorsun?
- Köstek kesiyorum.
- Ne kesiyorsun?
- Köstek kesiyorum.

3.2.34. Obur Gönüle Düşen Çacuşu İlaçlama(Ubır Künélé Töşken Balanı İmlew)

Çocuk morarıp-bozarıp hastalanırsa, obur(cadı) gönlüne düşmüş derler. Dağ eteğindeki bir suya gidip o hastalık ile acı çeken çocuğun gömleğini çalkalayarak yıkarlar. Gömleği yıkamadan önce suya çaput çözüp ya da bozuk para fırlatıp:

Su anası sarı saç,
Su anası sarı saç,
Şefkatini ver bana,
Zahmetimi uzağa saç!

diye söylerler. Gömleği üç kez suya batırıp çıkarmak gerekir. Götüren kişi koynuna sokup götürsün, ıslak halde sahibine giydirdsin. Sudan dönerken geriye dönüp bakmamak gerekir.

3.2.35. Ağlak Çocuğu Emleme (İlaq Balanı İmlew)

Büyük fırında ekmek pişirirken ağlak çocuğu peştamala sarıp ekmek küreğine bağlarlar ve üç kez fırına sokup çıkarırlar. Sokarken:

Ağlaklığını üteleyim.

Ağlaklığını ürküteyim.

Ağlaklığını üteleyim.

Ağlaklığını ürküteyim.

Ağlaklığını üteleyim.

Ağlaklığını ürküteyim.

Köf-f, Tfü, Tfü, tfü!

diye söylerler. Çocuk mızırdanacak olursa, “ağlama” yerine “mızırdanma” derler.

3.2.36. Fıtık Emleme(Büsér İmlew)

A

Çocuk çok fazla ağlarsa fıtıktır diye bir kocakarı çağırırlar. Adetlere göre, fıtık genellikle oğlanlarda olur. Bembeyaz bir şeye çocuğu sararlar ve kumaşın üstünden kocakarı ağzı ile: “ham-ham-ham!” diye fıtığın ucunu dalamaya başlar. Onun üzerine şöyle söyler:

Fıtık, fıtık, kara, fıtık

Lep-lep fıtık, lep fıtık!

Bey min, bek min wejeki

Werneki, qolqolosi, tırnaqi!¹²

Ay gitti, güneş gitti,

Ey fıtık, sen de git!

Yanında duran kişi emci kocakarıya “Neyi dalıyorsun?” diye üç kez sorar. Emci kocakarı: “Fıtık dalıyorum!” diye üç kez cevap verir. Ondan sonra fıtık biter.

B

Fıtık çocuğun göbeğinin içinde olur. Çocuğun karnını o ağrıtır. Eskilerin dediğine göre, karındaki bağırsakları yer. Çocuk karnındaki ağrıya dayanamayınca ağlar. Ağlayıp katılınca, fıtık kabırır. Çocuk toksa fıtık da tok olur, rahatsız olmaz derler.

¹² Fıtık emlemesi sırasında söylenen söz.

Fıtığı emleyip bitirirler. Kişinin göbeği ayağa kalkamayacak kadar şişerse don yağa tütün ilave edip ezerler ve çaputa sarıp göbeği kaplayıp bağlarlar. Kumaş yoksa yaprak alıp onun sapı ile dürterler. Dürterken de:

Çık, fıtık çık, fıtık

İçten dışarı çık, fıtık,

Çıkıp, dışarıda kal, fıtık

Kaskatı katıl fıtık

derler.

W

Genç çocuğun durmadan karnı ağrıyorsa fıtık var derler ve onu şu şekilde emlerler. Çalı süpürgesi ile dövme bitince:

– Ne dövüyorsun ne dövüyorsun?

– Fıtık dövüyorum, fıtık dövüyorum.

derler. Bunu üç kez söylerler:

– Ne dövüyorsun ne dövüyorsun?

– Fıtık dövüyorum.

– Ne dövüyorsun ne dövüyorsun.

– Fıtık dövüyorum derler.

Keçinin iç yağını alıp kaynatıp kuruta katıp içerler. İç yağı fıtığı kaplar, fıtık vücut boyunca daha da ilerleyemez, derler.

Ğ

Emci fıtık ile canı yanan kişiyi kendisinin önüne oturtup başını eğdirir ya da onun karnını sıvazlayıp bir kat dua okur. Ağrının karındaki kokusunu yakalayıp aşağıdaki sözleri söyler. Daha sonra aygır olup kişneyerek ağrının içini deşip alır.

Sözler:

Sarı fıtık sarı fıtık,

Kara başlı sarı fitik

Sarı fitik, pis kokulu fitik

İçerden dışarı göç fitik

Göç fitik

Göçersen dışarıda kalırsın

Gereğini seçip alırsın,

Göçmezen, göçmezsen,

Bana sana, bana sana

hi-ha-ha!

D

Kara fitik

Beyaz fitik

Onda yatma

Bende yat

Gel, çık!

3.2.37. Mideyi Emleme (Aşqazandı İmlew)

Mide ağrıdığında:

Dermanım şu olsun,

Midem iyileşsin.

diye okuyup, tılsımlı sözler söyleyip tedavi ederler.

3.2.38. Üç Can Emleme(Ös Yen İmlew)

A

Yaşı dolmayan çocuğun karnı büyürse, ona “üç canlı” çocuk derler. O çocuk ağlarsa, emci nineye götürüp tedavi ettirirler. Emci nine çocuğu başından tutar, çocuğun annesi

ayaklarından tutup, kapıya “sıkıştırırlar”. Kapıyı kapatıp, çocuğu sıkıştırdıklarında anne sorar:

– Anne, anne, ne kısıtırsın?

Nine içeriden cevap verir:

– Üç can kısıtıyorum, üç can kısıtıyorum:

İkisini öldüreyim birini bırakayım!

Bu olay üç kez tekrarlanır:

– Anne, anne, ne kısıtırsın?

– Üç can kısıtıyorum, üç can kısıtıyorum:

İkisini öldüreyim birini kurtarayım!

– Üç can kısıtıyorum, üç can kısıtıyorum:

– Üç can kısıtıyorum, üç can kısıtıyorum:

İkisini öldüreyim birini kurtarayım!

Üçten sonra dışarıdaki kişi eve girmez, uzak yere gidip gelmesi gerekir. Geri dönerken geldiği yolu çizer. İçerdeki nine çocuğu hemen bırakır.

B

Yeni doğan çocuğun karnı üçe bölünürse ona üç canlı derler. Bıçak, bileyi taşı, iğ, örümcek ağı alırlar. İkiz çocuk doğuran kişinin süpürgesinden çubuk ve kömür çalınması gerekir. Çocuğu üç kez emlerler. Emleme günü cumartesidir. Çocuğu sırtüstü yatırır, kömür ile karnını çizerler.

Bir can, iki can, üç can!

Nerde senin yerin?

Taş sarayın içinde.

İki canı öldüreyim,

Bir canı bırakayım.

Bir can, iki can, üç can

Nerden girdin, oradan çık!

W

Hamama giden yedi taş alsın. Çocuğunun ismi Sabir olursa altı kez “Zahir taşı”, “Gefür taşı” diye söylesin, yedinciye “Sabir taşı” desin.

Üç can olan, yiğit olan, desin ve:

Sudan geldiysen, suya git,

Rüzgardan geldiysen, rüzgara git,

Kimden geldiysen ona git

Kimden geldiysen ona git

Benim elim değil, Ayşe, Fatmalardan kalmış el, desin. Ondan sonra:

Zahir taşı, Gefür taşı,

Zahir taşı, Gefür taşı,

Zahir taşı, Gefür taşı,

Sabir taşı

deyip yedi taşı bir bir alsın ve çocuğu dürtsün.

Emleyici üç kez hamam yakıp, sözleri üç kez tekrarlarlar.

G

Bir, üç, beş, yedi, dokuz

Dokuz, yedi, beş, üç, bir

Yedi, beş, üç, bir

Üç, bir,

Biri.

Bir, iki, üç, dört,

Beş, altı, yedi,

Sekiz, dokuz, on,

On, dokuz, sekiz,
 Yedi, altı, beş,
 Dört, üç, iki, bir,
 Üç can bulunca, üç can idin
 İki canın geri gider senin.

Benim elim değil,
 Ayşe, Fatmaların eli.

Bir, iki, üç, dört,
 Beş, altı, yedi,
 Sekiz, dokuz, on.
 On, dokuz, sekiz,
 Yedi, altı, beş,
 Dört, üç, iki, bir.

Birer birer döner.

Ay da döner,

Güneş de döner,

Sen de dön!

Ğ

Çocuğun karnını üç şey ile dürterler: tarak, erkeklerin çorap ökçesi, bıçak. Üç yerinden dürterler ve: “tfü, tfü, tfü, çıkıp git!” diyerek, bu şeyleri çıkarıp fırlatırlar (sonrasında onları geri alırlar.).

D

Üç canı tedavi ederken şöyle derler:

Bir, birden dönmüş.

İki, üç, dört, beş, altı, yedi,

Sekiz, dokuz, toprağa!

Bir, iki, üç, dört, beş,

Altı, yedi, yele gitsin.

Beşten dönsün.

Bir, iki, üç, uçsun gitsin.

Bir, birden bitsin!

Eteği bir ucundan büküp tutarlar da, çocuğun kursağından dürterler.

Ž

Üç canlı çocuğun karnını ilk önce köpeğe yalatırlar. Onu üç kez kapıya kısıtırlar. Ondan sonra çocuğu yatırıp, bağlayıp üç kez karnına basarlar. Üç kez emciye : “ Ne tepersin?” diye sorulur. Üçüncüde emci: “Üç can teperim” der. Daha sonra çocuğun karnına ok koyulur. Birisi üç kez: “Ne atarsın?” diye üç kez sorar. Üçüncüde de: “Üç can atayım” diye söylemek gerekir. Okları karnında alıp kutuya koyulur. Bıçakla çocuğu kesiyormuş gibi yapıp üstündeki gömleği kesip parçalar kutuya koyulur. Yine birisi üç kez: “ Ne kesersin?” diye sorar, cevabı üç kez: “Üç can keserim” diye söylerler. Onu yaptıktan sonra, çocuğun karnını dürte dürte şöyle derler:

Göç! Göç! Göç!

Sütlü memeye göç

Kov çöpe göç!

Yuvarlan bozkıra göç,

Suyun akışına göç!

Güneşin zenginliğine göç!

Kaf dağının ardına göç!

Sabah kutu içindeki şeyler ve onlara ek olarak çocuğun kesilmiş şapkasın alınıp su tepesine, ormana gidip atılır. Yol karıştırılıp başka bir yoldan dönmek gerekir.

3.2.39. Şişik Emleme (Şésék ĭmlew)

A

Kulak dibinde şişik çıktığında, meme şiştiğinde, dört ya da daha fazla nesne ile şişen yere bastıra bastıra tılsımlı sözler söylerler ve nesnelerden her birini bir tarafa omzun üstünden arkaya atarlar. Atılan nesnelerin bıçak, kömür, bileyi taşı ve başka nesneler olması da mümkündür. Onun gibi nesneler şişi kahırlandırma niyeti ile alınır. Şiş emleme tılsımlı sözleri:

Ay da dönmüş bit şimdi,

Güneş de dönmüş bit şimdi,

Sen de ey şişik dön şimdi!

Kara kayın kabuğuna dön!

Kara kayının yaprağına dön!

Güneşin batışına dön,

Suyun akışına dön!

Dön, dön, dön!

B

Şişik çıkarsa çubukla üç kez ağaç dalını dürtersin ve aynı çubukla şişiği dürtersin ya da terleyip gelen atın kulak arkasından ter alıp sürersin, ya da şişiği iyileşene kadar azarlasın.

Meme şişerse neden şişmiş onun sebebini bilmek gerekir. Birisinde bir şey görüp aşererse, dönünce kendi avucunu yalar. Sebebini bilmezse, kocasının pantolonunun paçasını yırtar ya da şapkasını takar.

3.2.40. Yılanqaraq¹³ Hastalığını, Qayraq¹⁴ Hastalığını Emleme(Yılanqaraqıtı, Qayraq Bulğandı İmlew)

A

Parmak şişer. Göz ağırır. İnsan ışığa doğru bakamaz. Bu hastalığa yılanqaraq(yılangözü) hastalığı derler. Onu bitirmek için büyük yılan kemiğine basarlar (kurbağayı yakınca iskeleti kalır. Ona büyük yılan kemiği derler).

¹³ Yılanqaraq= Yılangözü de denilen gözde oluşan bir hastalık.

¹⁴ Qayraq= Bir çeşit at hastalığı.

B

Bismillahirrahmanirrahim

Bismillahirrahmanirrahim, diş-düş

Sokma, yılan gözü!

Sen kötü, sen kötü,

Senden de kötü, ben kötü!

Gözünde veya başka yerinde yılan gözü çıkan, bunu söylesin ve tükürsün.

W

Yılanqaraq çıkan gözü sıcak su ile temizlerler. Onu şöyle gerçekleştirirler:

– Ne olmuş?

– Sıcak olmuş, desin ve sıcak su olan avucunun arkası ile gözü yıkasın.

Yılan derisini dua okuyup göze sürünce de ağrı biter. Yılan, derisini baharda değiştirdiği zaman gidip alırsın. Derisini bırakmazsa sen bulup çıkarırsın ve kimseye göstermeyip dönüp, okuyup, koruyup saklarsın.

Bizim tarafta yılan gözü diye pınar varmış. Onun suyu ağlayıp dururmuş. O pek şifalı suyu alınca çeşmeye para atarlarmış.

G

Su taşıma ağacının üzerinden atlamak atlara iyi gelmez, kayrak hastalığı olurlar. Onu kayrak taşı ile emlerler. Birisi kayrak taşına taş ile dırter, ikincisi:

– Ne olmuş? — diye sorar.

– Kayrak olmuş, kayrak taşını emliyorum, der. Böylece üç kez tekrarlanır. Ondan sonra:

– İlacın dermanın bu olsun! deyip, kayrak taşını atarlar.

3.2.41. Bitkinliği, Meme Şişmesini Emleme(Özlögöwzé, İmsek Şeşén İmlew)**A**

Hastalanan kadının bebeğinin düşmemesi için, eteği dikilir. Onun gömleğinin eteğini kat kat büküp, seyrek seyrek dikerler. Ona “etek dikmek(köklemek)” derler.

B

Yeni çocuk doğurmuş kadın, hareket edip dünya işlerini tutarsa bitkinleşir onu şöyle emlerler:

– Ne yaparsın? diye sorar birisi emciye.

– Halsizliği bitiriyorum. Der emci

– Ne yaparsın?

– Halsizliği bitiriyorum.

– Ne yaparsın?

– Halsizliği bitiriyorum.

Ondan sonra emci, hasta kadının gömlek eteğinin üç yanına kül döküp bağlar. Kadın ayağa kalkıncaya kadar kül çözülmez.

W

Özenmekten meme şişebilir. Birisi iştahlı olarak yerse diğeri: “Beni de çağırsın yanına” diye özenir. Böyle durumlarda “bismilla” diyerek üç kez avcunu yalamak gerekir, yalamazsa, meme şişer.

3.2.42. Bertik İsteme (Birték Horaw)**A**

Birisinin beli incinirse onu bertik isteyerek emlerler.

Bertik istemek için üç çocuk -büyük çocuk, ortanca çocuk, küçük çocuk (farklı insanların çocukları olsa da olur)- gider. Onlar üç evden bertik isterler:

Belim, belim bertildi.

Bertik istemeye ben geldim.

Kaynımın büyük oğlu katıklandı.

Katık istemeye ben geldim.

Açınız kapıyı.

diye bağırır. Ona kapıyı azıcık açarlar, çocuk orada durur. Onunla gelen kişi şöyle der:

Kayınının oğlu katıklandıysa

Katık çırpıp versin.

Onun beli bertildiyse

Hayvan yağıyla ovalasın.

deyip ona ekmek, kurut vb. yiyecek verip geri döndürür. Hastalanan kişinin belini yağ ile ovarlar, alıp getirdikleri diğer yemekleri yedirirler. Ondan sonra o kişi iyileşir.

B

Büyük çocuk ile küçük çocuk çömlek alıp bir kişiye gidip kapıyı aralayıp kolunu uzatır:

Yetim oğlu yetinmiş,

Eti- budu veriniz.

Kaynının oğlu katıklandı,

Katık kurut veriniz.

Beyin oğlu bertildi,

Bertik istemeye geldim.

3.2.43. Dil Uçuğu (Tél Osonganda)

Dili uçuklayan kişi emciye:

– Dilim uçuklamış, der. Emci:

– Kedi götüne, der.

– Ey, güzel dilimi horladın! Tfü tfü tfü!

– Bir daha söyle.

– Dilim uçuklamış.

– Köpek götüne

– Ey, güzel dilimi horladın! Tfü tfü tfü! Bir daha söyle.

– Dilim uçuklamış. Ne zaman biter?

– He diyene kadar, me diyene kadar biter.

– Ey, güzel dilimi horladın! Geçsin artık, Hüdām! Tfü, tfü, tfü!

3.2.44. Ağızlık, Bademcik Şişmesi Olduğunda (Awızlıq, Yotqoloq Bulğanda)

A

Ağzın kenarları yara olur. Ona ağızlık olmuş derler.

Ağızlıktan şöyle kurtulurlar. Birisi sorar:

– Ne olmuş?

– Ağızlık olmuş! İhu-hu-hu!

der ağızlık olan kişi. (annesi söyler, veya ikisi birlikte söyleyip kişnerler. Böylece bu üç kez tekrarlanır.)

Cevap verdiğinde şöyle deyip üçlerler:

Yelden geldiysen yele git,

Sudan geldiysen suya git,

Nerden geldiysen oraya git!

İho-ho-ho!

B

Bademcik şişerse:

– Şu dağı yutayım, desin ve dağa bakıp, tükürüğünü yutsun.

– Bu dağı yutayım, desin ve yine yutsun. Böyle üç kez tekrarlınsın.

W

Bademciği şişip, boğazı ağrıyan çocuğa bakıp, emci:

– Ne olmuş? der. Anası:

– Bademciği şişmiş! der. Ondan sonra hasta:

– Dağı, taşı yutayım, hup! Diyerek üç kez tükürüğünü yutup, üç kez tükürsün.

Boğazım ağrırsa dağ yutayım,

Boğazım ağrırsa taş yutayım!

Tfü tfü tfü!

derse de olur.

3.2.45. Temren Emleme (Timérew İmlew)

A

Temreni bektaşı üzümü dalı ile çevreleyip çizerek üç kez şöyle dersin:

İnim inim inle.

Hav hav havla.

Hırsız tuttum.

Yüzüne kara yaktım.

Tfü, tfü, tfü!

Birisi temrenim var deyip pek uzak bir yere tedaviye gitti. Sonra bana geldi. Üç kez çizip döndürdüm, bitti ve kurtuldu.

B

Temren iyileştirmek için, kazandan veya sobadan kurum alırlar. Onu temrene sürerler.

Baba temren ana temren olur. Temreni iyileştirirken üstüne bileyi taşı sürüp:

Bismillahirrahmanirrahim,

Em imrenir

Tim temrenir

Babaysa azmasın

Anne ise ilacı bu.

deyip üç veya yedi kez çizerler, sözleri de üç ya da yedi kez söylerler. Sonra böyle denir:

Bismillahirrahmanirrahim

Burada çıkma, başka yerde çık!

İlacın dermanın bu bulsun!

Benim ilacım değil,

Ayşe, Fatmalar ilacı

3.2.46. Kel Tokuşturma (Taz Tököstöröw)

Göğsünde şişlik (sınıyırık) oluşan kişi (göğsü atın göğsü gibi kabarıp durur) kel birisi ile tokuşur. Kel kişi:

- Sen sınıyırık olsan, ben kel, der ve göğsü şişen kişinin başına vurur diğeri:
- Sen kel olsan ben de sınıyırık, deyip toslar. Bu üç kez tekrarlanır.

Tokuştuktan sonra ikisinin de ağrısı biter, derler. Kel sınıyırıktan, sınıyırık da kelden iğrenir. Ben küçücük yaştayken Yeni Monasip'ta Xesen denilen sınıyırık Gelimyen denilen kel ile tokuşmuştu.

3.2.47. Diş Kurdu Hastalığını Emleme (Awsın Awırıwın İmlew)

Diş kurdu hastalığı çok berbat hastalıktır. O; adamın burnunu, damağını ve çenesini yer. O kurtun başı kızıl olur. Yara taşı, yeşil ilaç gibi ilaçlar ona iyi gelir. Onları Sorokin'den alıp dönerlerdi. Annem diş kurdu hastalığını tedavi etmeyi bilirdi. O üç ilacı karıştırır sürer, ilaç kurdu çıkarır. Duasını okuyup, yara yerine onu basarsan kurtlar yok olup biter. Tedavi olmayan kişinin çenesi ve burnu çürür.

3.2.48. Köpek Memesi- Köpek Tırnağı Emleme(İt İmsegén, İt Tırnağın İmlew)

A

İnsanın koltuk altında uç verip şişlik çıkarsa ona köpek memesi derler. Onu şöyle emlerler: Yufka açıp alsın ve onu kırk parçaya ayırıp, her bir parçası ile köpek memesini dürtsün. Dürterken:

Köpekten geldin, köpeğe git,
Nerden geldiysen oraya git
diye söylesin.

B

Köpek tırnağı çıkarsa:

Bende çıkma, köpekte çık.
Senin sahibin ben değilim,
Niye buraya geldin sen?

Git, git, git!

diye tılsımlı sözler söylerler.

3.2.49. Beyin Oturtma (Méyé Ultırtı)

A

Beyin düştüğünde başı ip ile çevrelersin ve alından, enseden, kulak deliğinden işaretlesin. Bu yerlerdeki işaretleri tutup baksın: İp arkaya sarkık kalırsa beyni geriye düşmüştür, sağa sarkık olursa sağa, sola sarkık olursa sola, öne sarkık olursa öne düşmüştür. Ondan sonra başını başörtüsü veya peştamal ile sıkıp düğümü beynin düştüğü yerin karşı tarafından atıp o düğüme sorarsın:

– Düştü mü? deyip sorarsın ve vurursun, sorarsın ve vurursun. Sorunca diğer kişi:

– Düştü, diye cevap versin. Ondan sonra başı ölçüp ipi çözüp atsın.

B

Beyin düştüğünde başı ölçtüğün ipi tekerleğe ilmiklersen baş ağısı biter. Fakat ipi tekerleğe bağlayınca dönüp bakmak iyi değildir.

3.2.50. Siğil Emleme(Söyel İmlew)

– Ne düğümlersin?

– Siğil düğümlerim, deyip kalın kara ip alıp düğümlersin. Birincide üç kez, ikincide beş, üçüncüde yedi, dördüncüde dokuz vb., böyle çoğalıp giderler. Düğümlenmiş bir ipi kirli suya sokup çıkarıp düğümlerler. Düğümlerken: “Benim elim değil; Ayşe, Fatıma’nın eli.” deyip düğümlerler. O ipler çürüdüğünde eldeki siğiller yok olur.

B

Elinde veya başka yerinde siğil çıkarsa o kişi ay çıktığında siğilini gösterip tılsımlı sözler söyler:

Nerde senin oyuncağın?

İşte benim oyuncağım.

Kaçı senin oyuncağın?

Birisi (ikisi, üçü v.b.) benim oyuncağım.

diye ne kadar siğil varsa o kadar ipe düğüm atıp onu insanların çok yürüdüğü yere bırakırlar. Bu emleme üç kez tekrarlanınca siğil biter.

W

Siğilin bitmesi için şöyle tılsımlı sözler söylerler:

Siğil ağaç kütüğüne çıksın,

Siğil tümseğe çıksın!

G

Süpürge sapından bir çubuk alıp kaç tane siğil varsa o kadar kertik kertsin. Birisi:

– Ne kertiyorsun? diye sorar. Emci:

– Kertik kertiyorum, der. O üç kez tekrarlanır:

– Ne kertiyorsun?

– Kertik kertiyorum.

– Ne kertiyorsun?

– Kertik kertiyorum.

Öyle yapıp aytıştıktan sonra çubuğun arkası ile süpürmeye başlayıp çubuğu döşeme tahtasının arasına sıkıştırmak gerekir.

Ğ

Siğil sık çıkarsa:

Em, em, emle beni

Emlemezsen kuşat beni

diye tılsımlı sözler söyleye söyleye, onların etrafını sabit kalem ile çizersin.

3.2.51. Uçuğu Emleme (Osongandı İmlew)

Uçuk çıktığında, tırpanı kıpkırmızı edip kızdırırlar ve hastayı çıkarıp evin eşiğine oturtup bu tırpanı üç kez su döküp cızırdatırlar:

Nerden geldiysen ona git!

Külden geldiysen küle git!

Sudan geldiysen suya git!

Gün batışından geldiysen,

Güneşin batışına git!

3.2.52. Veba Hastalığını Emleme (Vaba Awırıwın İmlew)

Veba pek kötü hastalıktır. İnsanın ayağı kımıldamaz hale gelir. Sabah ağrısı başlarsa insan gece ölür. Veba ile ağrısı olan kişiyi servi ya da ardıç suyu ile yıkarlar. Tılsımlı sözü (bayağı duası) unutulmuştur.

3.2.53. Kızıl Emleme(Qızılсанı İmlew)

Kızıl çıkan kişiye böğürtlen gibi kızıl yiyecekler yedirirler.

Bende – sebepçi

Allah – sıhhatçi

Bende – sebepçi

Allah – sıhhatçi

Bende – sebepçi

Allah – sıhhatçi

Allah'ım yardım senden!

Sıhhat ver.

diye söylerler. Ondan sonra hastalık geçer.

3.2.54. Kara Çiçek Emleme (Qara Sesekté İmlew)

Kara çiçek, kötü hastalıktır. Kaşıdığında tırnaklarsan izi kalır. Ondan korunmak için kızılı emler gibi emlerler. Şu tılsımlı sözü söylerler:

Bende – sebepçi

Allah – sıhhatçi (Üç kez)

Allah'ım yardım senden!

Sıhhat ver.

3.2.55. Sıtma Emleme (Bizgek İmlew)

Sıtmaya tutulan kişiyi “ Sobada yakarım! ” diye korkuturlar. Korktuğunda irkilirse, kişi sıtmadan kurtulur.

3.2.56. Sarılık Hastalığını Devalama (Harı Awırıwınan Dawalaw)

Sarılık diye karaciğer hastalığına derler. Bu hastalıktan sıkıntı çeken kişi tabaktaki suya çapak balığı bırakır, balık halsizleşip ölene kadar onu gözetleyip oturur.

Hasta ağzına gümüş para alır. Sonra onu döşüne bastırır.

3.2.57. Difteri Emleme (Zıyandaştı İmlew)

Difteri diye sıtma benzer, insanı boğulacak gibi yapan hastalığa derler. İnsan difteri olursa boynu bükülüp kalır. Birisinin çocuğu ölü doğarsa, difteri olmuş derler.

Difteri yolculara bulaşır

1. Ayının tırnağını, kemiğini alırlar. İnsan difteri olursa, boğulur gibi hastalanırsa, onu o kemik-tırnaklarla tütüsülerler.
 2. Kurdun iki dudağını da yusuvarlak kesip alırlar ve gerip kuruturlar. Karındaki çocuk difteri olursa veya zor doğarsa, hamile kadını “kurt ağzı”ndan geçirirler.
 3. Difteri çocuğu yer derler. “Kurt ağzı” veya o olmazsa, muska yazdırıp onu kullanırlar. Hamile kadını o daireden geçirirler.
- “Kurt ağzı” ndan geçsen de dua dairesinden geçsen de aynı derler.

3.2.58. Hastalanan Kişinin Bir Şeyini Büyüleyip Atma (Osoqlaw¹⁵)

A

İnsan sıtmalanırsa veya öfkelenirse horoz veya tavuk keserler. Kesilen hayvanın kanının yere akmaması gerekir. Onun için bir kap içinde keserler. Kesilirken üç kez:

¹⁵ Osoq: Hasta bir kişinin eşyalarıyla oluşturulmuş ve oluşturulurken büyü yapılmış bohça.

Ağrıya em olsun,

Acıya şifa olsun.

diye söylerler. Ondan sonra hayvanı hastadan alınan çaput ile sarıp mum ateşinde bohçalayıp üç veya yedi yol ağzına bırakıp atarlar.

Büyülenip bohçalanan hastalığın ağrısı yel ile dağılır. İnsan öfkelenir. Büyülü bohça yapılırken söylenecek dua, tılsımlı söz yoktur. Büyülü bohça atılıp dönülürken ya köpek olup ulunur ya kuş olup şakınır.

B

Büyülü bohçadan yayılan hastalığı da bohçalarlar. O zaman bu kişinin hastalığı gider.

Uzun uzun kesilmiş çaputtan kukla işlerler. O kuklaya çerden-çöpten, balçıktan kap kakak yaparlar. Onları ağrısı olan kişinin yanına koyarlar (gece veya sabah). Bu kap kakak ve kuklaların bir gün boyunca ağrısı olanın yanında yatması gerekir. Güneş batıp insan ayağı kesilince tan ile emci yardımcısıyla büyüğü bohçayı alıp:

–Haydi, haydi! Bu sana tas, bu sana çanak. Haydi, sizi misafirlige götürüyüm, deyip çıkıp gider. Hastalık da onlar ile gider denir.

Ağrı kovucular(emciler) yolu karıştırmak, hastalığı yanıltmak için geri bakmamalı. Başka bir kişinin evine gitmeli. Hastanın yanına bir gün boyunca gitmemeli.

W

Kukla, kap kakak yapılırken gelip içeri giren kişi, amacını belli etmez, çabucak:

– Ne düğümlersin? diye sorar derler.

Bohçacı ona:

– Büyülü bohça düğümlerim, diye cevap verir. Soru cevap üç kez tekrarlanır:

– Ne düğümlersin?

– Büyülü bohça düğümlerim.

– Ne düğümlersin?

– Büyülü bohça düğümlerim.

Kuklalar, kap kakaklar hazır olunca, hastanın yanına koyarlar ve:

Senin evin bu değil,

Senin evin kubur.

Geri dön şimdi, geri dön şimdi.

diye tılsımlı sözler söylerler. Sonra arkalarına bakmadan oradaki kuklaları alıp uzağa gidip atarlar.

Kuklayı kemik ile birlikte atmak çok yaygındır. Hastaya bağışlayıp adak keserler. Onun etini, kemiğine diş değdirmeden yerler. Ondan sonra kemikleri toplayıp, kuklayı dürüp, onun arasına kemikleri koyup hepsini birlikte deri çanta ile uzak bir yere atarlar.

G

Büyülü bohça atmaya iki kişi gider. Dönerken geriye bakmadan dönerler: Birisi tekbir getirir, birisi türkü söyler. Hastalık arkalarından gelmesin diye başka bir yoldan dönerler. Eğer yol karıştırma mümkün olmazsa bismillah çekip yolda üç kez çapraz çizerek giderler. Hastalık bu engeli aşıp çıkamaz.

Ğ

Hastalıkları süpürge sapı ile bohçalarız. Hastanın tenini birkaç kez dörteriz ve söyleriz:

Büyülü bohça, büyülmüş bohça

Nerden geldin oradan çık!

Büyülü bohçayı çıkarıp atıldığında böyle deriz. Ondan sonra da şöyle söyleriz:

Osoq, osoq uçlayan

Sızılarımı saran

Sızılarımı sarıp da

Kendine iş çıkaran

3.2.59. Cin Çarptığında (Yén Qağılganda)

A

İnsanın durmadan başı ağrırsa, vücudu sızlarsa, cin çarpmış, deyip emlerler. Böyle durumlarda: “Yere gömmeyince, adam olmaz!” diye söylerler. Emci hastanın boyunu

yedi türlü ip ile yedi kez ölçer. Ondan sonra o ipleri gidip gömer. Gömmeden önce aya bakarak:

Cin çarpmış kişimin

Boyu posu kurumuştur.

Tanrının kudretinin eseri olarak

Senin aziz kölene

Sıhhat nuru dönmüştür.

denir. Ondan sonra hasta yedi haftaya kalmaz iyileşir derler.

B

Cin tarafından çarpılan erkek çocuğunu dişi köpeğin, kız çocuğunu erkek köpeğin tüyü ile tütsülerler.

3.2.60. Bir Nesne Tarafından Çarpıldığında (Neste Qağılganda)

Bir nesne tarafından çarpıldığında hastalanan kişinin tırnağı, onun vücudunun boyunda üç türlü (kırmızı, siyah, beyaz) ip, kömür, su samuru tırnağı ve kül alırlar. Onları birlikte durerler. Dürerken:

Rüzgardan geldiysen, rüzgara git,

Yerden geldiysen, yere git,

Su anası soğan sakal,

Yer anası kızıl sakal

Nerden geldiysen, oraya git,

Tekrar gelip uğrama!

diye söylerler. Ondan sonra o dürülmüş nesneleri yedi yol ağzına götürüp bırakırlar. Vardıklarında: “Haydi, haydi, gittik, gittik!” diye zorlayıp, hastalığı bırakıp giderler.

Dönerken geriye dönüp bakmadan, yol şaşırtıp, başka taraftan döne döne giderler. Yoksa hastalık peşlerine takılır.

3.2.61. Cinlenip Hastalanana Emleme(Yénlenép Awırıgandı İmlew)

Yedi molla hastanın yedi yanına oturup, kitap ile vura vura üfürür. Birisi odun keserken, okuyup durur.

– Gel, boynunu koparayım, diye seslenir.

Cin çarptıysa hastaya:

– Kim çarptı? diye sorar. Hasta söylemez sessiz kalır

– Boynunu kendime koparırım, diye tekrarlayınca, onun ismini söyler:

– Şu çarptı.

Cin insana tanıdık kişi görünüşünde yaklaşır. Bunun için hasta onun adını söylemez. Konuşturduktan sonra o ismi kağıda yazıp ateşe atarlar. Ondan sonra kişi cin çarpmasından kurtulur.

3.2.62. Yere Salma(Yérge Halıw)

A

Ayak el sızladığında ağrıyı yere salarlar. Onu şöyle yaparlar: Suyu tırnak, saç, yumurta kabuğu, kül koyarlar.

Bismillahi, yerden göğe,

Bismillahi, gökten yere,

Bismillahi, arştan göğe,

deyip, bayağı dua okuya okuya, su koyulan kabı üç kez hasta etrafında çevirirler ve yol ağzına dökerler. Böyle yaparsan, hastalık yere gider.

B

Kara gece yarısında el ayak çekilince, yerdeki canlılar derin uykuya dalınca, çıt çıkmayan sessiz zamanda, keçi bağırması da, köpek ürümesi de duyulmayan zamanda emci çiğ yumurta alır. Ona ilk olarak ip sığacak bir delik deler. Hastanın giysisinden kırmızı ip alır ve onu, bir Tiyin parayı, paslı demir çiviye ve kuş tırnağını deliğin içinden geçirir. O yumurtayı hasta etrafa dolaştırır dolaştırır:

Efsun, efsun,

Burada durma,

Git sen.

Kim bırakmış,

Ona git!

Ağır hastalığı

Alıp git.

diye tılsımlı sözler söylerler. O yumurtayı hastanın gömleklerinden birine sarıp ya çukura
va göle ya otluğa ya da akan suya atarlar.

W

Bizim köy kocakarıları yere salma usulüyle emleme yaparlar.

Bir kişiye hastalık bulaşır. O emciye gelir. Fakat emci emlemek istemez. Çünkü hastalık
ona da bulaşır. Onun için emci yedi türlü şeyden ilaç toplar. Bunlar tırnak, saç, kül,
kömür, tutulmamış iğne, saf gümüş, bir Tiyin akçedir. Emci onların hepsini bir
dügümcüğe takar. Ondan sonra elindeki düğümü sağdan sola döndürür. Çevirirken şöyle
tılsımlı sözler söyler:

Yer annesi kızıl sakal,

Su annesi soğan sakal,

Yerden bulaştıysan, yere git!

Rüzgardan geldiysen, rüzgara gel!

Bana sana yağlık

Selime'ye bir sağlık!

Bu tılsımlı söz üç kez tekrarlanır (kim hastaysa, onun ismi söylenir). Emci böyle deyip
şifayı güvenli bir yere gömmeye gider. Hastaya hastalık nerde girmişse orda gömmek
zorundadır. Bu olaya “yere salma” derler.

Yere salamaya giderken de dönerken de arkaya bakmak iyi değildir. Bir kişiyle
karşılaşılsa, o kişi konuşmak istese de durulmaz. Ona cevap verilmez, konuşulmaması
gerekir. Geri dönerse, durup konuşursa, hastalık da geri döner derler.

G

Yere salarken, şöyle tılsımlı sözler söylerler:

Yer sahibi kızıl sakal

Su annesi soğan sakal,

Onu (hasta kişiyi) tutma, cini tut,

Cin göbeği hepsi bir.

3.2.63. Yer Hastalığı Emleme(Yér Zexmetén İmlew)

Güneş batınca yere hastalık yatar. O zaman düşersen yer hastalığı bulaşır. Onun ağrısını hiçbir ilaç geçiremez. Çocuk hastalanmasın diye çocuğu yerde giydirebilirler, kül atarlar. O zaman söylerler:

Yer anası kızıl sakal,

Su anası kızıl sakal,

Beni tutma, bunu tut!

Ondan sonra sessizce ve hızlıca gidersin, arkaya bakmak iyi değildir. Hastalık bir süre arkandan bağıra bağıra gelir. Eve ulaşıncaya kadar konuşulmaz. Hatta gırtlak bile temizlenmez. Yere kül atıldığında “bismillah” demek iyi değildir. Yoksa hastalık kül atana girer.

3.2.64. Tutanak Hastalığını Emleme(Totanaq Awırıwın İmlew)

Tutanak hastalığı türlü sebeplerden titreyip korkudan aniden düşmektir. Hasta kişi iştahını kaybeder. Hastanın hali kalmaz. Ayakta duramaz. Aklını kaybeder, dişini gıcırdatır...

Çaresi şudur: Hastaya kuşburnu çubuğu ile vurmak gerekir. O çubuk yeni kesilmiş olmalıdır. Hasta soyundurulmaz. Kuşburnu çubuğu tenine değmez. Vura vura dua okuya okuya hastalık üç kez döndürülüp çıkarılır:

– Neyime vurulmuş, neyime vurulmuş, o çıkıp gitsin! Denir.

3.2.65. Su Tutması (Hıw Totqanda)

A

Yabancı yerin suyu bazı kişilere iyi gelmez. İçerse ya da yıkanırsa, vücudunda yara bere çıkar. Buna su tutması derler. Yabancı yerin suyundan faydalanmadan önce üstünde çaput yırtıp suya atmak gerekir. Ondan sonra bu suyu içsen de olur, onunla yıkansan da olur.

B

Gömlekten, mendilden iplik alıp suya salınca:

Su beni tutma,

İşte şu ipi tut

diye söylesin ve sonra suya atsın.

W

Yer anası kızıl sakal,

Su anası sarı sakal!

Beni tutma, onu tut,

Ak sakallı ihtiyarı tut!

Yerden geldiysen, yere git,

Sudan geldiysen, suya git.

Bıldırcından yağ istesin,

Taydan yün istesin.

Yerden geldiysen, yere git,

Sudan geldiysen, suya git.

Sana (hasta kişinin ismi) sağlık,

Kalan kişiye yağlık...

G

Kişinin ayakları sızladığında, çiğ patates ortadan yarıp, ağrıyan yere sürülmeli. Sürülürken şöyle deyip söylenir:

Su anası sarı saç,

Yer anası kızıl saç!

Benim elim değil,
 Ayşe, Fatma'nın eli
 Beni tutma!
 Şunu tut!
 Sonra patates yere gömülür.

3.2.66. Düştüğünde(Yıgılğanda)

A

Tfü-Tfü-Tfü,
 Şeytan, bana bulaşma,
 İşte o cine bulaş.
 diye tılsımlı söz söyleyip, düşülen yere üç kez tükürürsün.

B

Kişi ayakaltında yatan nesnelere çarpabilir. Ağaç mı, demir mi, taş mı, her neyse:
 – Babam ruhundan, annem ruhundan! — diyerek onu, arkasına atsin.

W

Geceleyin düşersen bir şeyler(hastalık) bulaşabilir. Ona da:

Şeytana ağırlık,
 Bana hafiflik!
 diye söylenir.

G

Tfü, Tfü, tfü!
 Çocuğa bulaşma cine bulaş.
 Cine kakıl!
 Ey, Allah'ım, Vay Allah'ım
 Vay çocuğum vay çocuğum,

Dinlemedin be çocuğum,

Cine çarpılma çocuğum!

Çocuk yere düşerse ona böyle tılsımlı sözler söylerler.

3.2.67. Ayak Burkulması(Ayaq Berélhe)

Ayak burkulduğunda:

Ayağımı taşa çarptım,

İnna-anni, kati-katika¹⁶

diye tılsımlı sözler söyleyip, ağrıyan yeri ovalasın.

3.2.68. Karın Ağrıdığında(És Awırtqanda)

Karın ağrıdığında:

Karnım, karnım ağrıma,

Bir ovayım iki ovayım

diye üç kez söyleyip ağrıyan yer ovalanır.

3.2.69. Boyun Ağrısını Emleme (Muyın Awırtqandı İmlew)

Boyun ağrırsa kötü yatmış derler. Onu bitirmek için tüneğe (ya kazığa ya da baba kaza) üç defa:

– Esselamunaleyküm!

– Esselamunaleyküm!

– Esselamunaleyküm! diye selam verip “tümsek” (“kazık”, ”baba kaz!”) sözünü söyleyip gitmek gerekir. Böyle dersin boyundaki sızlama biter.

3.2.70. Ayak, El Sızlaması Ve Burkulmayı Emleme(Ayaq-Qul Hızlawın Hem Bökörönö İmlew)

A

¹⁶ İnna-anni, kati-katika: Ayak burkulması durumunda söylenen tılsımlı olduğuna inanılan sözler.

Ayak el sızlarsa, hayvan kemiği ile emlerler. O, meydanda hareket etmeden yatan kemik olmalıdır derler. Emlemeden sonra yerine geri koymak gerekir.

Onu sevgili annemin eminden hatırlıyorum:

Ak taş, kara taş,

Ak taş, kara taş,

Bana sana, Tanrı, baş!

B

Kemikle emleme tılsılı sözü:

Bir iki üç – uçup gitsin,

Dört beş – bezsin gitsin.

Altı, yedi – yele!

Sekiz, dokuz – toprağa!

Sağdan geldiysen sağa git,

Soldan geldiysen, sola git,

Yerden geldiysen yere git!

Dokuz, sekiz – dursun.

Yedi – yele

Altı, beş – bezsin

Dört, üç – uçsun,

İki, bir – bitsin,

Benim elim değil,

Ayşe, Fatma eli

W

Bir, iki, üç, dört,

Beş, altı, yedi!

Yedi – yediden dön!

Altı – altıdan dön!

Beş – beşten dön!

Dört – dörtten dön!

Üç – üçten dön!

İki – ikiden dön!

Bir – birden dön!

Benim elim değil,

Ayşe Fatma'nın eli!

3.3.Sihirlemeler(Arbawzar)

3.3.71. Köpeği Sihirleme(Étté Arbaw)

A

Köpekten korkan kişinin başında çıban çıkar derler. Köpek onu görünce havlayıp ısırmağa uğraşır. Köpek ısırmağa çalışırsa:

Lekin lekin

Sönbula leqva¹⁷

Annen bir, baban kırk

Tfü, Tfü,

Kara lanet!

diyerek sihirlerler. Köpek ısırmağaz, gider derler.

B

Lavli-lavli, lavli qap!

Lavli-lavli, lavli kap!¹⁸

¹⁷ Köpekleri korkutmak için söylenen bir aşağılama sözü.

¹⁸ Anlamsız söz tekrarları.

Annen bir,

Baban kırk

Omzun yamuk

Yanağın bir karış

Kulağın sivri

Dilin sarkık

Kuyruğun kıvrık

Tüyün parlak

Ürme, dur tfü!

demek gerekir. Ondan sonra köpeğin havlaması durur, kuyruğunu kıvrıp oturur.

W

İnsanı kudurmuş köpek ısırırda kırk parça kurut, kırk parça erişte ve o köpeğin kesilip alınmış kulağını pişirirler.

Kudurmuş köpek ısırırda, ona Kur'an ile vururlar.

3.3.72. Yılandan Korunma(Yılandan Haqlanıw)

Yılan yoldan karşıya geçerken görürsen ya da yanından geçip giderse onun yolunu kesmek mümkün olmazsa gittiği tarafa bitki veya dal koparıp atmak gerekir. Atarken okumak gerekir.

Yılan attan korkar. Onun teri yılan için korkutucudur. Onun için de kırdan yatmak gerekirse, yere eyer keçesi döşeyip yatmak gerekir. Yatılan yeri yusuvarlak çizip eyer, dizgin, hamut koyarsan yılan gelmez. Yılan sopa ile değil, süpürge ile öldürülür.

B

Yılan sokunca yılandan önce yakın çevredeki ırmağa koşmak gerek. Eğer ısırılan kişi, suya yılandan önce gidip yarasını sıkıp yıkayıp su içerse ölmez. Eğer yılan ondan önce giderse ısırılan kişi ölür.

3.3.73. Yılan Büyüsü [Yılan Arbaw (Yılan Télé)]

Ural Boyu Tilew Başkurtlarında yılan büyülemek şöyle gerçekleştirilir. Yılan gören, kibleye dönüp abdest alır. Ondan sonra yılanı doğru yürüyüp:

Kamçı, kamçı,

Kamçı, kamçı...

diye tılsımlı sözler söyler. Böyle yapılırsa, yılan: “Beni kamçı ile vururlar” diye düşünür ve çöreklenip yatar. Bu arada kişi ya onu öldürüp kurtulur ya da kaçıp kurtulur.

B

Çingirak, çingirak, çingirak yılan,

Çingirak başlı kara yılan,

Atılan oktan hızlı yılan

Akan sudan hızlı yılan,

Ak pamuktan yumuşak yılan,

Sokacak olursan sok yılan

Sokmayacak olursan yat yılan

Nuh peygamber hürmetine

Yattığın yerde kaskatı katıl yılan

Yattığın yerde öl yılan!

W

Bismillahirrahmanirrahim

Çingirak, çingirak, çingirak yılan,

Çingirak başlı kara yılan,

Güzel başlı yılan

Kıvrıla kıvrıla giden yılan

Düşman gibi sokan yılan

Kıldan ince yılan

Kılıçtan keskin yılan

Tuzbaş¹⁹ kara gözlü yuvarlak yılan

Ak başlı demiri kesen yılan,

Ver rahmetini

Ya rahmanirrahim!

G

Yılanın dişini veya çam ağacının soyulan kabuğunu alıp sokulan yere değdire değdire söylerler:

Ak yılan

Tuzbaş yılan,

Kızıl yılan

Su gibi akayım,

Kül gibi dağıtayım.

Ğ

Kıvrım kıvrım kıvrılan yılan

On iki başlı sinsi yılan

Herkes yerli yerine yılan

Çatlayıp tepin yılan

Nuh peygamber hakkı için

Arka arkaya geri gel

Şahmeran yılan!

Otuz başlı ev yılanı

Orman dağ başından

Paldır küldür çık yılan

Varsa yılanların babası ol,

¹⁹ Tuzbaş= Başında benekleri olan zehirsiz bir yılan türü.

İleri gitsem, beri gitsem,
 Perili yılan,
 Kılıç gibi keskin yılan,
 Altmış altı damarını,
 Yetmiş yedi boynuzunu,
 Dilini çekerim.
 Sen yılansan,
 Ben senden güçlüyüm yılan.

D

Yılan sihrinde insanı sokan yılanın ismi söylenip dua okunmazsa, bir faydası olmaz. Babacığım (onun ismi İsmail idi) yılan sihri yapardı. Bir gün bir kadını alıp geldiler. Yılan sokmuş. Şişip bitmiş, karnı şişmiş, hali bitmek üzere. Babacığım kendi bildiği yılan isimlerini söyleyip bitirdi. Kadının hali ağırlaştı. Bir an kadın: “Boğuluyorum, çabuk düğmemi koparın!” demiş.

Böyle deyince kadının karnı inmeye başlamış. Babacığım sezmiş. Bu kadını sokan yılanın ismi Pirinçdüğme imiş. O ismi söyleyip duaya başlamış. Kadın iyileşmiş.

Z

Küzembet köyünde bir yaşlı adam yaşarmış. O kişi yılanlar ile konuşabilirmiş. Ormana gider, yılan yuvasını bulur, yılanları çağırıp çıkarır ve onlar ile muhabbet edip otururmuş. Evinde oturduğu yerden çağırdığında da, yılanların gelip muhabbet edip gittiğini görenler olmuş.

É

Yılan sihirlerken:

Eşir üşür, zehrini indir,
 Yılan, akma; beni sokma!
 diye söylerler.

3.3.74. Diş Kurdu Büyüleme(Têş Qorton Arbaw)

A

Su koyulan kırbaya güçlü ateşte kızdırılmış taş koyup ona kendir tohumu serpip yükselen buhara dişi sızlayan kişiyi çömeltip oturtsun ve maşaya bıçağın sırtı ile bir tempoda vursun. Hastanın haline göre taşı arttırmak mümkündür. Arta kalan suyu süzüp tohumlar arasındaki diştan düşen kurtları birer birer toplayıp atsın.

B

Altmış başlı ala kurt,

Yetmiş başlı kahverengi kurt

Kırk başlı kara kurt,

Kıvrım kıvrım yumru kurt,

Yapışık yapışık kirli kurt,

Yapışan pis kurt,

Gelip gördü kırk başlı ala kurt,

Ebubekir'in altmış damarını

Kesen kurt!

Bırak diyorum şeytan

Ya Muhammed, Ya Ali!

Açılayım, açılayım,

Açılayım lakin

Sinsice yürüyen kafir lanet

Dokuz kat topraktan

Dişini çıkarma lanet!

Bırak diyorum şeytan

Ya Muhammet, Ya Ali!

Çıngırak, çıngırak, çıngırak kurt,

Çingirak başlı sarı kurt,

Kıldan ince kurt,

Kılıçtan da keskin kurt

Akan sudan geçen kurt,

Ak pamuktan yumuşak kurt!

Bırak diyorum şeytan

Ya Muhammed, Ya Ali!

Diş sızladığında söylenilen bu tılsımlı sözün yılan büyüüne de faydası olur.

W

Altın kuyruk babanız,

Çatal kuyruk ananız,

Düş kurdum, düş kurdum,

O kovana göç kurdum,

Altın başlı babanız

Sırma başlı ananız,

Kimine zahmet vermiş kurt,

Kimine rahmet vermiş kurt,

Üç yüz altmış damara

Sıhhat salmış çingirak kurt,

Sıhhat ile kon kurdum!

Kon kurdum, kon kurdum!

Kon kurdum, göç kurdum!

Düş kurdum, düş kurdum!..

G

Çingirak, çingirak, çingirak kurt,

Çingirak başlı kara kurt,
 Çingirak başlı kara kurt,
 Çatal kuyruk kara kurt,
 Çatal kuyruk ana kurt,
 Baban anan burada kurt,
 İnci olup dizilip gel!
 İpek olup uzayıp gel!
 Gel kurdum, gel kurdum,
 Akan sudan akıp gel,
 Ak balık gibi yüzüp gel!

3.3.75. Efsunlama(Epsénlew)

A

Ey Tanrım şifasını ver
 Üç yüz altmış damara
 Gözlerinin nurunu ver,
 Vücutlarına esenlik ver.
 (Üç kez ensesinden okuyup üfler.)

B

Eğer-yular,
 Gözden geldiysen göze git,
 Yerden geldiysen yere git,
 Sudan geldiysen suya git.
 Nerden geldiysen oraya git.
 Tfü, tfü, nazı yok,
 Görünecek yeri yok...

W

Eyer, yular

Şeytan öpsün,

Tan atıncaya

Şişip çıksın.

G

Eyer, yular

Bıldırcın bassın.

Bir kovaya kanı çıksın,

Bir kovaya beze çıksın

Çıban bitip gitsin.

Eyer, yular geçip gitsin.

Em eme

Hastalık sobaya

Eyer yular

Şeytan öpsün!

3.4.Hayvanları Emleme(Mal-Tıwarzı İmlew)**3.4.76. Hayvanı Nazardan Koruma(Maldı Küz Táyéwzen Haqlaw)****A**

Hayvana nazar değmemesi için ona parlak-parlak çaput bağlarlar. Gözü değen kişinin dikkati ona yönelmiş olur. Arışpar'da Mamılın diye yaşlı biri varmış. O yaşlı kişi bir şeye heveslendi mi gözü değermiş. Hatta ağaca da gözü değermiş. “Eh, şuna baksanıza! Ne güzel tahta olur! Bunu alamaz mıyız?” derse, ikinci gidişinde sarıçam kurumuş olurmuş.

B

Sığır malı göze gelirse sütü biter, sağdırmaz. Öyle hayvanı göze gelmemesi için okuyup üflerler; boynuzuna, kuyruğuna türlü renkteki çaputlar takarlar.

Eskiden bir kişinin gözü çok kötü değermiş. Birisine bir bakarsa kül edip bırakırmış. Birisine “Dur yapayım şimdi yapacağımı.” dediğinde karşısındaki kuruyup gidermiş. Başka keskin gözler buna bir bakar da tesir edemezmiş. O, kendisine yakın gideni kül edermiş.

Ondan korunak için ev-bark etrafına, kovan içine kuru at başı takarlar. Deniz salyangozu kabuğu kuru at başına benzer. Onun için onu da asarlar. O kız çocuklarını nazardan saklar.

W

Hayvana (veya insan) göz değerse budaklı üvez ağacını yarıp, yusuvarlak yapıp onu onun üzerinden geçirirler. Üvezden düğme yapıp, hayvanın boynuzuna (yelesine) insanın göğsüne takarlar.

G

Güneş batınca insana süt almaya gidersen kabına ilk önce süt koyarlar, ona bir parça kömür salıp döndürürler. Süt alan kişi evine dönüp geldiğinde kömürü almalıdır. Böyle yaptığında hayvanın sütü azalmaz, göz de değmez, sahibinden bereket gitmez.

Ğ

Hayvana göz değerse onun alnını, kulağını, burun deliklerini tutsülerler.

– Ne olmuş? diye birisi sorar.

– Göz değmiş, der emci. Bunu üç kez söylerler ve kötü gözlü kişiden çalınıp alınan

çaput parçasını veya saç parçasını tutsülerler.

Ak gözden,

Gök gözden,

Kara gözden,

Sarı gözden düş, düş, düş!

D

Delikli gözlü eğrelti otu vardır. Hayvana göz değerse onunla tütsülerler. Hayvanın üstünü kapatıp kapattıktan sonra eğrelti sürülür. Sürülürken söylemek gerekir:

Ala gözden

Boz gözden

Mavi gözden

Tfü, tfü!

Gözü götüne gitsin,

Sağdan geldiyse sağa gitsin,

Soldan geldiyse sola gitsin.

Kötü göz götüne!

Tfü! Tfü! Tfü!

Ž

Sığıra nazar değerse sağdırmamaya başlar. O zaman onu elek üstünde sağlarlar.

3.4.77. Cıvcivleri Nazardan Koruma(Bepkelerzé Küzzen Haqlaw)

A

Cıvcivler doğunca onlara çok göz değer. Göz değmemesi için onları iç donunun ağından geçirirler. Cıvciv diğer tarafa geçtiğinde salavat duasını okurlar.

B

Dim boyu Başkurtlarında, göz değmesinden korunmak için yeni doğan kaz palazlarını at kafasının göz deliklerinden geçirme âdeti varmış.

3.4.78. Hayvanı Bir Şeyin Darlamasından Koruma(Maldı Neme Tariwzan Haqlaw)

A

Hayvana bir şeyin rahatsızlık vermemesi(cin, şeytan, hastalık girmemesi) için yanına tırpan koyarlar. Kötü kişiler tırpandan (demirden) korkar derler.

B

Ev başına ya da kayıt tahtalarına baharda, mayıs ayında, kurutmak için ardıç koyarlar. Kuruyan ardıç çatırdarak yanar. Ardıç birçok yerde kullanılır. Genç hayvan doğunca onun kabarıp duran yünlerini o yanan ardıç ile tütüsülerler.

Buzağı şeytanları orda yanıp biter.

Eskiden ardıcı düğünlerde de kullanırmışlar. Kız evini ya da gelinin geleceği evi misafirler toplanınca ardıç yakıp islerler. Onun kokusu çok tatlı olur. “Ardıç olan evden şans gitmez. Ardıçtan cin kaçır” derler eskiler.

3.4.79. Geviş Düğümleme(Köyöş Töyöw)

Sığır hayvanı geviş getiremezse, bir ot alır ve üç yerden geviş düğümlerler. Bir kişi sorar, düğümlleyici cevap verir:

- Ne düğümlersin?
- Geviş düğümlerim
- Ne düğümlersin?
- Geviş düğümlerim

Ondan sonra düğümlenmiş bitkiyi geviş sistemi yenilenen hayvana yedirirler.

3.4.80. İşkembesi Taşan Malı Emleme(Ésé Taşqan Maldı İmlew)

Eğer hayvan, geviş getiremeyip yediğinden tekrar faydalanamayıp işkembesi taşarsa onu sahibinin (mesela Hayrunisa’nın) eteğinin ucu ile döverler. Dövülürken sahibinin ismini söyleyip şöyle tılsımlı sözler söylerler:

Hayrunnisa’nın gevişi yenilendi,

Onun gevişini emliyorum.

Hayrunnisa’nın gevişi yenilendi,

Onun gevişini emliyorum.

3.4.81. Sıçancık Olmuş Hayvanı Emleme(Sısqansıq Bulğan Maldı İmlew)

Sıçancık olmuş hayvan düşüp kalkar. Öyle hayvanın böğrü tarafında parmak izi kadar düğüm olur. Şöyle ilaçlarlar:

Sıçansık, sıçancık,

Nerden çıkarsan, ordan çık

diye tılsımlı sözler söyleyip çizme koncu ile vura vura hayvanı yürütürler. O zaman sıçancık biter.

3.4.82. Dalak Ağrısından Kurtulma(Talaqtan Qotolow)

Çok koşturmaktan veya dalağına vurmaktan at dalağı şişer (onun dalağı hastalanır derler). Ondan şöyle kurtulurlar: Atın kuyruğundan kıl alıp bunu onun burun deliğine tıkıp tıksırtırlar. Öylece tıksırta tıksırta dizgininden tutup süpürge ile kovalaya kovalaya kendi çevresinde koşturulur. Terleyinceye kadar koşturulursa at iyileşir.

3.4.83. Sıcaklama Olmuş Atı Terbiyeleme (Éséley Bulğan Attı Terbiyelew)

A

Yol yürüyüp terleyen ata birdenbire su içmek yaramaz, sıcaklama olur.

Sıcaklama olmuş ata andız otunun şurubunu içirirler. Andız ishal ata da iyi gelir. “Andızlı yerde at ölmez.” diye bu yüzden söylerler.

B

Ateşi yükselen atı şöyle emlerler: Yılan yakalayıp ve başı ile kuyruğunu koparıp (çünkü onlar zehirli olur) atın avurduna koyup başını kaldırırısın. At çiğner ve yutar. Bundan sonra ona kepek yedirsın. Yine de at düzelmezse tekrar yılan yedirirsin.

3.4.84. Buzağı Kanadını İyileştirme (Bızaw Qanatın Ötöw)

Yeni doğmuş buzağının kaburgasında, sırtında akçıl uzun lekeler olur. Ona buzağının kanadı derler. Buzağı geceleri uçup yürür ve ona üzülürmüş. Onun için tuz kavurup onu kanatlarına sürerler. Ondan sonra buzağı uçmaz derler.

3.4.85. Dürtkü²⁰ Hastalığı Ve Ateş Yakma (Törtkö Awırıwı Hem Ut Yañırtıw)

A

²⁰ Dürtkü= Hayvanları rahatsız ettiğine ve hasta yaptığına inanılan varlık.

Dürtkü bir kocakarı suretinde olurmuş. İsmi Mösten imiş. Bu ismi söylemek iyi değildir.

Dürtkü hayvanın omuz başını dürtter ve gider.

Bir zaman Demir köyünden gidip gelirdik. Dağdan aşağı iniyorduk. Bir yaşlı kadın görüp kaldık. Ak gömlekli, ak baş örtülüydü. Bize bakmadan çalılığa gitti. “Nereye gidersin?” dedik. Yine de dönüp bakmadı. Sonradan anladık ki bu Mösten nine dürtkü olmuş. Gelimirza denen kişinin buzağısını dürtmeye gidiyormuş.

Şimdi dürtkü ağrısı yok. Aşı yapıyorlar.

B

Dürtkü hastalığı yayılırsa ateş yenilerler.

Köstebek dürtkü yuvasını yerse orada dürtkü hastalığı yayılır. Ondan korunmak için bütün ocaklardaki ateşi söndürürler. Bir evde bir kıvılcım ateş kalırsa bile olmaz. Bu işle görevlendirilen kişiler gezip ocakları kontrol edip çıkar. Ondan sonra erkekler çıkıp ateşi dışarı çıkarmaya başlar. Kupkuru meşeyi yere atarlar ve onun üstüne çamaşır tokmağı gibi oyulmuş ikinci meşeyi aykırı atarlar. Onun iki başından ikişer kişi aykırı tutar. Her tutacağı ikişer kişi tutup (hepsi sekiz kişi) bıçkı ile odun biçilmesindeki gibi ileri geri itip çekmeye başlar. Aşağıdaki ağaç altına koyulan talaşlar tutuşana kadar bıçkayı çekerler. Kıvılcım düşüp de duman çıkmazsa: “Kimde ateş kaldı?” deyip yeniden evleri dolaşmaya çıkarlar.

Yeni ateş bulununca hastalık bitmiş olur. Yeni ateş bulunduğu zaman talaş yanmasından çıkan külü hayvanlara yalatıp diline koyarlar.

3.4.86. Maldan Döl Alma, Döl Dileme (Mal Ürsémé Alıw, Tül Télew)

A

Sığırın buzağılama vakti gelirse sahibi ambara gömleğini, paltosunu asmadan fırlatıp gelir. Kendine şöyle der:

Hayvancığım esen kurtul,

Ardına bok doldur,

Yeline süt doldur!

B

Küçük buzağıyı sırtından sıvazlayıp sıvazlayıp sobanın yanına koyarlar:

Soyun sopun bereketli olsun

Ardından hayvan doğsun!

W

Yeni doğan buzağıyı ya da oğlağı alıp yine soba yanına bırakırlar ve:

Taş gibi, baca gibi,

Soba gibi, kerpiç gibi ol.

diye söylerler.

G

Eski Başkurtlar her küçükbaş sürüsünü, büyükbaş sürüsünü damızlık hayvan diye düşünmüşler. Güzel tohumlu aygır, boğa, teke damızlık hayvan kabul edilirmiş. At, sığır, küçük hayvanın üreyip gitmesine onların sebep olduğunu düşünüyorlarmış.

Damızlık hayvanı satmazmışlar, kimseye hediye etmezmişler, bakıp değer verirmişler, göz değmesinden korurmuşlar. Öürse veya savaşta öldürülürse o malın üreme organını kesip almışlar ve yükseğe takıp kuruturmuşlar. Daha sonra onu küçük küçük parçalayıp döl düğümü yaparmışlar. Onu dişi atlara, sığırlara, başka dişi hayvana “Bereketli olsun.” deyip dilekler söyleyip takıp bırakmışlar. Böyle yapılırsa hayvan döllu olurmuş. Döl düğümü takılan hayvana damızlık malın bütün yüce sıfatları geçermiş.

Döl düğümünü veya hayvanın rahmini ayak altına atmak, köpeğe vermek günahtır. Onları yere gömmek gerekir.

W

Eşiğe veya çatıya nal kakma geleneği vardır. Onun kullanılma gerekçesi şöyledir: Kişinin kötü fikri, kötü sözü onda yapışıp kalır. Nal cin, şeytandan da korur. Bunu da onu kaktıkları zaman aşağıdaki gibi söylerler:

Şeytan gelmemesi için,

Haram girmemesi için,

Dilden diştten zarar gelmemesi için,

Bereket kaçmaması için!

Kapıya (veya çatıya) kakılacak nal at toynağından düşüp kalmış nal olmalı derler.

– Katıların içinde ne katı?

– Katılardan katı at toynağı.

Böyle demişler. Onun için at toynağına çakılmış nal da sağlam diye görürler.

G

Dil dıştan korunmak için, kapı eşiğinin altına kurt başı gömerler.

3.4.87. Dil Dış Kırkma²¹(Tél-Tés Qırqıw)

A

Herhangi bir kişi (ya da aile) hakkında uzak kişiler tarafından çok fazla dedikodu yapılırsa, onun bütün ayıbını söylenirse, iyiliği gözden uzaklaştırılıp hakkında gıybet yapılırsa eski zamanlarda bizim devacı bir nine böyle kişiye (aileye) “dil- dış kırkar” idi. Bu şöyle yapılır: Nineyi çağırıp getirirsin ve ev içindeki türlü giysiyi yedi türlü çaput yapıp onun altına atarsın. Nine o çaputları birer birer ufak parçalara ayırır, hanımefendi nineye sorar:

– Neler kırkarsın ninecik?

– Dil - dış kırkarım,

Kişilerin kötü dilini kırkarım,

Nurettin kızı Zeytüne’nin

Bahtını yeniliyorum.

diye tılsımlı sözler söyler. Soru cevap üç kez tekrarlanır. Ondan sonra doğranan şeyleri döşeme ortasında yakarlar. Külünü yığıp güzelce dürüp dış taraftan kapı üstüne sıkıştırıp koyarlar. Ondan sonra halk bu kişiyi (aileyi) konuşmaktan vazgeçer. Ondan sonra söylemek isteseler de dilleri varmaz.

B

²¹ Dil – dış kırkma= Dedikoduyu ve kötü sözü önlemek amacıyla yapılan bir tılsım.

Dedikodu artarsa ev-bark etrafındaki direklerin başına kuru at başı, boyun kemiği asarlar veya üç türlü ip alırlar ve bu iplere kırk bir düğüm atarlar. Düğüm atılırken birisi sorar, emci cevap verir.

– Ne düğümlersin?

– Dil-diş düğümlerim. Düşmanların, canavarların dilini boğazlarım!

Soru cevap üç kez tekrarlanır. Ondan sonra düğümlü ipi doğrarlar. Düğüm doğrarken, şöyle sorarlar:

– Ne kırkarsın?

– Düşmanların, canavarların dil-dişini kırkarım der. Bu soru cevap üç kez tekrarlanır.

3.4.88. Sihileme[Emellew (Sixırlaw)]

A

Eğer sevdiğin yiğit sana bakmazsa şöyle sihirlerler: Diri bakanı (kurbağayı) ateşte küle dönene kadar yakarlar. O yanıp bitince geriye boynuz kalır derler. O boynuz ile beğenilen kişinin arkasından çizilir. Bunu onun sezmemesi gerekir. O dakikadan sonra o kişi seni görecektir içinde muhabbet uyanacak.

Şöyle muhabbet duası da var:

Bismillahirrahmanirrahim!

Deve, yavrusunu diğer deve yavruları içinde bulamayınca, kendi yavrusunu görmeyince deve nasıl dayanamaz:

“Yavrum, yavrum, kaybettim,

Yavrum, çocuğum, kaybettim!”

deyip nasıl takatsiz kalırsa nice dağlar aşıp, nice denizler yüzüp, yer gezip, ülke gezip, boz yavrusunu ararsa, o da bensiz duramasın. Yediği yemek olmasın, taş olsun. Uyku olmasın, baykuş olsun. Gündüzü gündüz olmasın gece olsun. Yatarsa düşünde olayım, uyansa aklında olayım, yerin üstünü gezip yerin altını gezip beni arasın. Tereyağı sıcak ekmekte nasıl erirse, kuma koyulan su ona nasıl inerse, o da benim koynuma öyle

insin, öyle insin! Anne yedi gecede yedi kez kalkıp çocuğunu yedi kez emzirir, yedi kez sever; o da beni yedi gecede yedi kalkıp yedi sevsin. Bensiz tutuşsun, bensiz yansın!..

B

Başkurtlarda iyi geçinmeyi anlatan “saçı saça bağlanmış” diye deyim vardır. Eğer yiğidin isteği dışında biri, bir kızı onunla kavuşturmak isterse o kızın bir iki tutam saçını bir şeye dürüp yiğidin oturduğu minderin içinde koyarlar. O saç yiğitte bu kıza muhabbet uyandırır denir (kızı da kendi isteği dışında bir yiğit ile kavuşturmak istediğinde tam tersini yaparlar).

W

Bir kadın bir yiğidi kendine baktıramazmış. Ondan sonra bir zaman ev toplarken kadın kendi terini kap kacağa toplayıp onu bu yiğide içirmiş. Yiğit bu kadını sevmeye başlamış, onunla evlenmiş.

G

Bir erkek ailesini bırakıp genç bir kadınla evlenmiş. Kendisi çocuklarına gelip gidiyormuş. Kadın bunu büyülemeyi düşünmüş. İlk fincanı kadınlar kendilerine, ikincisini erkeğine verirmiş. Eğer ilk önce erkeğine verip içirirse erkeği ailesine geri dönermiş. Bu erkek, büyüü sezmiş. Her fincanı okuyup içmiş. Sonra çıkarken kadına: “Sen de beni büyüleyemedin ve küçük düştün.” diye söylemiş derler.

Ğ

Hırsız pek çok canı yakarsa bir şeyini çaldıran kişi kurt siniri yakar. Hırsız sedirde oturamaz, çırpına çırpına kıvrılıp ölür. Köyden Negime nine: “Dişi atımı çalan kişiye kurt siniri yakmıştım çırpınıp yatıp öldü. Dişi atım ona yar olmadı!” diye övünürdü.

D

Kurt siniri yakıldığında söylenen tılsımlı söz:

Kurt, kurt, kurtçuğum,

Neler geldi başıma.

Kendin gelsen karşıma,

Gözüm dolar yaşımla.

Kurt, kurt, kurtçuğum!

Atım hırsız elinde.

Kurusun senin yoluna,

O bedduam uykumda

Kurt, kurt, kurtçuğum!

Bulup verse hırsızı

Harap etme doğruyu

Bütün dileğim o idi.

Çalınan şey bulunmazsa bizim köyün saygın yedi yaşlı kadını köyün yedi sokağına toplanıp hırsızı yakalamanın en sert yöntemi kullanırlar. Kurt sinirini ötelemeye söz verirler. O karar yedi yaşlı kadın ağzından sokağa dağılır. Çalan kişiye de gider. Çalınan şeyi geri vermezse kullanmaya başlarsa o haberi duymasıyla hastalık başlar. Kurt siniri ötelemeye başlayınca hırsız direnmeye başlar. Hırsız daha çok hastalansın diye sadece ötelemezler. Ocaklığa kurumaya koyulmuş odunların arkasına koyarlar. O sığağa yavaş-yavaş yaklaşır ve hırsız korkmaya başlar. Hırsızın siniri de yakılan sinir gibi olur.

Ž

Hasmın dilini bağlayan dua:

La İlahi, İlahi!

Yerden göğe!

La İlahi, İlahi!

Gökten yere!

La İlahi, İlahi!

Arş göğe!

É

Birisinin sana hasımlığını anlarsan, şöyle dersin:

Bismillahi baş,

İmanım yoldaş,
 Ağzın mühürlü,
 Dilin taş!
 Dilimin ucuna,
 Kara kazan götüne,
 Kara tulum götüne!

3.4.89. Büyü (Bozom)

Başkurtlar büyüün kötü gücüne inanırlar, ondan çok korkarlar. Onlara büyü, büyücü yardımıyla bir düşman tarafından hasımlık için yapılır. Ona cinler de katılır. Büyücünün kurbanına (hayvanlara, aile reisine, onun çoluk çocuğuna, karısına, v.b) cinler musallat olur.

Büyüyü geri çevirmek için büyülenip saklanan şeyi bulmak gerekir. Büyüyü bulamayınca eve huzur gelmez. Ya hayvanları ziyan olur ya sahibi.

3.5.Tabiat Devaları(Tebîget Dawaları)

3.5.90. Bitki Şıfası (Ülen Şıfahı)

A

Kuduz bitkiler olur. Onu hayvan yerse kudurur. O bitkiyi sakın günde fark ederler. Bitki rüzgarsız günde bile titreyip durur. Kuduzun başı oradan çıkar.

B

Ak otu karın ağrısına iyi gelir. Karın sancılanırsa diken başlı kara bitki içirirler. Kuzukulağının kökünü toplayıp, kırıp, kurutup içirirler. Derman için (o darı gibi acıdır) içersen kurt dökersin.

W

Kemik sızlarsa andız bitkisinin kökünü alıp, patates ile birlikte pişirip, sızlayan yere uygulamak gerekir. “Andız olan yerde at ölmez” diye çoğu halk söyler. Yerden alındığında öylesine almazlar. Hayır olarak yere ekmek kırıntısı, tuz serpmek gerekir.

G

Mide, bağırsaklar ağrıdığında üç andız kökü toplarsın ve kırıp üç litre suda bir saat kaynatırsın. O kaynayan suya iki yemek kaşığı şeker atarsın ve bir hafta dinlendirirsin. Ondan sonra çay gibi içersin. Yemekten önce de sonra da iyidir. Kişinin tüm vücudunu temizletir. Karın, karaciğer, böbrek, baş ağrısında da çok iyidir. Andız suyu ödeme de iyi gelir. Pişmiş andızı alıp ayak eklemlerine bağlayıp yatarsan sızlama biter. Andızı ağustos ayının on beşinde- yirmisinde toplarlar.

Ğ

Yıllanyastığını sıcak suya banıp sızlayan yere basarlar. O bitkiyi boya gitme devresinde toplamak gerekir.

D

Isırgan, mide ağrısına faydalıdır.

Ž

Yassı yapraklı ısırgana cennetten çıkma bitki derler. Hayvana, kuşa çok faydalı bitkidir. Onu kaynatıp baş ağrısı için içerler.

É

Küçük ısırgan deri ağrısına çaredir (şimdi egzama denilen hastalığa). Bitkiyi pişirip ovarlar ve deriye yapıştırırlar.

E

Ihlamur yaprağı ve püskülü böbrek ile karaciğere iyi gelir. Onları kaynatıp içerler.

J

Kızamıktan sonra ishal başlarsa sütü ısıtıp, kayın yaprağı koyup içerler. O da iyi gelmezse kuşburnu kaynatıp içerler.

Z

Kabızlıkta, ak sütleğen, gök sütleğen, kuşburnu, andız bitkilerini birlikte karıştırıp bal katıp içerler.

İ

Kişide kansızlık belirdiğinde, başı ağrıdığında yonca bitkisini kaynatıp içerler.

Y

Kızamıkta ayı ödü içirmişler.

K

Öksürükte kırmızı yemiş suyu içirirler. Ondan daha iyi olarak, pıtırak bitkisi de iyi gelir. Onları kaynatıp içerler.

Q

Diş sızladığında karanfil bitkisini (kokulu bitki) suda ısıtıp ağıza tutmak gerekir.

L

Ödem çıkarsa oğul otu yapıştırırlar.

M

Ayak sızlarsa pıtırak yaprağını sıcak suya koyup ters tarafını yapıştırmak gerekir. Pıtırak tohumunu çıban çıktığında yerler. Birinci gün birini, ikinci gün üçünü, üçüncü gün beşini yerler. Tohumları tam sayısında yemek gerekir.

N

Ayak sızlamasına yılanyastığı pek iyi gelir. Onun yaprağını kaynatıp uygularlar, suyunu içerler.

Ñ

Ayak - el sızladığında kayın ağacı kabuğunu kaynatıp o suda banyo yapıp yatarlar.

O

Baş ağrıdığında pıtırak yaprağını ıslatıp başa yayıp bırakırlar.

Ö

Göz ağrısına (yılan gözü derler) yer çileği yaprağı çok iyidir. Onu suya karıştırıp yaprağın ters tarafını uygularlar.

P

Göz değmiş çocuğa gözlü kaya bitkisini sürtüp içirirler.

R

Vücut ağrısında civanperçemi otunu kaynatıp içirirler.

S

Işkın bitkisi pek çok türlü ağrıya devadır. Özellikle de mideye ve diş sızlamasına. “Işkın varsa erkek ölmez.” derler.

S

Kılıç otu baş ağrıdığında soğuk değdiğinde pişirip içerler.

T

Küçücük çocuklar hastalanırsa ağlayıp sızlarsa kısa aralıklarla ile titrerse beктаşıüzümü çubuğu kaynatıp içirirler.

U

Kadınların memesi şişerse kılıç otu pişirip yaparlar.

Ü

Yara otu kesik yaralarına iyi gelir. Onu da yara yaprağı diye adlandırırlar.

3.5.91. Romatizmayı Devalama(Réwmatizmdı Dawalaw)

Ayak, kol eklemlerini tedavi etmek için mayıs ayında bitkilerin yeni sürdüğü zamanda yedi türlü ot toplayıp, kaynatıp ona oturmak gerek. Bitkiler yedi türlüden az olmamalı.

Karınca yuvasına da oturmak çok faydalıdır. Bunun için karınca yuvasını çuvala doldurup alıp dönersin ve onu bir kaba (kazana, leğene, banyoya) koyup üstüne kaynayan su koyarsın. Karınca yuvasının yağı üste çıkar. Su soğuyana kadar iki saate yakın oturursun. Yıkanıp iyice örtünüp yatarsın, terlersin. Ondan sonra bunun faydası olur.

3.5.92. Mayıs Bitkisi (May Ülené)

Mayıs ayında yedi türlü bitkiyi yemek gerek. Baldırandan üç kez pişirip içmek gerekir.

3.6.Dilekler, Tecrübeler, İnanışlar ve Yorumlar(Télekter, Hınamış, İrim Hem Yurawzar)

3.6.93. Dileğe Çıkma(Télekke Sığıw)

A

Kuraklık başlarsa kıra çıkıp yağmur dilerler. Buna dileğe çıkma derler. Köyün en büyük dedesi, her evi gezip yiyecek toplar. Halk topluluğu ortaklaşa ak keçi satın alır. Su boyunda keserler:

Yağmur olup dön!

Yağmur olup dön!

Yağmur olup dön!

diyerek adağın kanını etrafa serperler. Etini pişirip yerler, dilek dilerler:

Yağmur yağ, yağ,

Ekin büyüsün dağ dağ...

Çocuklara yalvararak dileği tekrarlamalarını isterler.

Ayaklara su serpiştirirler, herkes gücü yeteni suya sokar.

B

Dileğe çıkmadan önce küçük çocukları annelerinden, tayları dişi atlardan, buzağıları sığırlardan ayırır; ocak-sobadaki ve semaver ateşliğindeki ateşi söndürürler. Bütün halk kıra çıkıp kıyafetini ters çevirip giyer. İki rekat namaz kılarlar. Ondan sonra kurban keserler ve çıkırık yardımında ateş yakıp eti o ateşte pişirip yerler.

W

Dağ başında dilek dileyip okunduktan sonra oradaki taşları eteğine doldurup inerler, suya atarlar.

1966-1967 yıllarında bu durum gerçekleşti. Annem etekleyip suya taş taşıırken:

– Hay, hay! Birisi dağdan taş indirip yağmur yağdıracak. Diyerek güldüler. Annem cevap vermedi. Çok az zaman sonra sağanak yağmur başlamasın mı? Anneme: “Sen Tanrı mısın yağmur yağdıracaksın!” deyip gülenler sus pus oldu.

G

Yağmur yağmazsa yağmur lapası şenliği yaparlar. Küçük bir göl yanına gidip yemek pişirip çay kaynatıp içerler, dilek dilerler, birbirlerini suya atarlar.

3.6.94. Yağmur Dileme Tılsımlı Sözleri(Yamğır Télew Hamaqtarı)

A

Yağmur, yağ, yağ, yağ,
Süslü kaşık veririm,
Yağlı lapa veririm,
Yağmur, yağ, yağ, yağ,
Yağlı lapa kazanda,
Süslü kaşık pazarda,
Yağmurcuğum, yağ, yağ!

B

Yağ, yağ, yağmurum,
Bize açlık gelmesin,
Sığırlarda süt olsun,
Açlıktan halk ölmesin,
Yağ, yağ, yağmurum,
Kara teke keserim,
Başını sana veririm,
Düşünü kendi pişiririm,
Kemiğini ite atarım!

W

Yağmur, yağ, buğday, büyü,
Elekleyip güğümleyip.
Ülkeye ver, düşmana ver,

En çoğu bize ver!

G

Yağmuru, yağ, yağ, yağ,

Kara teke keserim

Başını sana veririm,

Döşünü kendim yerim,

Gelip giden oğlanlara

Bağırsak-işkembesini veririm.

Ğ

Yağ, yağmur, yağ, yağ

Önce kaplayıp

Yağ bardaktan dökülürcesine!

Erinmezsen elek ile

Çekinmezsen kova ile

Yağ, yağmur, yağ, yağ!

D

Yağmur, yağ, yağ, yağ,

Buğday büyüsün dağ, dağ!

Çocuklar olsun tok,

Gönüller doysun,

Ülkeler emin olsun,

Yerler ekin olsun!

Ž

Yağmur, yağ, yağ,

Bize açlık gelmesin,

Açlıktan halk ölmesin,
 Veba gibi hastalıkları
 Hiçbir insan görmesin!
 Yağ, yağ, yağmurum!
 Taşıp çıksın uçurumlardan.
 Sel aksın yollardan,
 Yağmur, yağ, yağ!

É

Yağ, yağmurum,
 Balık başı veririm.
 Balık başı almazsan,
 Teke başı veririm.
 Teke başı almazsan,
 Balık başı veririm...

E

Yağ, yağ, ey rahmet
 Kara teke keserim.
 Başını sana veririm.
 Döşünü kendim alırım.
 Yağ, yağ, ey rahmet
 Kara teke keserim.
 Başı sana veririm.
 Döşünü kendim alırım.
 Gelip giden çocuklara
 İşkembesini veririm.

Yağ, yağ ...

J

Yağmur yağarsa yer yağdır,

Yağmur yağarsa, herkes zengindir.

Yağmurum, yağmurum,

Yağ, yağ, yağmurum!

Ekin büyüsün kazılıp,

Acıkmasın insanlık,

Sığırlara süt düşsün,

Ağaç kaplara yağ düşsün!

Z

Yağmur, yağ, yağ, yağ,

Ekin büyüsün dağ, dağ,

Arpadan buğdaydan,

Biz isteriz Huda'dan!

İ

Yağmurum, yağ, yağ,

Ekin büyüsün dağ, dağ,

Süslü kaşık pazarda,

Yağlı lapa kazanda,

Allah bulur, molla kapar,

Bütün yurda çok ver.

Y

Yağmur ablacık, yağ, yağ,

Süslü kepçe pazarda,

Sütlü sığır bozkırda,
 Sütsüz sığır kötezde,
 Yağmur ablacık, yağ, yağ!

K

Sıcak ablacık, git, git,
 Serin ağabeycik, gel, gel
 Semiz koyun keserim,
 Etini kendim yerim,
 Kemiğini etten ayırırım,
 Sana yağını veririm.
 Sıcak ablacık, git, git,
 Serin ağabeycik, gel, gel!

Q

Yağmur ablacık, yağ, yağ,
 Ekin büyüsün dağ dağ,
 Kıkır kıkır kıkırdak
 Kıkırdak gibi kemirsek,
 Buğdayların saçıldığı zaman.

L

Yağmur, yağ, yağ!
 Ey Allah'ım yağ, yağ,
 Gök anası gök yağlık,
 Yer babası kızıl sakal,
 Tokluklar versin Hüda
 Hayvanlar emin olsun,

Yağmur, yağ, yağ!

Biz yaşarız sağ salim...

Böyle deyip söyleye söyleye yakındaki köprüye veya merdivene kırk tas su koyarlar.

M

Yağ yağmur,

Yağ yağmur!

Yeri suya kandır,

Zenginin yüreğini yandır!

Yağ yağmur,

Yağ yağmur!

Elekleyip

Kovalayıp

Kazanlayıp,

Yayıklayıp!

N

Bağım bak,

Sıcak yak!

Bağım bak,

Sıcak yak!

Yağmurum yağ,

Yemeğim iyi ol!

U

Yağmur, yağ, yağ!

Yağlı lapa veririz.

Yağlı lapa veririz ve

Yeri gülle donatırız,
 Su sıçratıp, yer titretip,
 Yağmamam bekleriz!
 Yağmur, yağ, yağ!

3.6.95. Püskül Bağlama, Para Atma, Dua Yazma(Suk Beylew, Teñke Halıw, Doğa Yazıw)

A

Yağmur dileyip dilek tutulduğunda ağaç dallarına püskül bağlarlar. Kibleye karşı akan nehirlerle madeni para atarlar. Paralara değmek iyi değildir. Para atılan nehrin suyunu hastalara içirirler.

B

Bir zaman yağmazsa tasa dua yazıp direk başına koyarlar, ona su doldururlar. Böyle yapılırsa yağmur yağar.

3.6.96. Suya Kazan Atma(Hıwğa Qazan Halıw)

Yağmur yağdırmak için, bir kişinin kazanını çalıp suya yuvarlama geleneği de varmış. Yağmur yağınca “çalmıştık” diye sahibine geri verilir.

3.6.97. Mezara Su Koyma, Yalnız Kavak Ağacın Su Verme(Qebérge Hıw Qoyow, Yañgız Tirekke Hıw Hibéw)

A

Asılıp ölen kişinin kabrinin üstüne su koymak da yağmur yağdırır diye bilinmiştir. Çünkü o kişi öldüğü zaman ağzına bir damla su bulamaz, bu yüzden bütün yağmur bulutunu yutarak yatarmış.

B

Kuraklık olursa içip kadınlarla oynaşan kişilerin kabrine su koyulur. Onları mezarlığa gömmezler, sazlığa gömerler.

W

Yağmur yağmazsa tek kavak ağacına su serperler.

3.6.98. Su Kurbağası Bağlama(Telmeriyén Arqanlaw)

Su kurbağasını tutup ağaca bağlama yağmur yağmasına sebep olur demişler. Çünkü kurbağa kurağa çıkarsa yağmur yağar.

3.6.99. Yaz Taşı(Yey Taşı)

Kuraklık çok uzarsa yağmuru “Yaz taşı” yardımıyla yağıdırırmışlar.

Bize komşu Leninizm kolhozunun Hirektel denilen bozkırında iki taş yatar. Halk onların birisine ana taş, ikincisin baba taş der (baba taş daha büyük). O iki taşı “Yaz taşı” diye bilirler. Eskiden eğer yağmur yağmamaya başlarsa insanlar toplaşır o taşları yıkamaya gidermişler. Ondan sonra yağmur yağmaya başlarmış. Fakat yağmur yağması çok uzarsa iki “Yaz taşı”nı da yağlarlar. Ondan sonra yağmur durmaya başlar.

3.6.100. Kutsal Taşlar (Ízgé Taştar)

A

Assı köyüne uzak olmayan bir “Yaz taşı” varmış. Onu Tay taş diye bilirler. Masa yüksekliğine yakın bu taşın tay başını hatırlatan bir parçası varmış. Sonunda o kırılıp düşmüş. Bu taşı meşe direkler çakıp yerine koymuşlar. O taşa vurursan yağmur yağarmış. 1961 yılında ben buna kendim de şahit oldum. Rayon gazetesinde Vahruşşevtin’in “Yurmaş taşları” diye makalesi çıkmıştı. Onu okuyunca bizi İnyer ortaokulu öğrencilerini Şakir Zöbeyerov adlı coğrafya öğretmeni Tay taşına götürdü. Assı’dan Yunus baba yol başı (rehber) oldu. Bizi taşa yakın yaklaştırmadılar. Çünkü yakın gidince ona sokulan kişi hastalanır diye biliyorlardı. Öyle de olsa biz sonunda değnek, taş, asker kayışının tokası ile vurup parçalayarak taşı aldık. Haziran ayının dayanılmayacak kadar ayaz bir günüydü. Saat gece altılara vurmuştu. Uzaklaşmayan bulutlar çıkmaya başladı. Geceleyin yağdı. Ertesi sabah İnyer’e dönüp gidinceye kadar yağdı. Yağmuru da bilinen yağmur olmadı. Ufacık, sis gibi bir yağmurdu.

Yağmuru durdurduğu için yaşlılar halktan yağ toplayıp Tay taşını yağlamışlar.

B

Eski Sibay köyü yakınındaki Babay dağında Öleseytaş diye adlandırılan taş var. O insana benzeyen, taştan yontulup işlenmiş heykeldi. Çilek toplamaya gidince anneler onun yanında dua okuyup ağzına çilek koyup dilek dilerler.

3.6.101. Yada Taşı(Yazataş)

Sığırcık, yaban tavuğu, kartal gibi kır kuşlarının kursaklarından çıkan taşlara yada taşı derler. O taşları temizleninceye kadar yıkayıp kurutuncaya kadar sürtüp, ak beze sarıp, güneş ışığı değmeyen yere koyup evde saklarlar. Kuraklık başlarsa onu ele alırlar. Alıp güneş ışığına çıkarıp bezini çözüp, taş üstüne koyarlar ve yada taşına su koyarlar. Öyle yapınca yağmur yağarmış

3.6.102. Ayaz Dileme(Ayaz Télew)

A

Uzun süre yağmur yağarsa ayaz dilerler. Güneşin ilk çıktığı yerde ak hayvan keserler. İki rekat namaz kılarlar, tekbir getirirler. Gençler başka yerde oynar, gönül eğlendirir.

B

Çocuklar bahar günü suya gittiğinde ya da oyun oynadıkları zamanlarda Güneşi bulut kaplarsa ve serin olursa güneşi bulut altından çıkarmak için şöyle tılsımlı söz söylerler:

Güneş ablacık gel, gel,

Serin ağabeycik git, git!

Güneş ablacık gel, gel,

Serin ağabeycik git, git!

W

Annecik Güneşi çık, çık,

Babacık Güneşi kaç, kaç!

Kara kazan asarım,

Semiz teke keserim,

Yağlı lapa pişirip,

Senin önüne koyarım,
 Etini kendim yemek yaparım da
 Kemiğini köpeğe atarım!

G

Köpek güneşi öte git,
 Bizim güneş beri gel!
 Pırıl pırıl güneşim!
 Kara teke keseyim,
 Başını sana koyayım,
 Döşünü kendim yiyeyim.

Ğ

Gün sıcaklığı çık, çık!
 Yağlı kaşık veririm,
 Semiz sığır keserim
 Yağını sana koyarım
 Etini kendime kavururum.
 Sevinip yürürüz...
 Gün sıcaklığı çık, çık!
 Köpek sıcaklığı git, git!
 Yağlı kaşık yok sana,
 Semiz sığır yok evde,
 Yağı sana verilmedi
 Eti bende yok
 Bulut onu çalmış
 Köpek sıcaklığı git, git!..

D

Kara börk git, git,

Güneş ablacık gel, gel,

Bir gülüp gl, gl!

Z

Güneş ablacık ık, ık,

Atan-anan gelmiş,

Soğuk ağabeycik git, git,

Atam-anan ölmüş.

É

Sıcak ablacık gel, gel,

Serin enişte git, git!

Yé

Güneş ablacık güneş ablacık,

Kapanmışı a damadın geldi!

J

Doluyu durdurmak için sokağā dul kadınları, büyük ocuğū (ona tonguç ocuk derler) ıkarlar. Onlar er tane buz alıp geri dnmelidirler.

Dolu yağdığında kavga, gürültü, patırtı yapıp onu korkutmak da var.

Z

Çok fazla şimşek çakarsa řimřeğī kendine çeksin deyip ucu yanmış odun çıkarıp fırlatırlar. Sağanak yağmur yağdığında yumurta döndürülürse, süt dökülürse, şimşek durur.

Gökte gümbür gümbür eden şey gök bekçisidir. O gözün insanlara buğdayı olgunlaştırıp verir. Gök bekçisi şimşeğın arkadaşıdır. O her zaman şimşek ile birlikte. Gmbrt eder ve buluta binip gider. şimşek ve gök bekçisi sadece ayaz günde görülebilir.

3.7. Tabiata, Gök Cisimlerine Bağlı Yorumlar, Dilekler(Tebîgetke, Kük Ésemderéne Beylé Yurawzar, Télekter)

3.7.103. Çobanyıldızı Kaybolursa(Sulpan Yondoza Yuğalha)

Çobanyıldızı, en parlak yıldızdır. Afet çıkacak olursa o yıldız kaybolup durur derler. 1. Dünya Savaşı'nda Çobanyıldızı kaybolmuş. Büyük Vatan Savaşın'dan(2. Dünya Savaşı) bir yıl evvel hep kaybolup durmuş ve Almanları yenince yeniden çıkmış.

3.7.104. Kuyruklu Yıldız Görünürse(Qoyroqlo Yondoza Kürénhe)

Bazı zamanlar gökte Kuyruklu yıldız görünür. O hangi yönde görünürse o yönden savaş çıkar derler. 1941 yılında Kuyruklu yıldız bizim köyde güneybatıda Arkırı dağ başında görünmüş.

3.7.105. Yıldırım Düşerse(Hazağay Uynaha)

Yıldırım düşerse gökyüzü parlayıp kızarır. İnsanlar kan çeker, savaş çıkar derler. 1941 yılında savaş çıkmasından önce çok büyük yıldırımlar düştüğünü görmüşler.

3.7.106. Kadir Gecesi(Qezér Tönö)

A

Kible yönünden gök yarıp parlar. Öyle gecelerde ayak altında yatan iğne bile görünür.

Kadir gecesi açılmasını herkes görmez. Yan yana oturan kişilerin içinde sadece birisinin görmesi bile mümkündür. Bir zaman şöyle oldu: Gece yarısıydı. Feride ile ben gördüm, yanıımızdaki Kamile yengem görmedi.

Kadir gecesi açıldığında ne dilerse o yerine gelir derler.

Hamit büyükbabam köyüne, Serekey kışlasına vardığında Tepeliyurt'a gelmiş iken birden kadir gecesi açılmış. Yaşlı : “Ay Tanrım, bana şu yerde ölüm ver.” demiş. İkinci yılında o yerde ölmüş zavallı.

Kadir gecesi açıldığında her şeyi dilememek gerekir. Düşünüp söylemek gerekir. Bir kadın yama yapmaya hazırlanırken kadir gecesi açılmış derler. Ondan sonra o düşünmeden: “Ey Allah'ım bütün delik deşiklerimi bitıştır.” demiş. Allah'ın kudreti ile vücudundaki bütün delikler bitişmiş derler.

Kadir gecesi açıldığında şöyle söylerler:

Ey Tanrım, dünyalıkta dünya zenginliği ver,

Bitmez, gitmez sağlık ver,

Ahirette iman nuru ver,

Cennetten yer ver.

B

Kadir gecesi açılması yedi gün ortasında gökyüzünün açılıp gitmesidir. Kadir gecesi açıldığında yerde yatan iğne bile görünürmüş. Kadir gecesi açıldığında gök yarılıp gidermiş, cennet görünürmüş.

Ahirette iman ver,

Dünyalıkta ömür ver,

Ömür ver de tevfik ver,

diye dilek dilemek gerekirmiş.

Kadir gecesi bahtlı kişiye açılır. Sana açılırsa ben görmem. Onun böyle hikmetleri de var.

Şaban ayının birinde açılır. O gecede Kadir gecesini ihya ediyoruz derler. Eski dedeler kadir gecesi görüp namaz kılıp ibadet ederler.

3.7.107. Ramazan Aynın On Dördü (Uraza Aynın Un Dürté)

Ramazan ayının on dördünde, on beşinde ay olduğu gecede dışarıya çıkanın gölgesini izlemek gerekir. Gölgesinde baş olmazsa o kişi çok geçmeden ölür. İdilbay'da bir dede başsız gölgesini görmüş. Ayçiçeği satıp dönüp gelirken eceli gelmiş. Bilevtamaq'tan Canbike denen ninenin on beş yaşındaki kızı gece dışarı çıkmış ve ağlayarak gelmiş. O da gölgesinde başını görmemiş. Omuzları var başı yokmuş. Ölmüş.

3.7.108. Yeni Doğan Ay Görüldüğünde Söylenen Tılsımlı Sözler(Yańı Tıwǵan Ayzı Kürgende Eytéle Torgán Hamaqtar)

A

Ay gördüm selamet ile

Ağzım dolu iman ile
 Şu ayda vefat etsem,
 Götür Allah'ım iman ile.

B

Ay gördüm iman ile
 Gözüm dolu nur ile
 Evim barkım dolu hayvan ile
 Başım dolu ilim ile
 İman ile, bilim ile
 Aya baş, bana yaş

V

Ay doğar izi ile
 Gülümseyen yüzü ile
 Altın değneği ile
 Altın tabanı ile
 Yay kaşı ile
 Kara gözü ile
 Gider izi ile.

G

Ay gördüm selamet ile
 Koynum dolu Kur'an ile
 Çoluk çocuğum ile
 Evim barkım dolu hayvan ile
 Şu ayda vefat etsem
 Kabrim dolsun iman ile!

Şu ayda ölüp gitsem

İman versin bir Allah!

Ğ

Ay da döndü gün de döndü

Zor hastalık sen de dön.

Senin gelişin yeni

Benim görüşüm yeni.

D

Kutsal ayım iyiliğe

Yeni ayım bağışla!

Ahirette iman ile

Dünyalıkta mal ile!

3.7.109. Gök Gürlemesi(Kük Kilgende)

A

İlkbaharın birinci gök gürlemesine gök gelmesi derler. Gök geldiğinde kementli sopa ile yere vurursun. Dizgin alıp, şıkırdata şıkırdata göğe bakarsın. Döndürüp vura vura evleri, değirmenleri ve alaçıkları dolaşıp çıkarsın. Kendin şöyle tılsımlı sözler söylersin:

Qorayt²² göğüm,

Qorayt göğüm!

Yere ver, ülkeye ver.

Mal-davarlara ver.

Kuşa- kurda ver.

Çoluk çocuğa ver.

Yetim- yesire ver.

²² Qorayt= Mecusilikten kalma besmele sözü.

Dul kadınlara ver.

Yaşlılara ver.

Zayıflara ver.

Hastalanmışlara ver.

Artanını bana ver!

Benim çocukluk zamanlarımda Qurbanbike, Bibiayşe annecikler gök gelmesini böyle deyip karşılardılar.

B

Şimşek çakıp gök geldiğinde şöyle deyip dilek dilenirmiş:

Afetler ile gelmesin,

Rahmetler ile gelsin!

Şimşekleri ateş olur,

Cin şeytanlar yok olur.

Yağmur yağarsa mal olur,

Yemiş, çilek bol olur.

Yağ, yağ yağmurum!

Nurlan, nurlan gökkuşağı

V

Afetler ile gelmesin,

Rahmetler ile gelsin!

Suphanallah, halk nura,

Yağmur yağarsa mal olur.

G

Qorayt, qorayt

Ural'dan gel, Ural'dan gel!

Ural'dan gelirsen,

Sığır sütlü olur.

Qorayt! Qorayt!

Bozkırdan gel!

Sağmal kısrak sütlü olur!

Ğ

Gök geldiğinde zavallı bir büyükanne dizgin tutup onun ağızlığını şıkırdatıp ev içini bir gezip çıkardı. Kendisi şöyle tılsımlı sözler söylerdi:

Yerden kızıl aygır ver,

Bozdan boz aygır ver!

Yerden kızıl aygır ver!

Bozdan boz aygır ver!

Yerden kızıl aygır ver!

Bozdan boz aygır ver!

Qorayt! Qorayt! Qorayt!

D

Birinci gök kükremesini dua okuyup karşılarlar:

Qorayt, qorayt

Ey Rabbim, Hüdam

Ey Allah dileğim,

Sana sığınıp

Yardımdan dışlama,

Kazalardan sakla,

Kuşu, kurdu, kullarını

Büyüt yeşilliklerini

Bahtımdan yoksun etme,
 Hepsini bereketli yap,
 Kullarını azdırma!
 deyip söylenir. Çıngırak çalıp dizgin, kementli ip sallarlar.

Z

İlkbaharda ilk kez gök gürlediğinde beklemek gerekir. Gök gelmesinin duyulması ile nerde durursan orda yatıp yuvarlanılır. Böyle yaparsan bel ağrısı bitirmiş.

Yuvarlanırken şöyle derler:

Patırdayıp gitsin,
 Meşe ağacı gibi sağlam olsun!
 Belim, belim ey belim
 Hastalığı derdim çıkıp kaç!

Yé

Gök gürleyip şimşek çaktığında zarar getirmemesi için şöyle deyip dilek dilerler:

Küt-küt etti,
 Parlayıp gitti,
 Buraya dokunmadı
 Geçip gitti.
 Pat et, küt et,
 Yolun ona gider,
 Geç git, geçip git!

Bu dileği “şimşek dili” diye adlandırırlar.

Şimşek düşüp ateş çıkarsa onu beyaz (süt, yoğurt) serpip söndürürler. Yangın çıkarsa “alev dili” diye adlandırılan dilek söylerler:

Yakın gelme,
 Alevciğim deme.

Alevine soğuk,

Öst, öst, fiw!

3.7.110. Hortum Çıktığında(Qoyon Uynağanda)

Hortum çıkarsa dua okuyup:

Tfü, melun! Geldiğin yerine git!

Tfü, tfü ! Dazlağın evine git!

denir.

Hortuma cadı karı deyip bıçak, balta, sopa sallarlar. Hiç evlenmemiş(evlenmeden yaşlanmış) kız soba demiri atar. Ondan sonra hortum azalır, dolu diner derler.

B

Tfü, tfü, tfü!

Kara yılan kamçısı!

Fırtına çıkarsa şöyle üç kez tükürmek gerekir. Fırtına(hortum) içinde kalmak iyi değildir.

3.7.111. Nisan Yağmurunda(Leysen Yawğanda)

A

Birinci yaz yağmuruna nisan yağmuru derler. Nisan yağmuru altında çıplak baş durup:

Ey Allah'ım, ey Teâlâ'm

Hayırların ile!

Devletlerin ile!

Şansların ile!

Kaza, bela olmasın,

Yer iffetleri ile gelen yağmur ol.

denir. Eskiler demişler tabiki:

Ateşin iffeti rüzgar ile

Yerin iffeti yağmur ile

Kadının iffeti erkek ile.

Şimşek çaktığında da cadı uçtuğunda da bu sözleri söylerler. Onun üstüne dua da okunur.

Bizim çocukluk zamanımızda “Başınız ağrımadan çabucak büyüsünüz” diye çıplak başımızla o nisan yağmuru altında durmamızı söylerlerdi.

3.7.112. Gökkuşağı(Yeyğoron)

Yağmurdan sonra gökkuşağı çıkarsa gün sakinleşir. Gökkuşağının altından geçip diğer tarafa çıkan oğlan kıza, kız oğlana dönüşürmüş.

3.7.113. Guguk Kuşunun Gelişi(Kekük Kiléwé)

A

Guguk kuşunun ötüşünü ilk sağ kulak ile işitirsen sadece güzellik duyarsın, sol ile kötülüğü.

Guguk kuşunun ötmesini ilk duyduğunda yere sırtüstü atlayıp bir şey avuçlayıp alsın. Avcuna ne gelirse bu yılda o önene gelir: Ot çıkarsa güzelliğe, yün çıkarsa mal ürer, rızık çıkarsa buğday iyi olur, toprak çıkarsa ölüm olur...

B

Guguğun ötüşü ilk duyulduğunda hangi kulak ile işitildiğine bakıp türlü türlü yorumlarlar. Eğer kişi sağ kulağı ile duyarsa iyidir. Ses arkadan duyulursa ya dedikodu olur ya kişinin ömrü kısa olur.

Guguk sesini işitince sesin geldiği yöne bakıp üç kez yuvarlanmak gerekir. Her duyduğunda böyle yapmak iyidir.

W

Guguğun sesi ilk duyduğunda:

Vücudumun sağlığını ver,

Canımın sağlığını ver.

Gövdemin zekatını ver,

Ülkenin eminliğini ver,

Fazla da gördüm az da

Çok şey de gördüm ömrümde,

Nasip olsun görmeye.

deyip nerde görüp durduysan o yöne yıkılıp, avuçlayıp toprak alır. O toprak bütün dertlere hastalıklara iyi gelir. Onu kapı eşiği veya pencere altına koyarsan türlü bela kazadan korur.

G

Guguk kuşu, yapraklar açmadan önce gelirse veya gök gelişinden önce öterse yıl berbat gelir.

Guguktan önce ilk gök gürlerse, yıl iyi olur. Gök gürlediğinde balçık dağılır, bitki yetiştirmek kolay olur. Onun gibi yıllarda bereket gelir.

Ğ

Guguk, ötmeye başladığı zaman yaprağı açmamış ağaca konarsa yıl ağır gelir. Yeşil ağaca oturursa yıl güzel gelir.

D

Guguk ilk ötmeye başladığında ağacın alt dalına konarsa sık sık ve uzun öterse, sesi kolay bozulmaz. O yılda yağmur bol olur. Guguk, ilk öterken ağacın en üst dalına konarsa sesi kolay bozulur.

3.7.114. Su Çulluğu Gelirse(Zırqıwıt Kilhe)

Su çulluğu denilen kuş vardır. Onun başında bir boynuzu olur. Kendi bataklıkta yaşar. O kuş hakkında:

Su çulluğu gelmez, yaz gelmez,

Su çulluğu gitmez, kış gelmez,

derler. O kuş “Zırqıwıt! Zırqıwıt!” diye öter.

3.7.116. Turna Gelmesi (Torna Kiléwé)

A

Turna ilkbaharda çok yüksekten öterek gelirse hasat bereketsiz olur. Alçaktan öterek gelirse iyi olur.

Turna, kutsal kuştur. Ona zarar vermek iyi değildir.

B

“Turna gelirse dinlenmek yok.” derler. Hak söz. Ala karga gelirse kar uzun tutmaz. Turna çok yüksekten gelirse yıl sıcak olur.

Öten turna oynadığında liderleri ortalarında oynar.

Öten turna oynadığında,

Liderleri olur ortada.

Küçük oğlun kim, diye sorarız

İsimleri olur Murtaza

Bizim köydeki Murtaza Hüdaverdioğlu’nun babası cepheden gönderdiği mektuba böyle yazmış.

3.7.116. Saban Turgay Oynarsa(Habanturğay Uynaha)

Harmanın üstünde saban turgay oynarsa bolluğa işarettir. Buğday iyi olur. Saban sürülürken, ekin biçilirken, buğday dövülürken iş iyi olur.

Eskiden fakir bir kişi harmanda buğday dövmeye gitmiş. Kendi başına tek atı ile dövüyormuş. Dövdükçe dönüyormuş. Başak ayrılmıyormuş. Orada bir çalı varmış, ona bir saban turgay konmuş. Bu adamın zorlandığını görmüş ve dile gelip, şöyle demiş:

İşle adam, gayretle işle,

Yele gitmez gücün anlarsan.

Çocukların olursa okut ders,

Okut iyice sözümü dinlersen.

Ben de senin gibi dertli bir can,

Çocuklarımı düşünüp öteyim,

Demiş ve böyle deyip üstüne şunları demiş:

Öter öter sesler çıkarırım,

Dürüstlüğe saygı duyarım.

Bu fakir, işini bırakıp durup saban turgayı dinleyip durmuş ve:

Öt bakalım hala turgay, dertli turgay,

Sen ötersen bana iş kolay

Yağmur dile turgay olsun ekin

Harman dolup halk olsun zengin!

deyip söylemiş der.

3.7.117. Fumpıldaq, Bildircın, Bülbül Ve Beyaz Kuyruksallayana Bağlı Yorumlar(Fumpıldaq, Büzene, Handuğas Hem Aq Sepsékke Beylé İrımdar)

A

Fumpıldaq Ruslar feb der O çardağa başını sokup gündüzlü geceli öter. Fumpıldaq buğdayın ekilmesinden biçilmesine kadar hep öter. Dört kez öterse buğday iyi olmaz. Sapı dört boğumlu olur. Kesik kesik daha çok öterse gelişir. Buğday iyi olur. O çok boğumlu, uzun saplı olur.

Fumpıldaq eti haramdır, onu yemezler. Kel ördek, turna, ak kuğu, akbalıkçıl gibi kuşların da eti haramdır.

B

Bıldircın öttüğünde büyükbabam dinlerdi. Dinler dinler ve:

– Beş kez öterse evlekten beş bot²³, altı kez öterse, evlekten altı bot, yedi kez öterse, evlekten yedi bot ürün alınır derdi. Bıldircın az öterse:

– Az öttü, evlekten iki bottu geçmez, deyip durur. Bıldircın az öttüğü yılda başağın başı kısa, ekin verimsiz olur.

V

²³ Bot= 16 kilogramlık tahıl ölçüğü.

Bülbülün konup öttüğü dalı kırarak alıp başka bir kişiye vurursan, vurulan kişi vuran kişiyi görmeden duramaz. Onu sever. Bir kadın: “Samet’i ben bülbül çubuğu ile aşık ettim.” deyip durur.

G

Bülbülün yuvasına dokunulmaz. Dokunan kişiye mutlaka zarar gelir. Bir zaman bizim sundurmaya bülbül yuva yaptı. Beş tane yumurta bıraktı. Göğsü sarı, kanadı kara idi. İlhan onu evcilleştirdi. Bülbül bizi o kadar öğrendi ki yanında durursan da uçup kaçmaz dururdu. Başka bir oğlan ise işi bozdu. Bir gün yasaklanmış olmasına rağmen gidip bülbülün yuvasını almış ve gitmişti. Zavallı anne yumurtalarını bulamayınca acı acı öttü. Sadece bir yumurtasını bastırdı. Fakat yumurtaları alan oğlanın babası öldü.

Ğ

Beyaz kuyruksallayan kuyruğu ile buza vurursa çok geçmeden buz erir. Hazıy isimli yaşlı kadın: “İşte ak kuyruksallayan gelmiş. Doksan botluk gürzü ile buza vurmaya gelmiş. Artık buz tutmaz.” deyip gülerdi.

3.7.118. Karga Gakladığında (Qarğa Qarqıldağanda)

Bana haberin,

Mollaya hatıran

Kendin kibleye

Ağzına bal ve yağ,

Doğmazsan tereyağ!

Allah’a şükür,

Allah’a şükür!

3.7.119. Kuzgun Öttüğünde (Qozgon Qorqoldağanda)

A

Kuzgun öterse onu kovalamaya çalışmak, ona bir şey sallamak iyi değildir. O kutsal kuştur. Kendi: “Qoloñ! Qoloñ!” diye ötermiş. İnsan onun kuludur.

Ey suphanallah, kuşçağızım,

Kutsal kuşçağızım,

Hayırlı habere,

Mutlu habere,

Kendin kibleye,

Sözün Allah'a

Ağzına tereyağ,

Kutsal kuşçağızım!

diye söylemek gerekir.

B

Kuzgun öterse üç kez şöyle derler:

Kuzgun, kuzgun,

Damağına taş dursun!

3.7.120. Saksagan Öterse (Hayısqañ Şıqırıqlaha)

A

Saksagan şakırdarsa(öterse) misafir gelir, derler. Ev-bark etrafına gelip şakırdamaya başlarsa:

İyiliğe şakırda, iyiliğe!

İyilikle şakırdarsan ağzına tereyağ.

Kötülükle şakırdarsan

Omzuna ok,

Ağzına bok.

diye tılsımlı sözler söylerler.

B

Saksagan çırpınıp-çırpınıp, dönüp-dönüp öterse hayra yorarlar. Kımıldamadan öterse kötü söz işitilir:

Hayra şakırda,

Hayra şakırda.

Yem atayım!

Kötüye şakırdama,

Kötüye şakırdama.

Canını alayım!

Bir ikaz sana!

Bu yeter sana!

3.7.121. Yılan Boynuzu(Yılan Mögözö)

A

Yılan boynuzu bulursan seni hiçbir kişi göremez. Her türlü malı kimse fark etmeden götürürsün. Sahibi malını görür, senin olduğunu bilmez.

B

Yılan görürsen önüne çıkıp bembeyaz yağlık veya sofra örtüsü örtmek gerekirmiş. Kutlu yılan, boynuzunu bırakıp gider. O boynuzu beyaz çaputa sarıp ev veya avlunun bir yerine sıkıştırıp koyarsan kazancın bir kat artarmış.

Toplulukta hediyeler üst üste durursa misafirler: “Sahibinin malına yılan boynuzu sokmuşlar!” diye şaka yapar.

3.7.122. Karınca Yağı(Qırmısqa Mayı)

Karınca yağı da kazanç getirir. Ona da bahtlı kişi rast gelir.

Karınca yağı karınca yuvası üstünde köpürüp yatarmış. Bulan kişi onu alıp çoluk çocuğunun vücudunu, kendi vücudunu, hayvanlarının kulaklarını, boynuz derilerini yağlar.

3.7.123. Çocuklu Eve Çocuk İle Gelirken(Sabıylı Yortqa Sabıy Ménen Kilgende)

Evde konuşmaya başlamamış çocuk varsa, o eve başka bir kadın küçük çocuk ile gelirse iki çocuğu da dışarı çıkarmak gerekir. Ondan sonra iki çocuğu iki kadın ellerinden tutar ve aynı anda içeri girerler. Böyle yapmazsan o iki çocuğun birisi durmaz, ölür demişler.

3.7.124. Dinlemeye Gitme (Tınga Barıw)

Kişi işinin sonucunu merak ederse, dilek tutup başkasının evine dinlemeye gider. Yani eve girmeden içerde ne gibi ses çıktığını dışarıdan dinler. Ev içinden iyi haber duyulursa iş iyi olur, kötü haber duyulursa iyi olmaz derler.

Eğer ev sahibi dinlemeye geleni sezip kazan kırarsa dinlemeye gelen kişi sağır olur demişler.

Bu yorumu özellikle de savaş çıktığında kullanmışlar. Mesela kişinin savaştan sağ dönmesini veya dönmemesini böyle yorumlamışlar.

3.7.125. Tay Görme(Qolon Küréw)

Yaz bitince araba kullanılmaya başlanmadan önce genç tay görmek gerekir. Yıl boyu tay gibi hafif yürüsün, sapasağlam olursun.

3.7.126. Sığırık Görme(Sıyırısık Qaraw)

Yaşı geçip evlenmemiş kişiler yaz günü sığırıklara dikkat eder. Eşli görürse o yılda evlenir, eşsiz görürse evlenmez.

3.7.127. Sefere Çıkarken(Sefer Sıqqanda)

A

Kişi yola çıkarsa o bir suyu aşip çikana kadar eşyalarını toplamazlar. Üst başı, evi toplamazlar; suya gitmezler.

B

Yola çıkıldığında kovaı boş olan bir kişiye rastlarsan yola çıkma. Yolun iyi olmaz. Eğer kovaları dolu olan bir kişiye rastlarsa, yola çıkacak bu kişi birisine adak adar. Yolu iyi giderse sonradan adağını yerine getirir.

Yol iyi gidip gitmeyeceğini nasıl kişiye rastladığına bakıp yorumlarlar. Düzgün kişi rastlarsa yol iyi gider, kötüye rastlarsa gideceği yere varamaz. Yo iyi gitmez, derler.

V

La ilahi beni yalnız bırakma

Hızır İlyas yolda olursa,

Yolda yoldaşım olsun benim.

G

Yola çıkmadan önce yolcu kendi eli ile bir kişiye sadaka vermelidir derler. Sadaka veremezse bir köpeğe et veya ekmek verse de iyi olur. Köpekten fatiha alma da olur, seferin iyi gider.

3.7.128. Kavuşmayı Yorma(Qawışıwzı Yuraw)

Aşık olan yiğit ile kız, eğer uzun zaman birbirinden ayrı kalmak zorunda kalacaksa ormana gidip yan yana iki kayın fidanı dikerler. Dikilen kayın fidanı kurumayıp büyüyüp giderse kavuşmaya yorarlar.

Qıvat köyü yanındaki ormanda bir sıra halinde büyümüş kayınlar var. Onların tarafından bir sokak geçer. Bu kayınları yiğitler, Büyük Vatan Savaşı'na giderken dikmiş. Onları yiğitler ile kızların birbirinden ayrılma işareti diye yorumlarlar.

Şimdi o kayınlar da yaşlandı. Savaştan sağ dönen savaşçılar şimdi hepsi yaşlansalar da o kayınların yanına sık sık gelir. Dikilen kayınlar yanına nineler de gider. Onların arasında erlerini bekleyip kavuşmayan dullar ve sevdikleri yiğitleri ile kavuşması nasip olmayıp dul kalanlar da olur.

Dikilen kayınlar şimdi büyük savaşa giden savaşçıları hatırlatır. Ayrıca onların tarafından geçen sokakta ot bitmez.

3.7.129. Sevindirici(Höyzörgös)

O, kızımıyı görmek için şöyle yanıp yürüsün;

Adam öz çocuğunu görmek için nasıl yanıp, tutuşup yürür,

O, kızımıyı görmek için böyle yanıp, dönüp yürüsün;

Adam soğuktan sığağa girmek için nasıl yanıp, tutuşup yürür,
 O, kızımızı görmek için böyle yanıp, dönüp yürüsün;
 Buluttan gün, yıldız çıkmak için nasıl yanıp dönüp yürür,
 O, kızımızı görmek için böyle yanıp, dönüp yürüsün;
 Adam, bozkırda susarsa nasıl yanıp, tutuşup yürür,
 O, kızımızı görmek için böyle yanıp, dönüp yürüsün;
 Yedi yolağzına var bir sulu kavak,
 O sulu kavağa geçip giden nasıl yaslanır
 Sevgili o kişiyi görünce bana öyle yaslansın;
 Yusuf peygamber nasıl güzel idi
 Sen ondan da güzelsin;
 Yusuf peygambere Züleyha nasıl aşık oldu,
 O kişi görünce sana öyle aşık olsun;
 Yedi kat yerin altından saçılıp çıkan taş,
 O taş gibi yüreği sana ümitlensin.
 Ey Hüda'm şu kişinin kızını bana aşık et,
 Üç yüz altmış üç yol ile bana döndür.
 Yüz kırk kere döndür
 Onun uzun saçını kullanarak söze söz bağla,
 Tatlı dili ile açık gönlü ile
 Sıcak koynu ile tutan eli ile
 Yürüyen ayağı, başı ile ulu fehim ile hislensin.
 Sana aşık adama koş!

3.7.130. İşaret İle Anlatma(İşara Ménen Añlatıw)

A

Dudak öpme – çok sevme.
 Sağ yanaktan öpme – sen benimsin diye söyleme,
 Sol yanaktan öpme – gizli gizli sevme.
 Göz kırpma – ben seni beğeniyorum demek.
 Alından öpme – af dileme.
 Gözü kocaman açma – şüphelenme.
 Yukarıya bakma – beni bekle.
 Kaş oynatma – gerçekten sevme.
 Mendil ile hareket etme – öpmeyi dileme.
 Sigara dumanı üfleme – tanışmayı dileme.
 Ayağa basma – çıkıp gitme.
 Tokalaşma – sırrı birleştirme,
 Vurup gitme – beni unutma.
 Başparmaktan sıkma – düşmanlık
 El verme – sözünde dur deme.
 El sıkma – sevinçten uçma.
 Belden sıkma – hoşlanıp sevme.
 Yere bakma – unutma.
 İki parmakdan sıkma – unutma.
 Omuz üstüne el koyma – nazlanma.
 Kucaklama – çok sevme.
 Kolu yumruklama – gönülden sevme.
 Parmakların üstünden üfleme – düşmanlık,
 Sol kolu kısıma – değerlenme.
 Sol kolu öpme – söz birleştirme.

Omuz üstüne dayanma – nazlanma.

Şapkayı ters giyme – övünme.

Yüze doğru bakma – şüphelenme.

Parmak çatlatma – dostluğu ayırma.

El verme – zorlama.

El tutma – değerlenme.

Ayağa bakma – şüphelenme.

El ovuşturma – kıskanma.

Göze bakma – heveslenmeyi haber etme.

Çalına müziğe ıslıkla eşlik etme – dur istemiyorum demek.

El karıştırma – unutma.

Dudağı parmak ile sıvazlama – sen ben demek.

Yüzü okşamak – sen benden aşağısın, demek.

Kendi dudağını dişleme – yok ol demek.

Mavi göz daha fazla beğenilir.

Yeşil göz daha çok beğenilir.

Aya doğru yürüme – beğenme, deneme.

On eli verme – eski tokalaşma.

Göze dik bakma – dalga geçme.

Arkaya vurma – alay etme

Saç sıvazlama – eh, hoşlanırım, demek.

Alttan bakma – kıskanmak.

Kişiye bakıp rahatsız etme – yârin benim diye söyleme.

Yüzünü çevirme – sen beni dışla demek.

Başka biriyle aynaya bakma – sırdaş olmak.

B

Baş parmak – kaygı,

Şeş parmağı – esenlik,

Orta parmak – giysi,

Yüzük parmağı – mektup,

Serçe parmak – sevgi!

3.7.131. Düş Yorumlama(Töş Yuraw)**A**

Rüyanı nasıl görürsen gör iyiye yormak gerekir. Rüyanın boynu kıl gibi, başı sepet gibi olur derler. İyiye yorarsan iyi yere, kötüye yorarsan kötü yere gider derler.

B

Türlü türlü insanlar rüyaları farklı farklı yorumlar. Onun için de rüyayı herkese söylemek iyi olmaz. Rüyayı neye yorarsan o olurmuş. Rüyanda ne görürsen: “Hayırlı olsun!” demek gerekir.

V

İnsan kötü düş görüp uyanırsa kesinlikle kötülüğe yormasın, deyip Güneş doğmadan önce dışarıya çıkıp şöyle tılsımlı sözler söylerler:

Boş başa,

Boş düşe,

Boş meydana!

Böyle deyip üç kez söylemezsen kötü bir şeye rastlanır.

Hayıra (İzgélékke):

Ay, Güneş görürsen eş-dost arasında hürmet görürsün(sevap olurmuş), muradına erişirsin, eline mal geçer

Akkuş (Kuğu) – istediğine kavuşursun.

Beyaz kıyafet giyersen – sevinirsin; **etek, galoş giyersen** – dilediğine ulaşırsın.

Beyaz şey – sevinç.

Elma – dileğinin kabul olması.

Ata binersen sevinirsin.

Buğday görürsen muradına erersin.

Çocuk görürsen iyiliğe.

Bir kişiyi ölmüş olarak görürsen o kişi uzun ömürlü olur.

Ekin biçersen – malın çoğalır.

Bıçak, ayna, kılıç görürsen, önce düşmanların sana baş eğer veya dostluk bildirirler.

Küçük hayvan görürsen zenginlik olur.

Yel – aşk.

Güçlü akan suyu yüzüp geçersen dileğine erişirsin.

Ekmek – baht, isteğine kavuşmak.

Ağlarsan – sevinirsin.

Erkekler düşünde ikinci kadınla evlendiğini görürse ömrü uzar.

Yılan turarsan az bir şey alırsın.

Kişi uçup giderse veya yüksek dağ başına çıkarsa güzel olur (o kişi genellikle sevinir.)

Aynada dişini görürsen mutluluk gelir.

Gümüş yüzük görürsen önce ülke içinde ya para ya da mal çoğalır. Kar görürse rızkın artar.

Kum görürsen sağlık olur.

Kar görürsen, günahlarından arınırsın.

Hayvan görürsen zenginleşirsin eline eşya ve çok para geçer.

Binek at verirseler mutlaka nasibine ulaşırsın.

Namaz vaktini görürsen sevinirsin.

Tren görürsen mektup gelir.

Temiz su isteğine ulaşma.

Tan atması – yeni mutlu haber.

Dağa çıkma – işlerinin erken bitmesi, sevinme, murada erme.

Türlü şerbetli sular görürsen özellikle çok iyi olur.

Durgun deniz ya da göl – kendine saklayacağın güzel sır.

O (oğul) görme – mutluluk.

Ölmüşü diri olarak görürsen dünyada bahtını bulursun. **Ölüyü görürsen** helal malın zenginlik olurmuş. **Ömrün** uzun olurmuş.

Ölmüş kişiden bir şey alma – çok iyiliğe.

Örümceği tutarsan veya o elinde yürürse Zahid olup halk arasında değerli olursun.

Semiz sığır görürsen hükümetten bir yardım görürsün.

Sığır görürsen rahatlık olurmuş.

Suyun, ırmağın aktığını görürsen muradına erişirsin.

İri akçe – zenginlik.

Yeni yapılmış soba görürsen hayatın rahatlığı artar, saygınlığın artar.

Uçurum – rahat hayat.

Sefere çıkmaya yorulan düşler (Sefer sığıwğa)

Halat görürsen veya saç ördüğünde dışarıda saçın kalırsa yola çıkarsın.

Uzun saç belik – uzun yol olur.

Uzun saç örürsen yol olur.(kızlar görürse — ere çıkar.)

Saç tararsan uzun yola çıkarsın.

Dalgalar – beklenmeyen yol.

Perde görürsen sefer çıkar. Eğer **o perde kapı dibinde olursa** – çabuk evlenirsin, **baş köşe tarafında olursa** – geç evlenirsin.

Ere çıkarsın, gelin alsın (Kéyewge sığahıñ, keleş alahıñ)

Ata binersen, aynaya bakarsan yeni ayakkabı giyersin.

Erkek dar yerde duman görürse genç kızdan gelin almış.

Çizme giyersen evlenmeye çıkarsın, **çizmenin koncu kısa olursa** erkeğin ile az ömür sürersin; **uzun olursa** uzun ömür sürersin.

Çocuğun erkek veya kız olacağını yorumlama (Kém tiwğın yuraw)

Bıçak görürsen erkek çocuk olur.

Kadın kişi yüklü zamanında (hamile) boncuk görürse kız olur.

Rüyada süpürge bulursan erkek çocuk bulursun.

Saat bulursan kız çocuk bulursun.

Uyuduğunda kendini çok uzun uçup gittiğini görürsen çocuk o kadar uzun olur.

Karşılaşma, misafir gelmesi (Osraşıwğa, qunaq kiléwge)

Küpe – seven kişi ile karşılaşma.

Yıkanmak – misafirliğe gitme.

Kitap – kişi ile tanışma.

Kan – sevinç, akrabalarla karşılaşma

Yoğurt, bal, yağ görürsen, orduda olan tanıdığın sağ salim döner.

Sabun – kişilerin gelip gitmesi.

Yaz olduğunu görürsen uzakta olan bir kardeşin misafirliğe gelir.

Dedikoduya uğrama, düşman varlığı (Hüz işétéwge (kéşé hüzéne qalıwğa), doşmanıñ barlıǵına)

Ayı görürsen söz işitirsin.

Küçük akçe görürsen dedikodu işitirsin.

Ekin biçersen söz duyarsın.

Kıyafetin kısıldığını görürsen kişi seninle olur (hayır ver).

Kara yılan görürsen kafir düşmanın olur, **ak yılan** – Müslüman düşmanın. **Eğer o yılan karşına çıkarsa** hayır vermek gerekir. **Eğer onu kendi elinle öldürürsen ve o seni ısırmazsa** senin sözün üstün çıkar.

Dağ taş görürsen özellikle ayıptan saklanmak gerekir.

Dişin düşerse insandan söz işitirsin, **düşen dişi eline alırsan** kötülük görmezsin.

Orman – o kadar düşmanların olur.

Seni yenemeyen düşman bebek olup görünür.

Örtülü kadın görürsen düşmanın olur. **Semiz kadın görürsen** dostun rüyana girer.

Değişik(Törlöhönen):

Rakı – beklenmemişlik.

İskambil kağıdı – ilginçlik.

Film – işi kontrol etmek

Tavuk ile horoz görürsen haram mal gelir.

Anneciği görme – sezme, ne olmuş sonradan öğrenme.

Hastalığa (Awırıwğa):

Et yersen hastalanırsın.

Kırmızı yemiş yersen ağrı bekle.

Kızıl görürsen sıkıntı olur derler.

Kırmızı renk görürsen hastalık olur.

Üvez görürsen hastalık olur.

Tereyağ görürsen hastalanırsın.

Sıkıntı, iç daralması (Qayğığa, és boşovğa):

Birisi kardeşini (veya sevdiğini) harap bitap kıyafette görürse o kişinin içi daralmış olur.

Bulanık su – zorluk, eziyet.

Bir sürü insan kötüye, kaygılı habere.

Yemiş-meyve toplama – göz yaşına.

Kavalda ya da akordeonda oynarsan, gülersen – kaygıya.

Üvez ağacını görürsen ömrün kaygılı olur.

Hamama girersen – iç daralır.

Ölüye ağlarken görürsen imansız olur, kaygı ile yaşarsın.

Bela kaza görme (Bele-qaza küréwge):

Altın, bakır akçeler görürsen yaşlı kişiye hayır vermek gerekir, kötülük çıkar.

Ak tuz görürsen günaha duçar olursun.

Ayakkabı kaybedersen erkeksiz kalırsın.

Yeni doğmuş buzağı görürsen bela görmüş olursun.

Taşkın kara su görürsen zarar gelir.

Kuzine bozulduğunu görürsen bela gelir.

Suya batma – meşakkat.

Sudan çıkamazsan – belaya bulaşma.

Cenaze çıkması (Meyét sıǵıwǵa):

Ak kumaşa dolanıp pencereden çıkıp uçarsan ölürsün.

Baltayı kaybedersen ya kocan ya çocuğun ölür.

Başındaki şalın yok olduğunu görürsen sığırın buzağılayıp buzağı ölü olur.

Duvar ördüğünü görürsen cenaze çıkar.

Yeşil ot – genç ömür (genç kişi) ölür.

Baktığın sığırın suya düşerse ya yetim kalırsın, ya oğlun ölür.

Guguk ötmesini veya ev başından geçip gitmesini görürsen cenaze görürsün.

Uzun süre hastalanıp toprağın kalktığını görürsen o kişi ölür, **hasta yatan kişinin öldüğünü görürsen** o iyileşir.

Uzun deri palto giyersen ölürsün.

Saç kesme – kaybetme.

Düşünde dişin düşüp bulamazsan bir yakının ölür, **düşen dişini bulursan** iyilik olur.

Ölen kişi seni alıp giderse, misafir çağırırsa – berbat, kişinin ölmesi.

Ölmüş kişi görürsen o seni tutarsa veya kendine çağırırsa o senden hayır istemiş olur. Hayır yapıp türlü kişilere vermek gerekir. Ne vermeyi dilerken ilk önce onu iğne ile delmek gerekir. Delerken de şöyle tılsımlı sözler söylenir:

Benim sana neyim gerek?

Tekrar tekrar isteme...

Herhangi birisini, **ölen kişiyi görürsen** hava durumu değişir derler.

3.7.132. Hava Durumunu Yorumlama(Kön Toroşon Yuraw)

A

Ay halelenirse, gün bozulur.

Arı girip dönerse, yağmur yağar.

Balık üstte yüzerse yağmur yağar.

Baş, kulak, kaşınırsa, yağmur yağar.

Kedi sobaya girerse, gün soğuk başlar.

Kedi burnunu kapatıp yatarsa, hava soğur.

Kedi duvarı tırmalarsa, gün bozulur.

Bulut yaparsa, gün ayaz olur.

Eklemler sızlarsa, gün bozulur.

Çakı oyunu oynarsan, ekin berbat olur, derler.

Sabahleyin Güneş'i bulut kaplarsa, gün ayaz olur.

Gelin olduğunda boran olursa, gelin sinirli olur.

Gün bulutlu olursa, balık oltaya vurmaz.

Gün kızdırırsa, yağmur yağar.

Guguk kuşu evin başında ötüp giderse, ot çıkar derler.

Guguk sesini saymak – ömrünü saymak.

Karga gelip yola inerse, ekin iyi olur.

Kargalar sıcak taraftan gelince ağaç başına konarsa, yıl bereketli olur.

Kırlangıçlar alçaktan uçarsa, yağmur yağar.

Kulak kaşınırsa, fırtına olur.

Kuşlar baharda erken gelirse, yazın kuraklık olur.

Güneş batışında uyumak iyi değildir, hastalanırsın.

Güneş bulutta kaybolursa, ertesi gün berbat olur.

Güneş halelenirse (arkasında yuvarlak olursa) gün soğur.

Kızın düğününde(kına gecesinde) yağmur yağarsa, gelin mutlu olur.

Karınca kanatlanırsa, gün bozulur, yağmur yağar.

Bacadan çıkan duman yere inerse, gün kötü olur.

Üvezin iyi olduğu yılda ekinler iyi olmaz.

Boz karga öterse, yağmur yağar.

Turnalar yüksekten uçarsa, gün ayaz olur.

Turna öterse, gün ılıklaşır.

Turnalar alçak uçarsa, hava bozulur.

Örümcek, ipiyle inip geri binerse, misafir gelir.

Baykuş isimli kuş dört beş kez öterse, ekin iyi olmaz, altı- yedi kez öterse iyi olur.

Eylül başında kar görünürse, kırk gün ayaz olur.

Yolda yılanla karşılaşılırsa, yağmur yağar.

Yağmur yağdığında damlalar köpüklenirse, yağmur uzun sürer.

B

Ağaçları kırç basarsa, soğuk olur; sis düşerse, hava ılıklaşır.

Ay gündüz doğarsa, gün ayaz olur.

Ay halelenirse, aylık rızkını hazırla; gün halelenirse, rızkını hazırla.

Ay ters doğarsa, gün soğur.

Ay ters hilale dönüp, çengel gibi olursa yağış olur; **çengel gibi olmazsa,** ayaza çeker.

Ak bulut damarlanıp gelirse, yağmur uzun yağar.

Kuşu erken gelirse, yaz uzun sürer.

Sırt sızlarsa, yağmur olur.

At ağnarsa, gün bozulur.

At kara yatarsa, hava ılıklaşır.

At kişnerse – borana.

Arılar sabah erkenden uçmazsalar, gündüz yağmur olacak; **kovandan üst üste dümdüz uçup çıkarsalar,** günler ayaza çeker.

Çocuk eğilip bacak arasına bakarsa, misafir gelir.

Kedi yüzünü yıkarken kulak arkasını temizlerse, yağmur yağar.

Kedi kapıya tırmanırsa, günler bozulur.

Kedi sobaya girerse, boran olur.

Kedi burnunu koltuk altına koyarsa, hava bozulur.

Kedi evden çıkıp kaçarsa, deprem.

Kedi sırtüstü yatarsa, hava ayazlaşır.

Kedi köpek kaşınırsa, boran.

Kedi köpek yere yatıp yuvarlanırsa, gün bozulur.

Büyükayı yıldızı puslu görünürse, yağmur olur.

Sabah duman yere yatarsa (sis), ayaz olur.

Sabah çok sıcak olursa, bal çok olur.

Cuma günü yağmur yağmaya başlarsa, hafta boyunca devam eder.

Yıldızlar çok net görünmezse, şöyle derler: “At da tay da kolon da gelecek günler çok üşüyecek”.

Yıldız çıkarsa, yağış olur.

Irmak patırdayıp kurbağa vıraklarsa, yağmur yağar.

Yılkı hayvanı yatarsa, günler ısınır.

Gece ses uzağa giderse, ayaz olur.

Su taşıma ağacını yıkarsan, yağmur yağar.

Gün aylalanırsa, evin etrafını sağlamlaştır.

Ay aylalanırsa, ayakkabını sağlamlaştır.

Keçi kulağını şapıldatırsa, borana.

Kaz yükseğe çıkıp uçarsa, yağmur olur.

Kazlar eve tıslayıp kavga ederek dönerse, yağış bekle.

Kazın basıp yattığı yumurtaların hepsinden yavru çıkarsa, sahibinin başına çıkarlar.

Kaz dişini şakırdatırsa, kırağı düşer.

Kaz tek ayağında durursa, gün soğur.

Kar derin olursa, yağış çok olur.

Güneş halelenip çıkarsa, yağmur olur.

Güneş kızarıp batarsa, gün ılır.

Kızın saygınlığı artarsa, ere çıkma zamanını kaçırmır.

Kılıç yüzü üste gelecek şekilde yerde durursa, ölüm istiyor derler.

Karıncalar yuvalarına saklanırsa, yağmur yağar.

Soba başındaki kedi yere yatarsa, gün ılır.

Sobadaki odun cızırdayarak yanarsa, borana.

Sobadaki odun çatırdayıp yanarsa, günler ılık olur.

Soba yakıldığında çabuk tutuşursa, ayaza.

Evin çatısındaki ağaçlar çatırdarsa, sert soğuklar başlar.

Civcivler bir araya toplanırsa, yağmur yağar.

Çekirgeler gece öterse gün ayaz olur.

Turgay kuşu tozda dönerse, yağmur olur.

Telefon tellerinden ses çıkarsa, gün soğur.

Diş sızlarsa, gün bozulur.

Tuz nemlenirse, kar yağar.

Geceleyin kırç düşerse, gündüz kar yağmaz.

Kuzey doğusundan yel eserse, yağmur olur.

Duman bacadan düz çıkarsa, soğuk olur.

Öğleden sonra rüzgar olursa, yağmur olur.

Turna erken gelirse, rüzgar kuru olur.

Pencere buharlanırsa, yağmur olur.

Kurbağa kuru yere çıkarsa, yağmur yağar.

İlk önce gök gürlerse, gün ılınır.

Orman hışırdarsa, boran gelir.

Örümcek ağ yapıp kendi bir yerde durup kalırsa, yağmur yağar.

Örümcek, ağını çekerek örerse; gün ayaz olur.

Soğanın kabuğu ince olursa, kış ılık girer.

Çiy çabuk kurursa, hava ayazlaşır.

Köpek burnunu koynuna sokup yatarsa, ya yağmur yağar ya kar yağar.

Köpek hoplayıp zıplarsa – boran olur.

Köpek ulursa, boran olur.

Çok uzakta şimşek çakarsa, ekin iyi olur.

Yapraklar erken sararırsa, güz erken gelir.

Yağmur yağdığında gökkuşağı olursa, yağmur durur; eğer yağmur durunca gökkuşağı tekrar çıkarsa yağmur uzun yağar.

3.7.133. Gelenekler(İrımдар)

A. Konuk Gelmesi, Hediyeelik Yiyecek (Qunaq Kiléwge, Küstenes Aşawıra):

Yemek yerken çok fazla kap kacak çıkarırsan, konuk gelir.

Kedi yüz temizlerse: “Kedi yüzünü yıkar, kulak arkası kapkara!” deyip onu kapı dibine oturturlar. Kapıyı açınca kedi çıkarsa misafir çabuk döner. Çıkmazsa uzun süreli misafir olur. Mutfak tarafına çıkarsa, misafir kadın-kız, başköşeye çıkarsa erkek zatından olur. Kedinin hangi taraftan yattığına bakıp, misafirin hangi taraftan geleceğini de anlarlar.

Bıçak yere düşerse, erkek zatından bir kişi gelir; **çatal kaşık düşerse,** kadın-kız gelir.

Toplayıp düzeltilmiş minder yıkılırsa, misafir gelir.

Kuş pencereden bakarsa, misafir gelir.

Ateş oturursa(ocaktaki ateş köz olursa), misafir gelir. O zaman “İşte sana ekmek, işte çay, işte sana yastık, işte yorgan, yat da uyu.” deyip köze saygı göstermiş olurlar.

Geçirirsen misafir gelir, hediyeelik yiyecek yersin.

Sağ el kaşınırsa – görüşmeye.

Sol el kaşınırsa – para tutmaya.

Tavandan örümcek düşerse: “Örümcek, örümcek, bize konuk gelecek!” diye tılsımlı sözler söylerler. O örümceği öldürmek iyi değildir.

Divandan minder düşmesi konuk geleceğini haber verir. Başını tutamayacak kadar ağırlaşırsan, uyku gelip durursa da konuk gelir.

B. Yola Gitme, Onun Hayırlı Olup Olmayacağı (Yul Töşüwge, Unıñ Uñıw-Uñmawı):

At hazırlanırken sıçarsa, yol iyi olur.

Balığa gidildiğinde göz önünde örümcek ağ yaparsa, çok balık tutulur.

Kadın, tanıdık bir kişiyle rastlaşırsa; iyiye yorarlar (hamile kadın ile karşılaşma zenginlik olur derler).

Kutsal işe gidildiğinde geri dönüp eve girmek iyi değildir.

Kıyafete ip yapışırsa, uzaklara yol düşer.

Kara kedi önünden geçerse, yolun hayırlı olması için üç kez tükürüp geçerler.

Saç ördüğünde belige girmeyip kalan saç – yola düşme.

Sefere çıktığında balığa gittiğinde yolu tavşan keserse, yol iyi olur.

Yola çıktığında kadınlar önünden geçerse, uğursuzluktur.

V. Organların Yorumlanması (Ten Ağzalarının İrımıanıwı):

Ağız burunun kaşırırsa, hediyeıık yemek yersin.

Yüz yanarsa (kızarırsa), birilerinin seni düşünmesi, hatırlaması ya da özlemesi.

Gözün altı seğıirirse – ağlamaya, **üstü seğıirirse** – özlenen kişı görmeye. **Sağ göz seğıirirse** yakın dostunu (kişiyi), kardeşini veya uzun süre görmediğın başka kişiyi görürsün. Eğer **sol gözün seğıirirse** – hoşlanılmayan, görölmek istenmeyen kişiyi ya da düşmanını görürsün. **Gözün uzun süre seğıirirse**, ölüm haberi alırsın derler. Bu yüzden göz uzun süre seğıirirse hayırlı olsun deyip beyaz sürerler.

Burnun kaşırırsa – hediyeıık yemeğे.

Sol tarafındaki kulağın çınłarsa, birileri seni kötüler; **sağ kulağın çınłarsa** – övgü söyler.

Sağ kaş seğıirirse, kişı görmeye.

Sol kaş seğıirirse – göz yaşına.

G. Kötölüğе(Yamanğa):

Çocuk acı acı ağłarsa, köpek ulursa, sığır bağıırırsa – uğursuzluk, kişı ölür.

Bıçak ağızı yukarı gelip düşerse, bela-kaza gelir.

Sabah erkenden ilk önce kadın-kız zat gelirse berbat, **erkek kişı gelirse** – iyidir.

Kişinin bazen durup dururken içi darlanıp canı yanarsa, keyfi kötüleşirse; olumsuz bir şey olması ihtimaldir diye yorumlanır.

Geceleyin saç tarama – bahtsız kalırsın.

Cenaze yıkanan suyun dököldüğü yere basarsan, ayak sızlar.

Çaydanlık ısıık çalarsa – berbat.

Tavuk horoz gibi öterse evdeki hayvanlar ölür, o tavuğı kesmek gerekir.

Sığır durmaksızın böğürürse, sahibine kayğı gelir.

Pencere pervazına oturursan, düşüncen kısa olur.

Ğ. Ölüm ve Başka Facialara (Ülém Hem Başqa Fajigelerge):

Kır at sokak ortasından koşarak geçerse, ecel gelir.

Yaşanılan yerdeki yılanlar çıkıp giderse, kaza gelir.

Tek bir karga uzun öterse, cenaze çıkar.

Kaybolan kişi, ölüp gömülmeden kalırsa, etrafına kaza-bela gelir.

Guguk kuşu köye uçup gelirse, yangın çıkar.

Guguk ev ahır etrafında konup öterse, talihsizlik olur derler. Mesela hayvanlara kaza gelir, ev ahır yanar vb.

Köy üstünde kuzgun öterse, köyden cenaze çıkar.

Güneşin kızılı yeri kaplarsa, adam kanı akar; facia olur.

Su yükselirse – adamı alır.

Omuz, burun seğirirse – ölüm haberi işitilir.

Köpek uluyunca işitmek iyi değildir, ömrün kısalır.

3.7.134. Deneyimler(Törlö Hınamıştar)

A

Çocuk çok fazla ağlaksa, büyüyünce şarkı ustası veya pek kötü biri olur denilerek anlatılmış.

Kedi ayağa dolanırsa, bazıları seni kötüleyerek konuşur.

Kıllı kişi zengin olur.

Kaz kestiğinde kanat kemiğini alırsan, kazın iyi olur.

Konak(ölü deri) çocuk bahtlı çocuk.

Yemek yerken boğaza bir şey takılırsa, zenginlik olur.

Tırnaktaki ak çizgiler, yeni şey giyme.

Kap-kacak kırılırsa, bahtlılık.

Şal bağlamadan önce birisi koşup gelirse, şal çabuk bağlanının işareti

B

Yemek yerken boğulursan, yemeğe birisi gelir.

Yiğit kişi odunu iri keserse, gelini çirkin olur.

Kıyafet arasından örümcek çıkarsa, misafir gelir.

Kıyafetin tersini giyersen – mutluluğa.

Göze düşen kirpiği parmak üstüne koyup dilek dileyip üflediğinde o uçarsa – dileğin kabul olur.

Kaş seğirirse birileri seni çok özler, göresi gelir.

Kaş seğirirse, ağlarsın; burun çekerse, kişiyle karşılaşsın.

Kız kişi eleğin arkasından bakarsa, yer süpürdüğünde çöp kaldırırsa, kocasının benleri olur.

Evde kedi sıcak yer ararsa, boran olur.

Kase kırılırsa, bahtın artar.

Çay üstünde çöp yüzerse, tez hediye alsın.

Çay posası kalkarsa, bahtın kalkar.

Çay içildiğinde posa kımıldarsa, konuk gelir. Eğer posayı kapı kenarına dökersen, misafir gelmez.

Taban kaşınırsa, hamur kızartması gelir.

İliklenmeyen (veya kopan) düğme üstten kaçmıyorsa, o günde mutluluk olur.

Köpek ulursa – kötülüğe.

Köpek yuvasından çıkmazsa, az sonra boran olur.

Omuzlar seğirirse, kıyafet giymeye.

V

Yemeği tuzlu gelinin dili acı olur.

Ayak kapıya sıkışırsa, misafir gelir.

Yabancı erkeğin kasketini giyersen, kırk günde karısı olursun.

Aynı havluya aynı anda iki kişi elini kurularsa kavga ederler.

Kedi ot yerse, sahibi zenginleşir.

Mezar etrafında düşen kişi, ölür derler.

Kişi gıdıklanırsa, kıskanç olur.

Kaş birbirine yakın büyürse, kişi gelinini yakından alır.

Kız evden çıkarken at huysuzlanırsa, iyilik olmaz.

Kışın evin direkleri gürültü çıkarırsa, eve cin musallat olmuş olur.

Eli tüylü kişi zengin olur.

Semaver tıslaması – rızık dileme.

Sabahleyin buğday yere düşerse, rızık artar.

Tavuk, kaz, ördeği sığır sürüler döndüğünde bastırmaya oturtursan civcivi bol olur.

Geceleyin uyuduğunda sayıklayıp çok sık rüya görürsen, ardıc bitkisi yakmak gerekir.

Tavuk erken tünerse, sabah yağmur yağar.

Tuz dökersen, kavga edersin.

Hakkında konuşulan kişi gelip içeri girerse, ömrü uzun olur.

3.7.135. Özel Yorumlar(Maxsus Yurawzar)

Bir şey kaybolursa veya başka birisi bahtsızlık beklerse o zamanlarda falcıya müracaat ederler. O kendine göre yok olan nesnenin izine düşmüş olur.

Gece yıldız sayıp yattığında rüyada kimi görürsen o gelinin olur.

Yıldız kayarken bir fikir gelirse, o gerçekleşir.

Yaşlanmaya başlayınca yağlık veya kolluk ucunu düğümleyip koyarlar birkaç aydan sonra çözerler. Toprak olursa – ölmeye, buğday başağı – yaşamaya işaretidir.

İki üvezi baş altına alıp yatarsan, kime gidersin (ya da alırsın) onu rüyada görürsün.

İlk kez kalınan yerde baş altına ayna koyup yatmak gerekir, sevdiğini görürsün

Yeni ay çıktığı zamanda sağ tarafından çöp al ve kağıda sarıp baş altına koyup uyu.
Rüyanda kimi görürsen o senin kocan (ya da gelinin) olur.

3.7.136. Yusuf Kitabı İle Yorumlama (Yosof Kitabı Ménen Yuraw)

Savaş çıktığında eşlerini askere gönderen kadınlar arasında gelecekte haber almak için remil açma isteği çok yaygındı. Ahmetyenova Höpmayal denilen kadında “Yusuf ve Züleyha” denilen kitap varmış. Geceleyin, kocalarını askere gönderecek kadınlar Höpmayal anaya varıp o kitabı açarmışlar. Onlar kitabı niyet ile açarmışlar. Eğer o sayfada Yusuf ile Züleyha’nın ayrılması hakkında söz varsa gelecekte kavuşma yok derler. Eğer onların karşılaştığı, kavuştuğu sayfaya rast gelirseler gelecekte karşılaşma nasipmiş herhalde diye söylerler.

3.7.137. Sayılar İle Yorumlama(Handar Ménen Yuraw)

Sayılar ile onların anlamları oyuncuların birisinde olur. Oyuncular birden yüze kadar bir sayı söyler. Defterleri açıp görücülük (tabircilik) yaparlar.

- 1 – sabırlı olma, evhamlanmama.
- 2 – soru ile seni sınama.
- 3 – kaygıdan, kötülükten gözyaşı dökme.
- 4 – kutlu mutluluk.
- 5 – kontrol etme.
- 6 – sevgilin hediye verir.
- 7 – platonik aşk.
- 8 – büyük mutluluk.
- 9 – sevinme.
- 10 – başkasına ilgisi var. Ama o seni sever.
- 11 – sadece seni sever.
- 12 – heyecanlı sevme.
- 13 – gönülden sevgiye hazırlanma.

- 14 – iyi haber alma.
- 15 – kaygılı haber duyarsın.
- 16 – ayrılık haberi.
- 17 – yakın kişiden mektup.
- 18 – sen onu sevmeyi dilersin.
- 19 – ikiniz de birbirinizi seversiniz.
- 20 – seninle tanışmayı diler.
- 21 – iyi tanıdık, ama kötü karakterli.
- 22 – ikiniz bir düşman sözüne galip gelirsiniz.
- 23 – kötü söz işitirsin.
- 24 – güzel sevilme.
- 25 – geçmişleri tekrarlama.
- 26 – dilediğine erişme.
- 27 – seni korur.
- 28 – kaygılı söz işitme ya da gözyaşı dökme.
- 29 – seni iki kişi şüpheyile gözetler.
- 30 – gidilmeyen yere gime.
- 31 – ömre çıkma (gelin alma).
- 32 – bahtlı olursun.
- 33 – sana bağlanmayı diler.
- 34 – kötülükten gözyaşı dökme.
- 35 – baht ve mutluluk.
- 36 – bahtsız olursun.
- 37 – hediye.
- 38 – övülecek aşk.

- 39 – seni beğenirler.
- 40 – gelecek aşk kötü olur.
- 41 – dileğin olur.
- 42 – gönülsüz olur.
- 43 – doğruluk.
- 44 – canının dileği olur.
- 45 – mektup, güzel haber.
- 46 – mektup, kötü haber.
- 47 – mektup alırsın.
- 48 – seni beğenmezler.
- 49 – kaygı, hasret.
- 50 – gözyaşı olur, bahtın biter, rahat görmezsin.
- 51 – seni güzel erkek (kız) beğeniyor, gözyaşı olur.
- 52 – huzursuzluklar.
- 53 – büyük şans.
- 54 – dedikodu söz duyarsın.
- 55 – çok çok büyük mutluluk.
- 56 – mihnet, büyük kaygı gelir.
- 57 – seni beğenen kişi gece gelir.
- 58 – kaygı, gözyaşı, beğenmezler.
- 59 – ayrılma.
- 60 – kavuşma.
- 61 – dilediğinle birlikte olursun.
- 62 – dileğin kabul edilir.
- 63 – huzur.

- 64 – seni sevmezler.
- 65 – gözyaşı dökersin.
- 66 – baht ve mutluluk.
- 67 – beklenmeyen iyi haber.
- 68 – hediye.
- 69 – güvenilmez sevgili.
- 70 – türlü kaygı.
- 71 – güzel mektup.
- 72 – seni övüyorlar.
- 73 – küçük bela.
- 74 – kaygı duyma.
- 75 – sevilme.
- 76 – mektup alırsın.
- 77 – mutlulaşırsın.
- 78 – dileğin gerçekleşir.
- 79 – beğenirler.
- 80 – aşk.
- 81 – mutluluğa hazır olma.
- 82 – yeni kişi ile tanışırsın.
- 83 – yeni dostların olur.
- 84 – beklenmeyen sevgi.
- 85 – cömertlik.
- 86 – evlenirsin (gelin alırsın).
- 87 – gidenin geri döner.
- 88 – korurlar.

- 89 – beğenirler.
 90 – yârin döner.
 91 – sana gülerler.
 92 – evlenme (gelin alma).
 93 – araya düşman girer.
 94 – seni düşman olarak görür.
 95 – o seni sever.
 96 – o seni beğenir, sen beğenmezsin.
 97 – büyük sevgi.
 98 – kaygıdan sararıp solmak.
 99 – sevgilin seni bırakır.
 100 – sen ikinci sevgili bulursun.

3.7.138. Yasaklar(Tıyıwzar)

A

Aldatmayın! Aldatanların, insanları kandıranların diğer dünyada dilleri ağızından aşağıya sarkacak.

Çocuk çok ağlarsa anası veya babası ölür.

Bir arkadaşın ile yola gittiğinde yalın ayak ayakkabının ökçesine basarsan: “Tfü, taştaban!” demek gerekir. Ayakkabının ökçesine tükürmeli. Bunun gibi dostunun izine basmak da iyi değildir, onun karısını alırsın derler.

Çıkılan bir yoldan geri dönme. Başarılı bitecek olan işin başarısız olur.

Başarısız bir işin ardından gitme.

Kedi ile oynama, beddua değer derler.

Eskiden kımızı, sütü, eti satmazlarmış; satmak yaramazmış.

Bıçağın yüzünü üste bakar şekilde bırakma: Düşmanlık dilediğin anlaşılır.

Yiğit fikrinden dönüp ateş tutuşturmadan karanlıkta yemek yerse, gelini hırsız olur.

Mezarı parmakla gösterme, parmağın çürür.

Perdesizlik kötülüktür: Alyans ve bilezik ele perde, küpe yüze perdedir.

Mezar arkasından geçerken diş göstermek, ağız açmak iyi değildir.

Ekmeği tek el ile kırmak iyi değildir, rızkıdan bereket gelmez.

Eski ağacı yontup yenilemek iyi değildir, kaygı yenilenir.

Et yerken kemiklerini ayrı yere toplamak gerekir.

Cuma günü çamaşır yıkamak iyi değildir. Birisi bu sözü dinlemeyip cuma günü çamaşır yıkamış ve suyu dökmeye gitmiş. Bir yaşlı rast gelmiş ve sormuş:

– Cuma günü niye çamaşır yıkıyorsun?

Çamaşır suyu dökecek olan:

– Sana ne, seni ne ilgilendiriyor! Demiş. Der demez domuza dönüşmüş. Meğer bu yaşlı Hızır İlyas imiş. Çamaşır suyu içip yaşayan domuz bu kadınmış.

Cuma günü tırnak kesmek iyi değildir, it tırnağı çıkar.

Yaz günü ormanda kurbağanın üstünden atlarsan yol iyi olmaz, onun etrafından geçmek gerekir.

Yeni doğan çocuğun ilk çıkan saçını saklamak gerek, atmak iyi değildir. Yoksa bahtsız olur.

Kişi ayağının üstünden atlarsan berbat olur.

Kişi eşiğe basarsa büyümez.

Geceleyin tırnak kesmek iyi değildir, bahtsızlığa uğrarsın.

Su taşıma ağacının üstünden atlama, büyüyemezsin.

Kız kişi erkeklere tekme atarsa ayağı kısılar.

Kat kat börk giyersen büyümezsin.

Misafir kendi getirdiği hediye yemeğini yerse ev sahibinin köpeği misafiri ısıtır.

Tuzbaş yılanı öldürme, kaza gelir.

Dere çekerse bahtsızlık gelir.

Saç örerken saçı uzun uzun bağlamak iyi değildir, kişi bahtsız olur.

Süpürge ile yere vurursan kurt yer.

Yola çıkınca eve geri dönüp girmek iyi değildir. Girersen bir şey alıp, biraz oturup çıkmak gerekir. Yoksa yolun iyi gitmez.

Yola çıkacaksan arkana bakmadan çık.

Yeni yapılmış eve girildiğinde eşiğe basmak iyi değildir, yoksa sahibi ölür.

B

Bileği taşı elden ele verilmez.

Silah kişiye doğrultulmaz.

V

Eşiğe basmak iyi değildir. Çünkü eşik: “Ben adam ayağı altındayım. Sen de benim gibi bahtsız ol!” diye söylemiş.

Gece vakti para saymak iyi değildir. Eğer bir kişiye parayı gece verecek olursan alacaklının eline verme, yere at. Böyle yapmazsan bereket gider.

Yola çıkılacağı zaman düğme dikmek iyi değildir. Yol iyi olmaz.

G

Örümcek ile kurbağa dil dişsiz canlılardır(onlar dil ile kendilerinin övemez).

Örümceği öldürmek iyi değildir, çünkü o peygamberi kurtardı. Zürriyetin kuruyabilir. Onu ancak peygamber soyundan gelen kişi öldürebilir.

Örümcek, çok kutsal mahlûktur. Onu şunun için de öldürme: Konacak yer ararken bulunan yer iyi yer ise örümcek oraya ağ örür. Kötü yer olursa ağ örmez.

Ğ

Güneş batarken uyumak iyi değildir. Yelqüz²⁴ yürürmüş. O, türlü türlü kılıklara girebilirmiş. Genç yiğit ve güzel kız olup gelebilir. O şuradan tanınabilir: Sırtı deliktir. Onu görürsen dokunma, zarar verme.

D

İkinci ile akşam arasında (güneşin batacağı zaman) yontulan parça kopmaz. Onun için de “İkinci ile akşam arasında dikiş dikme.” derler. Göze zarar verir.

3.7.139. Ses, Tırnak ve Diş(Ses Ménen Tırnaq Hem Téş)

A

Tararken kopan saç ile kırılan tırnağı dilediğin yere atamazsın. Yakmak gerekir. Yakmazsan şeytan alır. Ondan sonra kişi hastalanır. Şeytan, tırnağı yiyeceklere atarsa kişinin karnı şişer. O siroz olur.

B

Tırnağı şeytan alıp gitmesin diye bir yere kesersin ve toplayıp bismillah deyip döşemenin altına atarsın.

V

Tırnağı geceleyin kesmek iyi değildir. Geceleyin insanın yarı canı tırnak ucuna gelir. Tırnak ile birlikte onun da kesilme ihtimali var.

G

Saç tararken çıkan saçı toplamalı.

Ġ

Bismillahirrahmanirrahim!

Bu dünyada kül ol,

Diğer dünyada gül ol,

Cevap günü gül ole!

²⁴ Yelqüz= Güneş batarken ortaya çıktığına inanılan insan görünümündeki sırtı delik varlık.

Saçı sobada yakarken böyle derler. Diğer dünyada saçların sayısı kadar soru sorarlar ve onlardan cevap alırlarmış.

D

Tırnak keserken:

Bismillahirrahmanirrahim,

Hepsine hamur tırnak

Bana demir tırnak!

diye söylemek gerekir.

Z

Diş düştüğünde:

Dağıtana hamur diş

Çocuğuma demir diş!

Ya hazret, Şeyahmet

Hızır İlyas, ver kuvvet!

3.8 Dualar ve Beddualar(Algıştar Hem Qargıştar)

3.8.140. Avcı ve Balıkçıya(Awsı Ménen Balıqsığa)

A

Silahın çevik olsun,

Köpeğin alıcı olsun!

B

İsabet etsin okun,

Bayram etsin evin

V

Tanrı sana derman versin

Dağ sahibi ferman versin.

G

Okun değsin geyiğe,

Kuşun uçsun yükseğe.

Ğ

Yayın gergin olsun,

Okun oklu olsun!

D

Kutlu olsun oltan

Balık tutulsun büyükten!

Z

Parlasın kepçen

Çatırdasın kepçen

3.8.141. Arıcıya(Qurtsuğa)

A

Oğulun kutlu olsun!

Göç ardından göç konsun!

B

Kötü olmasın arın sütlü kırsağın

Tatlı balın akıp dursun kovan deliğinden!

3.8.142. Malcıya(Malsığa)

A

Malın üretken olsun!

B

Sığırın sütlü olsun

V

Keçinin yünlü olsun!

G

Güttüğün malın, dökülen terin helal kazanç getirsin!

Ġ

İyi olsun düşüncelerin

Döllü olsun koyunların.

3.8.143. Hasatçıya(Uñış Yıyıwsıǵa)

A

Patates, sebze ve diğer ürünleri toplarken gelen kişi:

– Rızkına bereket! diye söyler. Ona karşılık:

– Ağzına bal ve yağ! Sana göz hakkı! derler ve eteğine biraz patates veya sebze koyup gönderirler.

B

Yere gerek bel küreği

Kürek gömüp gidiniz!

Kuruyup kalmasın,

Rızasını alıp gidiniz!

V

Kürek, kürek,

Göz hakkı vermezsen, gitmem!

Yumurtalığın üstüne çıksın,

Göz hakkını esirgeme!

3.8.144. Kasaplık Hayvan Kesenlere(Huǵım Huyıwsılarga)

– Hayvan semiz olsun,

Eti tatlı olsun,

Yüzün parlak olsun!

– Birlikte olsun!

– Duan kabul olsun!

Esen-sağ rızk versin!

3.8.145. İşe Başlayana(İş Başlap Turuwsığa)

A

Allah yardım etsin!

İşin iyi olsun!

B

Benden kuvvet, senden güç!

V

Kolay gelsin!

G

İşin kolay olsun,

Hafif elden,

Hafif ayaktan,

İki kör görmesin,

İkindiye gitmesin,

Görürse görsün nazarsız,

Eyeri gümüşlüsü,

Kolay bitsin,

Düzgün bitsin,

Yemeğin taşsın,

Kulak versin,

Hayırlı olsun!

3.8.146. Temel Atana(Nigéz Qorowsığa)

A

Temel atarken temelin dört tarafına dört para koyarlar, sahibine dilek dilerler:

Dünyan kutlu olsun,

İçinde huzur olsun.

Sağlık, mutluluk olsun,

Tanrı hayırlı etsin!

B

Temelin kutlu olsun,

Kurumayacak nesiller konsun!

Neslin iyi olsun ve onsun,

Nesil üstüne nesil yaşasın! Bereketi ile!

Amin!

V

Kayıt tahtası yapılırken onun başına gümüş para koyarlar. Sonra şöyle deyip dilekler dilerler:

Temeliniz sağlam olsun,

Çoluk çocuğun çok olsun,

Malınız bereketli olsun!

Kıvançlı mutlu

Ömür geçirmeyi nasip etsin!

3.8.147. Ev Kutlarken (Öy Qotlağanda)

A

Kulu olsun eviniz,
 Ballı olsun arınız,
 Bitmez olsun balınız,
 Üreyip dursun malınız
 Güvenli hayat sürünüz,
 Bereketli hayat sürünüz
 Sağ salim olunuz
 Çoluk çocuk hepiniz!

B

Hayırlı olsun,
 Sağlam ömür sürünüz!
 Allah size çoğalmayı nasip etsin!

V

Eve ilk önce ekmek ve tuz girerse:

Bismillahirrahmanirrahim

Mutlu olsun,

İçi dolu yemek su olsun,

Çoluk çocuk sesiyle aydınlansın!

denir.

3.8.148. Düğünde Ortaya Gelen Genç Çiftleri Kutlarken (Başqa Sıqqan Yeşterzé Qutlağanda)

A

Beraber yaşayınız, beraber yaşlanınız!

Aranızdan yel de geçmesin

Düşman yansın, tütsün!

Çok kıvanç görünüz!
 Güzel olsun başköşeniz,
 Tatlı olsun sözünüz,
 Güzel olsun yüzünüz!
 Cömert olsun eliniz,
 On tane olsun oğlunuz!
 Kızı olmayan ev boş kazan,
 Kızınız olsun bol
 Saç, sakallar ağartıp,
 Biriniz olsun el ağası,
 İkinciniz el anası!

B

“Gününü görsün, külünde ağnasın!” Böyle dilek vardır. “Güzel, kendilerine bir başka bacadan duman çıkarsınlar. Kendileri nasıl diler, öyle yaşasınlar haydi!” denilir o zaman.

3.8.149. Yardım Edene(Yarzam İtéwsége)

A

Elin ayağın dert görmesin!

B

Elinden mutlu ol!

V

Elinden zengin ol!

G

Dilinden mutlu ol!

Ğ

Dünya durdukça dur (yaşa)!

D

Bir kişi başka birinden bir iyilik görürse ona şöyle der:

– Rahmet!

– Yaşayınız rahat!

3.8.150. Bir İşi İlk Kez Yapana(Bérey Ířté Bérénsé Bulp Başlawısıǵa)**A**

Elin hızlı olsun!

B

Ayaǵın hızlı olsun!

3.8.151. Müjdeleyene(Höyönsölewge)**A**

– Müjde! Müjde!

Müjdeme ne verirsin?

– Aǵzına bal ve yaǵ

B

– Müjde! Müjde!

Müjdeme ne verirsin?

– Dilinden öpeyim!

V

– Müjde! Müjde!

– Müjdene saǵ kulaǵın kendisi!

(müjdesi kulaǵı!)

G

– Müjde! Müjde!!

Müjdeden oynaması!

– Müjdene bir semaver çay!

(müjdene yağlık veya kuzu veya keçi vb.)

3.8.152. Mecliste Oturanlara(Mejléste Ultırıwsılargá)

A

Meclisler görkemli olsun!

Eyvallah, sen de ortasında ol!

Çorbasına yetişen ortasına yetişir!

3.8.153. Konuk Ağırlayana(Qunaq Hıylawsıǵa)

A

Mallarına kut gelsin,

Aç gelmesin, tok gelsin,

Arın uçsun kovan deliğinden,

Tayın doğsun kısıraktan

Tayın atın tok olsun,

Tavuğunuz çok olsun!

Size sağlık,

Bana yağlık.

B

Teşekkürler! Çok iyi ağırladınız,

Aynen öyle itibar görünüz.

V

Teşekkürler aydınlık yüzünüze,

Rahmet güzel sözünüze!

G

Eviniz parlak,
Sözünüz tatlı,
Kendiniz güzel!

Ğ

Ev sahibi:

– Önce selam,

Sonra taam

Sonradan kelam!

Misafir:

– Rahmet yağsın şimdi size,

Sizinle oturan bize

Bir Allah’ın rahmetinde

Otursak şimdi birlikte.

Bu dileğe “dert” duası derler. Onu toplulukta meclis yerinde söylerler.

D

Bazı evlerde meclisler var,

Melekler “Amin!” derler.

Duaya el açıldığında,

Onlar bize “Amin” derler,

“Amin” diyelim bizler de

Dilek dua kabul olsun,

Meleklerin “Amin!” dediği

Saatlere denk gelsin!

Z

Çok rızık, çok devlet versin.

Düşünülmeyen, beklenmeyen yerden

Gaip hazinelerden rızıkları versin.

Her iki kula da geleceğine güvenle bakmak nasip olsun!

3.8.154. Yeni Kıyafet Giyene(Yaňı Kéyém Kéyéwsége)

A

Ömrün uzun olsun,

Gömleğin üstüne yakışsın,

Meleklerin: “Amin!”

Dediği zamana denk gelsin!

B

– Giyimin kutlu olsun,

Sıcak teninde eskisin!

– Sana da olsun!

V

– Kıyafetin çürük olsun,

Ömrün uzun olsun!

– Teşekkürler, sana da öyle olsun

G

Gömleğin eskisin,

Boyun uzasın!

Ğ

– Gömleğin kutlu olsun,

Boyun büyüsün,

Kendin gelin koynuna!

– Söyleyenin dediği gerçekleşsin!

D

Kutlu olsun,

Esen giyip,

Sağ eskit!

Z

Kendin seki başına,

Gömleğin çöplük başına

Kendin güvey koynuna

Gömleğin yeni başına!

E

İpi çürük olsun,

Ömrün uzun olsun!

E

Kendi büyüsün,

Gömleği eskisin,

Yenileri nasip olsun!

3.8.156. Sefere Çıkana(Sefer Sığırsığa)

A

Sefere çıkmadan önce çıkacak olan kişinin belinin etrafından ekmeği üç kez döndürür ve şöyle derler:

Hızır İlyas, Sevgili hoca yardımcın olsun,

Hızır İlyas olsun kutsal yoldaşın.

Yolun iyi olsun,

On iki organın sağ olsun.

Ya Hennan, ya Mennan,
 Ey Tanrım, kendini koru,
 Düşmanın gözünü kapa.
 Ağzın bağla, dilini şişir.

B

Hayırlı saat hayırlı yol,
 Yıldızların parlak olsun!
 Gönlüne mutluluk dolsun!

V

Ay yürü, ama yürü!
 Kendiniz emin!

G

Ak yol, uzun ömür!

Ğ

Hafif gidip ağır (hünerini iyileştirip) dön!
 Esen gidip sağ dön!
 Sağlıkla görüşmek nasip olsun

D

– Hayırlı saat hayırlı yol!
 – Hayırlı sözüne rahmet!

Ž

– Seferin iyi olsun!
 – Esen gidip esen dön!
 – Esen kalın dostlar,
 İlde durup kalanlar!

É

Hayırlı yola, hayırlı sefere

Duçar etsin Allah Teâla!

Yü

Hızır İlyas olsun yoldaşın

Ben düşmana bedel bir başıma!

J

– Telaşsız, kötülüksüz yürüyüp dön!

– Duana benden rahmet,

Yaşayın ülkede rahat!

Z

Gönderdiğim emanet,

Geri gönder sağ selamet!

İ

Bismillahirrahmanirrahim...

Allah olsun arkadaşım,

Hızır peygamber olsun yoldaşım!

Allaha Teala'm sen koru,

Düşmanların gözünü kapla,

Bela kazalardan koru!

Dileğimi geri çevirme!

Hayırlı saat, hayırlı yol,

Yıldızlarım, parlak ol!

Gönüllerim, şen ol!

Y

Euzubillahiminişeytanirracim,

Rabbim baş (olsun!),

Muhammed yoldaş (olsun!)

Sözün Mihriban (olsun!)

Dilin taş (olsun!)

Bu dileği ulu kişilerin yanına giderken söylerler.

3.8.156. İki Dünyada Rahatını Dileme(İké Dunya Rexetén Télew)

Ahirette iman versin,

Dünyalıkta dünya zenginliği!

Cennete nurunu versin,

Cevap gününde dil anahtarı versin!

3.8.157. Askere, Savaşa Gidene(Ermége, Yawğa Kitkende)

A

Askere gideni yolcu ederken şöyle deyip dilek dilersin:

Hayırlı sefer, hayırlı niyet olsun,

Hızır İlyas yoldaş olsun,

Eyüp peygamber sabırlık versin,

Sabırlık versin ve ömür versin.

Eceline sabırlık versin.

Cebrail meleğin kanadı altında yürümeyi nasip etsin.

Dil dışten saklansın!

Haksız beladan saklasın!

Yalandan uzak tutsun!

Rabbim, Tanrım!

Bir sana emanet.

Kazalardan koru!

Amin!

B

Gönderdim emanet,

Döndür sağ selamet!

3.8.158. Ahiret Dileği(Exiret Télegé)

Kişi eline baktırmassın,

Bakıma muhtaç olmadan ölmeyi nasip etsin,

Kolay ölüm versin!

3.8.159. Tükürürken(Tökörökke Sesegende)

“Gelecek rızka, bitmeyen rızka!” derler.

3.8.160. Kazalardan Kurtulmayı Dileme(Kilehé Qazanan Qotolowzı Télew)

Küçük kaza görüldüğünde (bir nesne elden kayarak düşüp kırılrsa, araba bozulursa, küçük mala kaza gelirse vb.) “Gelecek kaza bununla bitsin!” diye söylerler.

3.8.161. Suya Girme(Hıw Töşöw)

Suya girmeden hemen önce suya taş atarlar. Taş atıldığında:

Kara yılan kaç, kaç!

Kara yılan kaç, kaç!

diye söylemek gerekir.

3.8.162. Uyku Öncesinde (Yoqo Aldınan)

A

Yattım ya Allah,

Kalktım, inşallah,
 Tatlı uyku ver Allah,
 İyi düşler ver Allah!
 Yattığımda kalkamazsam,
 İmanımı ver Allah.

B

Yattım ya Allah, inşallah,
 O yattığım yerden kalkamazsam,
 Baki iman ver Allah,
 Tatlı uyku ver, iyi düş ver.

W

Bismillahirrahmanirrahim,
 Yastığım kerpiç
 Yatağım yer,
 Dinim İslam,
 İmanım Kur'an
 Kureyş yılanına²⁵
 Benden selam!

3.8.163. Kıyafeti Tersten Giyme(Kéyémdéñ Tiskeréhén Kéygende)

Kıyafetin ters tarafını giydiğinde onu çıkarıp:

– Mal çoğalsın, mal iyi olsun, mal iyi olsun! diye üç kez tekrar edip çıkarıp, temizleyip, düzeltip giymek gerekir.

3.8.164. Beddualar(Qargıştar)

²⁵ Qureyş Yılanı= Ölüler dünyasında yaşadığına inanılan yılan.

A

Eri ölsün!

Eri ölsün!

Baba kazdan geri kalmış

Ana kazcık gibi ötsün!

B

Kahrolsun!

W

Yer doyursun!

G

Ayı (kurt) yıksın (aşsın)!

Ğ

Yer yutsun

D

Yıldırımlara gelesice

Ž

Elin kurusun

É

Boynun kopsun!

É

Eli ayağı tutmayasica!

J

Erkek rahatı görme!

Z

Saq ile Suq gibi olunuz!

İ

Biriniz Bitirga, biriniz Verhuralga²⁶!

Y

Kötü niyetli, kötü huylu, kişi arasına sığamaz, lazım olduğu zaman yok olan kadınlara yok olacağı zaman “Kül gibi yok ol!” derler. Öyle kişi bir yere sığamaz. Bir yerde yurt tutamaz veya bir erkekten ikincisine, ondan üçüncüsüne varır.

3.8.165. Bedduaya Karşı Beddua(Qarğışqa Qarşı Qarğış)**A**

Bedduan kara başına!

B

Sıcak ağzından çıkıp, sıcak koynuna girsin!

W

Kişiye kazdığın çukura kendin düş!

G

Ağzından yel alsın!

Ğ

Dilinde çıban çıksın

D

Dilin kurusun

Ž

Çeken dilinden bulur,

Sen de dilinden bul!

É

Bedduanın ağzına karga yuvalansın!

²⁶ Bitirga, Verhuralga= Başkurdistan’da bulunan iki dağ.

Otuz iki çocuğun olsun!

Otuz ikisi otuz iki taraftan

Karga gibi ötsün!

Birisi: “Pişireyim!” desin,

Birisi: “Şaşıyım!” desin,

Birisi: “İşeyim!” desin,

Birisi: “Giyeyim!” desin,

Birisi: “S...im!” desin,

Birisi: “Çıkayım!” desin,

Birisi: “İçeyim!” desin,

Birisi: “Sıçayım!” desin.

BÖLÜM IV: SONUÇ

Başkurtça Hurafeler ve Eski İnanişlar (Transkripsiyonlu Metin-Aktarı-Dizin) adlı çalışmada Başkurtlar arasında yaygınlık gösteren ve günlük hayatın içerisinde çok geniş bir yer tutan hurafeler ve ritüeller incelenmiştir. Bu hurafeler Sihirli Zatlara İnanma, Emler, Sihirlemeler, Hayvanları Emleme, Tabiat Devaları, Dilekler, Tecrübeler, İnanişlar ve Yorumlar, Tabiata, Gök Cisimlerine Bağlı Yorumlar, Dilekler, Dualar ve Beddualar olmak üzere sekiz ana başlık etrafında toplanmıştır. Bu sekiz ana başlığı detaylandıran yüz altmış beş alt başlık bulunmaktadır.

Sihirli Zatlara İnanma bölümünde var olduğuna inanılan efsanevi varlıklar işlenmiştir. Bu varlıkların bazıları insanlara yardım ederken bazıları insanlara kötülük getirmektedir. Kötü varlıkların işlendiği bölümlerde bu varlıklardan korunma yöntemleri de anlatılmıştır. Periler, cinler gibi Türkiye Türkleri arasında da son derece yaygın olarak inanılan insanüstü varlıklardan çok sık söz edilmiştir. Örneğin Anadolu coğrafyasında her hazinenin bir varlık, özellikler cinler, tarafından korunduğu düşüncesinin Başkurtlar arasında da son derece yaygın olduğu bu bölümden anlaşılmaktadır.

Emler bölümünde Başkurt halkı arasında kullanılan geleneksel tedavi yöntemleri anlatılmaktadır. Çeşitli hastalıkların tedavilerinin anlatıldığı bu bölümde hamaq adı verilen tılsımlı sözler çok fazla bulunmaktadır. Hamaqlar genellikle bir ezgiyle söylenen şiir biçimindeki sözlerden oluşur. Nazardan korunma yöntemleri, kurşun dökme geleneği bu bölümde geçen ve Türkiye Türkleri ile Başkurtlar arasında ortak olan geleneksel tedavi yöntemleridir.

Sihirlemeler bölümünde çeşitli doğa varlıklarından ve hastalıklardan korunmak için yapılan büyüler, sihirler anlatılmaktadır. Özellikle yılandan korunmak için at malzemeleri kullanılarak yapılan tılsımlar Anadolu coğrafyasındaki halk inanişlarına benzerdir.

Hayvanları Emleme bölümünde evcil hayvanları hastalıklardan korumak için uygulanan geleneksel tedavi yöntemleri anlatılmaktadır. Hayvanları nazardan korumak için onların çeşitli yerlerine çaput bağlama, yeni doğmuş hayvanın sütünü alırken içine küçük bir parça kömür atma gibi hurafeler Hem Başkurtlar hem de Türkiye Türkleri arasındaki ortak olan inanişlardır.

Tabiat Devaları bölümünde çeşitli bitkiler ve onların iyi geldiği hastalıklar anlatılmıştır. Başkurtların bir kısmı halen göçebe bir hayat sürdüğü için bitkiler onlar için son derece önemlidir. Bitkilerin tedavi yöntemi ve ilaç olarak kullanılma biçimi Türkiye Türklerindeki benzerdir.

Dilekler, Tecrübeler, İnanişlar ve Yorumlar adlı bölümde Başkurt halkının uzun yıllar sonunda elde ettiği tecrübeler anlatılmıştır. Bu bölümde dilek olarak adlandırılan kısım Anadolu coğrafyasında yağmurun uzun süre yağmadığı dönemde yapılan yağmur duasına çok benzemektedir. Ayrıca Türk kültüründe önemli bir yeri olan ve yağmur yağdırma yeteneğine sahip olduğuna inanılan Yada Taşı bu bölümde tanıtılmıştır.

Tabiata, Gök Cisimlerine Bağlı Yorumlar, Dilekler, bölümünde çeşitli gök cisimlerinin hareketleri, durumları ve tabiat varlıklarının durumları yorumlanmıştır. Ayrıca bu bölümde insan hareketleri ve rüya yorumlarına da yer verilmiştir. Rüyalara yapılan yorumların Türkiye coğrafyasındaki yorumlarla benzerliği dikkat çekmektedir.

Dualar ve Beddualar adlı son bölümde Başkurt halkları arasında kullanılan hayır dualar ve beddualara yer verilmiştir.

Tüm bölümler bütün olarak ele alındığı zaman Türkiye Türklerinin arasında yaygın olan hurafeler ile Başkurt Türklerinin arasında yaygın olan hurafeler arasında birçok yönden benzerlikler bulunmaktadır. Bu benzerlikler her iki halkın da doğayı ve evreni yorumlamaları arasındaki benzerlikleri göstermektedir. Başkurtlar ile Türkiye Türkleri arasındaki coğrafi uzaklığa ve çeşitli siyasi etkilere rağmen ortak olan kültürel unsurlar son derece önemlidir.

Başkurtların dili ve tarihi ile ilgili eserler bulunmasına rağmen Başkurt halk inanışları alanında Türkiye Türkçesiyle yazılmış çok fazla eser bulunmamaktadır. Başkurtlar çok zengin ve derinlemesine incelenmesi gereken bir halk kültürüne sahiptirler. Türkiye Türklerinin, Başkurtların halk kültürü ile ilgili bilgiler edinmesi aradaki bağları güçlendirecektir. Halk inanışlarındaki farklar ve benzerlikler incelenerek aradaki coğrafi değişikliklerin kültürel değişime olan etkisi incelenebilecektir.

Çalışmamız sonucunda ortaya çıkan veriler ortaöğretim kurumlarında okutulan Türk Dili ve Edebiyatı derslerinde de faydalı olacaktır. Ortaöğretim 10. Sınıf ders kitabının 4. ünitesi Destan/Efsane ünitesidir. Bu ünite; *“Efsane ve destanların, ait oldukları toplumun millî kimliğiyle olan bağını anlar.”*, *“Efsanelerin tarihî, kültürel ve*

toplumsal açıdan önemini fark eder.”, ”Efsanelerin Türk kültürüne katkılarını açıklar.” kazanımları bulunmaktadır. Bu kazanımlar çerçevesinde Türkiye Türkleri arasında yaygın olan efsaneler ve hurafeler işlenmektedir. Türkiye Türkleri arasında anlatılan hurafeler işlenirken bu hurafelere benzeyen Başkurt hurafeleri derslere eklenebilir. Başkurtlar arasında yaygın olan hurafeler ile Türkiye Türklerinin kültüründe yer alan hurafeler kıyaslanıp öğrencilerin Türk kültürüne daha kapsamlı ve bütüncül bir bakış açısıyla bakmaları sağlanabilir.

10. sınıf Türk Dili ve Edebiyatı dersinin 3. ünitesi Şiir ünitesidir. Bu ünite halk şiiri konusu da işlenmektedir. Ünite *“Şiirde millî, manevi ve evrensel değerler ile sosyal, siyasi, tarihî ve mitolojik öğeleri belirler.”* kazanımı yer almaktadır. Bu kazanım kapsamında çeşitli tekerlemeler, maniler ağıtlar, koşmalar işlenmekte ve bu şiirlerdeki millî değerlerin belirlenmesi istenmektedir. Özellikle tekerlemeler ve diğer halk şiirleri işlenirken bu çalışmada incelenen Başkurtlara ait tekerlemeler, şiirler, efsaneler kullanılabilir. Hem Türkiye Türkleri hem de Başkurt Türklerinin halk şiirleri karşılaştırılarak aralarındaki ortaklıkları incelemek öğrenciler açısından son derece faydalı olabilir.

Ortaöğretim Türk Dili ve Edebiyatı dersinin tüm sınıf seviyelerindeki ilk ünitesinde “Türk Dilinin Tarihi Gelişimi” konusu yer almaktadır. Bu konu işlenirken tarihi lehçeler ile ilgili metinler kitaplarda yer almakta fakat çağdaş lehçelerle ilgili herhangi bir metin bulunmamaktadır. Bu durum konunun bütün olarak kavranmasını engellemektedir. Bu konu işlenirken çalışmamızda incelenen metinler çağdaş lehçe örneği olarak sınıfta öğrencilerle birlikte incelenebilir. Bu sayede öğrenciler Türkiye Türkçesi ile Çağdaş bir Türk lehçesi olan Başkurt Türkçesini karşılaştırma imkânı bulabilir.

Türk Dili ve Edebiyatı dersinin tüm ünitelerinde dilbilgisi konuları işlenmektedir. Türkiye Türkçesi dilbilgisi kuralları işlenirken Başkurt Türkçesi dilbilgisi kurallarıyla karşılaştırılarak anlatılırsa hem konu öğrencilerin ilgisini daha çok çekecek hem de konuyu daha kalıcı öğrenmeleri sağlanacaktır.

Türkiye’de ve Türk dünyasında halk inançları oldukça yaygın ve etkilidir. Bu inançların bir kısmı eski Türk inançlarından, bir kısmı da Türklerin karşılaştığı başka toplumlardan gelmiştir. Bu bakımdan halk inançları, bir tarihî köke, derinliğe sahiptir ve

her açıdan anlamlıdır, değerlidir. Türk halk inançları ve hurafeleri hem Türkiye'deki farklı grupları hem de Türk dünyasını bir arada tutan önemli unsurlardandır. Bu inançlara önem vermek, hem Türkiye'de hem de Türk dünyasında Türk merkezli düşünmeye, dünyayı bu şekilde algılamaya katkı sağlayacaktır.

BÖLÜM IV: DİZİN

1941	a.+tarzı 3010
1. 2309, 2313	a.+tı 146, 146, 3348
1961	a.+tın 148, 2544, 2545
1. 2214	ağay: Ağabey, sevgili ağabey.
1966	a. 2129, 2135, 2242, 2244, 2283
1. 2019	ağım: Akım.
1967	a.+ına 871
1. 2019	ağış: Akış.
abruylı: Saygın.	a.+ına 140, 889
a. 1879	ağıw: Zehir.
afet: Felaket, afet.	a.+ıñdı 1537
a. 227, 2304	ağıwlı: Zehirli.
a.+ter 2410, 2419	a. 1731
ağa: Ağa, eş, koca.	ağız-: Akıtmak.
a.+hı 3571	a.-alar 274
ağart-: Ağartmak, beyazlatmak.	a.-ayım 1498
a.-ıp 3570	ağza: Organ.
ağas: Ağaç.	a.+larınıñ 3119
a. 91, 144, 145, 146, 440, 892, 1754, 2180, 2988	axırı: Daha sonra.
a.+ı 127	a. 1014
a.+ımı 1353	ajdaha: Çok başlı yılan.
a.+ın 71, 1493, 2936	a. 2, 5, 6, 7, 16, 21, 22, 900, 900
a.+qa 1637, 2200, 2541, 2542	a.+ğa 3
	a.+nıñ 13, 14, 20

ajdaha+yılan: Ejderha yılan.

a.+ının 4

al: Ön, önce, ilk.

a. 646, 2059

a.+da 1458, 2012, 2306, 2530, 2537, 2537, 2538

a.+dan 32, 227, 647, 1459, 1459, 2921

a.+dı 78, 657, 659

a.+dına 124, 747, 1805, 2669, 3765

a.+dınan 180, 228, 231, 691, 1214, 1925, 2313, 2712, 3166, 3800, 3804

a.+dında 3110

a.+dına 2320, 2516

a.+ğa 1064, 1065, 1303, 2251, 2860, 2873

a.+ğı 657

al-: Almak.

a.-a 7, 8, 13, 21, 28, 35, 52, 59, 79, 154, 225, 366, 482, 483, 749, 920, 1259, 1259, 1638, 1802, 2001, 2680, 2723, 3153, 3197, 3386, 3390, 3391, 3399

a.-a+al-: Alabilmek. 154, 1698

a.-ahın 678, 498, 803, 815, 815, 914, 1048, 2515, 2846, 2883, 3176, 3180, 3215, 3217, 3304, 3314, 3336

a.-alar 273, 701, 792, 846, 1017, 1149, 1151, 1226, 1254, 1463, 1698, 1730, 1817, 3415

a.-am 2661

a.-dım 2845

a.-dıq 2219

a.-ğan 1652, 2611, 2613, 3358

a.-ğanda 1920

a.-ğandar 1780, 2231

a.-ğas 700, 917

a.-hañ 2911, 3091

a.-hın 670, 671, 3868

a.-ına 882

a.-ıp 43, 56, 120, 135, 264, 278, 279, 280, 281, 282, 283, 285, 440, 476, 483, 489, 491, 697, 728, 744, 775, 863, 864, 875, 893, 914, 959, 1042, 1076, 1094, 1172, 1173, 1191, 1214, 1233, 1233, 1234, 1268, 1319, 1493, 1525, 1657, 1721, 1770, 1830, 1882, 1919, 1926, 1991, 2017, 2216, 2223, 2231, 2393, 2604, 2676, 2680, 2962, 3092, 3161, 3227, 3370, 3402, 3402

a.-ıp+bar-: Getirmek. 8, 1163, 1194

- a.-ıp+hal-:** Serbest bırakmak.
789
- a.-ıp+kit-:** Götürmek. 13
- a.-ır** 2885
- a.-ırğa** 222, 1651, 1652, 1931,
2534
- a.-ırhıñ** 757, 3275
- a.-ırmın** 532, 2092, 2096
- a.-mağan** 8, 676, 2723, 2914,
3124
- a.-mağas** 2612
- a.-maha** 1698
- a.-maham** 3810
- a.-mahañ** 2084, 2086, 2947,
2960
- a.-mahın** 1839
- a.-maş** 1753
- a.-may** 70, 240, 253, 486, 725,
745, 899, 1199, 1308, 1644, 1706, 1835,
1838, 1851, 1858, 1862, 2605, 3183,
3384
- a.-mayhıñ** 1921
- ala:** Alaca.
a. 581, 601, 1547, 1553, 1666,
2559
- alasıq:** Üzeri dal ve hasırla örtülmüş
kulübe, çardak, alaçık.
- a.+tarzı** 2394
- albastı:** Hurafeye göre parlak sarı saçlı,
uzun sarkık memeli kadın kılığındaki
cadı.
a. 129, 130, 131, 134
a.+nı 135
- alda-:** Aldatmak.
a.-y+al-: Aldatabilmek 70
- aldaş-:** Aldatmak.
a.-mağız 3331
a.-qandıñ 3331
- aldır-:** Aldırmak.
a.-a 1644
a.-ıp 1298
- algır:** Alıcı, avcı.
a. 3433
- algış:** Güzel dua, alkış.
a.+tar 3429
- alın-:** Alma işi yapılmak.
a.-ğan 1162
- alıs:** Uzak.
a. 2211
a.+qa 1191, 3042
- alısayt-:** Uzaklaştırmak.
a.-ahıñ 391
- alıw:** Alma işi.

- a.** 1758, 2713, 2866, 3259, 3320
- a.+ın** 846
- alırsı:** Alacaklı.
- a.+nın** 3380
- alla:** Allah, tanrı.
- a.** 1123, 1125, 1127, 1135, 2119, 2379, 3496, 3750, 3806, 3808, 3809, 3811, 3813, 3815
- a.+ğa** 2625, 2626
- a.+m** 1128, 1136, 1364, 1364, 2494
- a.+nın** 3648
- Allah+teğele:** Allah Teala.
- a.+néñ** 7
- Allahı+teğele:** Allah Teala.
- a.+m** 2445
- alma:** Elma.
- a.** 2833
- almaştır-:** Değiştirmek.
- a.-a** 40
- alqa:** Küpe.
- a.** 2895, 3345
- altı:** Altı.
- a.** 376, 403, 803, 824, 827, 834, 837, 850, 853, 1398, 1406, 1413, 1415, 1518, 2599, 2599, 3004
- a.+larza** 2220
- a.+nan** 1415
- altın:** Altın.
- a.** 231, 1575, 1579, 2366, 2367, 2940
- altmış:** Altmış.
- a.** 1518, 1547, 1554, 1583, 1604, 2747
- aman:** Selamet, esenlik.
- a.** 2352, 2372, 3719
- amanat:** Emanet.
- a.** 3746, 3788
- amin:** Amin
- a.** 555, 3527, 3653, 3655, 3656, 3658, 3669, 3786
- ana:** İşte, anne.
- a.** 101, 225, 491, 536, 900, 1321, 1350, 1594, 1994, 2470, 2615
- a.+hı** 497, 499, 1300, 1301
- anawı:** Şu.
- a.** 995
- andız:** Bir ardıç türü, andız.
- a.** 1727, 1727, 1919, 1920, 1923, 1926, 1946
- a.+zı** 1920, 1926, 1927
- andızlı:** Andız bitkisi olan, andızlı.

- a.** 1728
- anhat:** Kolay.
- a.** 3793
- añdı-:** Beklemek.
- a.-p+tor-:** Bekleyip durmak. 135
- añla-:** Anlamak.
- a.-hañ** 2576
- añlat-:** Anlatmak.
- a.-a** 3158
- añlatıw:** Anlatma işi.
- a.** 2754
- anlatma:** Anlam.
- a.+hı** 3227
- apaq:** Bembeyaz, apak.
- a.** 712, 2669
- apay:** Ablacık, sevgili abla.
- a.** 63, 172, 2122, 2126, 2128, 2134, 2137, 2241, 2243, 2278, 2281, 2286, 2289, 2289
- aptıralan-:** Tereddüt etmek.
- a.-ıp** 488
- aq:** Beyaz, ak
- a.** 223, 258, 273, 314, 327, 481, 481, 483, 490, 494, 763, 1225, 1327, 1391, 1392, 1473, 1489, 1495, 1570, 1600, 1653, 1659, 1742, 1742, 1915, 1946, 2001, 2230, 2236, 2473, 2590, 2595, 2670, 2831, 2832, 2907, 2941, 2949, 3016, 3125, 3164, 3722
- aq+sepsék:** Beyaz kuyruksallayan kuşu.
- a.** 2615, 2616
- aq-:** Akmak.
- a.-hın** 2079
- a.-ın(ağın)** 313, 326, 353, 527, 690, 1270, 1472, 1569, 1599, 2842
- a.-ıp(ağıp)** 313, 326, 352, 643, 1599, 2180, 3458
- a.-ırğa(ağırğa)** 1158
- a.-qanın** 2871
- aqbaş+ülen:** Civanperçemi bitkisi.
- a.+én** 1975
- aqbuzat:** Ak donlu at.
- a.** 258, 259
- aqbuzatlı:** Ak donlu atın sahibi.
- a.** 223
- aqhıl:** Akça, akçıl.
- a.** 1734
- aqhırğa:** Yılanyastığı bitkisi.
- a.** 1930, 1964
- aqılan:** Orman, ağaçlık arasındaki alan.
- a.+darza** 119
- aqqoş:** Kuğu.

- a.** 2595, 2830, 3017
- a.+to** 244
- aqsa:** Akçe, madeni para.
- a.** 121, 1275, 2850, 2854, 2872, 2904, 3103, 3380
- a.+lar** 2940
- a.+nı** 1260, 3380
- aqşam:** Akşam.
- a.** 65, 66, 3394, 3395
- ar:** Pis.
- a.** 1552
- ara:** İki şeyi birbirinden ayıran uzaklık, mesafe.
- a.** +ğızan 3560
- a.+hına** 1194, 1255, 3857
- a.+hınan** 682, 1545, 3024, 3171
- a.+hında** 75, 285, 2722, 2828, 2867, 3220, 3394, 3395
- a.+la** 1467
- a. +nan** 2317
- a.+ña** 3321
- aran:** Ağıl, kötez.
- a.+da** 2125
- araqı:** Rakı.
- a.** 2917
- arawıq:** İki şeyi birbirinden ayıran uzaklık, mesafe.
- a.+tı** 250
- arba:** Araba.
- a.** 266, 2691, 3797
- arba-:** Sihirlemek, büyülemek.
- a.-ğanda** 1536
- a.-y** 1525
- a.-yhiñ** 1433
- arban+torban:** Kıvrım kıvrım.
- a.** 1501
- arbaw:** Büyü, sihir.
- a.** 1424, 1461, 1462, 1540
- a.+ına** 68
- a.+ıra** 1573
- a.+zar** 1423
- arbawısı:** Büyücü, sihirci.
- a.** 1524
- arbaz:** Ahır.
- a.** 192, 195
- arı:** İleri.
- a.** 639, 1515, 2255
- arın-:** Arınmak.
- a.-a** 1140
- arış:** Arpa.

- a.+tan** 2112
- arışpar:** Yer ismi.
- a.+za** 1636
- armiya:** Ordu.
- a.+la** 2899
- arpa:** Göz kapağının kenarında çıkan küçük cıban, arpacık.
- a.** 370, 372, 374, 375, 377, 378, 379, 381, 391, 393, 395, 396, 400, 408, 410, 412, 414, 416, 420, 428, 431, 433, 438, 440, 442, 455, 464
- a.+ğa** 372, 396, 440
- a.+nı** 427
- arqa:** Arka.
- a.** 3018
- a.+hı** 3391
- a.+hına** 1830
- arqan:** Halat.
- a.** 58, 2876
- arqanlaw:** Bağlama işi.
- a.** 2199
- arqırı:** Aykırı.
- a.** 1198, 1752, 1752, 2309
- art:** Geri, arka, art.
- a.+ı** 78, 653, 657, 659, 953, 1201, 3092
- a.+ın** 3025
- a.+ına** 8, 194, 873
- a.+ınan** 132, 893, 3339, 3455
- a.+ıñ** 3594
- a.+ıña** 1354, 1763, 3372
- a.+ıñdan** 209, 1303, 1768
- a.+qa** 161, 698, 880, 1063, 1064, 1175, 1196, 1235, 1287, 1288
- a.+qı** 2782
- a.+tan** 2520, 2804
- a.+tarına** 1191
- art-:** Artmak.
- a.-a** 2671, 2873, 3179, 3202
- a.-qanın** 2406
- artaban:** Özel kişi ismi.
- a.** 861
- artıl-:** Aşmak.
- a.-ıp** 1838
- artıq:** Daha, fazla.
- a.** 1522, 2795, 3091
- artış:** Ardiç ağacı.
- a.** 71, 527, 1118, 1690, 1690, 1691, 1692, 1695, 3204
- a.+tan** 1695
- a.+tı** 1694
- artışlı:** Ardiçli.

- a.** 1695
- artıw:** Artma işi.
- a.** 247
- artyort:** Anne yurdu.
- a.+tan** 657
- aryaq:** Öteki taraf.
- a.+ı(aryağı)** 151
- arzan:** Değerli.
- a.** 1222
- as:** Açlık.
- a.+tan** 2039, 2074
- as-:** Açmak.
- a.** 2290
- a.-a** 2237
- a.-alar** 510, 953
- a.-ıgız** 952
- a.-ıp** 85, 251, 3228
- a.-ır** 3222
- a.-ırğa** 3346
- a.-qandar** 3223
- a.-qas** 3093
- asalı:** Çatallı.
- a.** 15
- asıl-:** Açılmak
- a.-a** 678, 2340, 2342
- a.-am** 1558, 1558, 1559
- a.-ğan** 2322
- a.-ğanda** 2320, 2324, 2328, 2334, 2335
- a.-ha** 177, 2340
- a.-hın** 679
- a.-ıp** 2325, 2334
- a.-mağan** 2679
- asılıköl:** Acılıgöl.
- a.+deñ** 227
- asılıw:** Açılma işi.
- a.+ı** 2334
- a.+ın** 2317
- asıq:** Açık.
- a.** 2750
- asıq-:** Acıkmak.
- a.-mahın** 2106
- asıqlan-:** Açıklanmak.
- a.-ha** 84
- asıw:** Açma işi.
- a.** 2761
- asıwlan-:** Öfkelenmek, sinirlenmek.
- a.-a** 175
- a.-ha** 125
- asıwlandır-:** Öfkelenlendirmek, sinirlendirmek.

- a.-hañ** 148
- asıwtaş:** Yara taşı.
- a.** 1041
- aslıq:** Açlık.
- a.** 2037, 2073
- asqı:** Anahtar, açacak.
- a.+sı** 3770
- Assı:** Başkurdistan’ da bulunan bir köy.
- a.** 2211
- a.+nan** 2216
- as:** Alt, aşağı.
- a.+hında** 3378
- a.+qa** 3331
- a.+qı** 1753, 2544
- as-:** Asmak.
- a.-ırmın** 2248
- asılın-:** Asılmak, idam edilmek.
- a.-ıp** 2191, 3331
- asqırhaq:** Yılanyastığı bitkisi.
- a.+tı** 1930
- ast:** Alt, aşağı.
- a.+an** 2802
- a.+ı** 161, 3122
- a.+ın** 1841
- a.+ına** 162, 1047, 1754, 1784, 1799, 2534, 3028, 3215, 3216, 3217
- a.+ınan** 2240, 2744
- a.+ında** 1353, 2316, 2493, 2507, 3779
- a.+ındağı** 219
- astırtın:** Sinsice.
- a.** 1560
- aş:** Yemek, aş.
- a.** 1839, 1924, 1946, 1996
- a.+a** 3177
- a.+ı** 3190
- a.+ım** 2169
- a.+ına** 126
- a.+ıñ** 3512
- aş-:** Atlamak, aşmak.
- a.-a** 666, 880, 919, 1152, 1154, 1199, 1648, 1684, 2509, 2698, 2778, 2949, 3212
- a.-a+atla-:** Üstünden atlamak. 194, 3357, 3362
- a.-a+kür-:** Fazlasını görmek. 247
- a.-hın** 3686
- aşa-:** Yemek yemek.
- a.-ğanda** 3091, 3169

a.-ğandar 2015	a.-qandar 1449
a.-ğanı 1839	aşatla-: Atlamak.
a.-ğas 3349	a.-hañ 3359
a.-ğılı 894	aşawır-: Yiyecek.
a.-gır 3839	a.-a 3090
a.-ha 1748, 1912, 3194, 3343, 3365	aş+hıw: Yiyecek-içecek.
a.-hañ 2923, 2924	a. 3554
a.-may 497	aşıq-: Yemek yemek.
a.-mayzar 2595	a.-ıp(aşığıp) 3169
a.-p 940	aşlıq: Buğday.
a.-rmın 2043, 2054, 2131, 2252	a. 2046, 2066, 2517, 2569, 2570, 2571, 2593, 2594, 2835
a.-y 6, 78, 499, 725, 1040, 1153, 3369	a.+tar 2141
a.-yhıñ 3101, 3120	a.+tı 2298
a.-yım 3881	a.+tıñ 2593
a.-yzar 1193, 1961, 1962, 2006	aşqazan: Mide
aşamlıq: Buğday.	a. 768, 1923, 1933
a. 3202	a.+dan 1977
aşantı: Yiyecek.	a.+dı 767
a. 2001	a.+ım 770
aşar: Yiyecek.	aşyawlıq: Sofra bezi, sofra örtüsü.
a. 1925	a. 2669
aşat-: Yedirmek.	at: I.at.
a.-ahıñ 1732, 1732	II. Ad, isim.
a.-alar 959, 1121, 1704	a. 68, 70, 71, 236, 662, 1683, 1720, 1723, 1728, 1731, 1732, 1794,

1796, 1797, 1920, 2571, 2834, 2855,
2885, 3019, 3020, 3021, 3094, 3109,
3109, 3144, 3198

a.+ı 3037

a.+ım 1872

a.+qa 1726, 1727, 1727, 2884

a.+tı 1724, 1730

a.+tıñ 893, 1032, 1721, 1731

at-: Atmak.

a. 65

a.-ahıñ 862, 862

a.-alar 44, 44

a.-am 862

a.-ar 1485

a.-hın 3435

a.-ıp 43, 123, 2473

a.-ırğa 63, 244

a.-qan 66, 1471

a.-qanda 3212

a.-qansı 1619

a.-qır 3843

ata: Baba.

a. 638, 648, 658, 1019, 1023,
1380, 1384, 2205, 2205, 3832

a.+ğız 1575, 1579

a.+hı 1514, 2146, 2566, 2613,
3333

a.+m 1354

a.+ñ 1430, 1438, 1595, 2282,
2284

atay: Babacık, sevgili baba.

a. 152, 2598

a.+ım 195, 1525, 1526, 1528

a.+zar 927

atıl-: Atılmak.

a.-a 11

a.-ıp 12

atıw: atma işi.

a.+ı 2859

atla-: Yürümek, atlamak.

a.-hañ 3357

a.-ma 3362

a.-mağan 666, 668

a.-maha 660, 665

a.-may 662

a.-p 194

a.-rğa 919

atlan-: Atlanmak, ata binmek.

a.-ğan 249

atlat-: Yürütmek, atlatmak.

a.-alar 666

atlı: Atı olan kişi, atlı.

a. 223

a.+larzı 672

atqar-: Gerçekleştirmek.

a.-alar 910, 1249

atqarıl-: Gerçekleştirilmek.

a.-a 1462, 1804

aw: Ağ.

a. 3078, 3388

a.+ı 792

a.+ın 3079

awala-: Havlamak.

a.-p 1426, 2560

awgust: Ağustos ayı.

a. 1927

awıl: Köy.

a. 475, 1272, 2566, 3151

a.+da 2309

a.+dan 1862, 2321, 3151

a.+dın 1879, 2000

a.+ğa 3148

a.+ı 63, 2225, 2718

a.+ınan 1741, 2211

a.+ında 1532

awır: Ağır, tartıda çok çeken, zor, güç.

a. 1152, 1267, 2541, 2725, 3724

a.+ğa 926

awır-: Hastalanmak, acı çekmek.

a.-an 2725

awırı-: Hastalanmak, acı çekmek.

a.-ğan 263, 747, 958, 1032, 1118, 1139, 1222, 1225, 1294, 1334

a.-ğanda 479, 1109

a.-ğandı 1237

a.-ha 289, 690, 1149, 1158, 1284, 1949, 1982

a.-may 2506

a.-p 2956, 2956

a.-y 148, 271, 271, 1882, 2218, 3399

a.-yhın 2923, 2928

awıray-: Acımak, ağrımak.

a.-a 1527

awırayt-: Acıtmak, ağrıtmak.

a.-ıp 3106

awırıw: Hastalık, dert.

a. 80, 98, 691, 1000, 1040, 1117, 1117, 1130, 1144, 1170, 1171, 1176, 1187, 1197, 1220, 1236, 1242, 1245, 1254, 1255, 1261, 1276, 1288, 1307, 1756, 2924, 2926, 2927

a.+ğa 287, 1142, 1146, 1160,
1285, 2922

a.+ı 913, 1040, 1142, 1164, 1307,
1737, 1745, 1747, 1748

a.+ın 471, 497, 848, 1039, 1116,
1306

a.+ınan 473, 1141, 1933, 1938,
1970

a.+zan 1162, 1241, 1977

a.+zargə 2405

a.+zı 272, 1109, 1168, 1309,
1311

a.+zıñ 748, 749, 1201, 1213,
1238, 1259, 1269, 1544

awırıwsı: Hasta.

a.+ğa 1192

awırlı: Hamile.

a. 3111

awırlıq: Ağırlık.

a. 1357

awırt-: Acımak, ağrımaq.

a.-a 899, 1002, 1003

a.-ha 736, 1212, 1380, 1949

a.-ma 1376

a.-qan 648, 998, 1337, 1373,
1378

a.-qanda 768, 1374, 1375, 1923,
1968, 1980

a.-qandı 1379

awırtıw: Ağrıma işi.

a.+ğa 725, 1142

a.+ı 1071, 2457

a.+ınan 1915, 1926, 1936

awırttır-: Acıtmak, ağrıtmak.

a.-a 724

awız: Ağız.

a. 1996, 3120, 3346

a.+ı 713, 1152, 1153

a.+ım 2353

a.+ın 199, 3713

a.+ına 1144, 2192, 2227

a.+ınan 1155, 1881

a.+ında 259

a.+ıñ 1898

a.+ıña 2622, 2637, 2648, 2651,
3475, 3601, 3877

a.+ıñdan 3864, 3868

a.+za 1956

a.+zıñ 983

awızlıq: Ağız kenarlarında çıkan yara.

a. 981, 983, 986, 986

a.+ın(awızlıgın) 2432

- a.+tan** 984
- awna-:** Hayvanların yere yatıp yuvarlanmasın, ağnamak.
- a.-ha** 3019, 3032
- a.-hın** 3574
- awsı:** Avcı.
- a.** 3430
- awsın:** Diş kurdu hastalığı.
- a.** 1039, 1040, 1042
- ay:** Dünya'nın uydusu olan gök cismi, ay.
- a.** 436, 444, 596, 676, 678, 719, 840, 883, 1082, 1364, 2352, 2357, 2364, 2372, 2381, 2797, 2828, 2971, 3011, 3012, 3013, 3014, 3045, 3217, 3719
- a.+ğa** 335, 423, 449, 1214, 2362
- a.+ım** 2386, 2387
- a.+ında** 1690, 1927, 1989, 1996
- a.+ınıñ** 2219
- a.+za** 468, 469, 470, 2354, 2376, 2378
- a.+zan** 335, 423, 3213
- a.+zı** 2350
- ayaq:** Bacakların bilekten aşağıda bulunan ve yere basan bölümü, ayak.
- a.** 110, 788, 1117, 1249, 1353, 1369, 1386, 1388, 1784, 1927, 1960, 1964, 1966, 1989, 2316, 2884, 2942, 3138, 3191, 3334, 3579
- a.+ı(ayağı)** 161, 1171, 1257, 2752, 3363, 3378
- a.+ımdı(ayağımdı)** 1371
- a.+ın(ayağın)** 538, 3359
- a.+ına(ayağına)** 536, 938
- a.+ıñ(ayağıñ)** 3596
- a.+ıñdı(ayağıñdı)** 162, 3045
- a.+qa** 2766, 2787, 3159
- a.+ta** 3051
- a.+tan** 3505
- a.+tarı** 1337
- a.+tarınan** 776
- a.+tı** 1370
- ayat:** Kur'an surelerini oluşturan kısımlardan her biri, ayet.
- a.** 260
- ayaz:** Soğuk, rüzgarsız ve kuru gün.
- a.** 10, 2219, 2234, 2236, 2300, 2546, 2978, 2981, 3006, 3011, 3064, 3070, 3079
- a.+ğa** 2236, 3000, 3014, 3023, 3061
- ayazı-:** Havanın soğuması.
- a.-y** 2509, 3030, 3034, 3042, 3081

ayazıt-: Soğutmak.

a.-a 2208

aygır: Damızlık erkek at.

a. 317, 749, 1776, 2434, 2435, 2436, 2437, 2438, 2439

ayır-: Ayırmak.

a.-ğan 244, 263

a.-hañ 244

a.-ır 2013

ayırı: Ucu kollara ayrılmış, çatal.

a. 1576, 1593, 1594

ayırılış-: Karşılıklı ayrılma işi.

a.-ıp 2715

ayırılışw: Karşılıklı ayrılma işi.

a. 2720, 3287

a.+ı 3223

ayırılıw: Ayrılma işi.

a. 3244

ayırım: Farklı

a. 1802

ayırıw: Ayıtma işi.

a. 2784

ayıw: Ayı.

a. 605, 1951, 2903, 3839

a.+ım 581, 601

a.+zan 586

a.+zıñ 1149

aylı: Ay ışığı olan, mehtaplı.

a. 2345

aylıq: Bir ay için.

a. 3012

az: Çok karşıtı, az.

a. 1303, 1994

az-: Taşkınlıkta ileri gitmek, azmak.

a.-mahın 1023

azaq: Son, ayak.

a. 1144, 1544, 1743, 2010, 2208, 2212, 2218, 3529

a.+tan 749

azaştır-: Şaşırtmak.

a.-ıp 1235

azbar: Ahır.

a. 197

a.+ga 1760

a.+za 197

azgın: Taşkınlıkta ileri gitmiş kişi, azgın.

a. 94

azıq: Gereken yiyecek ve içecek şeyler, azık.

a.+ı(azığı) 47

azna: Yedi günlük zaman dilimi, hafta

a. 1924, 3036

a.+nan 1220

azzır-: Azdırmak.

a.-a 120

a.-ma 2453

b

b. 67, 86, 122, 169, 188, 196, 211, 221, 243, 290, 380, 478, 509, 521, 578, 650, 664, 723, 790, 891, 902, 928, 960, 993, 1016, 1053, 1070, 1081, 1167, 1221, 1256, 1318, 1352, 1394, 1434, 1457, 1468, 1546, 1608, 1639, 1682, 1689, 1729, 1746, 1765, 1815, 1845, 1914, 2011, 2035, 2183, 2194, 2224, 2238, 2333, 2356, 2408, 2487, 2518, 2558, 2597, 2640, 2653, 2668, 2700, 2806, 2817, 3009, 3168, 3374, 3401, 3434, 3456, 3462, 3477, 3498, 3522, 3546, 3573, 3580, 3595, 3602, 3630, 3671, 3714, 3787, 3812, 3834, 3863

babay: Babacık, sevgili baba.

b. 79, 126, 132, 2217, 2225, 2247

bağ: Üzüm kütüklerinin dikili bulunduğu toprak parçası, bağ.

b.+ım 2164, 2166

bağana: Direk, kazık.

b. 1384, 1816

b.+ğa 1380

b.+lar 2213

b.+ları 3066

bağışla-: Bağışlamak, hediye etmek.

b.-p 260, 1192, 2236

baxır: Acınacak halde olan, zavallı.

b. 2323, 2432, 2612

bal: Arıların ürettiği tatlı sıvı, bal.

b. 1946, 2622, 2899, 3035, 3475, 3601

b.+ıgız 3540

b.+ıñ 3458

bal+qort: Arı

b.+o 2972

b.+tarı 3022

bala: Çocuk, evlat.

b. 475, 660, 662, 665, 666, 690, 709, 712, 725, 726, 774, 774, 792, 929, 946, 946, 946, 946, 961, 961, 1152, 1298, 1368, 1550, 2292, 2679, 2679, 2836, 2890, 2891, 2892, 2893, 3024, 3132, 3158, 3162, 3162, 3333

b.+ğa 522, 531, 657, 998, 1362, 1973

b.+hı 1147

b.+hın 535, 2729

b.+lar 37, 517, 1982, 2067, 2239

- b.+largá** 175, 2009, 2097
- b.+ları** 1855
- b.+larım** 2580
- b.+larıñ** 2577
- b.+larzı** 1646, 2012
- b.+larzıñ** 107, 573
- b.+m** 1365, 1365, 1366, 1367, 1837
- b.+ma** 3425
- b.+nı** 40, 190, 517, 676, 680, 681, 689, 699, 700, 713, 775, 776, 789, 793, 793, 860, 863, 1153, 1222, 1222, 1298, 2292, 2680, 2680
- b.+nın** 668, 774, 775
- b.+nıñ** 38, 38, 576, 646, 651, 659, 682, 691, 724, 724, 736, 791, 803, 844, 857, 859, 862, 866, 874, 3358
- b.+ñ** 1008, 2950, 2954, 3878
- bala+sağa:** Çoluk çocuk.
- b.** 3545, 3555
- b.+ğa** 2400
- b.+gız** 3532
- b.+hı** 49, 219
- b.+hına** 1906
- b.+hınıñ** 2676
- b.+ları** 155
- b.+larım** 2374
- balaq:** Pantolon veya külotun apış arasına gelen yeri, ağ.
- b.** 1681
- b.+ın(balağın)** 895
- b.+ınan(balağınan)** 1681
- baldaq:** Alyans.
- b.** 3345
- balıq:** Balık.
- b.** 1143, 2083, 2084, 2087, 2973, 2983, 3110, 3448
- b.+qa** 3110, 3117
- b.+tay** 314, 327, 1600
- balıqsı:** Balıkçı.
- b.+ğa** 3430
- ballı:** Balı olan, ballı.
- b.** 3539
- balnis:** Tedavi
- b.+qa** 1014
- balq:** Pırıl pırıl, parlak.
- b.** 2257, 2257
- balsıq:** Balçık, çamur.
- b.** 14, 2538
- b.+tan** 1169
- balta:** Balta.
- b.** 2485

- b.+ñdı** 2950
- baltırğan:** Baldıran.
- b.+dan** 1996
- baqa:** Kurbağa.
- b.** 263, 3384
- b.+nı** 264, 900, 1828, 3357
- baqılđa-:** Kurbağanın vıraklaması.
- b.-ha** 3040
- baqır:** Bakır, bakır rengi.
- b.** 1497, 2940
- baqır-:** Bağırmaq.
- b.-a** 49
- b.-am** 635
- baqırw:** Bağırma işi.
- b.+ı** 1258
- baqıy:** Sürekli, baki.
- b.** 3815
- baqmay:** Bakım.
- b.** 3792
- bar:** Var, yok karşıtı.
- b.** 177, 234, 255, 258, 368, 516, 581, 601, 736, 845, 916, 1257, 1787, 1832, 1846, 1878, 1920, 2013, 2211, 2212, 2225, 2294, 2341, 2349, 2548, 2667, 2718, 2737, 2826, 3238, 3354, 3386, 3406, 3574, 3652
- bar-:** Gitmek, varmak.
- b.-a** 487, 488, 1196, 1433, 1742, 2470, 2571, 2722, 3859
- b.-a+inek:** Varıyordık. 1741
- b.-abız** 1741
- b.-ahıñ** 803, 864, 1742, 3215
- b.-alar** 1078
- b.-ayımmı** 487
- b.-ganda** 222
- b.-ğas** 488
- b.-ha** 481, 483, 3223
- b.-ham** 1515, 1515
- b.-hañ** 183, 1651
- b.-ıhın** 2753
- b.-ıp** 8, 691, 775, 875, 961, 1163, 1191, 1194, 1214, 1233, 1881, 1882, 2024, 2611, 2716, 3222
- b.-ır** 1533, 2705
- b.-ıran** 21, 1744, 2217, 2683, 2738
- b.-ıranda** 1234, 1287, 2226, 2239, 2321, 3110, 3113, 3117, 3334, 3765
- b.-ırandı** 1644
- b.-ırğa** 183, 239, 3408
- b.-may** 1273, 1814, 2705

- b.-mayımmı** 488
- b.-mayzar** 2699
- b.-sa** 1514
- b.-za** 1978
- b.-zı** 2216
- barapa:** Direk.
- b.** 2184
- baribér:** Birlikte, beraber.
- b.** 214, 1295, 1353, 1743, 2705
- barıw:** Gitme işi.
- b.** 2682, 2896
- b.+ğa** 1638, 2878
- b.+ı** 2860
- b.+ın** 20, 87
- barlıq:** Var olma durumu, zenginlik.
- b.+ına(barlığına)** 2902
- b.+qa** 1756
- barmaq:** Parmak.
- b.** 440, 899, 1715, 2778, 2784, 2792, 2807, 2808, 2809, 2810, 2811, 3173, 3344, 3344
- b.+ına(barmağına)** 381
- b.+tan** 2769, 2774
- bas-:** Basmak.
- b.-a** 130, 880, 880, 1144, 3163
- b.-ahıñ** 860
- b.-alar** 900, 1646, 1930
- b.-ha** 1816, 3010
- b.-hañ** 1043, 3138, 3334
- b.-hın** 1623
- b.-ımınday** 1715
- b.-ıp** 208, 1308, 2613, 3011, 3049, 3051, 3360
- b.-ır** 228
- b.-ırğa** 3335, 3373, 3378
- b.-mahın** 1792
- b.-may** 2726
- b.-mayınsa** 938
- basıl-:** Basılmak.
- b.-a** 2486
- basırın-:** Örtünmek, sınınmak
- b.-ıp** 1994
- basıw:** Basma işi.
- b.** 2569, 2766
- baslıq-:** Bastırılmak.
- b.-ha** 130
- basmaq:** Merdiven, basamak.
- b.+a(basmağa)** 2151
- bastır-:** Bastırmak.
- b.-ırğa** 3203
- baş:** Baş, en üst nokta.

b. 96, 239, 239, 267, 946, 961,
1071, 1393, 1896, 1926, 1936, 1968,
1980, 2292, 2346, 2362, 2493, 2506,
2769, 2807, 2839, 2974, 3215, 3216,
3217, 3761

b.+ı 273, 775, 1040, 1212, 1426,
1730, 1799, 1816, 1913, 1949, 2083,
2084, 2085, 2087, 2349, 2602, 2752,
2814

b.+ıgız 2506

b.+ım 2360

b.+ıma 342, 1868

b.+ın 12, 19, 497, 748, 1034,
1645, 1731, 2042, 2053, 2086, 2091,
2095, 2212, 2259, 2348, 2592

b.+ına 267, 533, 1645, 1690,
1813, 2184, 2847, 2988, 3049, 3692,
3693, 3695

b.+ınan 678, 1508, 2955, 2985

b.+ında 64, 259, 1752, 2017,
2309, 2548, 3006

b.+ındağı 3058

b.+ıñ 3740

b.+ıña 3862

b.+lar 3166

b.+qa 1048, 2823, 3557

b.+tağı 2951

b.+tı 498, 1062, 1065, 1069,
1071

başaq: Başak.

b.+tıñ 2602

başbaş: Baş taraf.

b.+ına 3529

başsız: Başsız.

b. 2346

başla-: Başlamak.

b.-ğan 1852

b.-ğas 3213

b.-ha 85, 162, 173, 271, 1118,
2206, 2646

b.-nha 2231

b.-nı 1528, 1529, 2220

b.-p 2541, 2544, 2545, 3134,
3494

b.-wıra 1883

b.-y 11, 13, 16, 136, 538, 714,
1677, 1753, 1882, 1885, 3399

b.-y+i-ken: Başlarken. 64

başlan-: Başlanmak.

b.-ğanın 3062

b.-ha 2000, 3036, 3072

başlawı: Başlayan, başlayan.

b. 2217

b.+ğa 3592

başlı: Başlı olan.

b. 752, 1470, 1482, 1483, 1488, 1489, 1502, 1507, 1547, 1548, 1549, 1553, 1566, 1579, 1580, 1591, 1592, 1915

başlıq: Yönetici, lider, önder.

b.+ı(başlığı) 2561

b.+ına(başlığına) 1906

başqa: Başka.

b. 27, 47, 153, 203, 212, 256, 527, 535, 881, 908, 959, 1082, 1781, 1968, 3123, 3143, 3209, 3238, 3575

b.+hına 3859

b.+larzıñ 3473

başqort: Rusya'daki Başkurdistan Federe Cumhuriyeti'nde yaşayan Türk halkı veya bu halkın soyundan olan kimse.

b. 33

b.+tar 1775, 1904

b.+tarğa 227

b.+tarı 79, 151

b.+tarınan 22

b.+tarında 1462, 1683

b.+tarza 1846

b.+tarzı 28

b.+tarzıñ 3, 25, 68, 152

bat-: Batmak.

b. 393, 393, 393

b.-ır 3394

b.-mas 3394

batır: Kahraman, bahadır.

b. 249

b.+zı 251

batır-: Batırmak.

b.-ırğa 230

batış: Batış.

b.+ına 1115

batıw: Batma işi.

b. 2946

batman: Gürz.

b.+ı 2616

batşa: Padişah, hükümdar.

b.+larına 484

batşah: Padişah, hükümdar.

b.+ı 227, 481

baw: Bir şeyi başka bir şeye veya birçok şeyi topluca birbirine tutturmak için kullanılan ip, sicim, şerit, tel vb. düğümlenebilir nesne, bağ,

b. 60

bawır: Karaciğer, göğüs.

b. 1142, 1926

b.+ğa 1941

bawlan-: Bağlanmak.

b.-ıp 3003

bay: Zengin.

b. 213, 218, 2102, 2588, 3160,
3200

b.+zar 214

b.+ziñ 2156

bayı-

b.-ğas 1297, 1651

b.-ğanda 2992, 3390

b.-ha 2993, 3054

b.-p 31, 121, 1171

b.-yhiñ 2854

bayıq-: Zenginleşmek.

b.-a(bayığa) 3194

bayış: Batış.

b.+ına 104, 141, 872, 888

b.+ınan 1114

b.+ındağı 2309

baylıq: Zenginlik.

b. 2840, 2865, 2872, 3163

b.+ı(baylığı) 2329, 3768

b.+qa 3111

bayram: Bayram.

b. 3436

baytaq: Derin.

b. 70

baz: Kuyu.

b.+ına 3866

bazar: Çarşı, pazar.

b.+za 2033, 2117, 2123

bebeleş:

b. 1949

beğzé: Bazı, bazen.

b. 4, 22, 30, 75, 78

bexét: Baht, talih, kader.

b. 2843, 3263, 3281, 3294

b.+éñ 3179, 3181, 3278

b.+éñdé 2864

b.+ke 3165

b.+teréñ 2497

bexéthéz: Bahtsız, talihsiz, kadersiz.

b. 3137, 3264, 3358, 3368, 3379

bexéthézlék: Bahtsızlık, şanssızlık.

b. 3149, 3209, 3367

b.+ke 3361

bexétkey: Şansçık, sevgili şans

b.+én 1811

bexétlé: Şanslı, bahtlı, talihli.

b. 2340, 2669, 2675, 3162, 3232, 3260

beké: Çakı.

b. 2980

bel-: Bellemek, akılda tutmak.

b.-gendep 1777

bele: Bela.

b. 486, 1868, 2943, 2945, 3301

b.+ge 2947

b.+nen 3781

bele+qaza: Kaza bela.

b. 80, 227, 228, 2939, 3133, 3147

b.+lar 170

b.+larzan 3754

b.+nan 2535

b.+ñ 2498

belekey: Küçücük, ufacık.

b. 118, 248, 861, 1037, 1982, 2024, 2407, 2506

bende: Kul, köle.

b. 1122, 1124, 1126, 1134

b.+ge 1358, 3664

b.+hén 96

b.+leréñdé 2449

b.+lerzé 2453

b.+né 491

b.+ñe 1218

beném

b. 2708, 2710

bepe: Bebek.

b.+yé 926

bepke: Kümes hayvanlarının yumurtadan yeni çıkmış yavrusu. ,civciv.

b. 3049

b.+ler 1680

b.+lerén 1683

b.+lerzé 1678

ber-: Çarpmak, vurmak.

b.-gende 1370

b.-zém 1371

bereket: Bereket, bolluk.

b. 1793, 3474

b.+é 3347

berem+berem: Birer birer.

b. 1806

beremle-: Birleşmek, bir araya gelmek.

b.-p 3222

bereñgé: Patates.

b. 1919

b.+né 1337, 1345

beres: Koyun veya keçi yavrusu.

b. 5, 3614

b.+é 202

b.+té 1770

berél-: Burulmak, burkulmak.

b.-he 1369

beréy: Peri.

b. 29, 34, 34

b.+é 51, 57

b.+énen 58

b.+ge 3419

b.+zer 24, 25, 26, 28, 30, 30, 32,

33

b.+zé 52, 57

bes: Kışın, sisli havalarda, ağaç dallarını, toprak çıkıntılarını vb. yerleri kaplayan buz tabakası, kırç.

b. 3010, 3069

beş-: Pişmek.

b.-ken 1926

beşmek: Eğrelti otu.

b. 1664, 1665

bey: Bağ.

b. 717

b.+ze 25, 27

beygember: Peygamber.

b. 1476, 1504, 2740, 3751, 3776

b.+ge 2742

b.+zé 3385

b.+zéñ 248

beyle-: Bağlamak.

b. 2749

b.-gender 518

b.-p 189, 190, 381, 728, 1927

b.-r 1887

b.-y 937, 3166

b.-yzer 39, 701, 1635, 2180

beylen-: Bağlanmak.

b.-ép 3166

b.-érge 3261

b.-gen 1846

beylew: Bağlama işi.

b. 2178, 2200

b.+éne 68

beylewsé: Bağlayıcı, büyücü.

b. 70

beyle: Bağlı.

b. 2301, 2590, 3713

bél-: Bir şeyi öğrenmiş bulunmak, bilmek.

b.-dék 1743	bér: Sayıların ilki, belgisiz zamir, bir,
b.-e+i-né: bilir idi. 1042	b. 4, 12, 91, 126, 128, 161, 209,
b.-e+tor-: Bilmek 1532	219, 225, 238, 238, 240, 249, 289, 374,
b.-érge 78, 894	391, 391, 401, 404, 417, 481, 483, 487,
b.-gen 1526	492, 541, 543, 654, 655, 657, 658, 659,
b.-gender 2191	712, 748, 795, 799, 800, 818, 819, 820,
b.-mehe 895	821, 823, 828, 833, 838, 839, 849, 852,
b.-mes 28, 479	855, 856, 857, 879, 880, 1078, 1094,
b.-mey 482, 2667	1155, 1170, 1176, 1201, 1260, 1275,
béldér-: Haber vermek, bilgi vermek, bildirmek.	1275, 1295, 1298, 1303, 1315, 1377,
b.-e 2839	1396, 1408, 1412, 1420, 1437, 1524,
béldéréw: Haber verme, bildirme işi.	1525, 1525, 1527, 1532, 1544, 1624,
b. 2789	1625, 1642, 1642, 1643, 1651, 1698,
bélek-: Bilek.	1698, 1739, 1741, 1741, 1749, 1749,
b.-éne(bélegéne) 517	1802, 1804, 1817, 1847, 1851, 1851,
bélewtaaq: Başkurdistan'da bir yer ismi.	1851, 1855, 1923, 1924, 1994, 2076,
b.+tan 2347	2184, 2211, 2219, 2279, 2306, 2318,
bélezék: Bilezik.	2324, 2346, 2379, 2432, 2548, 2571,
b. 3345	2572, 2573, 2579, 2593, 2605, 2608,
bélém: Bilim.	2611, 2611, 2612, 2662, 2666, 2680,
b. 2361	2718, 2737, 2805, 2901, 2933, 3078,
béléw: Bilme işi.	3111, 3135, 3193, 3193, 3212, 3213,
b. 2921	3334, 3337, 3339, 3347, 3349, 3351,
b.+é 108	3402, 3475, 3574, 3613, 3648, 3740,
	3784, 3858, 3858, 3859
	b.+égéz 3571, 3855, 3855
	b.+éhé 3881, 3882, 3883, 3884,
	3885, 3886, 3887, 3888
	b.+éhén 780, 784, 787, 880,
	3228
	b.+éhéndé 3227

b.+énde 2342

b.+ge 3250, 3289

b.+se 17, 18

b.+zen 839, 849, 856, 1420, 3227

b.+zé 1961

bérbéré: Birbiri.

b.+gézzé 3247

b.+hén 2025

b.+héne 677, 3197

berem: Birer.

b. 815, 815, 1806

bérer: Birer.

b. 3370

bérew: Biri, birisi.

b. 185, 189, 428, 683, 822, 862, 864, 919, 931, 984, 1014, 1086, 1094, 1238, 1430, 1643, 1656, 1817, 2020, 2317, 3169, 3350

b.+ge 1642

b.+hénéñ 492

b.+zer 2968

bérey: Biri, birisi.

b. 99, 148, 202, 271, 272, 276, 285, 498, 530, 531, 535, 940, 1269, 1273, 1636, 1847, 1847, 1849, 1905, 1992, 2187, 2698, 2702, 2712, 2837,

2869, 2930, 2960, 3135, 3192, 3209, 3209, 3589, 3589, 3592

b.+hé 202, 535, 1895, 3166

b.+hénde 894

b.+hénéñ 945, 1147

béré: Biri, belgisiz zamir.

b.+hé 1048, 1196, 1197, 2681

b.+hén 2205

bérénsé: Birinci.

b. 189, 1961, 2001, 2392, 2442, 2456, 2493, 3592

b.+hénde 1076

bérge: Birlikte, beraber.

b. 1192, 1194, 1226, 1879, 1919, 1946, 2299, 3063, 3491, 3649, 3649

bérleştéréw: Birleştirme işi.

b. 2767, 2780

bérlékhéz: Birliği olmayan, ayrı.

b. 549

bérmebér: Bir kat.

b. 2671, 3110

bés: Giyinik.

b. 1298

bésen: Saman.

b. 56, 2838, 2905

bésey: Kedi.

b. 971, 1958, 2975, 2976, 2977,
3025, 3026, 3027, 3028, 3029, 3030,
3031, 3032, 3058, 3092, 3092, 3093,
3115, 3159, 3178, 3194, 3340

b.+ge 215

b.+zēñ 3094

béş-: Pişmek.

b.-e 677

b.-ép 677

béşér-: Pişirmek.

b.-ép 498, 700, 1919, 1938,
1980, 1985, 1996, 2006, 2015, 2025,
2250, 2298

bétéw: Sarma işi.

b. 287, 1154

béy: Bey.

b.+ém 966

béye: Dişi at.

b. 606, 2430

b.+large 1781

b.+lerzen 2012

b.+m 1863

b.+mdé 1862

b.+nen 3457, 3625

béyé-: Oynamak, dans etmek.

b.-sé 3612

béyék: Yüksek, ulu.

b. 194, 2847

b.+ke 1780, 3047, 3442

b.+ten 3000

béyéklék: Yükseklik, ululuk.

b.+é(béyéklégé) 2212

béyéw: Boynama, Dans etme işi.

b.+é 109

béz: Çokluk birinci kişiyi gösteren söz,
biz.

b. 2113, 2150, 2218, 2506

b.+ge 1742, 2037, 2049, 2073,
2204, 2610, 3104, 3647, 3655

b.+ze 2215, 2217, 2552

b.+zer 3656

b.+zēñ 194, 475, 916, 1272,
1803, 1879, 2256, 2309, 2566, 2609

bıga: Buna, bıl zamirinin yönelme eki
almış hali.

b. 1643, 2214

bıjır: Leke.

b. 1132

bıl: En yakında bulunan bir varlığı veya
biraz önce anılan bir şeyi işaret yolu ile
belirtmek için zamir veya sıfat olarak
kullanılan bir söz, bu.

b. 64, 187, 271, 274, 275, 398, 406, 481, 485, 486, 490, 739, 845, 941, 1082, 1087, 1142, 1168, 1170, 1188, 1284, 1317, 1529, 1573, 1739, 1743, 1814, 1824, 1852, 1857, 2019, 2212, 2213, 2304, 2472, 2516, 2573, 2673, 2688, 2702, 2719, 3209, 3210, 3411, 3765

bılay: Böyle, bu şekilde.

b. 111, 222, 272, 669, 953, 988, 1025, 1205, 1291, 1638, 1761, 1804, 2574, 2581, 3037

bıma: Bıl zamirinin yönelme eki almış hali, buna.

b. 460, 759, 759, 1084, 1173, 1173, 1282, 1368, 1393, 1803, 2340, 3589

bıman: Bıl zamirinin ayrılma eki almış hali, bundan, buradan.

b. 681, 2794

bınaw: İşte, işte bu.

b.+ı 996, 1637

bında: Bıl zamirinin bulunma eki almış hali.

b. 142, 260, 325, 328, 332, 332, 765, 1027, 1057, 1263, 1595, 2467

bınday: Bunun gibi, böylece.

b. 3650

bını: Bıl zamirinin belirtme eki almış hali, bunu.

b. 240, 482, 483, 1302, 1830, 1856

b.+hında 2305

bınıñ: Bıl zamirinin tamlayan eki almış hali, bunun.

b. 364, 1991

bıqtır- Kaynatmak.

b.-ıp 1990

bıs-: Kesmek, bişmek.

b.-qandağı 1753

bısaq: Bıçak.

b. 791, 844, 863, 881, 2485, 2839, 2889, 3096, 3133

b.+tıñ 1543, 3342

bısqı: Bıçkı.

b. 1753

bısqıl-da-: Hırıldamak.

b.-p 1032

b.-p 646

bısqı: Kötü, çirkin.

b. 1078, 2932

bısqıgansa: Bıçkı gibi.

b. 1754

bısqırt-: Tıksırtmak.

b.-a 1721, 1721	b.+ı 2951
b.-alar 1721	b.+ın 1744
bıtış: Puslu.	b.+zarzı 2012
b. 3037	b.+zı 1770
bıw: Buhar, buğu.	b.+zıñ 1693, 1734, 1734, 1766
b.+ğa 1543	bızawla-: Buzağılamak.
b.+ın 2593, 3526, 3526	b.-ğan 171
b.+ını 2593	b.-ğanda 197
bıw-: Boğmak, sıkmak.	b.-nı 198
b.-ıp 1065, 1146	b.-p 172, 2951
b.-manan 1149	b.-r 1760
bıwıl-: Boğulmak.	bibiğeyşe: Ayşe bibi.
b.-am 1527	b. 2407
bıwın:: Nesil, soy, devir.	bigérek: Özellikle.
b.+dar 2979	b. 6, 37, 517, 1192, 1977, 2688
b.+darın 1989	bik: Pek, çok, fazla.
b.+ına 1927	b. 52, 175, 238, 266, 916, 1014, 1040, 1117, 1802, 1861, 1926, 1964, 1977, 1991, 2313, 2555, 2559, 2893, 3158, 3158, 3175, 3387, 3631
bıwın+héñér: Soy sop.	bikle-: Beklemek.
b.+éñ 1767	b.-p 105
bıwınlı: Boğumlu.	bil: Bel.
b. 2594	b.+den 2772
bıyıl: Bu yıl.	b.+déñ 2457
b. 225	b.+é 945, 956
bızaw: Buzağı.	
b. 1733, 1735, 1736, 2943	

b.+ém 948, 948, 2461, 2461

b.+émes 2461

b.+én 498, 958

b.+énen 678, 3705.

bilde: İz, işaret.

b.+hé 2720

b.+lerzé 1063

bildele-: İşaretlemek.

b.-y 3338

b.-yhéñ 1063

bildelé: İşaretli.

b. 1245, 3111

bilgezizi:

b. 461

bir-: Vermek.

b. 343, 346, 347, 1129, 1137, 1283, 1490, 1603, 1605, 1606, 2048, 2048, 2049, 2120, 2322, 2329, 2330, 2331, 2332, 2336, 2337, 2338, 2338, 2397, 2397, 2398, 2399, 2400, 2401, 2402, 2403, 2404, 2405, 2406, 2434, 2435, 2436, 2437, 2438, 2439, 2526, 2527, 2528, 2529, 2906, 3427, 3808, 3809, 3811, 3815, 3816, 3816

b.-e 277, 431, 684, 778, 1069, 1182, 1699, 1818, 2298, 3234

b.-ehéñ 498

b.-eler 213, 669, 3414

b.-eñ 3600, 3604

b.-égéz 223, 963, 965

b.-ép 183, 286, 958, 1384

b.-ér 215, 3380

b.-érbéz 2172, 2173

b.-érge 214, 254, 2712, 2908, 2964, 2964

b.-érhéñ 955

b.-érmén 2029, 2030, 2056, 2083, 2085, 2087, 2098, 2133, 2263

b.-gende 988

b.-gender 2188

b.-heler 2855

b.-heñ 215, 2713

b.-hén 2147, 2379, 3438, 3439, 3661, 3767, 3769, 3770, 3776, 3777, 3777, 3778, 3793

b.-héñ 3663

b.-megender 3341

b.-mehe 1882, 2713

b.-meheñ 3484

b.-meske 1288, 3381

b.-sé 1876

biré:

b. 37, 37, 40, 42, 46, 48, 1101,
1515, 2256

b.+ler 43, 44, 48

b.+lerzēñ 47

b.+n 3400

b.+nen 36

birél-: Verilmek.

b.-e 658

b.-gen 97

biréle: Perili.

b. 1516

birés-: Karşılıklı verme işi, verişmek.

b.-megen 69

b.-mey 1723

biréw: Verme işi.

b. 1784, 2770, 2785, 2798

birmek: Verme işi.

b. 2940

birték: Burkulmuş yer, bertik.

b. 943, 945, 946, 947, 949, 967

birtén-: Bertilmek.

b.-gen 948, 966

b.-he 945, 956

bise: Evli kadın.

b. 113, 159

b.+hé 156

b.+héne 1906

bismilla: Bismillah, besmele.

b. 941, 1198, 1305, 3402

bismillahi: Bismillah, besmele

b. 360, 1896

bismillahirraxmanirraxim: Besmele.

b. 291, 567, 1020, 1026, 1480,
1833, 3410, 3418, 3749, 3818

bismillehi: Bismillah, besmele

b. 903, 904, 1251, 1252, 1253

bismillehirraxmenirrexim: Besmele.

b. 3552

bisura: Hurafeye göre kırmızı gömlekli,
kısa boylu, insan kılığındaki cadı.

b. 116, 118, 121, 123

b.+lar 119

b.+nñ 128

biş: Beş sayısı.

b. 376, 403, 409, 541, 543, 818,
819, 820, 824, 827, 834, 837, 850, 852,
1077, 1397, 1406, 1413, 1416, 2347,
2599, 2599, 2609, 3004

b.+énde 2345

b.+ten 854, 1416

b.+terénde 1927

b.+té 1962	b. 1624, 1625
bişék: Beşik.	bizgek: Sıtma.
b.+te 484	b. 1138, 1139, 1140
bişmet: Elbise.	bizre: Kova.
b.+éne 519	b.+leré 2701
b.+ke 1646	bizrele: Kovaya doldurmak, kovalamak.
bit: Pekala, peki, yüz, yüzey.	b. 2701
b. 171, 486, 1366, 1745, 1920, 2500, 2606, 3092, 3121	b.-p 2021, 2047
b.+é 38	bizzér-: Bezdirmek, usandırmak.
b.+én 3025, 3092	b.-eler 173
b.+éne 1012, 3173	boğazla-: Boğmak, boğazlamak.
b.+ke 3345	b.-yım 1820
b.+te 3223	bolğa-: Karıştırmak, alt üst etmek.
b.+té 2793	b.- yhın 2393
bit-: Bitmek.	b.-p 1446
b. 883, 884	bolğar: Çukur.
bitır: Başkurdistan'da bulunan bir dağ.	b.+ğa 17
b.+ğa 3855	bolğaw: Karıştırma işi.
biz-: Bıkmak, sıkılmak.	b. 2791
b.-ép 545	bolot: Bulut
b.-hén 1397, 1406	b. 8, 10, 11, 12, 2239, 2240, 2274, 2978, 2981, 3016
biz: Kan.	b.+on 2192
b.+é 1625	b.+qa 2299, 2993
bizére: Kova.	b.+tan 2733

- b.+tar** 2220
- bolotlu:** Bulutlu.
- b.** 2983
- boq:** Dışkı.
- b.** 1763, 2651
- bor-:** Burmak, kıvrırmak.
- b.-ağan** 640
- b.-mağan** 639
- boraw:** Burma işi.
- b.** 640, 640
- borğola-:** Kıvrırmak, burmak.
- b.-p** 20
- borğolan-:** Kıvrılmak.
- b.-a** 16, 1885
- borla-:** Uç Vermek, çıkmak.
- b.-p-** 1426
- borol-:** Kıvrılmak, burulmak.
- b.-op** 209, 698, 1072, 1147, 1196, 1743, 3113, 3370
- b.-orğa** 1303
- borolow:** Burulma işi.
- b.** 3337
- boron:** Geçmiş, eski, mazi.
- b.** 259, 727, 1797, 2206, 2213, 2571, 3341
- b.+dan** 2213
- borongó:** Geçmişteki, önceki.
- b.** 68, 249, 2342
- b.+lar** 516, 724, 2500
- borso-:** huzursuz olmak.
- b.-p** 178
- boş-:** Daralmak.
- b.-a** 2937
- b.-op** 3135
- b.-qan** 2930
- boşov:** İç darlık, sıkıntı.
- b.+ğa** 2929
- bot:** 1. Vücudun kalça ile diz arasındaki kısmı. 2. Bir tahıl ölçü birimi kile
- b.** 2599, 2599, 2600, 2616
- b.+o** 153, 682, 963, 3024
- b.+tan** 2601
- botaq:** Dal, budak.
- b.** 1453
- b.+ın(botağın)** 146
- b.+ına(botağına)** 440, 892, 2544, 2546
- b.+tarına** 2180
- b.+tı** 2604
- boy:** Bir şeyin tabanı ile en yüksek noktası arasındaki uzaklık, boy.
- b.+omğa** 3686

boyzay: Buğday.

b. 3214

b.+zan 2112

boz: Buz.

b. 2293, 2615, 2616

b.+ğa 2615

b.+zo 2616

boz-: Bozmak.

b.-zo 2611

bozlo: Buzlu.

b. 2292, 2294, 2486

bozol-: Bozulmak, dağılmak, kırılmak.

b.-a 2971, 2979, 2996, 3026,
3032, 3067

b.-ğan 651, 653

b.-ha 657, 657, 659, 659

b.-or 2977

b.-ur 3002, 3019, 3028

bozolow: Bozulma işi.

b.+san 646

bozom: Büyü, sihir.

b. 1903, 1904

b.+do 1907, 1907

b.+doñ 1904

bökle-: Bükmek, kıvrırmak.

b.-p 927

bökör: Burkuk, burkulmuş.

b.+önö 1386

böldörge: Böğürtlen.

b. 1121

b.+é 1626

börk-: Dökmek.

b.-eler 1110

b.-öp 87

b.-kendérép 1543

börköt: Kartal.

b. 247, 247

börletew: Kursak.

b.+énen 2229

börtök: Tane, parça.

b. 476, 1448, 1448, 1847, 2293,
2609, 3475

b.+ö(börtögö) 3214, 3414

b.+ön(bötögön) 1658

böt-: Bitmek, yok olmak.

b. 468, 469, 470

b.-e 92, 102, 125, 438, 468, 469,
470, 495, 499, 722, 913, 1036, 1044,
1071, 1088, 1308, 1385, 1640, 1693,
1718, 1756, 1927, 2457, 3166

b.-e+al-: Bitebilmek. 240

b.-hön 386, 388, 390, 452, 552, 553, 554, 856, 980, 1090, 1408, 3510, 3511, 3798

b.-ken 1526, 3278

b.-kes 287, 1829

b.-mes 2330, 3540, 3795

b.-öp 1626

b.-ör 978, 979

b.-örge 379, 398

b.-tö 1015, 1527

böte: Bütün, tüm, bölünmemiş.

b. 76, 124, 486, 516, 1748, 1783, 1802, 1925, 2192, 2326, 2534

b.+hé 1753

b.+hén 1194, 1275, 2452

b.+hénen 3049

böten: Başka.

b. 148, 184, 531

böteş-: Bitişmek.

b.-ken 2327

böteştér: Bitiştirmek.

b. 2326

bötkensé: Bittiği zaman, bitince.

b. 737

bötö-

bötör: Kıvrım

b. 1550, 1550

bötör-: Bitirmek.

b.-eler 727

b.-ge 1080

b.-ör 397

bötöröw: Bitirme işi.

b. 900, 1380

böyök+vatan+huğış: İkinci Dünya Savaşı.

b.+ıman 2305

böyör: Böbrek.

b. 1926, 1941

b.+ö 1714

bul-: Olmak, ortaya çıkmak, meydana gelmek, var olmak.

b. 1514, 1772, 1781, 2499, 3379, 3411, 3412, 3413, 3618, 3757, 3758

b.-a 10, 11, 14, 15, 20, 31, 58, 77, 78, 78, 110, 118, 124, 128, 128, 145, 153, 155, 156, 159, 161, 166, 166, 180, 183, 208, 218, 230, 232, 238, 248, 286, 379, 474, 481, 484, 489, 647, 648, 712, 724, 726, 940, 959, 983, 1019, 1037, 1041, 1041, 1064, 1065, 1236, 1255, 1275, 1307, 1317, 1573, 1636, 1664, 1680, 1695, 1715, 1726, 1731, 1734, 1739, 1752, 1756, 1775, 1782, 1912, 1916, 1953, 1994, 2200, 2203, 2345,

2412, 2413, 2414, 2415, 2422, 2516,
2517, 2521, 2538, 2539, 2545, 2546,
2548, 2555, 2556, 2560, 2563, 2570,
2572, 2572, 2572, 2593, 2594, 2602,
2617, 2630, 2670, 2713, 2724, 2795,
2796, 2815, 2819, 2828, 2837, 2840,
2847, 2852, 2861, 2865, 2865, 2870,
2877, 2878, 2887, 2889, 2890, 2893,
2904, 2906, 2907, 2912, 2913, 2915,
2925, 2926, 2927, 2931, 2936, 2938,
2940, 2943, 2951, 2954, 2961, 2964,
2978, 2981, 2988, 2990, 2991, 2993,
2995, 2997, 3000, 3006, 3010, 3011,
3014, 3018, 3025, 3027, 3033, 3035,
3052, 3053, 3057, 3060, 3065, 3070,
3072, 3073, 3074, 3079, 3084, 3093,
3094, 3107, 3109, 3112, 3136, 3149,
3152, 3158, 3160, 3170, 3174, 3177,
3178, 3187, 3190, 3196, 3199, 3200,
3203, 3207, 3210, 3211, 3218, 3227,
3311, 3343, 3358, 3359, 3368, 3391,
3395

b.-ahı 1213

b.-ahıñ 2692, 2853, 2868, 2941,
3192, 3260, 3289

b.-alar 3100

b.-am 626, 629, 632

b.-asaq 2975, 3022

b.-ayım 1840, 1841

b.-ayıñ 2741

b.-dı 2019, 2217, 2318, 2613,
2742

b.-dım 2214

b.-dıñmı 2022

b.-ğan 5, 32, 119, 133, 146, 198,
228, 228, 805, 805, 911, 912, 921, 922,
983, 985, 986, 986, 999, 1000, 1147,
1636, 1638, 1642, 1656, 1684, 1713,
1714, 1724, 1727, 1743, 1776, 2188,
2207, 2214, 2223, 2233, 2300, 2716,
2899, 2901, 2901, 3221, 3337, 3351,
3355

b.-ğanda 251, 981

b.-ğandar 72, 76, 260, 1450,
2013, 3222

b.-ğandı 897

b.-ğanga 242

b.-ğanı 120

b.-ğas 829, 1171, 1187

b.-ğm 2921

b.-ha 59, 186, 189, 230, 275,
709, 726, 774, 803, 895, 946, 994, 1023,
1024, 1063, 1064, 1064, 1064, 1087,
1147, 1149, 1152, 2195, 2240, 2304,
2577, 2679, 2709, 2881, 2882, 2886,
2887, 2982, 2983, 2994, 3014, 3035,
3052, 3080, 3111, 3135, 3158, 3196,
3214, 3388, 3388

b.-ham 2354, 2376

b.-hañ 466, 625, 628, 631, 1034,
1035, 1474, 1475, 2846, 2867, 3380

b.-hın 542, 673, 674, 769, 923,
1028, 1160, 1161, 1767, 1839, 1840,
1840, 1841, 2038, 2067, 2068, 2069,
2070, 2148, 2460, 2532, 2588, 2743,
2819, 3432, 3433, 3444, 3445, 3447,
3454, 3461, 3463, 3465, 3469, 3470,
3488, 3489, 3490, 3491, 3497, 3503,
3518, 3519, 3520, 3523, 3526, 3531,
3532, 3533, 3538, 3539, 3540, 3547,
3553, 3554, 3563, 3564, 3565, 3566,
3567, 3569, 3571, 3579, 3594, 3596,
3617, 3626, 3627, 3657, 3664, 3667,
3668, 3672, 3674, 3676, 3677, 3678,
3683, 3688, 3697, 3698, 3702, 3707,
3708, 3709, 3716, 3731, 3739, 3750,
3751, 3761, 3762, 3763, 3764, 3774,
3775, 3878

b.-ıgız 3544, 3853

b.-ıp 12, 80, 96, 131, 131, 162,
194, 203, 317, 318, 681, 749, 998, 1044,
1132, 1165, 1165, 1217, 1257, 1596,
1597, 2003, 2004, 2005, 2305, 2572,
2686, 2718, 2821, 2867, 2914, 2915,
3033, 3037, 3140, 3197, 3391, 3400,
3524, 3592

b.-ır 205, 2427, 2430, 2565,
2963, 2982, 3047, 3064, 3071, 3142,
3185, 3268, 3269, 3270, 3272, 3278,
3279

b.-ır+i-né: Bulur idi. 2433

b.-ırğa 480, 881, 1310, 1389,
1794, 1962

b.-ırhıñ 3264

b.-mağan 250, 2273

b.-mağas 2192

b.-maha 189, 215, 284, 728,
1153, 1198, 1453, 2346, 3014

b.-mahın 1839, 1840, 1840,
1990, 2498, 3457

b.-manı 1863, 2221

b.-masmı 1638

b.-may 78, 215, 239, 492, 1298,
2608, 2705, 3198

b.-mayınsa 2723

bulış-: Buluşmak, bir arada olmak.

b.-ırğa 37

bulhw: Olma işi.

b. 2805, 3083, 3229, 3309

b.+ı 84, 2833

b.+ın 3337

bur: Hırsız.

b. 494, 494, 494, 1011, 1861,
1861, 1883, 3343

b.+zı 1880

b.+zıñ 1885

bur-: Duvar örmek.

b.-ahañ 2952

bura: Duvar.

b. 2952

buran: Fırtına, boran.

b. 29, 2982, 2990, 3027, 3031,
3077, 3083, 3084, 3178, 3187

b.+ğa 3021, 3046, 3059

burazna: Çığır, saban izi.

b. 16

burta: Kıvrım.

b. 1501

busar:

b. 1513

buş: Boş, dolu olmayan.

b. 70, 2701, 3486, 3568

buşla-: Boş düşünmek, düşüncesiz
olmak.

b.-y 1920

buştanbuş: Baştanbaşa.

b.+qa 2654

but-: Bulmak.

b.-hın 1834

b.-amay 1834

b.-anım 1836, 1837

b.-y 1042

buta: Deve yavrusu.

b.+hın 1834, 1839

b.+lar 1834

b.+m 1836, 1836, 1837

butqa: Pirinçle yapılan yiyecek, lapa.

b. 2024, 2030, 2032, 2118, 2172,
2173, 2250

b.+hı 2024

buy: Boy.

b.+ğa 1930

b.+ı 4, 135, 1171, 1176, 1225,
1462, 1683, 2691, 2797

b.+ın 1213

b.+ına 3036

b.+ında 2002

b.+ınsa 3, 22, 68, 249, 344, 345

b.+ıñ 3681, 3684

buyla-: Boylamak, baştanbaşa
dolanmak.

b.-p 745

buyur-: Bir şeyin yapılmasını veya
yapılmamasını kesin olarak söylemek,
emretmek

b.-ahıñ 54

buz: Boz renk.

b. 1839

buzla-: Boylamak, boz renge boyamak.

b.-p 1839

bühér: Fıtık.

b. 762, 763

bük-: Bükmek.

b.-hün 3513

bükle-: Bükmek.

b.-p 857

bül-: Bölmek.

b.-ehéñ 678

b.-gende 678

bülek: Hediye.

b. 191, 191, 1778, 3180, 3234, 3265, 3296

bülén-: Bölünmek.

b.-ép 791

b.-gen 668

büléwsé: Bölücü.

b.+large 3209

bürene: Bıldırcın.

b. 154, 1623

b.+hé 3062

b.+leré 3199

büré: Kurt, köpekgillerden, Avrupa, Asya ve Kuzey Amerika'da yaşayan,

postu gri sarı renkli, yırtıcı, etçil memeli hayvan

b. 1152, 1153, 1155, 1799, 1861, 1863, 1866, 1867, 1867, 1871, 1871, 1875, 1875, 1880, 1882, 3369, 3839

b.+néñ 1151

bürékey: Kurtçuk, sevgili kurt.

b. 1867, 1871, 1875

büsér: Fıtık.

b. 710, 712, 715, 715, 715, 716, 716, 720, 722, 722, 724, 726, 726, 730, 730, 731, 732, 733, 739, 739, 741, 741, 743, 743, 747, 751, 751, 752, 753, 753, 754, 755

b.+é 736

b.+én 714

b.+zé 727, 744

b.+zér 712

büyük: Büyük.

b. 2719

büzene: Bıldırcın.

b. 2590, 2598, 2600, 2601

b.+nen 1330

d

d. 106, 334, 407, 534, 623, 761, 847, 1523, 1663, 1865, 1932, 2064, 2276, 2385, 2441, 2543, 3393, 3416,

3446, 3588, 3651, 3687, 3727, 3842, 3871

da: “Dahi” anlamındaki bağlama edatı.

d. 183, 289, 477, 498, 516, 586, 678, 697, 815, 815, 863, 875, 913, 914, 1048, 1062, 1067, 1067, 1208, 1220, 1455, 1543, 1568, 1648, 1732, 1788, 1803, 1839, 1842, 1843, 1924, 1925, 1925, 1926, 1943, 1992, 1994, 2207, 2252, 2306, 2348, 2348, 2393, 2515, 2573, 2584, 2596, 2610, 2611, 2622, 2741, 3217, 3350, 3351, 3402, 3406, 3475, 3525, 3601

dağa: At nalı.

d. 1787, 1788, 1794, 1794, 1797

dan: İyilik, güzellik, saygınlık.

d. 2556

darıw: İlaç.

d. 34, 1043

d.+zar 1041

d.+zı 1042

darman: Derman, çare.

d. 3438

d.+a 1916

darya: Deniz, derya.

d.+lar 1838

dawa: Deva, şifa, çare.

d. 1298, 1938, 1977

d.+hı 1309

d.+ları 1909

dawala-: Tedavi etmek, iyileştirmek.

d.-mahañ 1044

d.-y 1042

dawalaw: Tedavi etme işi.

d. 1141, 1988, 1989

dawam: Devam.

d. 3036

dawıl: Fırtına, güçlü yel.

d. 2490, 2490

d.+da 20

de: “Dahi” anlamındaki bağlama edatı.

d. 71, 88, 154, 189, 215, 240, 249, 294, 295, 296, 297, 321, 321, 369, 420, 437, 445, 468, 469, 470, 516, 596, 597, 651, 714, 720, 805, 841, 842, 884, 885, 892, 908, 912, 995, 996, 1005, 1036, 1076, 1151, 1155, 1155, 1258, 1298, 1317, 1322, 1450, 1454, 1657, 1805, 1858, 1925, 1990, 2102, 2214, 2327, 2381, 2382, 2452, 2534, 2579, 2581, 2713, 2814, 2818, 2819, 2964, 3049, 3095, 3354, 3378, 3387, 3551, 3560, 3632, 3777, 3875

defter: Defter.

d.+lérhé 3228

dert: Güç, kuvvet.

d. 3650

dewér: Zaman, devir

d.+énde 1931

dewlet: Büyüklük, şans, güç.

d. 3661

d.+éñ 2873

d.+teréñ 2496

dé

d. 3378

débétlé: Yünlü.

d. 3465

dégenek: Pıtırak bitkisi.

d. 1953, 1961, 1968

dégét

d. 1043

dımlan-: Nemlenmek.

d.-ha 3068

dilbége: Gemin uçlarına bağlanarak hayvanı yöneltmeye yarayan kayış, dizgin.

d. 1455

dim: Başkurtların bir boyu.

d. 1683

din: Din.

d.+ém 3821

diñgéz: Deniz.

d. 2862

doğa: Dua.

d. 1155, 1310, 1887, 2178, 2184, 2226, 2442, 2481, 2504, 3657

d.+ğa 3654

d.+hı 1118, 1164, 1832

d.+hın 1043, 1681

doğalıq: Dualık.

d. 1153

donya: Dünya.

d. 238, 929, 2329, 3587, 3766, 3768

d.+la 2864, 3332, 3411, 3412, 3414

d.+ñ 3518

donyalıq: Mal, mülk, servet, para, dünyalık.

d.+ta 2329, 2337, 2389, 3768

doşman: Düşman.

d. 1905, 2914, 3250, 3321, 3322, 3561

d.+darıñ 2839, 2912

d.+darzıñ 1820, 1824, 3753

d.+dıñ 3712

d.+ğa 3740

d.+ın 2907	d. 1956
d.+ıñ 2902, 2907, 2915	dürt: Dört.
d.+ıñdı 3124	d. 43, 63, 178, 376, 403, 411, 541, 543, 823, 828, 833, 838, 850, 852, 879, 1397, 1407, 1412, 1417, 2345, 2593, 2593, 3004, 3517, 3517
doşmanlıq: Düşmanlık.	d.+é 2344
d. 2769, 2778, 3342	d.+ten 1417
döbörz-: Patırdamak.	dürtense: Dördüncü.
d.-ep 2459	d.+hénde 1077
dörös: Dürüst.	e
d. 2583	e. 27, 120, 209, 426, 775, 789, 1644, 1855, 1882, 1926, 1940, 1960, 2088, 2207, 2613, 2956, 2960, 2968
döye: Deve.	ebékey: Ninecik, sevgili nine.
d. 607, 1834, 1834	e. 1807
dusar: Duçar.	ebéy: Nine, büyükanne, yaşlı kadın.
d. 2941, 3737	e. 272, 498, 712, 713, 721, 775, 778, 789, 1739, 1743, 1804, 1806, 1862, 2246, 2346
dus: Dost.	e.+é 2001
d. 2828	e.+éne 669
d.+ıñ 2915	e.+ge 133, 498, 775
d.+ıñdı 3123	e.+zen 126, 721, 1806
d.+tar 3311	e.+zer 2226, 2343, 2722
duslıq: Dostluk.	e.+zé 1741, 1804
d.+tı 2784	e.+zén 2347
düñgek: Tümsek.	
d.+ke 1092	
düñgelek: Tümseklik.	
d. 2994	
dürmen: Karanfil.	

ebjet: Ebcet hesabı.

e. 456

ebrey: Yer, ev.

e. 1503

e.+éne 1503

efiser:

e. 1513

eger: Eğer.

e. 84, 91, 184, 203, 244, 271, 275, 284, 289, 381, 1197, 1452, 1458, 1459, 1706, 1828, 1846, 1857, 2206, 2520, 2686, 2701, 2715, 2881, 2907, 2908, 3087, 3123, 3182, 3223, 3380

eğüzibillehéméneşaytanrrajim:

“Kovulmuş şeytanın şerrinden Allah'a sığınırım” anlamındaki besmele.

e. 3760

exiret: Ahiret.

e. 3790

e.+te 2331, 2336, 2388, 3767

exmetyenowa: Özel kişi ismi.

e. 3221

exselim: Özel kişi ismi.

e. 459

ejel: Ecel.

e. 3144

e.+én 2347

e.+énen 491

e.+éñe 3778

ekrén: Hafif, yavaş.

e. 1884, 1884

el: “Hah” anlamındaki ünlem.

e. 88

elék: Elek

e.+é(elégé) 483, 1048, 1260, 1276, 1638, 1743, 1848

elekle-: Elemek, elekleme.

e.-y 157

elé: Hala.

e. 65, 1557, 1564, 1572, 1643, 1989, 2585, 3225

elérlek: Çengel.

e. 3014

elmoron: Kayın ağacının yaprağı.

e. 1944, 1946

emel: Amel, yapılan iş.

e.+ge 489

emelek

e. 1609

emelle-: Sihirlemek, büyülemek.

e.-yzer 1828

emellew: Sihir yapma işi.

- e.** 1826
- emer:** Buyruk, emir.
- e.+é** 344, 345
- emme:** Ama.
- e.** 88, 3249
- eñ+eñ:** İnım inım.
- e.** 1009
- eñérew:** İnleme işi.
- e.** 1009
- epsén:** Efsun.
- e.** 1262, 1262
- epsén+töpsön:** “Eyer-yular”
anlamındaki ikileme.
- e.** 385, 387, 389, 447, 451, 558,
1609, 1617, 1622, 1627, 1630
- epsénlew:** Efsunlama işi.
- e.** 1601
- eqlime:** Özel kişi ismi.
- e.** 361
- eqselim:** Özel kişi ismi.
- e.** 461
- eremek:** Çalılık.
- e.+e(eremege)** 1742
- erékmen:** Pıtırak bitkisi.
- e.** 1960
- erém:** Servi ağacı.
- e.** 1118
- erle-:** Azarlamak.
- e.-genderé** 126
- e.-p** 173
- e.-rge** 125
- e.-yhéñ** 893
- erme:** Asker, ordu.
- e.+ge** 3771, 3773
- erzüş:**
- e.** 358
- ese:** Anne, ana.
- e.** 1916, 3190
- e.+hé** 659, 665, 775, 986, 999
- e.+lerénen** 2012
- e.+m** 1354
- e.+ñ** 2282, 2284
- esey:** Annecik, sevgili anne.
- e.** 776
- e.+ém** 2019, 2020
- e.+émden** 2021
- e.+émdéñ** 1390
- e.+zé** 2921
- eséwtaş:** Yara taşı, acı taş.
- e.** 1041
- esmeyém:**

e. 443, 443

esselemegeleyküm:

Esselamunaleyküm.

e. 1382, 1383, 1384

eşér: Eşir (Anlamsız söz).

e. 1537

etes: Horoz.

e. 1158, 2920, 3140

etéw: Yoksa.

e. 167

ewbaş

e. 456

ewbekér: Ebubekir.

e.+zén 1554

ewel: Evvel.

e. 1316, 2306

ewén: Dönümün dörtte biri olan alan ölçüsü, evlek

e.+den 2599, 2599, 2600, 2601

ewérél-: Dönüşmek.

e.-e 4, 6

ewéréléw: Dönüşme işi.

e.+é 76

ewret-: Kandırmak.

e. 2747, 2748

e.-ép 119, 159

ey: Ey, ay.

e. 340, 972, 976, 980, 1603, 2144, 2444, 2445, 2494, 2631, 2746, 3711

eybér: Şey, nesne.

e. 713, 879, 1879, 2832, 2854, 2866, 3164

e.+én 1881

e.+ge 713, 1353

e.+zer 881, 881

e.+zerén 875

e.+zerzé 845

e.+zerzén 880

e.+zé 1907

e.+zén 3210

eylen-: Dönmek, dolaşmak, çevirmek.

e.-e 2510

e.-ép 178, 1235, 1311, 2972, 3014

e.-gen 3354

eylendér-: Dönüştürmek.

e.-e 1276, 2572

e.-ép 2014

e.-gen 2572

e.-gende 1276

eyt-: Söylemek, konuşmak, anlatmak.

e. 973, 977

e.-e 89, 214, 714, 722, 986, 986,
1197, 1243, 1643, 1656, 1761, 2151,
2151, 2240, 2702, 3228, 3474

e.-e+i-nék: Söylüyor idi. 497

e.-ehéñ 651, 908, 1052, 1322,
1657

e.-eler 434, 532, 697, 709, 804,
1130, 1133, 1142, 1146, 1162, 1213,
1789, 2237, 2328, 3530, 3650, 3765,
3798

e.-eler+iné: Söylüyorlar idi.
1773

e.-éle 739, 865, 1025, 2474

e.-ém 714

e.-ép 187, 749, 987, 1378, 1385,
1524, 1527, 1529, 1707, 1781, 3402,
3827

e.-ér 3379

e.-éréñdé 2324

e.-érge 212, 679, 863, 1305,
1359, 1446, 1739, 2324, 2639, 2818,
3421, 3803

e.-he 525

e.-heñ 115

e.-ken 1859, 2500, 2589, 3492

e.-kende 2180

e.-kender 2464, 3225

e.-kenderzér+i-ndé:

Söylemişler idi. 1728

e.-kenéñ 3686

e.-meheñ 2826

e.-mey 1242, 1245

eytél-

e.-e 1284

e.-e+tor-: Söylene durmak. 502,
1164, 1573, 1866, 2350

eytém: Söz, laf.

e.+dé 748

e.+é 750

eytémle-: Söz söylemek.

e.-p+tor-: Söz söyleyip durmak.
1299, 1665

e.-ybéz 1202, 1205

e.-yhéñ 1338

e.-yzer 1494

eytész-: Karşılıklı konuşmak.

e.-kenden 1101

eytész: Konuşma, söyleme işi.

e. 1846, 2702, 2757, 2803, 2819

e.+én 2702

e.+énse 79, 725

e.+zerénse 78

eytészsen-: Söz söylemek.

e.-der 3650	e. 3355
eyttér-: Söylettirmek.	ezér: Hazır, şimdi.
e.-genden 1245	e. 54, 1187, 3309
Eyüp: Hz. Eyüp	ezérle-: Hazırlamak.
e. 3776	e. 3012, 3012
eyze: Haydi, çabukluk için kullanılan ünlem.	ezérlenéw: Hazırlanma işi.
e. 1234, 1234, 3575	e. 3241
e.+géz 1173, 1173, 1173	ezhén-: Az bulmak.
eyzük: Teşekkür ederim anlamında kullanılan bir söz, eyvallah.	e.-ép 214
e. 3618	é
ez: Az, çok olmayan.	é. 350, 557, 1535, 1894, 1937, 2081, 2285, 3696, 3699, 3735, 3846, 3848, 3876
e. 214, 2600, 2601, 2601, 2846, 2886	éx: “Eh” anlamında ünlem.
e.+é 214	é. 1637
e.+me 2021	ékszéma: Derinin epidermis ve kısmen stratum papülozum tabakalarını içeren yüzeysel yangısı, eksudatif epidermitis, egzama.
ez-: Ezmek, ufalamak.	é. 1938
e.-érek 2219	él-: ilıştirmek, kapatmak.
ezem: Adam, kişi, insan.	é.-eler 273, 1645
e. 94, 97, 131, 1213, 2076, 2575, 2729, 2731, 2735, 3152, 3355, 3378	é.-ep 1071, 1780
e.+dé 3153	é.-ges 1072
e.+dén 1040, 2573	é.-mehén 1760
e.+ge 2753	élegéw: İliştirme işi.
ezezhéz: Edepsiz.	

- é.+é** 255
- élek-:** Yakalamak, tutmak, ele geçirmek.
- é.-e(élege)** 3110
- é.-ép(élegép)** 527, 1788
- é.-he** 2515
- é.-mey** 3116
- élewke:** Peştemal
- é.+héne** 189, 190
- élék:** İlk, önce.
- é.** 71, 929, 1642, 1694, 1775, 2691, 2821
- é.+ke** 2226
- élén-:** Takılmak, asılmak.
- é.-megen** 3185
- élérlék:** Çengel.
- é.** 3014
- éne:** İğne.
- é.** 82, 1275, 2316, 2335, 2964
- é.+né** 384
- éré:** Seyrek.
- é.** 927, 927, 2872, 3170
- érén:** İrir, iltihap.
- é.** 573
- érge:** Arka, vücudun arka tarafı, sırt.
- é.+bézzegé** 2318
- é.+hénde** 1171, 2994
- é.+héne** 1165, 1187, 1884
- é.+hénen** 3346
- é.+nen** 1452
- és:** İç, herhangi bir durumun, cismin veya alanın sınırları arasında bulunan bir yer, dâhil, dış karşıtı.
- é.** 744, 744, 1374, 1375, 1915, 1915, 1925, 1943, 2056, 2929, 2937
- é.+é** 725, 736, 774, 791, 1526, 1528, 1705, 1706, 1727, 2009, 2930, 3135, 3399, 3554
- é.+ém** 1376
- é.+én** 724, 748, 748, 749, 859, 2432
- é.+énde** 250, 724, 797, 2490, 2850, 3519
- é.+éndegé** 874, 1805
- é.+éne** 44, 794, 844, 860, 862, 866, 1645, 1848
- é.+énen** 2684
- é.+he** 1459
- é.+ké** 266
- é.+te** 2684
- é.+tegé** 789
- é.+ten** 725, 731, 754, 778
- és-:** İçmek.

é.-é 81

é.-éler 744, 1936, 1941, 1943, 1944, 1947, 1949, 1954, 1964, 1975, 1980, 2025

e.-ém 1376, 3887

é.-e+töş-: İçmeye gitmek. 5

é.-ép 2195, 3355

é.-érge 1996

é.-érgender 2182

é.-he 1315

é.-heñ 1317, 1916, 1925

é.-ken 1858

é.-kende 3182

é.-kender 1915

ése: Bağırsak.

é. 1923

é.+én(ésegen) 2098

é.+terén 725

ésér-: İçirmek.

é.-e 1852

é.-eler 1727, 1915, 1916, 1953, 1973, 1983

é.-ép 287

é.-érge 1726

é.-gender 1951

é.-he 1857

é.-heñ 263

eskér-: Hatırlatmak.

é.-éñ 2620

ésé: Sıcak.

é. 1930

éséley: Çok yorulmuş ve terlemiş at.

é. 1724, 1726, 1727

éslé: Kokulu.

é. 1956

éş: İş.

é. 34, 274, 406, 1784, 2570, 2586, 2685, 3494

é.+én 2584

é.+éñ 3354, 3497, 3503, 3514

é.+éñdén 3337

é.+ke 3113

é.+teré 31

é.+teréñdén 2860

é.+té 2611, 2919, 3592

é.+téñ 2683, 3339

éşle-: İş yapmak, çalışmak.

é. 2575, 2575

é.-gen 31

é.-p 198, 861, 1178

é.-rge 3337

é.-yhéñ 931, 933, 935

é.-yzer 1169, 1849

éşlen-: Yapılmak.

é.-e 272, 1905

é.-gen 2226

ét: İt, köpek

é. 203, 215, 378, 395, 975, 1045, 1045, 1047, 1048, 1054, 1165, 1258, 1426, 1427, 1446, 1448, 1450, 2255, 2269, 2275, 3032, 3082, 3083, 3084, 3132, 3155, 3186, 3187, 3356

é.+é 3365

é.+éñ 3433

é.+ke 275, 665, 1050, 1055, 1784, 2044, 2132, 2253, 2713

é.+ten 275, 303, 303, 379, 398, 859, 1050, 1426, 2713

é.+té 1424

é.+téñ 1222, 1222, 1448

éy: Çağırma veya seslenme bildiren ünlem.

é. 2322, 2326, 2329, 2494

éy-: Eğmek, eğik duruma getirmek.

é.-e 2839

éye: Sahip.

é. 177

é.+hé 76, 145, 145, 145, 145, 145, 145, 150, 164, 166, 170, 173, 175, 178, 181, 183, 185, 192, 195, 197, 199, 206, 213, 216, 225, 227, 230, 231, 234, 1292, 1908, 2667, 3384, 3439

é.+hén 148, 343

é.+héne 698, 2188

é.+hénéñ 288, 1707

é.+ler 155

é.+leré 208, 209, 218

é.+lerén 151

é.+lerénéñ 167

é.+leréñ 325, 328

é.+lé 148

é.+ñ 332, 332

éyek: Omuz.

é. 3154

é.+ten 3331

éyele-: Sahiplenmek.

é.-gen 3199

é.-he 43

é.-mehén 37

éyeleş-: Evcilleşmek.

é.-e 123

é.-he 63

é.-ken 65, 71

éyeleşter-: Evcilleşmek.	f. 3152
é.-e+al-: Evcilleştirebilmek. 52	f.+lerge 3143
éyelé: Sahipli.	far:
é. 144, 146, 146	f. 1516
éyer: At eyeri.	farman: Ferman.
é. 1455	f. 3439
é.+e 3526	faş it-: yakalamak.
é.+é 3509	f. 1880
éyer-: Bir şeyin ardına gitmek, peşine takılmak.	fatixa: Fatıha suresi
é.-e+bul-: Peşine takılmak. 1236	f. 2713
é.-ép 209, 286	f.+ña 3743
é.-mehén 1197	Fatima: Hz. Muhammet'in ilk eşi Hz. Hatice'den doğan kızının adı.
éyert-: Takip ettirmek.	f. 564, 1342, 1410, 1422
é.-ép 1234	f.+lar 551, 832, 1030
éz: İşaret, iz.	f.+larzan 810
é.+é 1132, 2364, 2370	f.+nıñ 374, 375, 377, 378, 1079
é.+én 204	fayza: Fayda, yarar.
é.+éne 3210, 3335	f.+hı 1524, 1994
ézle-: İzlemek, işaretlemek.	fayzalan-: Faydalanmak.
é.-he 3178	f.-ırğa 1573
é.-y 1839	fayzalanıw: Faydalanma işi.
ézlerze-: Aramak.	f.+zan 1316
é.-y 1841	fayzalı: Faydalı.
fajige: Facia, felaket.	f. 1933

fehém: Anlayış, kavrayış.

f. 2752

felen: Söylenmesi istenmeyen veya gerekli görülmeyen bir özel adın yerini tutan kelime, filan, falan.

f. 652, 662, 1732

f.+dén 652

feqir: Fakir.

f. 498

feréšte: Melek.

f. 331

f.+ler 185, 3653, 3658

f.+néñ 3669, 3779

ferize: Özel kişi ismi, Feride.

f. 2318

fép: Fumpıldaq.

f. 2592

fiw: Anlamsız ses.

f. 2478

front: Cephe, savaş.

f.+tan 2566

fufayka: Gömlek.

f.+hınıñmı 1760

fumpıldaq:

f. 2590, 2592

f.+tı 2592

f.+tıñ 2595

furajka: Kasket.

f.+hın 3192

g

g. 93, 176, 226, 310, 392, 496, 526, 598, 675, 817, 918, 1093, 1195, 1290, 1336, 1492, 1589, 1621, 1650, 1774, 1854, 1922, 2023, 2050, 2254, 2371, 2423, 2536, 2607, 2711, 3383, 3407, 3440, 3466, 3502, 3584, 3610, 3636, 3679, 3721, 3838, 3867

gerebee

g. 38

gél: Tamamen, yalnızca, olduğu gibi.

g. 681, 1855, 2299, 2513, 3349, 3632

gene: Birlikte kullanıldığı kelimelerin anlamını güçlendirir.

g. 118, 128, 484, 487, 681, 698, 713, 789, 861, 914, 1159, 1179, 1193, 1452, 1526, 1528, 1544, 1695, 1749, 1749, 1855, 1863, 1885, 1931, 1989, 2317, 2340, 2340, 2575, 2592, 2612, 2675, 2684, 2814, 2846, 2862, 3239, 3349, 3386

géografiya: Coğrafya.

g. 2216

géwle-: Gürültü çıkarmak, homurdanmak.

g.-he 3066	ğaile: Aile.
gêwlet-. Gürültü çıkartmak.	ğ. 1906
g.-ép 28	ğ.+hén 1855
giz-: Gezmek, dolaşmak.	ğ.+héne 1857
g.-ép 1838	ğ.+né 1802, 1814
g.-mehén 82	ğarızılan:
gonah: Günah.	ğ. 458
g. 1784	ğarmun: Akordeon.
g.+qa 2941	ğ.+da 2935
g.+tarıñdan 2853	ğasıq: Aşık.
göl: Gül, çiçek.	ğ. 2742, 2743, 2746, 2753
g. 3412, 3413	ğawıralan-: Tartışmak, dertlenmek.
g.+ge 2174	ğ.-ıp 3048
gölbike: Özel kişi ismi, Gülhanım.	ğayle: Aile.
g.+néñ 354	ğ.+ge 1804
gölyémés: Kuşburnu.	ğazéta: Gazete.
g. 1309, 1310	ğ.+hında 2214
ğ	ğazrayıl: Azril.
ğ. 103, 229, 323, 399, 529, 613, 746, 843, 1103, 1200, 1360, 1500, 1654, 1798, 1860, 1929, 2057, 2261, 2380, 2431, 2540, 2614, 3389, 3409, 3443, 3468, 3586, 3640, 3682, 3723, 3840, 3869	ğ. 331
ğaeziğolan:	ğefü: Özür, af.
ğ. 459	ğ. 2760
	ğefür: Gefür taşı.
	ğ. 804, 811, 812, 813
	ğelimırza: Özel kişi ismi.
	ğ. 1744

ġelimyen:

ġ. 1037

ġemel: Vücut.

ġ.+én 1925

ġereset: Korkunç.

ġ.+lé 20

ġeréş: İslam inanişına göre göğün en yüksek katı, arş.

ġ.+ten 1253

ġerlen-: Sinirlenmek.

ġ.-e 115

ġerlendér-: Sinirlendirmek.

ġ.-gensé 893

ġerlendéréw: Sinirlenme işi.

ġ. 882

ġerşé: Arş.

ġ.+den 1893

ġeybet: Gıybet.

ġ. 1803, 2913, 3282

ġeyép: Ayıp,

ġ. 2305, 3663

ġ.+én(ġeyébén) 1802

ġ.+ten 2910

ġeyşe: Özel kişi ismi, Ayşe.

ġ. 551, 564, 810, 832, 1030, 1079, 1342, 1410, 1422

ġezet: Adet, gelenk, huy.

ġ.+é 1684

ġ.+te 7, 153, 712

ġ.+tegé 2221

ġeziz: Aziz, değerli.

ġ. 1218

ġımlı: Kutsal.

ġ. 3387

ġına: Birlikte kullanıldığı kelimelerin anlamlarını güçlendirir.

ġ. 78, 84, 102, 219, 238, 251, 427, 929, 1175, 1191, 1196, 1235, 1303, 1309, 1317, 1527, 1714, 1751, 1883, 1921, 2231, 2571, 2611, 2885, 3402

ġıs: Bereket.

ġ. 2539, 2671, 2675

ġilém: İlim.

ġ. 2360

ġomanlı: Hamile.

ġ. 665, 1152

ġömüm: Genellikle.

ġ.+en 2847

ġümér: Ömür, hayat.

ġ. 2337, 2338, 2886, 2887, 2953, 3535, 3548, 3722, 3777

ġ.+é 673, 2845, 3207

- ğ.+én** 3677
- ğ.+éñ** 2521, 2865, 2936, 3155, 3667, 3698
- ğ.+éñdé** 2986
- ğümérlé:** Ömürlü.
- ğ.** 2837
- haban:** Saban, pulluk.
- h.** 2569
- habanturgay:** Bir kuş türü, saban turgayı.
- h.** 2568, 2569, 2570, 2573
- h.+ın** 2584
- habaq:** Çubuk, budak.
- h.** 2577
- h.+ı(habağı)** 1309, 2593
- h.+ın(habağın)** 52, 384
- habaqlı:** Çubuklu.
- h.** 2594
- habın:** Sabun.
- h.** 2900
- habıştır-:** Gözden kaçırmak.
- h.-ıp** 1803
- hağın-:** Özlemek.
- h.-a** 3175
- hağınw:** Özlem, hasret.
- h.+ı** 3121
- hal-:** Salmak, bırakmak, göndermek.
- h.** 695
- h.-a** 126, 1146, 2017
- h.-a+bar-:** Bırakmaya gitmek.
- 864
- h.-ahıñ** 179, 1731, 1805, 1924, 2185
- h.-alar** 38, 366, 473, 677, 793, 917, 1170, 1249, 1250, 1299, 1745, 1751, 1752, 1757, 1770, 1968, 2181, 3517
- h.-am** 527, 2658
- h.-ar** 268
- h.-dı** 2609
- h.-ğan** 1581, 1582, 1584
- h.-ğanda** 1291, 1305
- h.-ğandar** 476, 2232
- h.-ğas** 1319
- h.-ha** 494, 3399
- h.-hañ** 913, 1455, 2534
- h.-mğan** 274
- h.-ıp** 190, 204, 365, 366, 701, 728, 914, 1194, 1272, 1542, 1652, 1921, 1943, 1992, 2670, 2822, 3215, 3216, 3217, 3476, 3529
- h.-ıp+tor-:** Bırakmak. 789, 863
- h.-ır** 180

h.-ırğa 167, 1285, 1287, 1285,
1920, 2010

h.-ma 3342

h.-maha 1755, 1828

h.-mayınsa 1213

halbır: Sarkık.

h. 128, 159, 1443

haldat: Asker, er.

h. 2218

h.+ka 3222

haldır-: Yaptırmak.

h.-ıp 264

halın-: Yapılmak.

h.-ğan 1254, 1754, 3373

halıq: Halk.

h. 1063, 1064, 1064, 1064

halıw: Salma işi.

h. 476, 1247, 1286, 2178, 2186

halma: Erişte.

h. 1048, 1448

halmawır: Ağaç parçası, yonga.

h. 2629

halqın: Serin, soğuk.

h. 274, 1980, 2129, 2135, 2240,
2242, 2244, 2287, 2477

h.+da 197

halqına-: Soğumak, serinlemek.

h.-ya 3013, 3070

halqınayt-: soğutmak.

h.-a 2994

ham+ham+ham: Yeme ünlemi.

h. 713

hamaq: Özel bir ezgiyle söylenen
tılsımlı söz.

h. 1025, 1284, 1866, 2240, 2454,
3765

h.+ı(hamağı) 882, 1118, 1165

h.+tar 2350

h.+tarı 1395, 2026

h.+tı 1133, 1573

hamaqla-: Özel bir ezgiyle tılsımlı
sözler söylemek.

h.-ğan 2433

h.-p 771, 1351, 1373, 1718, 2394

h.-rğa 2822

h.-y 1082, 1107, 1107, 1269,
1277, 1812

h.-yhiñ 2454

h.-yzar 373, 441, 880, 1059,
1090, 1191, 1233, 1291, 1368, 1466,
1539, 1708, 2504, 2652, 2965, 3105

h.-yzar+i-né: Tılsımlı sözler
söyler idi. 513

hamaqlan-: Tılsımlı söz söylenmesi.

h.-a 465

han: Sayı.

h.+dar 3226, 3227

h.+darzıñ 3228

h.+ında 1962

hana-: Sayı saymak, saygı göstermek.

h.-p 3211

h.-rğa 3380

hanal-: Sayılmak, kabul edilmek.

h.-ır 1776

hanaw: Sayı sayma işi.

h. 2986, 2986

handuğas: Bülbül.

h. 2590, 2604, 2605, 2609, 2610

h.+tıñ 2608, 2611

hañğıraw: Sağır.

h. 2686

hap: Sap.

h.+ınan(habınan) 1094

hapharı: Sapsasrı.

h. 159

haphaw: Sapasağlam.

h. 2692

haq: Gizli, saklı.

h. 674

haqal: Sakal.

h. 1229, 1230, 1278, 1279, 1292, 1293, 1300, 1301, 1324, 1325, 2146

h.+dar 3570

haqallı: Sakallı.

h. 223, 1327

haqawlan-: Sesin bozulması, peltekleşme.

h.-a 2546

h.-may 2545

haqla-: Saklamak.

h. 3711, 3752, 3754

h.-ğandar 1779

h.-hın 3780, 3781

h.-rğa 3358

h.-y 170, 1646, 1788, 2448, 2535

h.-ybız 2342

h.-yzar 2231

haqlan-: Saklanmak.

h.-a+tor-: Saklanıp beklemek. 2862

h.-ırğa 2910

h.-ıw 514

haqlanıw: Saklanma işi.

h. 36, 1132, 1451, 1748, 1799

haqlaw: Saklama işi.

h. 517, 1633, 1678, 1683, 1685

haqmar: Başkurdistan'da bir ırmak.

h.+za 234

haqsı: Bekçi.

h. 2299

h.+hı 2298, 2300

haray: Saray.

h.+zıñ 797

harğay-: Sararmak, solmak.

h.-ha 3086

harğayıw: Sararma, solma işi.

h. 3326

harı: Sarı renk.

h. 21, 118, 581, 601, 693, 694, 751, 751, 752, 753, 1141, 1142, 1325, 1339, 1566, 1662, 1841, 2609, 2623, 2637, 2648, 2928

harıq: Koyun.

h. 202, 367, 2130, 3614

h.+tı 365

harqıt-: Artık olmak.

h.-ıp 1545

hart-: Yerli yerine geçmek.

h.-qan 1503

hat-: Satmak.

h.-a 77

h.-ıp 2347, 3341

h.-ıp+al-: Satın almak. 2001

h.-ırğa 3341

h.-mağandar 1778

h.-qan 94

hataş-: Sayıklamak.

h.-ıp 3204

hatıl-: Satılmak.

h.-ğas 96

haw: Esen, sağ.

h. 2150, 2150, 2899, 3493, 3544, 3690, 3709, 3725

haw-: Sağmak.

h.-alar 1677

hawa: Hava.

h. 497, 499, 2968, 3002

hawala-: Havalanmak, uçmak.

h.-p 2555

hawıq: Sağlık.

h.+tı 1530

hawıq-: İyileşmek.

h.-a(hawığa) 1130

h.-ırğa(hawıırğa) 959, 1220

hawıqtır-: İyileştirmek.

- h.-ğas** 490
- hawıt:** Kap.
- h.** 3091
- h.+ıña** 1651
- h.+qa** 267, 1852, 1992
- h.+tı** 1254
- hawıt+haba:** Kap kakak.
- h.** 1169, 1170, 1178, 3165
- h.+lar** 1187
- h.+nı** 123
- hawlıq:** Sağlık.
- h.** 1283, 1334, 2330, 2852, 3628
- h.+ın(hawlıgın)** 2526, 2527
- h.+ta** 3726
- hawzır-:** Sağdırmak.
- h.-alar** 479
- h.-ıp** 489
- h.-may** 1640, 1677
- hay+hay:** Onaylama anlamındaki ünlem.
- h.** 2020
- hayın:** Yer ve zaman bildiren kelimelerle birlikte kullanıldığında boyunca, süresince anlamı verir.
- h.** 21, 701, 725, 1067, 2593, 3414
- hayısqan:** Saksığan.
- h.** 2644, 2646, 2654
- h.+dan** 674
- hayla-:** Seçmek, beğenmek.
- h.-p** 757
- h.-ymın** 2583
- hayra-:** Ötmek.
- h.** 2585
- h.-ğan** 2604
- h.-ha** 2570
- h.-hañ** 2586
- h.-nı** 2612
- h.-y** 2582, 2582
- h.-ymın** 2580
- haz:** Batakılık.
- h.+za** 2548
- hazağay:** Yıldırım.
- h.** 2311, 2312, 2313
- hazıy:** Özel kişi ismi.
- h.** 2615
- hazlıq:** Batakılık, sazlık.
- h.+qa** 2196
- hb:** Ve benzeri.
- h.** 958, 1077, 1086, 1906, 3150, 3614, 3798
- he:** Evet anlamındaki ünlem.

h. 979

helek: Yok olma, helak.

h. 218

hem: Ve, hem... hem bağlacı.

h. 236, 251, 736, 792, 881, 1260, 1386, 1737, 1923, 1997, 2240, 2442, 2544, 2590, 2908, 3143, 3263, 3294, 3396, 3429, 3473

henek: Kovak

h. 15

h.+téñ 91

her: Önüne geldiği ismin benzerlerini teker teker hepsi, birer birer hepsi, birer birer tamamı□ anlamıyla kapsayacak biçimde genelleştiren, her.

h. 145, 166, 208, 880, 1048, 1752, 1775, 1858, 2010, 2317, 2522, 3664

hewbes:

h. 456

heybet: Büyük, güzel, iyi.

h. 1783, 1926, 1935, 1953, 1964, 1970, 2847, 2861

h.+ke 2866

hélkén-: Silkinmek.

h.-ép 1913, 2538

hélte-: Karşısındakine vurmak.

h.-meske 3398

h.-rge 2629

h.-y 124, 125, 127, 482.

h.-yzer 1270, 2485

héñ-: İnmek.

h.-hén 1843

héñér: El ayak.

h.+éñ 3849

héñés-: Karşılıklı inmek, inişmek.

h.-e 1842

hépér-: Süpürmek.

h.-gende 3177

hépértké: Süpürge.

h. 1094, 1201, 3369

h.+hénen 792

h.+né 737

héz: Çokluk ikinci kişi zamiri.

h.+ge 3628, 3646

h.+ze 1173

h.+zeñ 3647

hıbaylı: Atlı, süvari.

h. 258

hıgın-: Sığınmak.

h.-am 2446

hılıw: Güzel, mükemmel.

h. 2737, 2738, 3391	h. 153
hımaq: Gibi, benzer.	hıpır-: Sıvazlamak.
h. 1032, 1146, 1753, 1916, 2815	h.-ıp 1766, 1766
hın: Dış görünüş, insan heykeli.	h.-ırğa 1101
h. 2226	hıq-: Çıkarmak.
h.+dargâ 274	h.-ıp(hıgıp) 697, 1459, 1459
h.+ında 1245	hırğa: Küpe.
h.+lı 258	h. 3345
hın-: Kırılmak.	hırt: Arka, sırt.
h.-ıp 2213	h. 646
hına-: Denemek, sınamak.	h.+ı 912, 1543
h.-mış 1997	h.+ıman 647, 1766
h.+mıştır 3156	h.+ında 259, 1734
hınaw: Sınama işi, sınav.	hıw: Su, ırmak.
h. 2797, 3230	h. 5, 11, 58, 216, 218, 218, 222, 223, 225, 230, 231, 233, 234, 234, 234, 274, 693, 694, 875, 1078, 1110, 1229, 1254, 1279, 1293, 1301, 1313, 1316, 1320, 1325, 1339, 1459, 1498, 1542, 1726, 1842, 1992, 1993, 2010, 2151, 2175, 2184, 2189, 2189, 2191, 2192, 2195, 2198, 2232, 2239, 2858, 2932, 2944, 3138, 3153, 3355, 3799
hındır-: Kırmak.	h.+ğa 11, 230, 425, 690, 691, 806, 990, 1113, 1142, 1249, 1270, 1316, 1319, 1322, 1329, 1333, 1459, 1460, 1612, 1924, 1930, 1966, 1970, 2010,
h.-alar 668	
h.-hañ 91	
h.-ıp 2604	
h.-ırğa 3347	
hınıq: Küçük parça, kırık.	
h.+ı(hınığı) 1921	
hıñar: Çift.	
h. 110, 110, 110, 3051	
hıñarışar: İkişer.	

2017, 2019, 2025, 2186, 2187, 2699,
2946, 2954, 3800, 3800

h.+hının 2155

h.+ı 228, 916, 1118, 1315, 1926,
1953, 3353

h.+ın 287, 916, 1316, 1964, 2181

h.+ına 1310, 1993

h.+za 527, 1923, 1956, 1960

h.+zan 16, 219, 306, 306, 425,
698, 806, 990, 1113, 1329, 1333, 1472,
1569, 1599, 1612, 2947

h.+zar 2861

h.+zay 313, 326

h.+zı 353, 1317, 1544, 2698,
2842

h.+zıñ 140, 871, 889, 2871

hıwha-: Susamak.

h.-ha 2735

hıwğan: Soğan.

h. 1229, 1279, 1293

hıwıq: Soğuk.

h. 2283, 2975, 3010

h.+tan 2731

h.+tar 3062

hıwıt-: Soğumak.

h.-a 2976, 3051, 3066

h.-ır 3038

hıwh: Sulu.

h. 267

hıy: Hediye, armağan.

h. 2672

hıy-: Sığmak.

h.-mas 3857

h.-may 3858

hıyın-: Sığınmak.

h.-ha 2975

hıyır: Sığır.

h. 197, 318, 1640, 1677, 1698,
1760, 1776, 2124, 2125, 2264, 2271,
2427, 2869, 2870, 3132, 3141

h.+ı 172

h.+ıñ 171, 198, 2951, 2954, 3463

h.+zarğa 1781, 2107

h.+zarı 49

h.+zarza 2038

h.+zarzan 2013

h.+zı 497

hıyırılıq: Sığdırma işi.

h. 1259

hıyla-: İkram etmek.

h.-ğan 3100

hıylan-: İkram edilmek.

- h.-ıgız** 3631
- hıylawsı:** İkrâm yapacak kişi.
- h.+ğa** 3620
- hıypa-:** Sıvazlamak, okşamak.
- h.-ha** 3025
- h.-rğa** 1378
- h.-y** 748, 748
- h.-yım** 1377, 1377
- hıypaw:** Sıvazlama işi.
- h.** 2792, 2793, 2801
- hız-:** Çizmek.
- h.-a** 1008, 1008
- h.-alar** 794, 1025
- h.-ıp** 1014, 1063, 1107, 1198, 1830
- h.-mañ** 3435
- hızat:** Çizgi.
- h.+tar** 3164
- hızgır-:** Geçirmek, kaçırmak.
- h.-a** 17
- h.-ıp** 2009, 3059, 3139
- hızgırıw:** Geçirmek işi.
- h.** 2790
- hızır-:** Ateşle ısıtmak, kızdırmak.
- h.-ıp** 266, 486, 914, 1493
- hızla-:** Sızlamak.
- h.-ğan** 1543, 1919, 1930
- h.-ğanda** 1249, 1337, 1573, 1956, 1966
- h.-ha** 1212, 1388, 1919, 1960, 2979, 3018, 3067
- h.-y** 3138
- hızlaw:** Sızı, ağrı.
- h.** 1927
- h.+ı** 1385
- h.+ım** 1386
- h.+ıman** 1964
- h.+zan** 1975, 1978
- hızlawıq:** Çıban.
- h.** 1961
- hibet:** Özel kişi ismi.
- h.** 264
- hibél-:** Saçılmak.
- h.-ép** 544
- hibés-:** Serpiştirmek.
- h.-eler** 2010
- hibéw:** Serpme, saçma işi.
- h.** 2189
- higéz:** Sekiz.
- h.** 402, 825, 826, 835, 836, 851, 1399, 1403, 1404, 1753

hihaha: At kişnemesi sesi.

h. 760

hike-: Erkek cinsel ilişkide bulunmak.

h.-yem 3885

hikelteq: Çatı.

h.+e(hikeltege) 1787, 1794

hiké: Seki.

h. 3692

hikértéw: Sektirme işi.

h. 2763

hil: Yok.

h. 1171, 1257

himéz: Semiz.

h. 2130, 2249, 2264, 2271, 2869, 2915, 3488

hin: Tekil ikinci kişi zamiri.

h. 195, 340, 437, 445, 466, 468, 469, 470, 597, 625, 628, 631, 842, 885, 906, 906, 940, 1034, 1035, 1057, 1264, 1521, 1828, 1858, 2022, 2382, 2586, 2741, 2746, 2757, 2792, 2793, 2804, 3246, 3324, 3328, 3378, 3875

h.+de 720

h.+en 547, 548, 907, 1522, 2963, 3319, 3499

h.+é 2666, 2667, 2759, 2908, 2914, 2963, 3121, 3127, 3175, 3230,

3238, 3239, 3255, 3267, 3276, 3279, 3285, 3292, 3300, 3322, 3323, 3324, 3327

h.+éñ 532, 796, 830, 1056, 1083, 1085, 1188, 1189, 1218, 1303, 2251, 2383, 2579, 2906, 3218, 3248, 3354

h.+e 142, 191, 191, 401, 409, 411, 413, 415, 417, 460, 580, 582, 593, 600, 602, 611, 635, 759, 759, 1173, 1173, 1282, 1334, 1393, 1828, 1831, 1895, 2042, 2053, 2091, 2095, 2133, 2259, 2265, 2270, 2272, 2446, 2662, 2663, 2743, 2745, 2839, 2966, 3099, 3099, 3257, 3261, 3438, 3475, 3674, 3784

hip-: Serpmek, saçmak.

h.-eler(hibeler) 2006, 2198

h.-ép(hibép) 104, 2473

hireklen-: Doğmak, ortaya çıkmak.

h.-he 3039

hirektel: Başkurdistan'da bir ova ismi.

h. 2204

his: Hiç.

h. 27, 2076, 2666

hiz-: Sezmek, hissetmek.

h.-ep 473, 473

h.-epté 476, 476

h.-ép 1528, 1895, 2686

h.-érge 1830	h.-yhiñ 861, 1067, 1067
h.-he 34	h.-yzar 1242, 1822
h.-meske+téyész: Sezmemesi gerekmek. 34	horaw: Soru. h. 943, 1182, 3230, 3414
hizén-: Sezinmek.	horaw+yawap: Soru cevap. h. 1812, 1821, 1824
h.-ép 1857	horo: Gri, boz. h. 1667
hizénéw: Sezinme işi.	hölde: İskelet. h.+hé 900
h. 2921	hör-: Sürmek. h.-gende 2569
hon-: Uzatmak.	h.-heñ 180
h.-a 961	hörön-: Sürünmek, emeklemek. h.-gen 680
hoqlan-: Heveslenmek, gıpta etmek.	h.-öp 681
h.-dımı 1636	hörönöw: sürünme işi. h.+sen 1353
hoqlanıw: Heveslenme işi.	hört-: Sürtmek. h.-ehéñ 34, 893
h. 2771	h.-eler 440, 1018, 3125
h.+zı 2789	h.-heñ 649
hora-: Sormak, istemek.	h.-kender 518
h. 1330, 1331	h.-öp 1973, 2230
h.-ğan 1067, 3351	hörtön-: Sürünmek .
h.-hağız 2564	
h.-p 945, 2967	
h.-rğa 946, 1180	
h.-y 277, 429, 648, 721, 776, 865, 921, 931, 947, 949, 951, 967, 984, 1095, 1699, 1806, 1806, 1817, 2963	
h.-ybız 2113	

- h.-he** 3193
- hösle-:** Musallat olmak.
- h.-y** 1906
- höt:** Süt.
- h.** 479, 485, 491, 1651, 1651, 1652, 1764, 2038, 2107, 2297, 2473
- h.+ö** 480, 492, 1640, 1653
- h.+ön** 479, 489
- h.+tö** 1943, 3341
- höthöz:** Sütsüz.
- h.** 2125
- hötlö:** Sütü.
- h.** 606, 616, 868, 2124, 2427, 2430, 3457, 3463
- hötlökey:** Sütlegen bitkisi.
- h.** 1946, 1946
- höy-:** Sevmek.
- h.-e** 1843, 3238, 3239
- h.-ehégéz** 3247
- h.-gen** 2723, 2895
- h.-genéñdé** 3216
- h.-hön** 1844
- h.-meyzer** 3292
- h.-örge** 3241, 3246
- höyek:** Kemik.
- h.** 1150, 1192, 1388, 1395, 1919
- h.+é(höyegé)** 900, 901, 1388, 1816
- h.+én(höyegén)** 1149, 2044, 2132, 2253, 3161
- h.+éne(höyegéne)** 1193
- h.+terzé** 1193, 3349
- höyel-:** Sevmek.
- h.-gen** 1884
- höygen:** Sevgili.
- h.+éñ** 3234, 3327
- höykel-:** Yaslanmak.
- h.-ér** 2738
- h.-hén** 2739
- höyle-:** Demek, söylemek.
- h.--rge** 1814
- h.-gen** 3207
- h.-genderzén** 3331
- h.-y** 1803, 2520, 3128, 3159
- h.-yzer** 3300
- höyleş-:** Konuşmak, söyleşmek.
- h.-e** 1532
- h.-e+al-:** Konuşabilmek. 676
- h.-ép** 1533, 1534
- h.-mehe** 660
- h.-meske** 1304
- höylew:** Konuşma işi.

h.+zen 1814	h.+dñ 3080
höyöklö: Sevgili.	huğıl-: Kakılmak, girmek, musallat olmak.
h. 2739	h.-a 1245
höyön-: Sevinmek.	h.-dı 1244
h.-ehēñ 2831, 2834, 3605	h.-ğan 1168, 1312
h.-örhöñ 2856	h.-ıp 1222
höyönös: Sevinç.	huğılıwsı: Vurulan kişi.
h. 3325	h. 2604
h.+ten 3612	huğım: Kasaplık hayvan.
höyönöw: Sevinme işi.	h. 3487, 3488
h. 3252, 3258, 3303, 3312	huğın-: Vurulmak, çarpılmak.
höyönsö: Müjde, muştu.	h.-ıp 1351
h. 3599, 3599, 3603, 3603, 3607, 3607, 3611, 3611	huğış: Savaş.
h.+ge 3600, 3604	h. 2308, 2312, 2313, 2688, 3220
h.+höne 3608, 3609, 3613, 3614	h.+ına 2719
höyönsölew: Müjdeleme işi.	h.+ta 1779
h.+ge 3597	h.+tan 2688
höyöw: Sevme işi.	huğıw: Vurma işi.
h. 2756, 2763, 2772, 2776, 2777, 2799, 3235, 3240	h. 2800
höyrel-: Sürünmek.	h.+zan 1720
h.-ép 17	huğıwsı: Vuran kişi
höyzörgös: Sevindirici.	h.+nı 2605
h. 2727	hul: Sol.
huğan: Soğan.	h. 381, 1960, 2758, 2779, 2780, 3103, 3123, 3127, 3130

- h.+dan** 1401, 1673
- h.+ğa** 1064, 1064, 1276, 1401, 1673
- h.+ı** 2513
- hul-:** Solmak
- h.-ıdır** 3845
- hunar:** Av.
- h.** 155
- huñ:** Son, sonra.
- h.** 3, 84, 271, 289, 473, 475, 788, 859, 866, 1036, 1069, 1101, 1220, 1245, 1317, 1389, 1813, 1943, 2014, 2017, 2509, 2882, 3072, 3213
- h.+ınan** 44, 267, 845, 1925, 2702, 3644
- huq-:** Vurmak.
- h.** 248
- h.-a(huğa)** 18, 1238, 1238, 1544, 1544, 1718, 1718, 2394, 2394
- h.-ahıñ(huğahıñ)** 1066, 1067, 1067, 2393, 2393
- h.-alar(huğalar)** 1466
- h.-ha** 1241, 2615
- h.-hañ** 2214, 2604, 3369
- h.-ıp(huğıp)** 2219, 2768, 3827
- h.-qan** 2218
- h.-qanda** 2570
- h.-qaynıq** 2220
- h.-qır** 3835
- h.-tı** 1242
- huqır:** Kör.
- h.** 420, 420, 1748, 1933, 3506
- huqıra-:** Körleşmek, göremez olmak.
- h.-y** 475
- h.-ymahın** 473
- h.-ymas** 475
- huqmaq:** Sokak, patika.
- h.** 2719
- h.+tı** 2726
- hur-:** Çekmek, çıkarmak.
- h.-ırmın** 1520
- hurpa:** Çorba.
- h.+hına** 3619
- hutlı:** Sulu.
- h.** 28
- huy-:** Kesmek(hayvan veya insan).
- h.-ahıñ** 865
- h.-am** 865
- h.-arın** 2130
- h.-ayım** 2258
- h.-ayıq** 609, 610
- h.-ğanda** 3161

- h.-ğanday** 863
- h.-ğas** 497
- h.-ırğa** 3140
- h.-ırım** 2041
- h.-ırmın** 2052, 2090, 2094, 2249, 2264
- huyıl-:** Kesilmek.
- h.-a** 1779
- huyır:** Sığircık.
- h.** 2229
- huyırsı:** Kasap, hayvan kesen kişi.
- h.+largā** 3487
- huz-:** Örmek.
- h.-ıp** 3078
- huzıl-:** Uzamak.
- h.-a** 3008, 3016
- h.-ha** 2203, 2207
- h.-ıp** 1597
- hündér-:** Söndürmek.
- h.-eler** 1749, 2473
- h.-ér+bul-** : Söndürüyor olmak. 2013
- hürénté:** Renk.
- h.** 39, 1319
- h.+hén** 530
- hüz:** Söz, laf.
- h.** 152, 1880, 2559, 2655, 2749, 2780, 2902, 2903, 2905, 2911, 3223, 3251, 3256, 3282, 3644
- h.+é** 1788, 2904, 2913
- h.+égéz** 3564, 3638
- h.+égézge** 3635
- h.+ém** 563, 2578
- h.+én** 1384, 3250
- h.+éne** 2902
- h.+éñ** 2636, 2908, 3763
- h.+éñde** 2770
- h.+éñe** 3729
- h.+ge** 2749, 3350
- h.+zeré** 564
- h.+zerzé** 2504
- xalıq:** Halk.
- h.** 1813, 1920, 2001, 2013, 2039, 2074, 2204, 2588, 2867
- h.+tan** 2223
- h.+tıñ** 249
- xalıq:** Yaratıcı, halik.
- h.+a** 2421
- xannan:** Hennan.
- h.** 3710
- xaq:** Doğru, düzgün, sağlam.
- h.** 2559

h.+ı 1504	h.+zé 1882
h.+ında 152	xel: Hal, durum.
xarap: Yıkık, viran, harap.	h. 484, 1526, 2019
h. 34, 1877	h.+de 1066
xaslan-: Hasımlık yapmak.	h.+derénen 59
h.-ğan 1887	h.+é 484, 1308, 1526, 1527
xaslıq: Hasımlık.	h.+éne 1544
h. 1895, 1905	xelal: Helal.
xat: Mektup.	h. 479, 485, 491, 492, 3467
h. 2810, 2857, 3245, 3273, 3274, 3275, 3299, 3304	h.+den 2864
h.+ında 2566	xemit: Özel kişi ismi, Hamit.
xatabereket:	h. 2321
h. 458	xerem: Haram.
xatta: Hatta.	h. 1791, 2595, 2596, 2920
h. 69, 249, 1304, 1637, 3125	xesen: Özle kişi ismi.
xayran: Hayran, güzel.	h. 1037
h. 972, 976, 980	xesret: Hasret.
xazina: Hazine.	h. 3277
h. 192, 202, 204	xeterhéz: Hatırsız.
xeber: Haber.	h. 3742
h. 2684, 2685, 2859, 3106, 3154, 3242, 3243, 3273, 3274, 3295	xetér: Hatır.
h.+é 2933	h. 1642
h.+éñ 2619	h.+é 3055
h.+ge 2633, 2634	xetérlet-: Hatlatmak.
	h.-ép 2212, 2725

xetlém: Kadar.

h. 2610

xewéf: Telaş.

h. 3742

xeyér: Hayır, iyilik.

h. 213, 215, 498, 669, 1921, 2712, 2712, 2906, 2908, 2940, 2963, 2963

h.+é 3521

h.+éñdé 214

h.+zeréñ 2495

h.+zé 213

h.+zéñ 214

xeyérlé: Hayırlı.

h. 2633, 3547, 3728, 3774

xeyérnisa: Özel kişi ismi.

h.+nıñ 1707, 1709, 1711

xezér: Hazır, şimdi.

h. 185, 187, 483, 1745, 2721, 2725

h.+gé 1938

xezret: Yüce kabul edilen kimselerin adlarının başına saygı, övme, yüceltme amacıyla getirilen unvan, hazret.

h. 3426

xıyallı: Platonik, hayali.

h. 3235

xızır: Hz. Hızır.

h. 2709, 3354, 3427, 3706, 3707, 3739, 3751, 3775

xikmet: Bilgelik, ululuk.

h.+é 2341

h.+lé 34

xis-: Hislenmek, duygulanmak.

h.-én 2752

xoloqlo: Karakterli, huylu.

h. 3249

xopoldawıq: Baykuş.

h. 225, 3004

xoza: Hüda, tanrı

h.+nıñ 2326

xozay: Tanrı.

h. 2022, 2147, 2355, 2746, 3521

h.+ğa 2636

h.+ım 980, 1603, 2326, 2444, 3711, 3783

h.+zan 2113

xozaybirgenow: Özel kişi ismi.

h.+tıñ 2566

xöbbi: Sevgili.

h. 3706

xökümet: Hükümet.

h.+ten 2869	ı. 527
xöpyamal: Özel kişi ismi.	ılpıl-da-: Ağlayıp sızlamak.
h. 3221, 3222	ı.-p 1982
xörmət: Hürmet.	ımhın-: Özenmek.
h.+éne 259, 1476	ı.-hañ 941
h.+ke 2828	ımhınıw: Özenme işi.
xuja: Sahip, efendi, hoca, yönetici.	ı.+zan 940
h. 497, 1760, 3049, 3641, 3706	ımyı: İnci.
h.+ğa 3141, 3517	ı. 1596
h.+hı 2686, 3194, 3373	ıñğay: İyi, güzel
h.+hın 170	ı. 2684, 3061
h.+hınıñ 1706	ı.+ğa 162
h.+nan 1653	ıñğaylaw: Dönmek.
h.+nı 197, 200	ı.+ına 3094
h.+nıñ 2672, 3365	ırgış-: Karşılıklı olarak itişmek.
h.+ñ 1056	ı.-a 2010
xujabike: Hanımefendi.	ırgıt-: Fırlatmak.
h. 1806	ı.-alar 845, 880, 2025, 2296, 3800
xujalıq: Sahiplik.	ı.-ıp 692, 2219
h.+tağı 208	ırgıtıl-: Fırlatılmak.
xup: Peki anlamındaki ünlem.	ı.-ğan 881
h. 1001	ırım: İnanış.
xur: Hor, değersiz, kıymetsiz.	ı. 1997
h. 972, 976, 980	ı.+dar 2590, 3089
ılımıq: Yosun.	

- ı.+ı** 1787, 2294
- ırımlanıw:** Yorumlama.
- ı.+ı** 3119
- ırıs:** Talih, baht.
- ı.** 3381, 3524
- ı.+ı** 3526
- ı.+ıñdan** 2451
- ırıw:** Nesil, sülale.
- ı.+zan** 3386
- ırzın:** Harman.
- ı.** 2588
- ı.+ğa** 2571, 3474
- ısın:** Gerçek.
- ı.** 396, 2799
- ısınlap:** Gerçekten.
- ı.** 172, 2763
- ısıq:** sıcak.
- ı.** 910, 912, 3035, 3081
- ısıqlı:** Sıcak olan.
- ı.** 912
- ısqındır-:** Sıcak suya sokmak.
- ı.-ıp** 87, 1761
- ı.-may** 19
- ısla-:** İşlemek, tütsülemek.
- ı.-ğandar** 1695
- ı.-yzar** 369, 528, 1150, 1223, 1641, 1692
- ış:** İç donu, kilot.
- ı.+tan** 1680
- ışan-:** İnanmak.
- ı.-alar** 1904
- ışanıshız:** İnançsız.
- ı.** 3297
- ışañıw:** İnanç.
- ı.+ı** 1, 3
- ışkındır-:** Çözmek.
- ı.-ıgız** 1528
- ışqı-:** Sürmek.
- ı.-ğanda** 1338
- ı.-rğa** 1337
- ıw-:** Ovmak.
- ı.-alar** 958, 1939
- ı.-ıp** 748
- ıwala-:** Ovalamak.
- ı.-yhiñ** 1373
- ıyı:** Atın göğsü.
- ı.+ğı** 1032
- ızma:** Ev.
- ı.+ñ** 3436
- ızalan-:** Küçük düşmek.

i.-dñ 1859	ifrat: Çoğunlukla.
i.-ha 1706	i. 5
i.-hın 1883	igén: Ekin.
ızalanıw: Küçük düşme, zorlanma işi.	i. 2008, 2105, 2111, 2116, 2138, 2569, 2587, 2602, 2980, 2987, 2998, 3004, 3085
i.+zarın 2573	i.+de 2070
ızalat-: Hakaret etmek, aşağılmak	i.+é 2572
i.+a 85, 173	igézek: İkiz.
i.-ha 297	i. 792
ızgış-: Kavga etmek.	ıgtıbar: Dikkat, itibar.
i.-ahñ 3206	i. 2694
i	i.+ı 1635
i. 463, 1948, 2114, 3748, 3854	ihohoho: At kışnemesi sesi.
i-: İsim soylu kelimelerle birlikte kullanılarak onların yüklem görevinde kullanılmasını sağlayan i- yardımcı fiili, ek fiil.	i. 992
i.-ken 23, 30, 481, 592, 620, 978, 1466, 1529, 1856, 1913, 2321, 2326, 2837, 3225, 3354, 3355	ihuhuhu: At kışnemesi sesi.
i.-méş 200, 519, 1735, 2193, 2305, 2457, 2864, 2901, 2938	i. 986
i.-né 1525, 2019, 2205, 2207, 2208, 2211, 2212, 2219, 2222, 2226, 2318, 2609, 2740, 3649	ix: Beğenmeme ünlemi, eh.
i.-nék 2195	i. 2801
i.-néñ 829	ixtimal: İhtimal.
	i. 3136
	ikendé: İkinci.
	i.+ge 3507
	ikew: İki tane.
	i. 1086
	ikewle-: İkisi birlikte yapmak.

i.-p 987

iké: İki.

i. 15, 66, 177, 194, 264, 375, 404, 415, 541, 543, 585, 604, 616, 665, 795, 798, 800, 823, 828, 830, 833, 838, 850, 852, 855, 1151, 1196, 1377, 1396, 1408, 1412, 1419, 1502, 1752, 1847, 1924, 1993, 2014, 2204, 2205, 2207, 2237, 2601, 2679, 2680, 2680, 2681, 2716, 2774, 3193, 3257, 3506, 3664, 3709, 3766, 3878, 3879

i.+géz 3247, 3250

i.+hé 3879

i.+hén 780, 784, 787

i.+hénéñ 1036

i.+nen 1419

ikélen-: Tereddüt etmek.

i.-ép 3257

i.-he 2683

ikénsé: İkinci.

i. 428, 535, 875, 1175, 1197, 1235, 1638, 1752, 1961, 2237, 2322, 2604, 2611, 2679, 2845, 3328, 3572

i.+hé 241, 920

i.+hén 1856, 2205

i.+hénde 1077

i.+héne 3859

i.+hénen 3589

ikéñ: Başkası.

i. 2805

ikéşer:

i. 1752, 1752

ikmek: Ekmek.

i. 668, 700, 700, 958, 1921, 2713, 2843, 3099, 3551

i.+ke 1842

i.+té 668, 3347, 3705

il: Vatan, ülke, ev, yurt.

i. 82, 1838, 2850, 3571

i.+de 3734, 3744

i.+den 302, 302

i.+der 2069

i.+dén 2529

i.+ge 227, 2048, 2397, 2539

ila-: Ağlamak.

i.-ha 712, 3132, 3333

i.-hañ 2844

i.-p 725, 774, 916, 2348

i.-y 725, 2938

i.-yhiñ 3176

ilah: İlah, tanrı.

i.+ım 2144, 2322, 2329

ilahi: Tanrısal, ilahi.

i. 1888, 1888, 1890, 1890, 1892, 1892, 2707

ilaq: Ağlak, çok ağlayan.

i. 699, 700, 709, 3158

i.+iñdı(ilağıñdı) 702, 703, 704, 705, 706, 707

ilaş-: Ağlaşmak.

i.-a 50

ilaw: Ağlama işi.

i.+ığa 3122

ilek: Elek.

i. 58, 1677, 2061, 3177

ilekle-: Elemek, elekmek.

i.-p 2047, 2159

ileksé: Elekçi.

i.+néñ 585, 604

ilew: Yurt, halk.

i. 2676

i.+én 1991

i.+éne 1991, 3057

i.+énéñ 1993

ilham: Özel kişi ismi, İlhan.

i. 2609

ilse: Elçi.

i.+hé 248

ilté-: İletmek, ulaştırmak.

i.-p 251

İlyas: Hz. İlyas.

i. 2709, 3427, 3706, 3707, 3739, 3775

im: İlaçi merhem, tedavi, em.

i. 261, 396, 644, 1021, 1105, 1105, 1160, 1274, 1628

i.+dé 1088

i.+é 1024, 1030

i.+ém 769, 769, 1029

i.+én 1284

i.+éñ 923, 1028

i.+ge 1628

im+tomso: Tedavi eden kişi, emci.

i. 1803

iman: İman, inanç.

i. 2331, 2336, 2353, 2355, 2357, 2361, 2377, 2379, 2388, 3767, 3815

i.+ım 1897, 3822

i.+ımdı 3811

imanhız: İmansız.

i. 2938

imen: Meşe ağacı.

i. 102, 620, 2213

i.+dé 1751, 1752

imendey: Sevgili meşe ağacı.

i. 2460

imén: Emin, güvenli.

i. 2069, 2148, 2721, 3542, 3664, 3720

iménlék: Güvenlik, emnlik.

i.+én(iménlégén) 2529

imérew: İmrenme işi.

i. 1021

iméz-: Emdirmek.

i.-e 1843

imgekhéz: Dertsiz.

i. 3579

imle-: Tedavi etmek, emlemek.

i.-gen 428, 435, 1133

i.-gende 848, 1019

i.-genden 1389

i.-heñ 438

i.-meheñ 1106

i.-p 727

i.-rge 1273

i.-yém 374, 375, 377, 433, 922, 1710, 1712

i.-yhéñ 432

i.-yzer 396, 427, 676, 736, 771, 793, 919, 930, 945, 1047, 1133, 1212, 1272, 1388, 1730

imlet-: Tedavi ettirmek.

i.-eler 775

imlew: Tedavi etme işi.

i. 370, 471, 680, 689, 699, 710, 767, 772, 793, 877, 882, 897, 924, 1006, 1017, 1039, 1045, 1073, 1108, 1116, 1120, 1131, 1138, 1145, 1237, 1296, 1306, 1379, 1386, 1395, 1632, 1705, 1713

i.+é 1390

imlewsé: Tedavi eden kişi, emleyici.

i. 775, 816

imre-: İmrenmek.

i.-min 1105

imsek: Meme.

i. 479, 879, 894, 924, 940, 942

i.+é(imsegé) 1047, 1985

i.+én(imsegén) 1045

i.+éne(imsegéne) 1048

i.+ke 868

i.+terge 138

imseklé: Memeli.

i. 159

imse: Emci.

i. 406, 721, 721, 747, 775, 861,
922, 932, 937, 970, 998, 1095, 1171,
1213, 1258, 1273, 1274, 1275, 1284,
1657, 1818

i.+ge 969, 1273

i.+gé 128, 616

i.+nen 860, 931

in-: Girmek, dahil olmak.

i.-dé 1938, 3038

i.-děň 801

i.-e 22, 132, 202, 286, 489, 1761,
2680, 2920

i.-e+al-: Girebilmek. 7, 3390

i.-e+bar-: Girmek. 2239

i.-eler 219

i.-eyémmé 488

i.-é 234, 1773, 1878

i.-égéz 185

i.-ék 1741

i.-ép 33, 171, 546, 1742, 1966,
2299

i.-érge 2293

i.-gen 276, 1178, 2055, 2097,
2348

i.-gende 522, 940, 3373

i.-gendér 2673

i.-ges 1652, 1770

i.-he 189, 276, 3027, 3207

i.-heñ 2937

i.-hén 1842

i.-mey 788, 2684

i.-meyémmé 488

inde: Şimdi.

i. 96, 101, 487, 810, 846, 883,
884, 885, 980, 1015, 1190, 1190, 2207,
2545, 2630, 2721, 3123, 3224, 3646

indér-: Getirmek, bırakmak.

i.-ehéñ 3551

i.-ér 71

ine: Anne, çocuklu kadın.

i. 647, 657, 1019, 1024, 1843,
2205, 3833

i.+géz 1576, 1580

i.+hé 233, 234, 234, 693, 694,
1229, 1230, 1278, 1279, 1293, 1324,
1325, 1339, 1340, 2145, 3333, 3572

i.+hén 638

i.+ñ 1430, 1437, 1595

iney: Annecik, sevgili anne.

i. 777, 777, 782, 782, 785, 785

i.+ém 1042

i.+ge 3222

i.+zer 2407	i.+qa 2781
inéwsé: İçeri giren kişi	ip: Bereket.
i. 284	i.+ke 364
inna+anni: Anlamsız söz.	iple-: Kutsallaştırmak.
i. 1372	i.-p 860
inse: Çeyiz, pay.	iple: Bereketli.
i. 646, 647	i. 3543
i.+ge 644	ipteş: Dost, arkadaş.
insélen-: Pay almak.	i.+é 2299
i.-gen 647	i.+ém 3750
i.-ges 648	i.+énen 244
inşalla: İnşallah.	i.+éñ 3334
i. 556, 3807, 3813	i.+éñdén 3335
inték-: Yapmak.	ir: Erkek, yiğit, er, koca.
i.-e(intége) 899, 1117	i. 119, 131, 1222, 1855, 1857, 1978, 2503, 2845, 2885, 2889, 2891, 3094, 3096, 3134, 3851
i.-he 1982	i.+é 132, 1857
i.-ken 691	i.+ém 594, 619
inyer: Yer ismi.	i.+émé 239
i. 2215	i.+én 2756
i.+ge 2220	i.+éne 1856, 1857
iñ: En, başına geldiği sıfatların en üstün derecede olduğunu gösterir.	i.+éneñ 895
i. 44, 227, 1880, 2000, 2049, 2304, 2545, 2775	i.+éñ 2886, 2950, 3218
iñbaş: Omuz başı.	i.+héz 131
	i.+zen 3830, 3831, 3859

i.+zer 1750	i.-ép+al-: Eritebilmek. 273
i.+zerén 2723, 3220	irhéz: Erkeksiz, kocasız.
i.+zerge 131	i. 2942
i.+zerzé 120	irkén: İstendik, istenen, beğenilen.
i.+zerzén 844	i.+en 1846, 1849
i.+zén 3192	irkelew: Rahatlama işi.
irhé-: Ersemek, koca istemek.	i. 2775, 2781
i.-gen 467	irlé: Erkekli, kocası oolan.
iremen: Işkın bitkisi.	i. 230
i. 1977, 1978	irte: Sabah, gündüz.
iren-: Erinmek, üşenmek.	i. 2991, 3017, 3086, 3086, 3205
i.-meheñ 2061	i.+ge 2993
irewen: Işkın bitkisi.	i.+n 2981, 3022, 3134, 3202
i. 1977	irtege: Sonraki.
irén: Dudak.	i.+héne 2220
i.+dé 2792	irtelé+kislé: Geceli gündüzlü.
i.+é 1044	i. 2592
i.+én 1040, 1151	irten: Yarın, erte.
i.+éñdé 2794	i. 3035
iréş-: Erişmek.	i.+gé 3034
i.-ehéñ 2831, 2835, 2855	irtensek: Sabah.
i.-érhéñ 2828, 2842, 2871	i. 874, 1117, 1170
iréşew: Erişme işi.	irtış: Başkurdistan'da bir nehir.
i. 2860, 3254	i. 632
irét-: Eritmek.	irtük: Erkenden.

i. 3022	i. 3520
isém: Ísim, ad.	iskert-: Hatırlatmak, seslenmek.
i. 40, 40	i.-e 171, 256
i.+deré 2565	i.-e 200
i.+derén 1527	i.-ép 228
i.+dé 1246, 1529, 1739	i.-meheñ 255
i.+é 803, 1284, 1334, 1525, 1529, 1739	iské: Eski.
i.+én 651, 1243, 1524, 1707	i. 180, 2225, 3348
isémlé: Ísimli.	isle-: Düşünmek, hatırlamak.
i. 3004	i.-megen 3662
islam: Íslam.	islew: Hatırlama işi.
i. 3821	i.+é 3121
ismeğil: Ísmail.	iş: Eş, denk.
i. 1525	i. 1209, 2828
is: Akıl, us.	i.+é 1863
i. 156	iş-: Dikmek.
i.+én 1308	i.-ép 2716
i.+ké 1680	i.-ken 2719
i.+te 1390	işara: Íşaret.
is-: Esmek.	i. 2754, 3167
i.-he 3070	işék: Kapı, eşik.
isen: Esen, sağ.	i. 124, 177, 1813, 2881, 3092, 3093, 3182
i. 1762, 2688, 2899, 3493, 3689, 3725, 3732, 3732, 3733	i.+én(işégén) 273
isenlék: Sağlık, esenlik.	i.+ke 776, 859, 3191

- i.+ten** 295, 321, 2680
- i.+té** 105, 776, 952, 953, 961, 3026
- işél-:** Eşilmek, kazılmak.
- i.-ép** 2105
- i.-gen** 2716, 2722, 2725
- işét-:** İşitmek, duymak.
- i.-ehéñ** 2513, 2903, 2905, 2911, 3243, 3251, 3282
- i.-érge** 3155
- i.-he** 2520
- i.-heñ** 2513
- i.-kende** 2515, 2519, 2525
- i.-keném** 22
- i.-kes** 2522
- işétél-:** Duyulmak, işitilmek.
- i.-he** 2520, 2684, 2685
- i.-megen** 1258
- işétew:** İşitme, duyma işi.
- i.** 1882, 2456, 3242, 3256, 3302
- i.+ge** 2519, 2655, 2902, 2904, 3154
- işhéz:** Eşsiz.
- i.** 2695
- işle:** Yapmak, etmek.
- i.** 1855, 2694, 3470, 3533
- işter-**Çalıştırmak, yaptırmak.
- i.-érge** 58, 60
- it:** Kasaplık hayvanlardan sağlanan kaslardan oluşmuş besin maddesi, et.
- i.** 78, 2713, 2923, 3349
- i.+é** 2273, 2595, 2596, 3489
- i.+én** 1193, 2006, 2131, 2252, 2266
- i.+té** 2015, 3341
- it-:** Etmek, yapmak, meydana getirmek.
- i.** 112, 113, 2469, 2469, 2760
- i.-e** 26, 125, 155, 1642, 1644, 2299, 2694, 3036, 3106, 3228
- i.-e+al-:** Yapabilmek. 1706, 1838, 2604
- i.-ehéñ** 863, 2887
- i.-eler** 3210
- i.-ép** 124, 124, 132, 288, 372, 438, 498, 510, 669, 788, 940, 1101, 1109, 1198, 1637, 1751, 1921, 2009, 2195, 2432, 2893, 2964, 3166
- i.-érge** 1895, 1996, 3535, 3548
- i.-he** 1427
- i.-heñ** 44, 163, 1255, 1466, 1782, 2232, 2457, 2523
- i.-hén** 3436, 3737
- i.-ken** 874, 1258, 2298

i.-kende 1653, 1849	i.+ge 2887
i.-kenden 865	i.+zēñ 1880
i.-me 1877	itéwsé: Edici, yapıcı.
i.-megender 1778	i.+ge 3577
i.-meheñ 2681	ittér-: Ettirmek.
i.-mehén 3791	i.-eler 1298
i.-meñ 3486	iy: Seslenme ünlemi.
i.-mey 3392	i. 720
i.-té 2465	iyun: Haziran.
i.-tēñ 972, 976, 980	i. 2219
itek: Etek.	iz-: Ezmek.
i. 372, 926, 927	i.-eler 727
i.+én(itegén) 926	i.-ép 744
i.+éne 3475	izen: Yer, zemin.
i.+éñdé(itegéndé) 532	i. 1812, 3177, 3403
i.+énéñ(itegénéñ) 937	i.+dé 2698
i.+ke 2017	i.+ge 3058, 3096, 3202, 3381
i.+té 857	izél: Ural Nehri.
itekle-: Etekle taşımak.	i. 626
i.-p 2019	i.+qa 2386
iték: Çizme, uzun konçlu ayakkabı.	izélbay: Başkurdistan'da yer ismi.
i. 1718, 2831, 2886	i.+za 2346
i.+énéñ(itegénéñ) 1707	izéléwsen: Yara.
i.+éñdéñ(itegéndéñ) 2886	i. 983
itéw: Etme, yapma işi.	izéw: Ezme işi.

i. 427

i.+é 435

i.+zé 87, 464

izgé: İyi, kutsal.

i. 71, 236, 247, 2209, 2386, 2557,
2629, 2632, 2638, 3113, 3469, 3707,
3715, 3715, 3728, 3729, 3736, 3736,
3756, 3756, 3774, 3809, 3816

i.+ge 2656, 2657, 3125

izgélék: Kutsallık, iyilik.

i. 3589

i.+ke 2647, 2647, 2648, 2654,
2819, 2827, 2960

j

j. 363, 446, 1942, 2100, 2291,
3741, 3850

k

k. 1952, 2127

kaf+taw: Kaf Dağı.

k.+ı 8

kafir: Müslüman olmayan kişi, kafir.

k. 1560, 2907

kaluş: Galoş.

k. 2831

kamile: Özel kişi ismi.

k. 63, 2318

kamzul: Elbise.

k.+ına 519

karta: Yaşlılık.

k.+ya 3213

kartina: İskambil kağıdı.

k.+lar 2918

kartuf: Patates.

k. 3473, 3475

kati+katika: Anlamsız tılsımlı sözler.

k. 1372

kebené: Yığın.

k. 56

kefteti:

k. 359

kekrey-: Kaskatı olmak.

k.-éñ 1863

k.-ép 733, 1862

kekük: Guguk kuşu.

k. 238, 2511, 2513, 2522, 2537,
2541, 2544, 2545, 2955, 2985, 2986,
3148, 3149

k.+ten 2538

k.+té 246

k.+téñ 240, 2515, 2519, 2525

kekük+qatın: İnanışa göre guguk kuşu
eskiden bir kadınmış. Bu kadının ismi.

- k. 242**
- kekük+qoş:** Guguk kuşu.
- k. 242**
- kelemes:**
- k. 457**
- keleş:** Gelin.
- k. 2883, 2885, 3259, 3314, 3320, 3685**
- k.+é 3170, 3343**
- k.+éñ 3211, 3218**
- k.+té 3197**
- kelikür-:** Gelip görmek.
- k.-zé 1553**
- kem:** Az.
- k. 1990, 3457**
- kemé-:** Azalmak.
- k.-he 1512, 1512**
- k.-mey 1653, 3347**
- keméw+şinéw:** Bitmez tükenmez.
- k. 27**
- kemse:** Kimse.
- k.+nené 490**
- kentey:** Dişi.
- k. 1222**
- kepes:** Genellikle hayvan postundan yapılan erkek şapkası, börk.
- k. 2277, 3364**
- k.+én 874**
- kerek:** Gerek, lazım.
- k. 59, 88, 204, 251, 251, 682, 792, 894, 1102, 1309, 1317, 1389, 1446, 1453, 1458, 1665, 1907, 1920, 1921, 1956, 1960, 1990, 1996, 2324, 2456, 2522, 2639, 2680, 2691, 2819, 2910, 2940, 2964, 2966, 3140, 3204, 3216, 3335, 3349, 3357, 3358, 3371, 3421, 3478, 3803, 3857**
- k.+éñ(keregéñ) 757**
- k.+lé 52**
- kerte:** Ev bark ikilemesindeki bark kelimesi.
- k.+m 2359, 2375**
- k.+né 1199**
- kerte+qura:** Ev bark.
- k. 1645, 1816, 2646**
- k.+legé 3140**
- kertele-:** Yerleştirmek.
- k.-p 2213**
- kertelen-:** Ay'ın çevresinde ışık halkası oluşmak, ağullanmak, halelenmek.
- k.-he 3012, 3012**
- kesép:** Hüner, beceri.
- k.+éñ(kesébéñ) 3501, 3724**

keterzüş

k. 359

ketmen: Göz hakkı, bel küreği.

k. 3475, 3479, 3483, 3483, 3484

k.+é 3478

k.+éñden 3486

kewze: Gövde, beden.

k.+hé 13

keyéf: Keyif.

k.+é 3135

keze: Keçi.

k. 1258, 2001, 3046

k.+leré 49

k.+néñ 744

k.+ñ 3465

kéfff: Ünlem.

k. 494

kélet: Kiler.

k.+éñe 199

k.+té 1694

kém: Hangi kişi anlamında cümlede, özne, tümleç, nesne, yüklem görevinde kullanılan bir söz, kim.

k. 121, 189, 249, 1242, 1265, 1284, 2010, 2102, 2317, 2564, 2704, 2888

k.+de 1755

k.+den 808, 809

k.+dé 3211, 3218

k.+déñ 560, 568

k.+déñdér 2900, 3121

k.+dér 239, 3127, 3159, 3175

k.+ge 1581, 1582, 2818, 3215

kéndék: Göbek.

k. 668, 727

k.+é(kéndégé) 724, 1295

k.+té 728

kene: Birlikte kullanıldığı kelimelerin anlamını güçlendirir.

k. 104, 477, 860, 1151, 1652, 1741, 2473, 2593, 2716, 2716, 2718

képkán: Şapka.

k.+ı 2782

kér: Kir, çamaşır.

k. 1751, 3350, 3350, 3352, 3353

kér-: Girmek, dahil olmak.

k.-e 3321

k.-ér 2731, 2915

k.-érge 3113, 3370

k.-gen 1484

k.-heñ 3370

k.-hén 3864

k.-mehén 1791

kérpék: Kirpik.

k.+té 510, 3173

kése: Küçük, ufak.

k. 2564, 3301

késértken: Isırgan bitkisi.

k. 1933, 1938

k.+dé 1935

késkéne: Ufacık.

k. 10

késew: Soba demiri.

k. 2486

kése: Kişi, şahıs, insan.

k. 7, 22, 48, 54, 69, 75, 75, 100, 118, 121, 130, 153, 184, 185, 194, 203, 215, 231, 255, 255, 271, 271, 275, 276, 285, 289, 364, 435, 481, 522, 525, 537, 721, 776, 788, 899, 914, 953, 959, 969, 986, 1032, 1068, 1082, 1087, 1117, 1140, 1142, 1146, 1149, 1158, 1164, 1170, 1171, 1178, 1196, 1245, 1246, 1257, 1287, 1307, 1353, 1458, 1460, 1467, 1532, 1648, 1652, 1698, 1752, 1753, 1861, 1949, 2192, 2218, 2346, 2520, 2520, 2571, 2630, 2666, 2675, 2676, 2683, 2683, 2686, 2698, 2701, 2702, 2704, 2743, 2818, 2821, 2837, 2845, 2847, 2847, 2890, 2897, 2902, 2904, 2906, 2913, 2953, 2956, 2962,

2963, 3091, 3096, 3111, 3122, 3129, 3132, 3134, 3147, 3160, 3170, 3176, 3177, 3193, 3195, 3196, 3197, 3200, 3207, 3257, 3285, 3310, 3331, 3359, 3360, 3363, 3368, 3386, 3399, 3473, 3589, 3857, 3858

k.+béz 2739

k.+ge 125, 148, 170, 173, 202, 214, 263, 485, 527, 531, 940, 961, 1121, 1245, 1273, 1335, 1651, 1778, 1804, 1863, 1881, 2225, 2340, 2608, 2669, 2702, 2712, 2803, 2940, 3376, 3380, 3791, 3866

k.+le 1831

k.+ler 30, 30, 52, 155, 1750, 1802, 2206, 2312, 2694, 2933

k.+large 98, 152, 1315, 2298

k.+lerzén 80, 1809

k.+mdén 1215

k.+nen 276, 307, 307, 428, 1168, 1657, 2866, 2911

k.+né 6, 70, 157, 159, 225, 230, 285, 366, 535, 747, 1118, 1139, 1146, 1294, 1448, 1524, 1543, 1802, 1814, 2604, 2837, 2968

k.+néké 946

k.+néñ 35, 84, 94, 98, 166, 244, 263, 266, 273, 368, 372, 497, 530, 569, 792, 958, 1044, 1034, 1047, 1175, 1212,

1225, 1334, 1337, 1426, 1635, 1642,
1649, 1744, 1787, 1887, 1925, 2187,
2191, 2688, 2746, 2930, 2956, 2962,
3135, 3399, 3405

k.+ñ 2895

k.+ñden 3245

k.+ñdé 3123, 3123, 3124

k.+ñdén 1830

kéşélék: İnsanlık.

k. 2106

kéşne-: Kişnemek.

k.-p 317

k.-y 749

k.-yzer 987

kétkék: Kazan.

k.+e(kétkége) 1992

kétmér:

k. 360

kéwék: Gibi, benzer şekilde

k. 15, 26, 48, 109, 155, 194, 587,
605, 606, 607, 620, 1043, 1121, 1133,
1498, 1499, 1751, 1925, 2075, 2221,
2229, 2579, 2596, 2745, 2814, 3378,
3857, 3858, 3880

kéy-: Giymek.

k.-e 2014

k.-ehén 2884

k.-em 3884

k.-ép 3689

k.-érge 3827

k.-gende 3825, 3826

k.-heñ 2831, 2831, 2886, 2958,
3172, 3192, 3364

kéye: Kovanın giriş deliği.

k.+nen 3458, 3624

kéyew: Güvey, damat.

k. 3694

k.+é 3177

k.+én 3211

k.+én 2290

k.+ge 2878, 2883, 3055

kéyewhéz: Evlenmemiş kadın.

k. 2485

kéyé: Yabani hayvan, geyik.

k.+ke 3441

kéyém: Giyim, kıyafet, giysi.

k. 2809, 3171, 3188, 3665

k.+de 2930

k.+dén 3172, 3825, 3826

k.+é 2884, 2942

k.+én 1259, 2014, 3676

k.+én 2906, 3672

k.+ge 3114	k.-déler 1526
kéyém+qaraltı: Kılık kıyafet.	k.-dém 279, 281, 283, 949, 951, 1513
k.+nan 1805	k.-deñ 137, 143, 278, 280, 282, 335, 336, 337, 338, 1050, 1051, 1057, 1204
kéyéw: Giyme işi.	k.-e 12, 59, 153, 187, 187, 1273, 1304, 2516, 2537, 2539, 2541, 2542, 2646, 2722, 2849, 2857, 2901, 2944, 2945, 3003, 3024, 3086, 3091, 3096, 3096, 3097, 3098, 3099, 3101, 3133, 3141, 3144, 3145, 3147, 3150, 3171, 3175, 3182, 3184, 3191, 3366, 3367, 3406
k. 2782	k.-e+al-: Gelebilmek. 3182, 3391
k.+ge 3164, 3188	k.-e+bul-: Geliyor olmak. 286
kéyéwsé: Giyici, giyen kişi.	k.-ehé 3795, 3796, 3798
k.+ge 3665	k.-én 953
kéyzé: Yapağı veya keçi kılının dokunmadan yalnızca dövülmesiyle elde edilen kaba kumaş, keçe.	k.-ép 12, 14, 65, 66, 132, 167, 276, 284, 522, 940, 1043, 1178, 1226, 1232, 1534, 1761, 1855, 2348, 2573, 2646, 2683, 2900, 3093, 3106, 3136, 3169, 3207, 3473
k. 26	k.-ép+in-: Gelip girmek. 276
kéyzér-: Giydirmek.	k.-ép+yit- : Gelip kaybolmak. 52
k.-ehéñ 698	k.-ér 185, 228, 2320, 3080, 3284, 3285
k.-eler 1817	k.-ér+bul-: Yolda olmak. 133
kil-: Bir yere gitmek, varmak, gelmek.	
k. 285, 292, 292, 293, 293, 294, 295, 296, 301, 301, 302, 303, 304, 305, 306, 307, 309, 309, 312, 312, 313, 314, 316, 316, 317, 318, 320, 320, 321, 321, 322, 322, 322, 324, 324, 326, 327, 329, 329, 330, 333, 340, 341, 766, 1204, 1281, 1505, 1509, 1512, 1596, 1597, 1598, 1598, 1599, 1600, 2129, 2129, 2135, 2135, 2241, 2241, 2243, 2243, 2256, 2278, 2278, 2286, 2286, 2425, 2425, 2429	
k.-dé 1014, 1868, 2290	

- k.-érén** 227, 486, 3106
- k.-érge** 788
- k.-gen** 17, 223, 893, 967, 1756, 2282, 2482, 2499, 2522, 2616, 2616
- k.-gende** 254, 2347, 2390, 2392, 2409, 2432, 2678
- k.-gendey** 895
- k.-ges** 2987, 2988
- k.-he** 212, 1455, 1672, 1673, 2537, 2547, 2555, 2555, 2559, 2559, 2560, 2679, 2715, 2991, 3016, 3017, 3073, 3134, 3134, 3148, 3166, 3212
- k.-heler** 3224
- k.-heñ** 421, 422, 423, 424, 425, 806, 807, 808, 809, 989, 990, 1111, 1112, 1113, 1114, 1227, 1228, 1231, 1281, 1328, 1329, 1332, 1333, 1400, 1401, 1402, 1610, 1611, 1612, 1613, 2426, 991
- k.-hén** 2411, 2420, 3492, 3622, 3623, 3659, 3670
- k.-me** 2475
- k.-megen** 60
- k.-mehe** 184, 364
- k.-mehén** 1790, 2037, 2073, 2410, 2419, 3623
- k.-meksé** 3104
- k.-mey** 185, 210, 1176, 1456, 2550
- k.-sé** 1869
- kilesek:** Gelecek.
- k.** 3268
- k.+én(kilesegén)** 3664
- k.+te** 3224, 3225
- kilen:** Gelin.
- k.** 1694, 2982, 2982, 2995
- k.+deñ** 3190
- kilés-:** Anlaşmak, yaramak.
- k.-e** 30, 1728, 1842, 1941, 1987, 1991, 2520, 2523, 2534, 2594, 2713
- k.-mehe** 1943
- k.-mey** 1749
- kiléw:** Gelme işi.
- k.** 2392
- k.+é** 2511, 2553
- k.+én** 256, 2456, 3095
- k.+éñ** 2383
- k.+ge** 2894, 3090
- kiléwsé:** Gelen kişi.
- k.+né** 2686
- kilgél-:** Gelmek.
- k.-ey** 1166
- kiltér-:** Getirmek.

k. 331, 485	k. 946, 961
k.-e 80, 121, 2675	kiñ: Geniş.
k.-e+i-ken: Getiriyor iken. 99	k. 1192, 2761, 3661, 3661
k.-ehéñ 1805	kip-: Kurumak.
k.-eler 484	k.-he 3081
k.-égéz 56	k.-ken 1690
k.-ép 56, 273	k.-kendér 1216
k.-mehén 2464	kiptér-: Kurutmak.
kilwan: Düşman.	k.-eler 1151
k. 1485	k.-ép 1916
kimér-: Kemirmek	k.-érge 1690, 1884
k.-sek 2140	k.-gender 1780
kindér: Kendir, kenevir.	kir-: Germek.
k. 1542	k. 1551
kine: Düşman.	k.-é 1288, 1305, 1505
k. 1485	k.-ép 1151
kine-: Yapışmak.	kirat+kirat: Gerim gerim, çok gergin.
k.-gen 1552	k. 1484
kinen-: Yutmak.	kirbés: Kerpiç.
k.-gér 3837	k. 3819
kinet: Ansızın, aniden.	kirbéstey: Kerpiç.
k. 1551, 1551	k. 1772
kino: Sinema.	kire: Geri, arka, art.
k. 2919	k. 115, 846, 1389, 1857, 1971, 2293, 2705, 2972, 3003, 3113, 3315, 3337, 3370, 3755
kinye: Küçük çocuk.	

kiréhénse: Aksine.

k. 382, 1849

kirse: Geri.

k. 1505, 1505

kirt-: Yontmak, kertmek.

k.-ehéñ 1094, 1095, 1097, 1099

k.-em 1096, 1098, 1100

kirték: Kertik, çentik, gedik.

k. 1094, 1096, 1098, 1100

kirtleslen-: Oyulmak.

k.-gen 1751

kis: Geç vakit, gece.

k. 1118, 3042, 3064, 3137, 3211,
3285, 3380, 3380, 3405

k.+én 79, 1356

k.+te 2342

kis-: Geçmek.

k.-ken 626, 629, 632

kisé: Gece.

k.+n 1170, 3221, 3361

kisér-: Geçirmek.

k.-e 149

k.-ehéñ 2938

kiské: Geç vakit, gece.

k. 2220

k.+hén 222, 3405

kis-: Kesmek.

k.-ehéñ 683, 685, 687

k.-em 684, 686, 688

k.-ép 179

k.-érge 682, 3356, 3361, 3405

k.-he 3170

k.-ken 682, 1489, 1555

k.-kende 3417

kisek: Kesik, dilim, parça.

k. 1651

k.+én(kisegén) 1658

k.+terge 1780, 1806

kisél-: Kesilmek.

k.-gen 1309, 1987

kiséw: Kesme işi.

k. 2959

kiséwsé: Kesici.

k. 683

kit-: Gitmek, ayrılmak.

k. 137, 138, 139, 140, 141, 143,
335, 336, 337, 338, 806, 807, 808, 809,
845, 989, 990, 1050, 1051, 1058, 1058,
1058, 1111, 1112, 1113, 1115, 1227,
1228, 1231, 1264, 1266, 1268, 1280,
1328, 1329, 1332, 1333, 1400, 1401,

1402, 1610, 1611, 1612, 1613, 2128,
2128, 2134, 2134, 2242, 2242, 2244,
2244, 2255, 2269, 2269, 2275, 2275,
2277, 2277, 2283, 2283, 2287, 2287,
2471, 2471, 2482, 2483, 2766, 991

k.-e 13, 31, 45, 120, 121, 486,
487, 1168, 1174, 1285, 1433, 1636,
1643, 1714, 1714, 1740, 2299, 2316,
2335, 2615, 2816, 2873, 3381

k.-e+bul-: Gidiyor olmak. 1255,
2670

k.-e+tor-: Gitmek. 2227

k.-ehéñ 187, 1198, 1303, 1830,
1994

k.-eler 191, 1234

k.-em 1174

k.-égéz 3479, 3481

k.-ép 481, 483, 1143, 1233,
1741, 1744, 2321, 2533, 3724

k.-ér 2370

k.-ér+bul-: Gider olmak. 2206,
2716

k.-érge 167, 1174

k.-érzer+i-né: Gidiyorlar idi.
2208

k.-he 1368, 1452, 1943, 2184,
2236, 2717, 2962, 2985, 3042, 3096,
3145

k.-hem 2378

k.-heñ 1071

k.-hé 559

k.-hén 448, 539, 544, 545, 545,
546, 546, 547, 547, 548, 548, 552, 553,
554, 558, 853, 855, 1312, 1396, 1397,
1404, 1626, 1627, 1671, 1672, 1673,
2459

k.-ken 162, 1453, 1727, 2325,
2612

k.-kende 2719, 3771

k.-kenderén 1534

k.-kenéñ 3315

k.-kes 1257

k.-kés 156

k.-mehén 273, 3402

k.-mem 3484

k.-mes 2330, 2576, 3524

k.-mey 1653, 1695, 2551, 3394

k.-té 195, 2466, 2468

k.-ték 1234, 1234

kitap: Kitap.

k. 1238, 2897, 3221

k.+tı 3222

kiték: Çürük.

k. 1044

kitéw: Gitme işi.

k. 2768

k.+é 2334, 2900

k.+én 2955

k.+éne 1776

kitéwsé: Gidici.

k.+né 3773

kizen-: Gezinmek.

k.-e 1240

kolxoz: Eski Sovyetler Birliği'nde devlete ait topraklarda üretim yapan, ücretin emeğin niteliğine ve çalışma süresine göre verildiği, belli sayıda köylü ailenin oluşturduğu devletin veya devlet ile çiftçilerin ortak mülkiyetindeki tarım işletmesi.

k.+ınıñ 2204

kostyum: Kıyafet, kostüm.

k.+da 133

koydis:

k. 457

köf: Boğaz temizleme sesi.

k. 577, 577, 577

köff: Boğaz temizleme sesi.

k. 708

köl: Gül.

k. 203, 937, 1226, 1250, 1274, 1298, 1304, 1499, 1642, 1644, 3411, 3858

k.+den 1112

k.+dö 938

k.+ge 1112, 1829

k.+ön 1813

k.+önde 3574

köl-: Gülmek.

k. 2279, 2279

k.-döler 2020

k.-eler 3319

k.-gen 2616

k.-heñ 2935

köllö: Bütüne ve genele ilişkin, külli.

k. 2120

k.+göz 3545

kölöwsé: Gülücü.

k.+ler 2022

kömöş: Gümüş.

k. 1144, 2850, 3529

kömöşlö: Gümüşlü.

k.+hö 3509

kön: Gün, gündüz, güneş.

k. 26, 436, 444, 596, 719, 793, 841, 884, 929, 1114, 1171, 1176, 1840,

1925, 1961, 1961, 1962, 2230, 2231,
2236, 2262, 2268, 2381, 2509, 2733,
2969, 2971, 2975, 2976, 2977, 2978,
2979, 2981, 2983, 2984, 2993, 2994,
2996, 2997, 3000, 3001, 3006, 3011,
3012, 3013, 3019, 3028, 3032, 3036,
3044, 3051, 3054, 3058, 3064, 3066,
3067, 3070, 3076, 3079, 3350, 3350,
3352, 3356

k.+de 1912, 1913

k.+den 336, 422

k.+der 3023, 3026, 3038, 3041,
3060

k.+dö 1525, 2300, 2611, 3185

k.+döñ 872, 888

k.+dün 1115

k.+ge 336, 422, 2048

k.+ö 793, 1840, 2219, 2239,
2694, 3357, 3380, 3413

k.+ön 3574

k.+önde 3770

k.+öne 396

könbağış: Ayçiçeği.

k. 2347

könder: Düşman.

k.+é 1693

köndöz: Gündüz.

k. 3022, 3069

k.+ün 79

könek: Deri çanta.

k. 1194, 2151

k.+ke 1542

k.+te 1159

könleşew: Kışkanmak.

k. 2788, 2802

könlük: Günlük.

k. 3192

könsöl: Kışkanç.

k. 3196

kör: Tok.

k. 2068

kör-: Görmek.

k.-he 2695

körek: Kürek.

k.+eñdé(köregēñdé) 3012, 3044

k.+éne(köregéne) 700

kören: Kur'an-ı Kerim.

k. 1301

köreyés+yılan: Kureyş yılanı.

k.+ğa 3823

körhönöw: Alay etme işi.

k. 2803

körpe: Kepek.

k. 1732

kös: Güç, kuvvet.

k. 3499

k.+ö 92, 2010

k.+ön 520

k.+öñ 2576

k.+ter 18

k.+terzé 69

köslö: Güçlü.

k. 586, 587, 620

köslökle-: Zorlamak.

k.-p 1234

kösök: Köpek yavrusu, enik.

k.+tö 666

köt: Kaba et, kış, anüs, göt.

k.+enge 1674

k.+éne 1901, 1902

k.+éñ 533

k.+éñe 533

k.+üne 971, 975, 1671

köt-: Beklemek.

k. 2762, 2924, 3062, 3077,

örböz2176

k.-e 238

k.-ken 2954, 3123, 3467

k.-megende 3312

k.-ögöz 3542, 3543

k.-öp 2343, 2456, 2723

kötöl-: Beklenmek.

k.-he 3209

k.-megen 2880, 3258, 3295

k.-megenlék 2917

kötöw: Bekleme işi.

k. 3203

k.+ze 1775

köy: Müzik, ses.

k.+ge 1544

k.+zer 2582

köy-: Yanmak, tutuşmak.

k.-hön 1844

k.-öp 2728, 2729, 2730, 2731,
2732, 2733, 2734, 2735, 2736

köyente: Su taşıma ağacı.

k. 919, 3043

k.+né 3362

köyö: Hal, durum.

k. 698, 3334

köyön: Müzik, ritim.

k.+e 2790

köyörek: Güzel, yakışan (kıyafet için).

k. 3668

köyöş: Bazı hayvanların yutmuş olduğu yiyeceği ağzına getirip yeniden çiğnemesi, geviş

k. 1697, 1698, 1698, 1701, 1703

k.+ö 1704, 1709, 1711

k.+ön 1710, 1712

k.+ten 1706

köyöw: Yanma işi.

k.+sen 3135

köyzör-: Yaktırmak.

k.-he 1861

k.-heñ 208

köz: Güz, sonbahar.

k. 2551, 3086

k.+ön 48, 2298

közgö: Ayna.

k. 2839, 3216

k.+ge 2805, 2884

k.+le 2849

kübey-: Çoğalmak, artmak.

k.-e 2850

k.-e+bar- 1077

k.-ér 2838, 2851

kübéklen-: Köpüklenmek.

k.-he 3008

küberek: Çokça.

k. 2594

kügen: Kenar.

k.+éne 3182

kügerén-: Morarmak.

k.-ép+buzarın-ıp: Morarıp bozarmak. 690

kügersén: Güvercin.

k.+dé 246

kük: Gök, gökyüzü.

k. 10, 39, 1107, 1660, 1946, 2145, 2145, 2298, 2301, 2316, 2334, 2335, 2390, 2392, 2392, 2392, 2409, 2432, 2435, 2437, 2439, 2442, 2456, 2456, 2464, 2538, 2538, 3076, 3144

k.+ém(kügém) 2395, 2396

k.+ke 21, 1251, 1253, 1889, 1893, 2393

k.+te 10, 2298, 2308

k.+ten 1252, 1891, 2435, 2437, 2439, 2537

k.+té 2407

kük+yöz: Gökyüzü.

k.+ö 2312

kükés

k. 442, 442, 443, 456

kükiş

k. 401, 404, 409, 411, 413, 415,
417

kükre-: Kükremek.

k.-gende 2538

k.-gendé 2456

k.-gén 365

k.-he 2538, 3076

k.-p 2464

kükrek: Göğüs.

k.+éne(kükregéne) 85, 368

kükret-: Kükretmek.

k.-ép 10

kükrew: Kükreme işi.

k.+én 2392, 2442

kükte-: İğne ile dikmek.

k.-yzer 926

küktew: Dikme işi, dikiş.

k. 927

kül: Oluşması genellikle tektonik, volkanik vb. olaylara bağlı olan, toprakla çevrili, derin ve geniş, tuzlu veya tuzsuz durgun su, göl.

k. 2024, 2862

k.+de 4, 218

k.+den 11

k.+dü 1757

k.+ge 5, 10, 1270

küldek: Gömlek.

k. 937, 1319

k.+én(küldegén) 691, 864, 3680,
3683, 3693, 3695, 3701

k.+éne(küldegéne) 1269

k.+énéñ(küldegénén) 530

k.+énéñ(küldegénén) 926

k.+éñ(küldegén) 3668

k.+té 691, 697

k.+téñ 427

küldeklé: Gömlekli.

k. 1742

küleğe: Gölge.

k.+hén 2346

k.+hénde 2348

k.+né 2345

külegele: Gölgesi.

k. 2346

külmeklé: Gömlek.

k. 118

küm-: Gömmek.

k.-déler 2196

k.-e 1214

k.-ehéñ 1345	k.+derém 3758
k.-eler 1799	k.+é 689, 690, 2750.
k.-ép 3479	k.+éñe 3717
k.-ér 1214	küñélhéz: Gönülsüz.
k.-érge 1785	k. 3270
kümdér-: Gömdürmek.	küñélhézlék: Gönülsüzlük.
k.-menéler 2196	k. 3136
kümegé: Topluluk, küme.	küp: Çok.
k.+hé 2001	k. 80, 533, 1087, 1691, 1720, 1977, 2594, 3035, 3035, 3052, 3110, 3203, 3333, 3532, 3562, 3627
kümek: Bol.	k.+mé 2021
k. 3569	k.+ten 2721
kümekleş-: Toplaşmak.	k.+té 2530, 2531
k.-ép 2206	küp-: Artmak, çoğalmak.
kümél-: Gömülmek.	k.-e(kübe) 215, 3400
k.-mey 3147	k.-éhén(kübéhén) 2049
kümér: Kömür.	k.-ken 1526
k. 792, 793, 881, 1226, 1274, 1652	küpér: Köprü.
k.+zé 1652	k.+ge 2151
künek: Kazan.	küpér-: Köpürmek.
k. 1902, 3014, 3014, 3568	k.-ép 2676
küñél: Gönül.	küple-: Toplamak.
k. 2237	k.-p 173
k.+den 2777, 2799, 3241	kür-: Görmek, bakmak.
k.+der 2068	k. 2448

- k.-e** 69, 247, 1426, 2667, 3322
- k.-e+al-:** Görebilmek. 3124
- k.-e+qal-:** Bakakalmak. 2850, 2901
- k.-ehén** 246, 2955
- k.-ehéñ** 2869, 3123, 3124, 3211, 3215
- k.-erge** 250
- k.-égéz** 3562
- k.-énges** 136
- k.-ép** 487, 894, 1741, 2821
- k.-érge** 20, 2317, 2531, 2532, 2605, 2691, 2943
- k.-érhéñ** 3125, 3216
- k.-gen** 203, 2346
- k.-gende** 2350, 3797
- k.-gender** 1534, 2310, 2313
- k.-ges** 2739, 2743
- k.-he** 594, 617, 618, 619, 662, 2694, 2845, 2878, 2885, 2890, 2893, 3508, 3589
- k.-heñ** 87, 253, 2669, 2814, 2819, 2828, 2835, 2836, 2837, 2839, 2840, 2850, 2852, 2853, 2854, 2856, 2857, 2861, 2864, 2864, 2869, 2870, 2871, 2873, 2876, 2881, 2889, 2899, 2903, 2904, 2906, 2907, 2910, 2913, 2915, 2920, 2925, 2926, 2927, 2928, 2930, 2936, 2938, 2940, 2941, 2943, 2944, 2945, 2951, 2955, 2956, 2957, 2963, 2968, 3204, 3218, 3391
- k.-hén** 3508, 3574
- k.-me** 3851
- k.-megen** 2348
- k.-mehén** 2076, 3506
- k.-mené** 2319
- k.-meshéñ** 3278
- k.-mey** 2317, 2666
- k.-meyém** 2340
- k.-meyénse** 1834
- k.-meyhéñ** 2911
- k.-zém** 2318, 2352, 2357, 2372, 2530
- küre:** Bir şeye uygun olarak, bir şey uyarınca, gereğince, göre.
- k.** 37, 3210
- kürezelék:** Görücülük, gelecekte haber verme işi.
- k.** 3220, 3228
- kürén-:** Görünmek.
- k.-dé** 194
- k.-e** 131, 203, 259, 2308, 2335, 2335
- k.-ép** 173, 178

k.-ép+tor- 161	k.-érge 3346
k.-ér 2914	k.-me 3344
k.-gen 101	k.-mey 523, 914
k.-he 2307, 3006, 3033	kürkem: Gösterişli, güzel.
k.-megen 69	k. 2740, 2741, 3617
k.-mey 50, 170, 209	kürşé: Komşu.
küréngéle-: Görülebilmek.	k. 2204
k.-y 2300	k.+hé 64
kürer: Görme işi.	k.+ler 166
k. 2728, 2729, 2730, 2732, 2734, 2736	küs: Göç, katar.
küréş-: Görüşmek.	k. 3455, 3455
k.-érge 3726	k.+e 1274
küréşew: Görüşme işi.	küs-: Göçmek, bir yerden bir yere taşınmak.
k. 2798	k. 583, 583, 588, 588, 589, 603, 603, 608, 608, 612, 612, 641, 641, 641, 642, 642, 642, 754, 755, 867, 867, 867, 868, 869, 870, 871, 872, 873, 1578, 1587
k.+ge 3102	k.-e 48, 1783
küréw: Görme işi.	k.-heñ 756
k. 2690, 2863, 2921, 3664	k.-hén 449
k.+ém 2384	k.-meheñ 758, 758
k.+ge 2939, 3122, 3129	küsen-: Göç etmek.
kürgé: Görme isteği.	k.-érge 48
k.+hé 3175	k.-gende 49
kürhet-: Göstermek.	küséw: Göçme işi, göç.
k.-e 406	
k.-ép 1082	

- k.+é** 46
- küslü:** Güçlü
- k.** 605, 607
- küstenes:** Misafirliğe giderken götürülen hediye yiyecek.
- k.** 3090, 3101, 3120
- k.+én** 3365
- k.+ke** 3126
- küsek:** Sopa, değnek.
- k.** 2485
- küt-:** Beklemek.
- k.** 3048
- küter-:** Kaldırmak.
- k.-e+al-:** Kaldırabilmek. 253
- k.-ehéñ** 1731
- k.-ép** 8, 13, 1687
- k.-gende** 3529, 3654
- küterél-:** Kaldırılmak.
- k.-e+bar-:** Kaldırılıp gitmek 21
- k.-e+tor-:** Kaldırılıp durmak. 14
- k.-gen** 109, 1543
- kütér:** Çardak.
- k.+ge** 2592
- küz:** Göz, görme organı.
- k.** 68, 70, 110, 251, 253, 255, 406, 471, 473, 479, 497, 514, 516, 517, 519, 522, 527, 899, 1615, 1633, 1643, 1653, 1655, 1657, 1664, 1674, 1680, 1680, 1683, 1684, 1779, 1828, 1970, 1973, 2759, 2795, 2796, 3110, 3124, 3125
- k.+é** 128, 153, 530, 530, 559, 560, 568, 570, 1635, 1636, 1637, 1642, 1671, 2369
- k.+ége** 525
- k.+ém** 503, 504, 505, 506, 507, 508, 511, 512, 1870, 2358
- k.+én** 35, 3712, 3753
- k.+éne** 69, 255, 372, 374, 375, 377, 378, 476, 914
- k.+énen** 562, 562
- k.+éñ** 532, 533, 539, 3122, 3123
- k.+ge** 34, 50, 381, 382, 391, 394, 396, 440, 464, 479, 494, 500, 502, 510, 908, 913, 1610, 2799, 3173, 3395
- k.+géneleré** 476
- k.+zen** 561, 561, 1610, 1659, 1660, 1661, 1662, 1666, 1667, 1668, 1669, 1678
- k.+zeré** 12
- k.+zerénéñ** 1605
- k.+zé** 510, 910, 912, 2761
- k.+zéñ** 3122
- küz+tey-:** Göz değmek, nazar değmek.

- k.** 253
- küz+yeşé:** Gözyaşı.
- k.** 3231, 3262, 3278, 3279, 3286
- k.+ne** 2934
- küzembet:** Başkurdistan'da bir köy ismi.
- k.** 1532
- küzet-:** Gözetmek.
- k.-e** 3316
- küzégéw:** Göze gelmek.
- k.+sen** 517
- k.+zen** 1646
- küzék-:** Nazarlanmak, nazara gelmek.
- k.-ép(küzégép)** 1677
- k.-he** 1640, 1648
- k.-mehén** 1635, 1640
- küzlé:** Gözlü.
- k.** 1488, 1657, 1664, 1973
- küzlé-:** Gözlemek, izlemek.
- k.** 1513
- q**
- q.** 1955, 2136
- qabalandır-:** Acele ettirmek.
- q.-a** 240
- qabaq:** Kabak.
- q.+ı(qabağı)** 2334
- qabar-:** Kabarmak, şişmek.
- q.-ıp** 1032
- qabat:** Tekrar, önce.
- q.** 434, 1025, 1232, 1561, 2967, 3004, 3004
- qabat+qabat:** Tekrar tekrar.
- q.** 225
- qabatla-:** Tekrarlamak.
- q.-ğas** 1088
- q.-rğa** 2009
- q.-yhıñ** 996
- q.-yzar** 289, 816, 987
- qabatlan-:** Tekrarlanmak.
- q.-a** 274, 397, 406, 684, 781, 922, 1035, 1096, 1182, 1284, 1812, 1821, 1825
- qabatlaw:** Tekrarlama işi.
- q.** 3253
- qabıq:** Kabuk.
- q.+ı(qabığı)** 1250, 3080
- q.+ın(qabığın)** 913
- q.+ına(qabığına)** 886
- qabır+qabır:** Kıkır kıkır.
- q.** 2139
- qabırğa:** Kaburga.

q.+hına 18	q.+ı 177
q.+hında 1734	qağın-: Dokunulmak, çarpılmak.
qabırsaq: Kıkırdak.	q.-ıp 1351
q. 2139, 2140	qağıw: Kakma işi.
q.+tarı 519	q. 1787
qabız-: Ateşlemek, yakmak.	qağız: Kağıt.
q.-may 3343	q.+ğa 1246, 3217
qabul: Rız olma.	qal-: Kalmak, olduğu yerde durmak.
q. 2833, 3174, 3657	q. 732
qaf+taw: Kaf Dağı	q.-a 240, 482, 487, 900, 1044, 1132, 1147, 1459, 1788, 2686, 3400
q.+zıñ 873	q.-ahıñ 2942
qağıl-: Kakılmak, dokunmak, musallat olmak, çarpmak.	q.-dı 1529, 1755, 2022
q. 1350, 1362, 1363	q.-dıq 1742
q.-a 919, 1164, 1297, 1356	q.-ğan 97, 264, 491, 527, 810, 926, 1335, 1390, 1794, 3116, 3386, 3832
q.-a+tor-: Musallat olup durmak.	q.-ğandar 2724, 3734
1794	q.-ğanday 489
q.-dı 1273	q.-ğansı 1829
q.-ğan 690, 1212, 1215, 1285, 1312, 1797, 3394	q.-ğır 3830, 3831
q.-ğanda 1210, 1224, 1225	q.-ha 1749, 1779, 2876, 3078
q.-ha 104	q.-hañ 1895, 2850, 2901, 3161
q.-ırğa 146	q.-ıp 1858, 3480
q.-ma 1349, 1362, 1367	q.-ırğa 18, 1829, 2490
q.-mahın 1687	q.-ırhıñ 756, 3137
qağılıw: Kakılma işi.	q.-mahın 82

q.-mas 492	q.-mas 727, 2821
q.-may 1220	q.-qan 2306, 3217
q.-qa 2309, 3181	qalqıw: Kalkma işi.
qala: Şehir.	q. 2236
q.+nı 486	qaltır-: Çatırdamak.
qalaq: Arzu, istek, dilek.	q.-ahın 3451
q. 659, 1173, 2123, 3096	qam-: Kuşatıp almak.
q.+ı(qıqıǵı) 1924	q.-ap+al- 483, 483
qaldır-: Kaldırmak.	qamır: Hamur.
q.-a 204	q. 3419, 3424
q.-alar 3529	qamışlıq: Kamışlık.
q.-am 780, 784, 787, 799	q.+tı 355
q.-ha 3177	qamıt: Araba koşumunda atların boyunlarına geçirilen ağaç veya üstüne meşin geçirilmiş çember, hamut.
q.-ıp 1066	q. 1455
q.-ırǵa 1921	qamsı: Kamçı.
q.-ma 2451	q. 112, 1464, 1464, 1465, 1465, 1466
qalın-: Kalmak.	q.+hı 2489
q.-ǵan 1658	q.+hın 482
qalıw: Kalma işi.	q.+m 618
q. 2804	qamsılay+qamsıla-: Kamçılaya kamçılaya.
q.+ǵa 2902, 2954	q.-y 136
qalq-: Kalkmak.	qan: Kan
q.-a 726	
q.-ha 3087, 3087, 3181	
q.-ıp 1862	

- q.** 2312, 2898
- q.+dan** 1949
- q.+ı** 1158, 1624, 3152
- q.+ın** 81, 648, 2006
- qanat:** Kanat.
- q.** 3161
- q.+ı** 240, 255, 1735, 2609, 3779
- q.+ın** 249, 251, 253, 1733
- qanatlan-:** Kanatlanmak, uçmak.
- q.-ha** 2996
- qandır-:** Kandırmak, doyurmak.
- q.** 2155
- qañ-:** Kaz ötmesi.
- q.-ğır** 3833
- qañğıldaş-:** Kazların karşılıklı olarak tıslaması.
- q.-ıp** 3048
- qap-:** Kaplamak, yakalamak.
- q.-ıp(qabıp)** 1144, 2293
- q.-ır(qabır)** 2119
- q.-may** 2983
- q.+qañdı** 2290
- qapıl:** Birden, birdenbire.
- q.** 10, 1307, 1726, 1883, 2322
- qapla-:** Kaplamak, sarmak.
- q.** 3712, 3753
- q.-ğan** 199
- q.-ha** 2240, 2981
- q.-p** 728, 744, 2976, 3152
- q.-y** 896
- qapqa:** Her türlü, türlü.
- q.+hınan** 2666
- qapqara:** Kapkara, simsiyah.
- q.** 3092
- qaptır-:** Kaptırmak, yakalatmak.
- q.-ıp** 2227
- q.-mamdır** 582, 602, 611
- qaptırma:** Kemer tokası.
- q.+hı** 2218
- qaq-:** Kakmak, itmek.
- q.-alar(qağalar)** 85, 102
- q.-ıp(qağıp)** 3827
- q.-ma** 3755
- q.-qan** 1788
- qar:** Kar.
- q.** 2559, 2850, 2853, 3006, 3052, 3068, 3069, 3082
- q.+ğa** 3020
- qara:** Kara, siyah.
- q.** 112, 133, 255, 384, 561, 570, 570, 715, 752, 762, 886, 887, 1012,

1076, 1118, 1131, 1132, 1225, 1257,
1391, 1392, 1432, 1470, 1482, 1488,
1549, 1591, 1592, 1593, 1661, 1668,
1901, 1902, 1915, 2041, 2052, 2090,
2094, 2248, 2258, 2277, 2369, 2489,
2609, 2907, 2944, 3115, 3801, 3802,
3862

qara+doğa: Sıradan, bayağı dua.

q. 502, 1254

qara-: Bakmak, gözetlemek, kontrol etmek.

q.-ğandar 1797

q.-ğay 1637, 1638

q.-ha 1642, 3024, 3098

q.-hañ 209, 1288, 2849, 2884,
3177

q.-manı 1743

q.-masqa 698

q.-may 1175, 1191, 1196, 1235,
1742, 3350, 3372

q.-p 995, 998, 1143, 1214, 1462,
1544, 1778, 2393, 2446, 2519, 2522,
2573, 2573, 2704, 2803, 2804, 3056,
3095

q.-p+tor-: Bakıp durmak. 161,
2533

q.-rğa 204, 1072, 1287

q.-rğa+bul-: Bakıyor olmak.
2345

q.-y 538, 1643, 3036, 3257

q.-y+al-: Bakabilmek. 899

q.-yhiñ 1063

q.-yzar 1912

qarağat: Bektaşi üzümü.

q. 1982

qarağuş: Kartal.

q. 2229

qarahıw: Bakma işi.

q. 3033

qaraltı: Kapı eşiği.

q. 166

q.+hın 167

qaramaq: Görünüş.

q.+qa 13

qaramat:

q. 458

qarañğı: Karanlık.

q.+la 3343

qarañğılıq: Karanlık.

q.+ında(qarañğılığında) 250

qaraq: Kemik.

q. 2207

- q.+ı(qarağı)** 905, 908, 916, 1970
- q.+tar** 199
- qaraqarşı:** Karşılıklı.
- q.** 1063
- qarar:** Karar, hüküm.
- q.** 1881
- q.+ğa** 178
- qaraset:**
- q.** 457
- qaraş:** Görüş, inanış.
- q.+ı** 68, 249, 520
- q.+ınıñ** 516
- qarat-:** Baktırmak, kontrol ettirmek.
- q.-a** 1831
- q.-a+al-:** Baktırabilmek. 1851
- q.-ıp** 747, 3342
- q.-tım** 2606
- qaraw:** Bakma işi.
- q.** 520, 2693, 2762, 2773, 2783, 2787, 2789, 2799, 2802, 2805
- qarawsı:** Gözcü.
- q.+ğa** 531
- qarğa:** Karga.
- q.** 2559, 2618, 2987, 3146, 3877, 3880
- q.+lar** 2988
- qarğa-:** Beddua etmek.
- q.-y** 244
- qarğa:** Beddua.
- q.+an(qarağağan)** 3877
- qarğış:** Beddua.
- q.** 3860
- q.+ı** 3340
- q.+ım** 1874
- q.+ıñ** 3862
- q.+qa** 3860
- q.+tar** 3429, 3828
- qarın:** Karın.
- q.+ın** 2056
- qarındaş:** Kardeş.
- q.+ıñdı** 113
- qarış:** Parmaklar birbirinden uzak duracak biçimde gergin duran elde, başparmak ile serçe parmağın uçları arasındaki açıklık, karış.
- q.** 1440
- qarıy:** Kadıncağız.
- q.** 475, 2485
- qarluğas:** Kırılma.
- q.+tar** 2989
- qarpış:** Sarkık.
- q.** 1441

qarqıl-: Karga ötməsi.

q.-ganda 2618

qarqıl-da-: Karga ötməsi.

q.-hın 3880

qarsıq: Cadı, yaşlı kadın.

q. 107, 1881

q.+ı(qarsıǵı) 1879, 2485

q.+tarı 1272

q.+tı 107

qarşı: Karşı.

q. 2180, 3176, 3474, 3860

q.+hında 1066

qarşıla-: Karşılamak, selamlamak.

q.-y+tor-: Karşılamak için beklemek. 2407

q.-yzar 2442

qarşılaş-: Karşılaşmak, rastlaşmak.

q.-ha 2908

qart: Yaşlı.

q. 79, 1532, 1636, 1636, 2322, 2615, 3351, 3354

q.+tar 2223

q.+tı 1327

qart+qoro: Yaşlılar, ihtiyarlar.

q.+ğa 2403

qartay-: Yaşlanmak.

q.-a 2721

q.-ğan 2485

q.-halar 2721

q.-ıǵız 3559

qas-: Kaçmak, uzaklaşmak.

q. 2247, 2247, 2462, 3801, 3801, 3802, 3802

q.-a 1695

q.-ha 3029

q.-ıp 1467

q.-ırğa 124

q.-mahın 1793

q.-qan 66

qasan: Ne zaman.

q. 978

qasta: Hastalık.

q. 342, 445, 2382

qaş: Gözlerin üzerinde kemerli birer çizgi oluşturan kısa kıllar, kaş.

q. 2763, 3129, 3130, 3175, 3176, 3197

q.+ı 2368

q.+ıma 1869

qaşıq: Kaşık.

q. 657, 658, 2029, 2033, 2117, 2263, 2270

qaşıq+ayaq: Kaşık tabak.

q.+tı 124, 3797

qaşqalaq: Kel aynak.

q. 2595

qat: Kez, sefer, kat.

q. 748, 927, 927, 1198, 2744

q.+ı 965

qat-: Aşırı derecede gülme, ağlama, gıdıklanma, korkma vb. tepkiler sırasında, solunum kaslarının kasılmasından dolayı soluk kesilmek, katılmak.

q. 733, 1477

q.-a 275, 1973

q.-hın 1873

qatı: Katı, sert.

q. 1657, 1795, 1795, 1796, 1796, 1797, 1880, 2756, 3062

q.+nan 1795, 1796

qatın: Kadın.

q. 28, 120, 131, 230, 238, 480, 489, 492, 929, 937, 1527, 1530, 1851, 1851, 1856, 2325, 2503, 2605, 2679, 2680, 2845, 2890, 2915, 2915, 3094, 3096, 3111, 3111, 3134

q.+da 3221

q.+dar 1856, 3118, 3220, 3222

q.+darğa 131, 2402, 3858

q.+darzı 2292

q.+darzıñ 1985

q.+dı 1152, 1154, 1525, 1529, 1852

q.+dıñ 132, 926, 937, 1527, 1528

q.+ğa 1855

q.+ı 155, 3192

q.+ın 3336

q.+ına 1858

qatın-: Katılmak, hastalanmak.

q.-ğan 950, 964

q.-ha 954

qatınlı: Kadınli.

q. 230

qatıq: Katık.

q. 951, 955, 2473, 2899

qatla-: Katlamak.

q.-p 3364

qatnaş-: İnsanların birbiriyle kaynaşması.

q.-a 1905

qawış-: Kavuşmak.

q.+ırğa 2723

q.-qan 3224

qawışıw: Kavuşma işi.

q.+ğa 2717

q.+zı 2714

qawıştır-: Kavuşturma.

q.-ırğa 1847, 1849

qaya: Büyük ve sert taş.

q. 25

qayğı: Kaygı, endişe, üzüntü.

q. 2807, 2933, 2938, 3141, 3277, 3284, 3286, 3298, 3302, 3348

q.+ğa 2929, 2935

q.+n 1966

q.+nan 3231, 3326

qayğılı: Dertli, tasalı.

q. 2936, 3243, 3256

qayğırmaw: Evhamlanma.

q. 3229

qayhı: Hangi.

q. 397, 1315, 1448, 1802, 2308, 2308, 2519, 2968, 3094, 3095, 3652

q.+ların 2720

qayğırıw: Kaygılmak.

q. 2932

qayın: Kayın ağacı.

q. 886, 1943, 1966

q.+dar 2718, 2721, 2722, 2722, 2725

q.+darzı 2719

q.+dıñ 887

qayış: Kayış.

q.+ımıñ 2218

qayn: Kadın veya kocaya göre birbirlerinin erkek kardeşi, kayınbirader

q.+ı 964

q.+ım 950

q.+ıñ 954

qayna-: Kaynamak.

q.-ğan 1924, 1992

q.-ğanday 11

qaynat-: Kaynatmak.

q.-ahıñ 1924

q.-ıp 744, 1936, 1941, 1944, 1949, 1954, 1964, 1966, 1975, 1983, 2025

qayraq: Yassı, düz taş, bileyi taşı, kayrak.

q. 791, 881, 897, 919, 919, 920, 922, 922, 1019

q.+qa 920

q.+tı 923, 3375

qaysaq: Kafa, baş.

q. 3106

qaysı: Makas.

q. 682

qayt-: Dönmek, geri gelmek.

q. 351, 351, 352, 352, 356, 421, 422, 423, 424, 425, 437, 445, 597, 720, 842, 885, 886, 887, 888, 889, 890, 890, 890, 1190, 1190, 1414, 1415, 1416, 1417, 1418, 1419, 1420, 2003, 2004, 2005, 2382, 2705, 3724, 3725, 3732, 3742

q.-a 436, 839, 840, 841, 1176, 1289, 1857, 2899, 3093, 3315, 3318

q.-ahıñ 697, 876, 1992

q.-alar 1042, 1196, 1197, 1235

q.-ha 2972, 3048

q.-hın 549, 854

q.-ıp 915, 1304, 1652, 2221, 2347, 2676, 3343

q.-ır 830

q.-ırın 2689

q.-masın 2689

q.-may 1908

q.-qan 849, 883, 884, 959, 2721

q.-qanda 698, 1165, 1196, 1235, 1287, 3203

q.-qandır 1219

q.-qas 895

q.-tı 444, 444, 596, 596, 719, 719, 2381, 2381

qaytar-: Geri vermek, geri döndürmek.

q. 3789

q.-a 958

q.-alar 1652

q.-ğaynım 1015

q.-ıp 2188, 3747

qaytarıw: Geri verme işi.

q. 1907

qayza: Nerede.

q. 204, 348, 349, 538, 538, 574, 796, 1083, 1285, 1742, 2457, 2533, 2533, 3398

qayzalır: Nereler.

q. 3114

qayzan: Nereden.

q. 137, 143, 421, 801, 1051, 1111, 1204, 1231, 1613, 1717, 991

qaz: Perde ayaklılardan, uzun, beyaz veya gri boyunlu, suda ve karada yaşayan, uçan, yabani veya evcil kuş, kaz.

q. 519, 1384, 1683, 3047, 3050, 3051, 3161, 3203

q.+ğa 1381

q.+ıñ 3161

- q.+zan** 3832
- q.+zar** 3048
- q.+zıñ** 3049
- qaz-:** Kazmak.
- q.-ayzar** 83
- q.-ğan** 3866
- qaza:** Kaza.
- q.** 212, 3145, 3150, 3366, 3797, 3798
- q.+larzan** 2448, 3785
- q.+nan** 3796
- q.+nın** 2187
- qazalan-:** Kaza geçirmek.
- q.-ha** 3798
- qazan:** İçinde yemek pişirilen büyük kap, kazan.
- q.** 1901, 2186, 2248, 2686
- q.+da** 2032, 2118
- q.+dıñ** 1017
- qazanla-:** Kazana koymak.
- q.-p** 2161
- qazaq:** Çivi.
- q.+tı** 1260
- qazıq:** Kazık.
- q.** 85, 533
- qaznalıq:** Hazine.
- q.+ı(qaznalıǵı)** 3663
- qazzay:** Kaz gibi.
- q.** 3833
- qebér:** Kabir, mezar.
- q.+é** 2191
- q.+ém** 2377
- q.+éne** 85, 2195
- q.+énen** 100
- q.+ge** 2189
- q.+zé** 85
- q.+zén** 102
- qcher:** Beddua.
- q.** 3835
- qelem:** Kalem.
- q.** 1107
- qeneǵetlenéw:** İstedigine kavuşmak, kanaatlenmek.
- q.** 2830, 2843, 2858
- qerzeş:** Kardeş.
- q.+én** 2901
- qeynehé:** Kaynana, kayın valide.
- q.+lérmé** 239
- qezér+kis:** Kadir Gecesi.
- q.+é** 2342
- qezér+tön:** Kadir gecesi.

q.+ö 2314, 2317, 2320, 2322, 2324, 2325, 2328, 2334, 2334, 2335, 2340

q.+ön 2343

qezérle-: Değer vermek.

q.-gender 1778

qezérlew: Değer verme işi.

q. 2779, 2786

qezérlé: Değerli.

q. 2867

qezim: Eski, kadim.

q.+gé 3, 33, 2798

qéwet: Güç, kuvvet.

q. 3427, 3499

q.+ém 2708

qıl: Kıl, vücudun belli yerlerinde çıkan, üst deri ürünü olan ipliksi uzantı.

q. 1721, 2814

q.+dan 1567

q.+din 1486

qıl-: Yapmak, etmek.

q. 2452, 2746

q.-a 120, 121

q.-ayım 1643

q.-hın 3496, 3555

qılıq: Bir kimsenin giyişi, dış görünüşü, üst baş, kılık.

q.+tı 1643

qılıs: Kılıç.

q. 2839, 3056

q.+tan 1487, 1568

qılıstay: Kılıç gibi.

q. 1517

qılıw: Yapma, etme işi.

q. 3220

qımız: Kısırak sütünün mayalanmasıyla yapılan, az alkollü, ekşi bir Türk içkisi, kımız.

q. 12

q.+zı 3341

qımtı-: Sıkıştırmak.

q.-p 13, 19

qına: Bkz. **géna**.

q. 123, 157, 178, 490, 697, 700, 713, 788, 916, 953, 1243, 1259, 2188, 2221, 2719

qıñğıraw: Çıngırak.

q. 2454

qıpqızıl: Kıpkırmızı.

q. 1109

qır: Kır, çayır.

- q.** 2229
- q.+ğa** 875, 1194, 2000, 2014
- q.+ın** 1895
- q.+za** 1454
- qır-:** Kırma.
- q.-ha** 2686
- q.-ıp** 183, 476, 1017, 1916, 1923
- q.-masqa** 1304
- qıraw:** Kırma işi.
- q.** 3050
- qırıl-:** Kırılmak.
- q.-a** 3140
- qırın:** Gözün yanı, kısığı.
- q.** 747, 2789
- q.+dihın** 473
- qırır:** Kırma işi.
- q.+ğa** 254
- qırmısqa:** Karınca.
- q.** 619, 1991, 1991, 1993, 2674, 2675, 2676, 2996, 3057
- qırq:** Kırk, otuz dokuzdan sonraki sayı.
- q.** 247, 569, 1048, 1430, 1438, 1448, 1448, 1549, 1553, 1817, 2151, 2748, 3006, 3192
- qırq-:** Kırkmak, kesmek.
- q.-a** 1804
- q.-ahıñ** 1807, 1823, 3402
- q.-am** 1808, 1809, 1824
- q.-ıp** 532, 1151, 1239, 1449, 1779, 1805
- qırqıl-:** Kırılmak.
- q.-ağanday** 863
- q.-ğan** 1987, 3398
- qırqılıw:** Kırılma işi.
- q.+ı** 3406
- qırqın:** Kız.
- q.+dı** 32
- qırqıw:** Kırpma işi.
- q.** 1800
- qırqqıl-:** Kesmek, biçmek.
- q.-ap** 864
- qırtalaş-:** Sesiz kalmak.
- q.-a** 1242
- qıs-:** Kısmak, çekmek.
- q.-ıha** 3102, 3103, 3120, 3126, 3176, 3184
- qısı-:** Kaşımak.
- q.-ğanda** 1132
- q.-ha** 2974, 2990
- qısıw:** Kısmak işi.
- q.** 1104
- q.+ı** 1982

qısqır-: Kükremek, bağırmak, ötmek.

q.-a 225, 659, 953, 2552, 2592, 2593, 2630

q.-ahıñ 651

q.-alar 622

q.-ğan 2601

q.-ğanda 2544

q.-ğandar 573

q.-ğanında 2545

q.-ha 225, 248, 2537, 2593, 2594, 2598, 2599, 2599, 2599, 2600, 2629, 2641, 3001, 3004, 3004, 3140, 3146, 3149

q.-ıp 157, 2555, 2555

q.-zı 2601

qısqırış-: Karşılıklı ses çıkarmak.

q.-ha 2999

qısqırıw: Ses çıkarma işi.

q.+ın 2515, 2519

qıs-: Asmak kısmak.

q.-ahıñ 777, 782, 785

q.-alar 776, 859

q.-am 779, 779, 783, 783, 786, 786

q.-ıp 953, 961

q.-qanda 776

qısl-: Kısılmak, asılmak.

q.-ha 3191

qısıw: Kısmak işi.

q. 2767, 2769, 2771, 2772, 2774, 2779

qısqa: Kısa, uzun olmayan.

q. 2521, 2602, 2886, 3142

qısqar-: Kısalmak.

q.-a 3155

q.-ğan 2906

q.-ha 3055

qısqıs: Kavga, gürültü.

q. 2294

qıstaw: Sıkıntı.

q. 2925

qıstır-: Kısırmak, sıkıştırmak.

q.-hañ 3182

q.-ıp 1101, 1813, 2670

q.-ırğa 3428

qış: Kış mevsimi.

q. 3080, 3199

q.+qı 29, 197

qışlaw: Kışlak, kışın kalınan yer.

q.+ıra 48

qıstaw: Kışla.

- q.+ına** 2321
- qıştırza-:** Bağırmaq, haykırmak.
- q.-p** 1303, 1304
- qıtıqla-:** Gıdıqlamak.
- q.-p** 159
- q.-y** 162
- qıtıqsan:** Kıskaç.
- q.** 3196
- qıw-:** Kovmaq, kovalamak.
- q.** 869, 1645, 1645, 1816, 2823, 2824
- q.-a** 136, 1722, 1722, 1926
- q.-alar** 43
- q.-ıp** 71
- q.-ırğa** 2629
- q.-ma** 3339
- qıwan-:** Sevinmek, mutlu olmak.
- q.** 2560, 3581, 3585
- q.-ıp** 88, 3534
- qıwanıs:** Kıvanç, onur, sevinç.
- q.** 2832, 2898, 3185, 3232, 3236, 3562
- qıwanışlı:** Mutlu, kıvançlı.
- q.** 2859
- qıwanış-:** Karşılıklı sevinme.
- q.-ıp** 2267
- qıwanıw:** Sevinme işi, mutlu olma.
- q.** 2860, 3237
- qıwaq:** Çalı.
- q.** 2572
- qıwar-:** Kurumak, solmak.
- q.-ır** 1638
- qıwat:** Başkurdistan'da bir köy ismi.
- q.** 2718
- qıwbaş:** Kuru.
- q.** 1643
- q.+ınıñ** 1684
- qıwış:** Korkuluk..
- q.** 161
- q.+ı** 145
- q.+tarında** 156
- qıwıw:** Kovma işi.
- q.** 42, 61, 134, 571
- q.+sı** 135
- q.+zan** 1720
- qıwıwsı:** Kovucu.
- q.+lar** 1175
- qıy:** Bitki, ot.
- q.** 527
- qıy-:** Kıymak, parçalamak, kesmek.
- q.-ha** 3115, 3117, 3118

- q.-ıp** 1452
- q.-ğas** 2368
- qıyınlıq:** Kötülük.
- q.** 149
- qıyıq:** Çatı.
- q.** 2985
- qıyış:** Yamuk.
- q.** 1439
- qıyıw:** Kıyma işi.
- q.** 1452
- qıylan-:** İtibar gömek.
- q.-ıgız** 3632
- qız:** Dişi çocuk, kız.
- q.** 32, 38, 586, 587, 607, 615, 616, 1222, 1646, 1694, 2486, 2509, 2715, 2890, 2892, 3055, 3094, 3096, 3134, 3177, 3198, 3279, 3363, 3391
- q.+ğa** 1848, 2509
- q.+ı** 585, 604, 605, 606, 1810, 2348, 3568
- q.+ıbiz** 2728, 2730, 2732, 2734, 2736
- q.+ıgız** 3569
- q.+ın** 2746
- q.+zan** 2885
- q.+zar** 2720, 2878
- q.+zarı** 155, 659
- q.+zarzı** 6
- q.+zarzıñ** 518
- q.+zı** 1847, 1849
- q.+zıñ** 1847, 2995
- qız+qatın:** Kız kadın.
- q.** 194
- q.+darzı** 119
- qızamıq:** Kızamık hastalığı.
- q.+tan** 1943, 1951
- qızar-:** Kızarmak, kızıl renge dönüşmek.
- q.-ıp** 3054
- q.-ıp+tor-:** Kızarıp durmak.
- 2312
- qızarıw:** Kızarma işi.
- q.+ı** 3121
- qızgılt:** Kızıl.
- q.** 21
- qızğan-:** Endişelenmek.
- q.-a** 3255
- qızğanışlı:** Endişeli.
- q.** 3240
- qızıl:** Kızıl.
- q.** 38, 118, 381, 517, 1041, 1121, 1225, 1259, 1953, 2924, 2925, 2926
- q.+ı** 3152

qızılsa: Kızılca hastalığı.

q. 1121

q.+nı 1120, 1133

qızıqhınıw: İlginçlik.

q. 2918

qızır-: Gezmek, dolaşmak

q.-ıp 522, 1750, 1838, 1841, 1841

qızıw: Sinirlenme işi.

q. 1542

qızzır-: Kızdırmak, ısıtmak.

q.-alar 1109

q.-ha 2984

qızzırıl-: Isıtılmak.

q.-ğan 1542

qibla: Kible.

q. 2316

q.+ğa 1462, 2180, 2621, 2635

qiyefet: Kıyafet, kılık.

q. 153

q.+én 79, 154

q.+énde 118, 153, 159, 203

q.+éndegé 231

q.+éne 7, 22, 33, 132

q.+ke 3390

qol: Kul, köle.

q.+o 2630

qola: Boş.

q. 2825

qola-: Yıkılmak, yuvarlanmak.

q.-ha 3097

q.-p 2533

q.-yhıñ 2515

qolaq: İşitme duyu organı, kulak.

q. 597, 653, 654, 655, 879, 1062, 2513, 2519, 2677, 2974, 2990, 3025, 3092, 3513

q.+ı(qolağı) 646, 651, 893, 2520, 3609

q.+ın(qolağın) 1449, 1655

q.+ına(qolağına) 654

q.+ınan(qolağına) 573

q.+ıñ(qolağıñ) 1441, 3127, 3127, 3608

q.+ıña(qolağına) 576

q.+qa 622, 648

q.+tıñ 647, 657

qolaqlan-: Halelenmek, aylalanmak.

q.-ha 2971, 2994, 3044, 3045

q.-ıp 3053

qolon: Bir yaşına kadar olan at yavrusu.

- q.** 2212, 2690, 2691, 2691, 3625
- q.+dar** 27
- q.+darı** 49
- q.+darzı** 2012
- q.+u** 3037
- qoloñ:** Kuzgun kuşunun çıkardığı ses.
- q.** 2630, 2630
- qoloqay:** Tay taşı.
- q.** 2211, 2216, 2223
- qolqolosi:**
- q.** 718
- qoltorat-:** Uzatmak.
- q.-ahıñ** 2454
- qom:** Kum.
- q.** 2852
- q.+dan** 58
- q.+ğa** 1842
- qopqoro:** Kupkuru.
- q.** 1751
- qor:** Yaban tavuğu.
- q.** 2229
- qor-:** Bir şeyin oluşmasına yardım etmek, kurmak.
- q.-alar** 2024
- q.-ğanda** 3517, 3650
- q.-op** 1873
- qorayt:** Mecusilikten kalma besmele sözü.
- q.** 300, 300, 308, 308, 311, 311, 315, 315, 319, 319, 330, 2395, 2396, 2424, 2424, 2428, 2428, 2440, 2440, 2440, 2443, 2443
- qorban:** Kurban.
- q.** 260, 1192, 2014
- q.+ına** 1906
- qorbanbike:** Kurban hanım.
- q.** 2407
- qorhaq:** Kursak.
- q.+tağı** 1151
- qoro:** Kuru.
- q.** 203, 793, 3073, 3075, 3480
- q.+ğa** 2201
- qoro+darı:** Kurusıkı.
- q.** 43
- qoro-:** Kurumak.
- q.-ğur** 3872
- q.-y** 245
- qoroloq:** Kuruluk.
- q.** 2000, 2195, 2203, 2231, 2991
- qorom:** Ocak bacalarında biriken veya çevrede savrulan kalın is, kurum.

q. 518

q.+on 1017

qoroq: Hayvan yakalamak için kullanılan bir ucuna kemet bağlanmış uzun ağaç.

q. 2392, 2454

qoroşow: Kımıldamaz hale gelmek.

q.+zan 1117

qorot: Kurutulmuş süt ürünü, kurut.

q. 958

q.+qa 744

qorot-: Kurutmak.

q.-qansı 2230

qorow: Kuruma işi.

q.+ı 3385

qorowsı: Kurutucu.

q.+ğa 3515

qorqolda-: Kuzgun ötmesi.

q.-ğanda 2627

q.-ha 3151

qorqot: Korkutmak.

q. 345

qorqot+atay: Korkut Ata.

q. 346

qorşa-: Çevrelemek, sarmak.

q.-yhıñ 1062

qort: Bazı böceklere veya bazı böcek kurtçuklarına verilen ad, kurt.

q. 643, 1448, 1547, 1548, 1549, 1550, 1551, 1552, 1553, 1555, 1565, 1566, 1567, 1568, 1569, 1570, 1581, 1582, 1584, 1590, 1591, 1592, 1593, 1594, 1595, 2449

q.+oğoz 3539

q.+om 1577, 1577, 1578, 1585, 1586, 1586, 1587, 1587, 1588, 1588, 1598, 1598

q.+on 1540

q.+oñ 3457, 3624

q.+tar 1043

q.+to 1545

q.+toñ 1040

qortbaş: Deniz salyangozu.

q. 1645

q.+tar 519

qosaqlaw: Kucaklama işi.

q. 2776

qoş: Kuş.

q. 574, 1165, 1260, 2548, 2548, 2552, 2557, 2629, 2749, 3004

q.+oñ 3442

q.+qa 1935

q.+tan 305

q.+tar 247, 2991

q.+tarımın 2229

q.+tarzın 2596

qoş+qort: Börtü böcek.

q.+ka 2399

qoş-: Koşmak.

q.-alar 175

q.-a+tor-: Koşup durmak. 235,
2507

q.-ıp 1042, 1946

qoşqay: Sevgili kuş, kuşçuğum.

q.+ım 2631, 2632, 2638

qot: Baht talih, kut.

q. 11, 167, 265, 269, 272, 272,
276, 276, 279, 281, 283, 284, 285, 286,
287, 287, 287, 288, 289, 297, 364, 1695,
3622

q.+o 266, 271, 354, 364, 364,
366, 368, 965

q.+om 292, 293, 300, 300, 301,
301, 308, 308, 309, 309, 311, 311, 312,
312, 315, 315, 316, 316, 319, 319, 320,
320, 322, 322, 322, 324, 324, 325, 328,
329, 329, 330, 330, 331, 333, 340, 340,
341, 343, 344, 348, 349, 351, 351, 352,
356

q.+oñ 346, 347

q.+to 297

qotla-: Kulamak.

q.-ğanda 3536

qotlo: Kutlu, kutu olan.

q. 3447, 3454, 3518, 3523, 3538,
3672, 3683, 3688

qotol-: Kurtulmak.

q. 1762

q.-alar 984, 1721

q.-op 18

qotolow: Kurtulma işi.

q. 1719

q.+zı 3796

qotor-: Kudurmak.

q.-a 1912

q.-ğan 1448, 1450, 1912

qotorow: Kudurma işi.

q.+zıñ 1913

qotort-: Kudurtmak.

q.-a 97

qotqar-: Kurtarmak.

q.-ğan 3385

qotqoho: Vesvese.

q.+na 97

qoy-: Koymak, bırakmak.

q.-a 2195

- q.-ahıñ** 1993
- q.-alar** 297, 1651, 2151
- q.-ğan** 276
- q.-ğanda** 284
- q.-ğandan** 289
- q.-ğandar** 2232
- q.-hañ** 1842
- q.-op** 287, 364
- qoyaş:** Güneş.
- q.** 21, 59, 104, 141, 1171, 1297, 1651, 2241, 2243, 2256, 2278, 2281, 2289, 2289, 2309, 2821, 2828, 2992, 2993, 2994, 3053, 3054, 3152, 3390, 3394
- q.+ı** 2246, 2247, 2255
- q.+ım** 2257
- q.+qa** 2236
- q.+tı** 2239, 2240, 2981
- qoyol-:** Koyulmak.
- q.-ğan** 297, 1542
- q.-ha** 573
- q.-op** 1044
- qoyon:** Hortum, döne döne esen fırtına.
- q.** 2479, 2481, 2486, 2490
- q.+do** 2485
- q.+du** 109
- q.+ğa** 111
- qoyon-:** Dönme.
- q.-ha** 3065
- q.-orğa** 1317
- qoyondor-:** Döndürmek.
- q.-alar** 1118
- qoyow:** Koyma işi.
- q.** 269, 2189, 2191
- q.+zı** 289
- qoyowsı:** Koyucu.
- q.** 277
- qoyroq:** Kuyruk.
- q.** 1575, 1576, 1593, 1594
- q.+o(qoyrogo)** 14, 14
- q.+o(qoyrogo)** 2615
- q.+on(qoyrogon)** 17, 17, 1446, 1730
- q.+ona(qoyroğona)** 1641
- q.+onan(qoyroğonan)** 1721
- q.+oñ(qoyrogoñ)** 1443
- q.+tarın** 20
- qoyroqlo+yondoz:** Kuyruklu yıldız.
- q.** 2307, 2308
- q.+zo** 2309
- qoyzor-:** Koydurmak.

- q.-alar** 272
- qozğon:** Kuzgun.
- q.** 2627, 2629, 2641, 2642, 2642, 3151
- qozoq:** Kuyu.
- q.+ta** 4
- qören:** Kur'an-ı Kerim.
- q.** 38, 1450, 2373, 3822
- qözret:** Kudret.
- q.+é** 1217, 2326
- q.+éne** 1904
- q.+lé** 18
- qul:** El, kol.
- q.** 110, 262, 810, 1249, 1386, 1388, 1966, 1989, 2767, 2770, 2771, 2775, 2785, 2786, 2788, 2791, 3102, 3103, 3347, 3594, 3654
- q.+dağı** 1079
- q.+dan** 3375, 3504, 3797
- q.+darına** 2680
- q.+dı** 2777, 2779, 2798
- q.+dıñ** 381
- q.+ğa** 52, 2231, 2911, 3345, 3375
- q.+ı** 551, 832, 1079, 1117, 1342, 1410, 1422, 2712, 2751, 3200
- q.+ıgız** 3566
- q.+ım** 550, 810, 831, 1079, 1341, 1409, 1421
- q.+ın** 263, 961, 2780
- q.+ına** 38, 39, 1082, 3380
- q.+ınan** 60
- q.+ında** 1872
- q.+ıñ** 2908, 3579, 3845
- q.+ıña** 2828, 2854
- q.+ıñdan** 2867, 3581, 3583
- qula-:** Yuvarlanmak.
- q.** 870
- qullan-:** Kullanmak.
- q.-alar** 1154
- q.-ğandar** 1694, 2688
- q.-ırğa** 1880
- qullanıl-:** Kullanılmak.
- q.-a** 1691
- qultıq:** Omuz başının altında, kolun gövde ile birleştiği yer
- q.** 161, 3028
- q.+ı(qultığı)** 1047
- q.+ınıñ(qultığınıñ)** 162
- qulyawlıq:** Kolluk.
- q.** 3213

qumırıq: Kubur, tuvalet deliğinden lağama inen boru.

q. 1189

q.+ta 575

q.+tı 595

qun-: Konmak.

q. 1585, 1586, 1586, 1587

q.-ğan 2573, 3216

q.-ha 2988

q.-hın 3455, 3524

q.-ıp 2604

qunaq: Konuk, misafir.

q. 223, 2646, 2894, 3003, 3024, 3090, 3093, 3093, 3094, 3097, 3098, 3099, 3101, 3104, 3106, 3171, 3182, 3182, 3191, 3365, 3620, 3645

q.+qa 239, 1173, 2896, 2901, 2962

q.+tar 2672

q.+tıñ 3095

quñı: Ayağa giyilen şeylerde ayak bileğinden baldıra doğru olan bölüm, konç

q.+sı 1707, 1718, 2886

qup-: Kopmak.

q.-a(quba) 1748

q.-ıp(qubıp) 45, 49

qur-: Pişirmek.

q.-ırmın 2266

qura. Ahır, hayvan barınağı.

q. 2670, 3149

quray: Dilsiz kavala benzeyen Başkurtların milli çalgısı.

q.+za 2935

quraysı: Kuray çalan kimse.

q.+hı 2563

qurğış: Atom numarası 82, atom ağırlığı 207,21, yoğunluğu 11,3 olan, 327,4 °C'de eriyen, yumuşak ve bükülgen, mavimtırak esmer renkte bir element (simgesi Pb), kurşun

q. 274

q.+ın 287

q.+tı 273

qurhaq: Kursak.

q.+ına(qurhağına) 857

qurq-: Korkmak.

q.-a 1454, 1688

q.-alar 1904

q.-mıs 1454

q.-ma 195

q.-qan 275, 1426

q.-qandan 271

qurqış: Korkma işi, korkuş.

q.+ınan 662, 1139

qurqıt-: Korkutmak.

q.-alar 1139

q.-ıp 71, 124

qurqıw: Korku.

q.+zan 1307

qursala-: Korumak, himaye etmek.

q. 3785

qursalawsı: Koruyucu.

q. 213

qursaq: Kukla, oyuncak bebek.

q. 1169, 1178

q.+qa 1169

q.+tar 1170, 1187

q.+tarzı 1191

q.+tı 1192, 1193

qurşılda-: Kişnemek.

q.-ha 3021

qurtsu: Arıcı.

q.+ğa 3452

qusqar: Salyangoz.

q. 519

quş: İki tane, çift.

q. 2449, 3098, 3215

q.+tan 305

q.+tar 236

quş-: Emir vermek, koşmak, işe koşmak.

q. 2753

q.-a 54, 3406

q.-alar 254, 398, 2009

q.-ıp 727

quşıl-: Koşulmak.

q.-mağan 40

quşılıw: Koşulma işi.

q. 3288

quştır-: koşturmak.

q.-mayınsa 40

qutla-: Kutlamak.

q.-ğanda 3557

qutqarıw: Kurtulma işi.

q. 681

quy: Koyun.

q.+zarıñ 3470

quy-: Koymak, bir şeyi bir yere bırakmak.

q. 3747

q.-a 163, 232, 649, 747, 1637, 1642, 1814, 2605

q.-alar 381, 533, 676, 728, 1187, 1687, 1690, 1813, 1884, 3213

- q.-ayım** 2259
- q.-ğan** 252, 477, 2581, 3097, 3354
- q.-ğandar** 2213
- q.-hañ** 2670, 3387
- q.-hın** 532
- q.-ıp** 366, 2230, 2584, 3173
- q.-ır+bul-:** Koyuyor olmak. 228
- q.-ırğa** 1101, 1389
- q.-ırım** 2042
- q.-ırmın** 2053, 2091, 2095, 2251, 2265
- q.-mağan** 636
- q.-mahın** 2821, 3480
- q.-may** 2608
- q.-zı** 1015, 1530
- quyan:** Tavşan.
- q.** 3117
- quyıl-:** Koyulmak, başlamak.
- q.-ğan** 1754
- quyın:** Koyun, kucak.
- q.+ğa** 697
- q.+ı** 2751
- q.+ım** 2373
- q.+ıma** 1842
- q.+ına** 3082, 3685, 3694
- q.+ıña** 3864
- quyış-:** Birlikte veya karşılıklı koyma.
- q.-a** 1880
- quyıw:** Koyma işi.
- q.** 2775
- quyu+batqaq:** Balçık, bataklık.
- q.** 47
- quyun:** Cin dansı.
- q.** 108
- quz:** Köz, kor.
- q.** 3099
- q.+zı** 2013, 3100
- quzğal-:** Hareket etmek, kımıldamak.
- q.-ıp** 929
- q.-may** 1388
- quzğalaq:** Kuzukulağı.
- q.+tıñ** 1916
- qürén-:** Görünmek.
- q.-e** 2316
- q.-he** 2308
- l**
- l.** 1957, 2142
- la:** Bkz. **da**
- l.** 8, 10, 13, 14, 22, 29, 58, 59, 77, 125, 153, 155, 213, 232, 254, 368, 398, 482, 488, 489, 672, 747, 946, 961, 1044,

1101, 1168, 1205, 1258, 1259, 1287,
1287, 1317, 1356, 1524, 1530, 1534,
1573, 1637, 1646, 1694, 1727, 1732,
1749, 1749, 1788, 1797, 1832, 1862,
1885, 1987, 2187, 2221, 2294, 2305,
2305, 2504, 2505, 2523, 2530, 2572,
2572, 2605, 2675, 2675, 2680, 2680,
2725, 3037, 3037, 3037, 3099, 3106,
3395, 3765

lapas: Yağmurdan, güneşten korunmak
için yapılan ve arkası bir duvara verilen
çatı, sundurma.

l.+qa 2609

lawli: Anlamsız tekerleme sözü.

l. 1435, 1435, 1435, 1436, 1436,
1436

le: Bkz. **da**

l. 26, 33, 58, 60, 69, 70, 115, 132,
153, 163, 203, 203, 209, 219, 397, 406,
498, 560, 649, 665, 861, 862, 941, 1015,
1044, 1258, 1287, 1426, 1433, 1637,
1642, 1740, 1814, 1881, 1888, 1890,
1892, 1913, 1926, 2299, 2300, 2316,
2335, 2335, 2341, 2504, 2545, 2564,
2707, 2816, 3224, 3388, 3674, 3858,
3859

legnet: Lanet.

l. 1432

leken:

l. 1428, 1428

lekin: Fakat, ama, lakin.

l. 7, 1273

lep: Paldır küldür.

l. 716, 716, 716

lepeley: Gürültü sesi.

l. 1510

leplep: Paldır küldür.

l. 1509

leqet: Lakin.

l. 1559, 1560, 1562

leqwa:

l. 1429

leyse:

l. 2708

leysen: Nisan.

l. 2491, 2493, 2493, 2506

Léninizm: Başkurdistan'da bi kolhoz
ismi.

l. 2204

litr: Litre.

l. 1923

m

m. 1959, 2152

mahayıw: Övünme işi.

m. 2782

maxsus: Özel, hususi.

m. 3208

makam: Makam, yer.

m.+ıñ 796

mal: Büyükbaş hayvan.

m. 206, 209, 212, 213, 647, 648, 648, 957, 1388, 1635, 1648, 1691, 1706, 1714, 1758, 1768, 1775, 1776, 1782, 1912, 2237, 2359, 2375, 2389, 2414, 2422, 2516, 2829, 2840, 2850, 2854, 2920, 3140, 3797, 3827, 3827, 3827

m.+dan 304, 304

m.+darıña 3622

m.+darzı 213

m.+darzıñ 208

m.+dı 1633, 1640, 1685, 1705, 1713, 1778

m.+dıñ 648, 1649, 1653, 1664, 1714, 1740, 1776, 1779, 1782, 1784

m.+ğa 1655, 1664, 1687, 1704, 1757, 1781, 1782, 1935

m.+ı 1640, 3041

m.+ıgız 3533, 3541

m.+ın 1698, 2666, 2667

m.+ınan 1454

m.+ıñ 2838, 2864, 3461, 3467

mal+tıwar: Mal, davar.

m. 27, 1908

m.+ğa 1906, 2398, 3149

m.+ıñ 2677

m.+zar 2148

m.+zı 5, 1632

malay: Oğul, oğlan.

m. 2509, 2611, 2863

m.+ğa 2510

m.+za 712

m.+zarğa 2055

m.+zarzıñ 518

m.+zıñ 38, 2613

malqay: Sevgili hayvan, hayvancık.

m. 1762

malsı: Malcı, hayvan bakan kimse.

m.+ğa 3459

mamılın: Özel kişi ismi.

m. 1636

mamıq: Pamuk.

m.+tan 1473, 1570

man-: Banmak, bandırmak.

m.-ıp 1930

mannan: Allah, Mennan.

m. 3710

mañlay: Alın.

m.+m 1655

m.+ma 518

m.+mıñ 128

m.+zan 1062, 2760

maqta-: Övmek.

m.-ha 535

m.-p 3127

maqtan-: Övünmek.

m.-ğaynı 1864

maqtawısı: Övücü.

m.+ğa 532

mar: Şahmeran.

m. 1506

matas-: Uğraşmak.

m.-a 18

matur: Güzel

m. 26, 26, 156, 2542

may: Yağ, tereyağı veya hayvan yağı.

m. 958, 1330, 1690, 1841, 1989, 1995, 1996, 2101, 2108, 2223, 2622, 2623, 2637, 2648, 2899, 2928, 3475, 3601

m.+ğa 727

m.+ı 744, 1993, 2272, 2674, 2675, 2676

m.+m 744, 2133, 2265

m.+ma 957

m.+lar 2223

mayla-: Yağlamak.

m.-p 2208

m.-y 2677

maylı: Yağlı.

m. 2030, 2032, 2118, 2172, 2173, 2250, 2263, 2270

mazahızla-: Huzursuz olmak.

m.-may 726

me: İşte.

m. 442, 443, 456, 979, 3099, 3099, 3099, 3099

meger: Meğer.

m. 84

mexlük: Mahluk, yaratık.

m. 3387

mejbür: Mecbur, zorunlu.

m. 124

mejlés: Bir konuyu konuşmak veya görüşmek için yapılan toplantı, bu toplantının yapıldığı yer.

m. 3650

m.+te 3615

m.+ter 3617, 3652

mektep: Okul.

m.+é(mektebe) 2215

mel: Zaman, an.

m. 98

m.+de 676, 1258

m.+dé 2608

m.+é 3055

m.+énde 65, 66, 690

melek: Melek.

m. 400, 408, 410, 412, 414, 416,
455

melgün: Uğursuz, lanetli, melun.

m. 12, 114, 131, 2482

m.+dén 14

memelék: Memalik.

m. 400, 408, 410, 412, 414, 416,
455

memérye: Mağara, in.

m. 258, 259

m.+hénde 258

menfeget: Manfaat.

m.+éñe 3467

meñérew: Bindirme işi.

m. 1010

meqe: Makale.

m.+hé 2215

meqerdis: Sinsi.

m. 1502

merekele-: Şaka yapmak.

m.-y 2673

mergen: İsabet.

m. 3435

mertebe: Kez, defa.

m. 66, 189, 190, 396, 397, 464,
859, 860, 864, 865, 892, 1008, 1014,
1077, 1254, 1284, 1311, 1812, 3115

meskey: Cadı, kötülük yapıp başkalarına
zarar veren masal kahramanı.

m. 73, 76, 104, 504, 506, 508,
2504

m.+zéñ 87

meselen: Mesela, örneğin.

m. 154, 171, 1706, 2688, 3149

meşeget: Zorluk, meşakkat.

m. 2932, 2946

m.+teréne 929

metrüške: Kılıç otu bitkisi.

m. 1985

m.+né 1980

meyét: Cenaze, ölü.

m. 2948, 2952, 2955, 3138, 3146,
3151

mén-: Binmek.

m.-he 2847, 3003

m.-heñ 2834, 2884

m.-ép 3047

ménder: Minder.

m. 1848, 3097, 3106

mene: Teklik birinci şahıs zamirinin yönelme eki almış hali.

m. 401, 409, 411, 413, 415, 417, 1862

ménen: İle, birlikte.

m. 2, 7, 30, 37, 43, 56, 58, 120, 121, 126, 152, 155, 156, 212, 215, 231, 247, 258, 263, 368, 396, 435, 440, 464, 520, 528, 677, 682, 691, 713, 728, 747, 794, 844, 861, 879, 882, 892, 910, 912, 919, 920, 953, 958, 961, 1008, 1032, 1032, 1037, 1048, 1062, 1065, 1078, 1101, 1107, 1118, 1118, 1139, 1158, 1162, 1164, 1171, 1172, 1174, 1192, 1194, 1201, 1214, 1223, 1238, 1298, 1309, 1388, 1395, 1450, 1456, 1456, 1466, 1493, 1532, 1533, 1543, 1585, 1664, 1665, 1692, 1707, 1718, 1722, 1730, 1753, 1829, 1834, 1847, 1849, 1882, 1919, 1941, 1941, 1960, 1971, 1982, 2061, 2062, 2219, 2299, 2318, 2326, 2352, 2353, 2355, 2357, 2358,

2359, 2360, 2361, 2361, 2364, 2365, 2366, 2367, 2368, 2369, 2370, 2372, 2373, 2374, 2375, 2377, 2388, 2389, 2392, 2410, 2411, 2419, 2420, 2457, 2495, 2496, 2497, 2499, 2501, 2502, 2503, 2513, 2513, 2519, 2520, 2571, 2606, 2615, 2616, 2678, 2679, 2702, 2712, 2715, 2720, 2723, 2747, 2749, 2750, 2750, 2751, 2751, 2752, 2752, 2754, 2764, 2792, 2886, 2895, 2897, 2906, 2908, 2920, 2964, 3056, 3111, 3137, 3219, 3223, 3223, 3226, 3227, 3230, 3248, 3289, 3310, 3334, 3340, 3347, 3369, 3384, 3384, 3394, 3395, 3396, 3398, 3406, 3430, 3526, 3647, 3798, 3853

méner: Binmeye yarayan, binek.

m. 2855

ménéw: Binme işi.

m. 2860

méñ: Bin sayısı.

m. 6, 1010, 1010, 3740, 3743

méyé: Beyin.

m. 1060, 1062, 1063, 1065, 1071

méyés: Kuzine, soba.

m. 44, 44, 132, 701, 1766, 1770, 2873, 2945, 3027, 3058, 3061

m.+ke 651, 676, 1139, 2975, 3414

m.+te 700, 3059

m.+tegé 2013, 3060

m.+téñ 1017

méyésteý: Sevgili soba, sobacık.

m. 1772

mıjıq: Mız mız, çok ağlayan.

m. 709, 709

mıltıq: Tüfek.

m. 43, 63, 123

m.+tan 65

m.+tı 3376

mısqıllaw: Alay etme işi.

m. 2800

mışar: Üvez ağacı.

m.+zan 1649

m.+zı 1648

Mihırban: Özel kişi ismi.

m. 3763

mixnet: Zahmet, çile, mihnet.

m. 3284

mixnetlen-: Dertlenmek.

m.-ép 238

min: Ben, birinci tekil kişi zamiri.

m. 348, 349, 420, 467, 532, 580, 582, 593, 600, 602, 611, 626, 629, 632, 717, 717, 907, 949, 951, 967, 1034,

1035, 1037, 1056, 1522, 2214, 2318, 2340, 2407, 2579, 2605, 2759, 2803, 3378

mindék: Yapraklı ağaç dallarından oluşan bir banyo gereci.

m. 728

mine: Beni, ben zamirinin belirtme eki almış hali.

m. 941, 1302, 1320, 1326, 1343, 1466, 1538, 1841, 1843, 1858, 2762, 2768, 2804

minéké: Benimki.

m. 2757

minéñ: Benim, ben zamirinin ilgi eki almış hali.

m. 394, 448, 550, 563, 810, 831, 1029, 1078, 1084, 1086, 1341, 1409, 1421, 1842, 2384, 2793, 3378, 3499, 3824

minhéz: Bensiz.

m. 1839, 1844, 1844

minut: Dakika.

m.+ta 56

m.+tan 1830

miñe: Bana, ben zamirinin yönelme eki almış hali.

m. 695, 1014, 1055, 1349, 2273,
2322, 2362, 2406, 2586, 2619, 2739,
2746, 3420, 3629

miskele-: Fırçalamak.

m.-p 2162

monar: Duman.

m. 2885

Monasip: Özel yer ismi.

m.+ta 1037

moñlo: Dertli, tasalı.

m. 2579, 2585

morat: İstek, murat.

m.+ıña 2835, 2871

m.+qa 2828, 2860

moron: Burun.

m. 1655

m.+on 2976, 3028, 3082

m.+oñ 3120

Mortaza: Özel kişi ismi

m. 2565, 2566

mosolman: Müslüman, İslam dinine
inanan kişi.

m. 51, 57, 58, 2907

mö: İneklerin çıkardığı ses.

m. 1067

mögöz: Boynuz.

m. 1829, 1829, 2677

m.+ö 2664, 2672

m.+ön 2666, 2670

m.+öne 1641, 1649

m.+öñdö 1519

m.+zö 2670

mögözgéne: Boynuzcuk, küçük boynuz.

m.+hé 2548

mögözlü: Boynuzlu.

m. 107

möhre-: Kuşatmak, sarmak.

m.-min 1106

möhri: Mühürlü.

m. 1898

möxebbet: Aşk, sevgi, muhabbet.

m. 1831, 1832, 1848, 2811, 2841,
3266, 3268, 3308

möxemmet: İslam peygamberi Hz.
Muhammed.

m. 1557, 1564, 1572, 3762

mölket: Mal, varlık.

m.+éne 2672

Mömine: Özel kişi ismi.

m. 133, 362

mömkin: Mümkün.

- m.** 60, 76, 168, 178, 881, 1453, 1544, 2318
- mömkünlék:** Mümkünlük.
- m.** 1198
- möñre-:** Sığırların böğürmesi.
- m.-he** 3132, 3141
- m.-p** 318
- m.-y** 49
- mörejeget:** Başvuru, müracaat.
- m.** 3210
- mörye:** Baca.
- m.+nen** 294, 3575
- möryeley:** Baca gibi.
- m.** 1771
- mösel:** Organ.
- m.+éñ** 3709
- Mösten:** Özel kişi ismi.
- m.** 1739, 1743
- mötér:** Güzel.
- m.** 1483, 1483
- möyöş:** Kenar.
- m.+ke** 44, 1629
- m.+öne** 63, 179, 1109, 3517
- m.+teré** 983
- mul:** Bol, çok.
- m.** 2415, 2545
- mulla:** Molla, din büyüğü.
- m.** 1238, 1512, 2119
- m.+ğa** 2620
- mullıq:** Bolluk.
- m.+qa** 2569
- munsa:** Hamam, banyo.
- m.** 181, 185, 190, 194, 617, 816, 2937
- m.+ğa** 183, 189
- m.+nan** 184
- m.+niñ** 183
- m.+ñ** 198
- munsaq:** Boncuk
- m.** 38, 2890
- m.+a(munsağa)** 803
- murza:** Olta.
- m.+ñ** 3447
- muyıl:** Üvez.
- m.** 2927, 2936, 2998
- m.+dı** 3215
- muyın:** Boyun.
- m.** 1379, 1380
- m.+dıñ** 1385
- m.+ı** 1147, 2814

m.+ına 288	n.-ha 3135
m.+ıñ 3847	nasarlıq: Kötülük, berbatlık.
m.+ıñdı 1240, 1243	n.+qa 2821
muzıkant: Müzisyen.	n.+tı 2514
m. 28	nasip: Birinin payına düşen şey, nasip.
mürye: Baca.	n. 2532, 2723, 3225, 3664
m.+hénen 44	n.+qa 2855
m.+nen 2997	naz: Naz, cilve.
Müslime: Özel kişi ismi.	n.+ı 1614
m. 361	nelbi:
n	n. 1511
n. 1963, 2163	neme: Nesne, şey.
naxaq: Haksız.	n. 60, 125, 209, 844, 1685, 1687, 2298, 2964, 3209, 3370
n. 3781	n.+néñ 516
namaz: İslam'ın beş şartından biri olan ve Müslümanların günde beş vakit, dinî kurallara göre yapmak zorunda oldukları ibadet, namaz.	n.+ge 531, 1636, 1847
n. 2014, 2237, 2343, 2856	n.+hén 535, 1861
nasar: Çok kötü, berbat.	n. +ler 881
n. 519, 1040, 1949, 2537, 2821, 2940, 2980, 2993, 2997, 3249, 3251, 3274, 3359, 3388	n.+lerge 520
n.+ğa 1803, 2933, 2962, 3132, 3134, 3139	n.+lerzé 123, 874
nasarlan-: Kötüleşmek.	n.+nen 271, 1274
	n.+néñ 145
	nemerzüş:
	n. 358
	nesél+nesep: Soy sop, nesil.

- n.+éñ(nesebéñ)** 3525
- neste:** Bir şey, nesne.
- n.** 1224, 1225, 1356, 2846
- nezék:** Nazik, kibar.
- n.** 1567
- néméts:** Alman.
- n.+tarzı** 2306
- néske:** İnce, zarif, narin.
- n.** 1486, 1517, 1567
- nıgıraq:** Sıkıca, sımsıkı.
- n.** 1883
- nıgıt:** Sağlam.
- n.** 3044, 3045
- nıq:** Çok, fazla.
- n.** 19, 228, 266, 364, 510, 679, 712, 1904, 2296, 2460, 2776, 3038, 3158, 3220, 3531, 3631
- nıqla-:** Çoğalmak.
- n.-p** 2578
- ni:** Ne, soru edatı.
- n.** 8, 54, 54, 198, 429, 432, 738, 738, 740, 740, 742, 742, 777, 782, 785, 860, 862, 864, 894, 911, 921, 985, 999, 1130, 1183, 1185, 1700, 1702, 1795, 1819, 1823, 2320, 2324, 2515, 2819, 2964, 2966, 3354, 3600, 3604
- n.+zer** 1807
- nigéz:** Kapı eşiği.
- n.** 1799, 3515, 3517
- n.+égéz** 3523, 3531
- n.+éne** 1766
- n.+zéñ** 3517
- nime:** Bkz. ni.
- n.** 278, 280, 282, 683, 685, 687, 721, 931, 933, 935, 1075, 1095, 1097, 1099, 1180, 1312, 1312, 1656, 2921
- n.+ge** 2819
- n.+nen** 894
- nindey:** Ne gibi, nasıl.
- n.** 2684
- n.+én** 2814
- niñe:** Neye, ne soru edatının yönelme eki almış hali.
- n.** 1057, 3352
- n.+lér** 1802
- nişe:** Nice, ne kadar.
- n.** 4, 879, 1087, 1094, 1201, 3213, 3475
- nisensé:** Kaçınıcı, hangi sıradaki.
- n.** 3185
- nisew:** Kaçı, kaç tanesi.
- n.** 1085
- nisék:** Nice, nasıl.

n. 18, 96, 678, 1834, 1834, 1838, 1838, 1838, 1842, 1842, 2729, 2731, 2733, 2735, 2738, 2740, 2742, 3575

nişle-: Ne yapmak, nasıl yapmak.

n.-p 171

nit-: Ne etmek, ne yapmak.

n.-ép+tor- 2325

niyet: Bir şeyi yapmayı önceden isteyip düşünme, maksat, niyet.

n. 3774

n.+é 882

niyetle: Niyetli.

n. 3857

noqot: İyi, başarılı.

n. 3209

nux: Nuh peygamber.

n. 1476, 1504

nur: Nur, ışık.

n. 2358

n.+a 2421

n.+ı 1219, 2331

n.+ın 1605, 3769

n.+ınan 60

n.+zarında 21

nurétdin: Özel kişi ismi.

n. 1810

nurlan: Işıklanmak, nurlanmak.

n. 2417, 2417

ñ

ñ. 1965

Ñegime: Özel kişi ismi.

ñ. 1862

o

o. 1967

ojmax: Cennet.

o. 2335

o.+ta 3769

o.+tan 1935, 2332

olatay: Büyükbaba.

o. 264

olo: Ulu, büyük.

o. 227, 700, 2752, 2940, 3765

o.+lar 1696

olo-: ulumak, köpek ve kurtların çıkardığı ses.

o.-ğanın 3155

o.-ha 3084, 3132

oltoraq: Oturak.

o.+ın(oltorağın) 530

on: Öğütülerek toz durumuna getirilmiş tahıl ve başka besin maddeleri, un.

o.+do 125

onot-: Unutmak.

o.-ma 2768, 2773, 2774, 2791

onotol-: Unutulmak.

o.-ğan 1119

onta: Doğramak.

o.-p 476

oqşa-: Benzemek, beğenmek.

o.-may 3118

o.-p 275

o.-ş 275, 1646

oqşat- Benzetmek, beğenmek.

o.-a 1852

o.-ip 2226

orğası: Dişi(hayvanlar için).

o. 1781

orloq: Tohum.

o. 1545, 1962

o.+o(orloğ) 1542

o.+on(orloğon) 1961

orsoq: Pamuk, yün vb.nden iplik eğirmekte kullanılan, ortası şişkin, iki ucu sivri ve çengelli olan, ağaçtan yapılmış araç, eğirmen, kirmen, iğ.

o. 791

os: Uç, en uzak nokta.

o.+lo 372

o.+on 372, 427, 3213

o.+ona 1816, 1900, 3405

o.+onan 857, 1426

o.+onda 267

o.+tarınan 1066

os-: Uçmak.

o.-ha 265, 266, 2989, 3000, 3002, 3047, 3173

o.-hañ 302, 303, 304, 305, 306, 307, 2949

o.-hon 855, 1407, 3442, 3624

o.-mahalar 3022

o.-may 2610

o.-op 45, 80, 87, 271, 546, 1396, 1735, 2847, 2893, 3022, 3148

o.-qan 354, 364, 364, 366, 368

o.-qanda 2504

o.-qon 87, 1426

o.-qos 11

osaq: Arka, sırt.

o.+a(osağa) 2800

osla-: Uçlamak, ucunu sivriltmek.

o.-ğan 1206

o.-yıp 1047

oslo: Uçlu.

o. 530

oson-: Uçuklamak.

o.-ğan 969, 970, 974, 978

o.-ğanda 968

o.-ğandı 1108

o.-op 1109

osoq: Uçuk.

o. 1164, 1182, 1184, 1186, 1196,
1203, 1203, 1206, 1206

o.+tan 1168

o.+to 1165, 1172, 1205

osoqla-: Uçuklamak.

o.-ğanda 1164

o.-p 1162

o.-y 1201

o.-yzar 1168

osoqlaw: Hastalanan bir kişinin bir şeyini büyüleyip saklama.

o. 1156

osoqlawsı: Hasta kişinin eşyasını büyüleyip saklayan kişi.

o. 1181

osor: İşaret.

o.+onda 2688

o.+za 2893

osor-: Uçurmak.

o.-onda 3220

osort-: Uçurtmak.

o.-op 56

osow: Uçma işi.

o.+ı 102

osqon: Kıvılcım.

o. 1749, 1754

osra-: Rast gelmek, karşılaşmak.

o.-ha 1462, 2701, 2702, 2704,
2705, 3007

o.-p 1287

o.-r 492

o.-yhiñ 3361

osraq: Karşılaşma.

o.+ta 398, 1691, 2523

o.+tarza 533

osraş-: Buluşmak, kavuşmak.

o.-ırğa 3224

o.-qan 3224

osraşıw: Buluşma, karşılaşma.

o. 2895, 3111, 3225

o.+ğa 2894

o.+ı 152

osratıw: Karşılaştırma.

o. 2898

osraw: Karşılaşma işi.

o.+ına 2704

osta: Usta.

o. 3158

oşo: İşte şu, şuradaki.

o. 434, 1191, 1299, 1321, 1830, 2206, 2322, 2354, 2378, 2504, 2746, 2893, 3223

o.+nan 1220

o.+no 908, 927, 1344

oşolay: Öyle.

o. 736, 781, 1707, 1828

oşolayırq: Şöylece.

o. 533

oşonday: Şunun gibi.

o. 1832

oya: Yuva, kuş yuvası.

o.+hın 1748, 2611

o.+hına 2608

o.+hınan 3187

oyala-: Yuva yapmak, yuvalanmak.

o.-hın 3877

o.-nı 2609

oyoq: Çorağ, patik.

o. 844

ozaq: Uzak, ırak.

o. 525, 662, 676, 788, 1014, 2207, 2236, 2544, 2559, 2715, 2893, 2956, 3087, 3125, 3146, 3677, 3698

o.+qa 2203, 3008, 3016

ozaqla-: Uzaklaşmak.

o.-may 2220, 2346, 2615

ozat-: Uzatmak, yolcu etmek.

o.-qan 3220

o.-qanda 3198, 3773

ozaylı: Uzun süreli.

o. 3093

ozon: Uzun, kısa olmayan.

o. 673, 1734, 2594, 2749, 2837, 2865, 2877, 2879, 2887, 2887, 2958, 3017, 3207, 3368, 3667, 3722

ozonay-: Uzaklamak.

o.-a 2845

ö

ö. 1969

ökö: Baykuş.

ö. 1840

ölese: Ölme.

ö.+hé 523

ölesey: Büyükanne, nine.

ö. 2432

öleseytaş: Başkurtlarca kutsal sayılan bir taş.

ö. 2225

ölgör-: Fark etmek, aşık olmak.

ö.-e 1467, 1467

ö.-he 1460, 1882

ö.-megen 366

ö.-mehe 914

ölken: Büyük, iri.

ö. 2001

ölöş: Parça, bölüm.

ö.+ö 2212

ölöşlö: Damızlık.

ö. 1775, 1776, 1778, 1782

öltök: Tüy.

ö.+ö(öltögö) 519

ön: Ön.

ö.+de 2821, 2839, 2850, 2855, 2861, 2910

öndeş-: Seslenmek.

ö.-he 231, 1287

ö.-heñ 1288

ö.+mené 2021

ö.-meske 1288

öndeşér: Seslenme işi.

ö.+ge 177

önhöz: Önsüz.

ö. 2022

öñ: Önce.

ö.+önen 913

ör-: Üfürmek, üflemek.

ö.-eler 577, 590

ö.-gende 3173

ö.-me 1445

ö.-öp 1607

örköt-: Ürkütmek, korkutmak.

ö.-em 703, 705, 707

örlök: Döşeme tahtası, kayıt tahtası.

ö. 3529

ö.+ke 1101, 1690

öröw: Üfleme işi.

ö. 2765, 2778

ö.+é 1258

ö.+zen 1446

örpey-: Kabarmak.

ö.-ép 1691

ös: Üç, ikiden sonraki sayı.

ö. 66, 124, 274, 277, 277, 376, 391, 396, 397, 404, 406, 413, 464, 464, 498, 541, 543, 665, 677, 678, 682, 684, 697, 701, 721, 722, 772, 774, 779, 779, 781, 783, 783, 786, 786, 791, 793, 795,

800, 805, 816, 816, 818, 819, 820, 821,
823, 828, 829, 829, 833, 838, 844, 844,
848, 850, 852, 855, 859, 859, 860, 860,
861, 862, 862, 864, 865, 865, 892, 922,
937, 941, 946, 947, 987, 996, 1001,
1001, 1008, 1014, 1025, 1025, 1035,
1042, 1077, 1088, 1096, 1110, 1135,
1159, 1163, 1182, 1198, 1225, 1254,
1284, 1311, 1351, 1378, 1381, 1396,
1407, 1412, 1418, 1583, 1604, 1607,
1657, 1698, 1812, 1817, 1821, 1825,
1923, 1923, 1996, 2490, 2522, 2641,
2747, 2747, 2826, 3115, 3705, 3827

ö.+er 434

ö.+ke 739, 791

ö.+öhönde 397

ö.+ten 788, 1418

ö.+tö 1961

öser: Üçer.

ö. 2293

ösöhön: Üç kez.

ö.+de 861, 862

ösön: İçin.

ö. 8, 33, 71, 82, 126, 166, 178,
397, 473, 475, 517, 522, 681, 900, 926,
1017, 1090, 1132, 1175, 1197, 1298,
1380, 1454, 1454, 1504, 1635, 1640,
1680, 1683, 1687, 1735, 1748, 1790,
1791, 1792, 1793, 1799, 1883, 1905,

1907, 1989, 1991, 2187, 2223, 2240,
2292, 2464, 2728, 2729, 2730, 2731,
2732, 2733, 2734, 2736, 2818, 3115,
3387

ösönsö: Üçüncü.

ö. 1961

ö.+hönde 1077

ö.+höne 3859

ös: Üst.

ö.+ke 726, 727, 1993, 2909,
3022, 3056, 3342, 3485

ö.+kö 2545

ö.+teréne 126

ös-: Büyümek.

ö.-ken 2716, 2893

ösbaş: Üstbaş.

ö.+tı 2698

öst: Üst, bir şeyin üzeri.

ö. 2478, 2478

ö.+en 3185

ö.+ö 2672, 3122

ö.+ön 1664, 1841

ö.+önde 484, 1526, 2569, 2676,
3151, 3180

ö.+öndegé 864

ö.+öne 273, 1751, 2191, 2232,
2672, 2775

ö.+önen 80, 1019, 1665

ö.+öné 1992

ö.+öñden 1316

öste-: Üstelemek.

ö.-p 533, 874, 1542, 2504, 2581

ö.-rge 1544

östel: Masa.

ö. 2211

östel-: Üstelenmek.

ö.-ép 2672

öşe: Hamur.

ö. 677

ö.+ler 677

ö.+lerzé 678

öşkör-: Dua etmek.

ö.-e 498, 1238, 1529

ö.-eler 584

ö.-mehe 1524

ö.-öp 748, 913, 915

öşkört-: Dua akıtmak.

ö.-eler 104

öşö-: Üşümek.

ö.-r 1537

öt-: Ütelemek.

ö.-em 702, 704, 706

ö.-meyzer 1884

ö.-öp 1736

ö.-örge 1880

ötöw: Üteleme işi.

ö. 1733

öy: Ev.

ö. 64, 170, 170, 173, 175, 180,
180, 199, 273, 487, 1109, 1690, 1805,
1851, 2001, 2394, 2432, 2670, 2684,
2686, 2955, 3062, 3536, 3568

ö.+ge 43, 63, 70, 71, 123, 209,
788, 1304, 1908, 2679, 2684, 3048,
3199, 3370, 3373, 3551

ö.+ögöz 3637

ö.+öm 595, 617

ö.+öme 64

ö.+ön 1694

ö.+önde 1534

ö.+öne 1175, 2483, 2683

ö.+öñ 574, 1188, 1189

ö.+ze 132, 175, 489, 1749, 2231,
2271, 2679, 3178

ö.+zen 947, 1695, 3029

ö.+zeréne 1652

ö.+zerze 3652	öz-: Koparmak, çekmek, üzme.
ö.+zö 531, 1694, 2698	ö.-e 1240, 1243
ö.+zöñ 3199	ö.-öp 1048, 1069, 1316, 1453, 1730, 2593, 2594
öyeze-: Halsizleşmek.	ö.-meske 235
ö.-p 1143	özlögöw: Halsizleşme işi.
öylen-: Evlenmek.	ö.+zé 924
ö.-e 2695	özlök-: Halsizleşme.
ö.-ehéñ 2881, 2882	ö.-e(özlöge) 929
ö.-gen 1853, 1855	ö.-ken 937
ö.-megen 2694	özö: Parça.
ö.-mey 2695	ö.+gö 692
öyör: Sürü, büyükbaş hayvan sürüsü.	özl-: Parçalanmak, kopmak.
ö.+ge 254	ö.-öp 3123
ö.+ze 1775	özzök: Halsizlik.
ö.+zegé 256	ö. 932, 934, 936
ö.+zeré 27	özzökle-: Halsizleşmek.
öyöröl-: Dönmek, etrafında dolaşmak.	ö.-yém 932, 934, 936
ö.-he 3110	özzör-: Parçalamak, kopartmak.
ö.-öp 477, 2654, 2654	ö.-öp 2612, 2612
öyörölt-: Döndürmek.	p
ö.-öp 109, 109	p. 1972
öyrek: Ördek.	pak: Temiz.
ö.+té 3203	p. 2853
öyren-: Öğrenmek, eğitilmek.	palto: Palto.
ö.-dé 2610	

- p.+hınıñmı** 1760
- perze:** Perde.
- p.** 3345, 3345
- perzehézlék:** Perdesizlik, utanmazlık.
- p.** 3345
- perzelé:** Perdeli.
- p.** 3162
- peyze:** Peyda olmak.
- p.** 10
- poézd:** Tren.
- p.** 2857
- r**
- r.** 1974
- rabb:** Yaratıcı, tanrı, rab.
- r.+ım** 2444, 3783
- rabban:** Yaratıcı, tanrı, rab.
- r.+ım** 3761
- rawan:** Hızlı.
- r.** 1472
- rayon:** Başkurdistan'da çıkan bir gazete.
- r.** 2214
- rexet:** Rahat.
- r.** 3278, 3591, 3744
- r.+é** 3851
- r.+én** 3766
- rexetlék:** Rahatlık.
- r.** 2870
- rexmanirraxim:** Besmele sözü.
- r.** 1491
- rexmet:** Teşekkür, rahmet.
- r.** 462, 1582, 3590, 3631, 3634, 3635, 3646, 3678, 3729, 3743
- r.+é** 7
- r.+énde** 3648
- r.+éñ** 1490
- r.+ter** 2411, 2420
- renyéw:** Hastalık.
- r.** 1168, 1174, 1175
- r.+ge** 1161
- r.+zerzen** 2534
- reqeğet:** Namazda bir kıyam, bir rükû ve iki secdeden oluşan bölüm, rekat.
- r.** 2014
- reqegez:** Rekat.
- r.** 2237
- ret:** Kez, sefer.
- r.** 722, 862, 1025, 2718, 2748
- rewe:** Yarım.
- r.** 3405
- rewéslé:** Kez, sefer.
- r.** 434

r��wmatizm: Romatizma.	s. 2678, 2679, 2914
r.+d� 1988	s.+�n 1843
rizalat-: Kabul ettirmek.	s.+��n 199
r.-�p 3481	s.+z��n 678, 2681
riz�q: R�z�k, yiyecek, içecek, az�k.	sab�yl�: �ocuklu.
r. 958, 2516, 3201, 3202, 3661	s. 2678
r.+��n(riz����n) 2850	sabir: �zel ki�i ismi.
r.+��nd�(riz����nd�) 3012	s. 803, 804, 814
r.+qa 3399, 3493, 3795, 3795	sagene: 2.3 metreye tekab�l eden eski Rus �l�� birimi.
r.+tar� 3663	s.+��a 4
r.+tarz� 959	s���l-: Yılan sokması.
r.+t��n 3347	s.-a 3152
rux: Ruh, can.	s.-��an 1458, 1460, 1493
r.+� 258	s���w: Parlak.
r.+�na 212, 213	s. 21, 1169, 1635, 1635
r.+�nan 1354, 1354	sal-: Salmak, serbest bırakmak.
rus:	s.-a 365
r. 562	s.-alar 1158, 1159, 1193, 2002, 2237
s	s.-��an 1159
s. 1976	s.-��andar 2014
sabaq: �apak bal���	s.-�r+bul-: Sal�yor olmak. 260
s. 1143	s.-maw�r 1501
sab�rl�q: Sab�r.	s.-qan 793
s. 3776, 3777, 3778	
sab�y: K���k �ocuk, sabi.	

salawat: Hz. Muhammed'e saygı bildirmek için okunan dua, salavat.

s. 1681

salgı: Tırpan.

s. 1687, 1688

s.+ğa 1110

s.+nı 1109

salıw: Salma işi.

s. 1158, 1816, 2006

salqan: Ters.

s. 3013, 3014, 3030, 3133

salqatan: Sırtüstü.

s. 366, 2515

salt: Çok, mutlak.

s. 10, 2300

sama: Yakın, yaklaşıp, civarı.

s.+hındağı 2212

samat: Özel kişi ismi, Samet.

s.+tı 2605

samawır: Semaver.

s. 2013, 3201, 3613

sañ: Toz, toz bulutu.

s.+dı 109

sañğı: Silah.

s.+ñ 3432

sap-: Hızla koşmak, hızla vurmak, kesmek.

s.-a(saba) 1310, 1310

s.-ahıñ(sabahın) 738, 738, 740, 740, 742, 742

s.-am(sabam) 739, 739, 741, 741, 743, 743, 1240, 1243

s.-hañ 2838, 2905

s.-ıp(sabıp) 3144

s.-ırğa(sabırğa) 1309

saq: Zaman, çağ, vakit.

s. 669, 1527, 1741, 2141, 2318, 3853

s.+ına(sağına) 3224, 3670

s.+ında(sağında) 130, 665, 1989, 2541, 2890

s.+ta 30, 76, 77, 124, 276, 373, 397, 475, 682, 914, 1037, 1049, 1159, 1178, 1212, 1258, 1677, 1756, 1788, 1858, 2192, 2308, 2407, 2506, 3382, 3394, 3473, 3576, 3857

saq-: Sokmak, ısırmak.

s. 1474

s.-ır(sağır) 1474

s.-ma 905, 1538

s.-maha 2908

s.-mas 1475

- s.-qan** 1524, 1526, 1529
- s.-qas** 1458
- saqır-:** Çağırmaq.
- s.-a** 29
- s.-ğan** 2541
- s.-ğanda** 341
- s.-ha** 1534, 2544, 2962, 2963, 3101
- s.-ip** 1533, 1804
- s.-ır** 941
- saqırw:** Çağırma işi, davet.
- s.+ın** 2955
- saqırt-:** Çağırtmaq.
- s.-alar** 272, 712
- saqlı:** Kadar.
- s.** 1087
- sarah:** Yöntem.
- s.+ın** 1880
- sarba**
- s.** 1511
- sarfıw:** Cin.
- s.** 1222
- sarpıw:** Cin.
- s.** 1222, 3394
- s.+ı** 516
- sartqa-:** Çatlamak.
- s.-r** 1503
- sarzaq:** Balıqçıl kuşu.
- s.** 2595, 2595
- sat:** Yol ağzı.
- s.+ı** 1255
- s.+ına** 1163, 1233
- s.+ında** 2737
- sata:** Kenar, parça.
- s.+hın** 91
- satalı:** Budaklı, çatallı.
- s.** 1648
- satırza-:** Çatırdamak.
- s.-p** 1690
- sawap:** Sevap.
- s.** 2828
- sawqa:** Fidan.
- s.+nı** 2716
- sayqar:** Yıkamak.
- s.** 691
- sayqat-:** Yıkıtmak.
- s.-ip** 263
- sayqay-:** Yıkamak.
- s.-hın** 697
- s.-zar** 691

sebelen-: Devrilmek.

s.-ép 2629

sebep: Sebep.

s. 2200

s.+én(sebebén) 894, 895

s.+ten 1307

sebepse: Sebepçi, devacı.

s. 1122, 1124, 1126, 1134, 1777

sefer: Sefer, yolculuk.

s. 2696, 2875, 2881, 3703, 3705,
3774

s.+éñ 2713, 3731

s.+ge 3117, 3736

seğebes:

s. 457

seğet: Saat.

s. 1924, 2219, 2892, 3715, 3728,
3756

s.+ke 1993

s.+terge 3659

sexewat: Yiğitlik.

s. 805

sexre: Sahra, çöl.

s.+lerze 26

selem: Selam.

s. 1384, 3642, 3824

selemet: Sağlık, selamet.

s. 3544, 3747, 3789

selemetlék: Sağlık, selamet.

s. 1606

selime: Özel kişi ismi, Selime.

s.+ge 1283

semiğa

s. 1510

sense-: Küçük.

s.-p 927

senskek: Diken.

s. 1915

senskéle: Dikenli.

s.+he 1915

señgesey: Serçe (parmak için).

s. 2811

señgéldegé: Beşik.

s.+ne 38

señké: Çıngırak.

s. 1469, 1469, 1469, 1470, 1481,
1481, 1481, 1482, 1565, 1565, 1565,
1566, 1584, 1590, 1590, 1590, 1591,
1592

sepsék

s.+ke 2590

ses: Saç, insan başını kaplayan tüyler.

s. 241, 693, 694, 1249, 1274,
1339, 1340, 1658, 1848, 2801, 2876,
2877, 2878, 2879, 2959, 3116, 3116,
3137, 3396, 3398, 3408, 3570

s.+é 1846

s.+én 231, 240, 1847, 2749, 3358

s.+éñ 2876

s.+ke 1846

s.+té 3368, 3408, 3414

s.+téñ 3414

ses-: Saçmak, dağıtmak.

s. 696

s.-eheñ 3169

sese-: Hırlamak.

s.-y 199

seseke: Çiçek.

s. 473, 1132

s.+ende(sesegende) 3794

s.+ten 475

s.+té 1131

sesél-: Saçılmak, dağılmak.

s.-gen 2141

seske: Çiçek.

s.+hé 1941

s.+leré 233, 235

s.+lerén 234

sesre-: Sıçramak

s.-p 2744

sesret-: Sıçratmak.

s.-ép 2175

sewke: Boz karga.

s.+ler 2999

sewze: Özel kişi ismi, Sevde.

s. 171, 172

sey: Çay.

s. 1925, 2025, 3099, 3163, 3180,
3181, 3182, 3613

s.+ge 3163

s.+zé 1858

seyne-: Çiğnemek.

s.-y 1731, 1731

seynük: Çaydanlık.

s. 3139

sébés: Cıvcıv.

s.+ter 3063

s.+teré 3203

sémekey: Çukur.

s. 512

sémtékle-: Tutam tutam atmak.

s.-p 104

séntyabr: Eylül ayı.

- s. 3006
- séñle-:** Mırıldanmak.
- s.-**he** 3127
- séprek:** Eskimiş bez parçası, paçavra, çaput.
- s. 518, 692, 1162, 1316, 1635, 1658, 1805
- s.-**én(sépregén)** 2232
- s.-**ke** 287, 728, 2230, 2670
- s.-**ten** 1169
- s.-**ter** 1641
- s.-**terzé** 1806
- sér:** Amaç.
- s. 2862
- s.-**zé** 2767
- sérekey:** Başkurdistan'da bir yer ismi.
- s. 2321
- séré-:** Çürümek.
- s.-**ges** 1079
- s.-**y** 3344
- sérék:** Üzerine yakışan, şık.
- s. 3676, 3697
- sérlé:** Kutsal, sihirli.
- s. 1
- sérzeş:** Sırdaş.
- s. 2805
- séwete:** Kap.
- s.-**ge** 274
- séy:** Çiğ.
- s. 78, 1258, 1337
- sıbıq:** Çubuk.
- s. 135, 792, 892, 1094, 1101
- s.-**ı(sıbıǵı)** 1982, 2605
- sıbırtqı:** Süpürge.
- s. 135, 1456, 1722, 2891
- sıǵanaq:** Yüzük parmağı.
- s. 2810
- sıǵar-:** Çıkarmak.
- s.-**a+al-a:** Çıkarabilmek. 59
- s.-**amın** 2582
- s.-**hındar** 3575
- s.-**ıp** 648, 662, 1109, 1205, 2231, 2666
- s.-**ır** 71
- s.-**ırǵa** 1750
- s.-**ma** 1562
- sıǵarıl-:** Çıkarılmak.
- s.-**ǵan** 16, 2873
- sıǵarıw:** Çıkarma işi.
- s. 2240
- sıǵınla-:** Gelin almak.

s.-ha 3198	sınıyralı: Sınıyra hastalığına yakalanmış kimse.
sığır: Çıkış, çıkma yeri.	s. 1034
s. 1858, 2015, 2304, 2313, 2712, 2733, 3031, 3382	sıñalsay: Serçe parmak.
s.+ğa(sıgırğa) 2680, 3371	s. 381
s.+ırın(sıgırın) 2684	sıñğırawıq: Öten, ötücü.
s.+zan 2012	s. 2562
sığıw: Çıkma işi.	sıñraw: Ötme işi.
s. 677, 1998, 2000, 3259, 3320	s. 2561
s.+ğa 2875, 2881, 2948	sıpsıq: Turgay kuşu.
s.+ı 899, 3136	s. 3065
s.+ına 2683	sıq- : Çıkmak, meydana gelmek.
sığıwsı: Çıkan kişi.	s. 353, 355, 378, 395, 730, 730, 731, 766, 801, 1027, 1055, 1204, 1509, 1717, 2246, 2246, 2262, 2262, 2268, 2268, 2281, 2281, 3372
s. 1935, 2702	s.-a(sığa) 12, 14, 29, 33, 96, 190, 46, 643, 748, 961, 1315, 1750, 1913, 1993, 2220, 2312, 2822, 2909, 2952, 2985, 3049, 3146, 3148, 3151, 3356
s.+ğa 3703	s.-a(sığa)+al-: Çıkabilmek.
s.+nıñ 3705	1199, 2947
sılat-: Islatmak.	s.-ahıñ(sıgahın) 185, 3314
s.-ıp 1960, 1968	s.-ahıñ(sıgahıñ) 1048, 1107, 1311, 2394, 2876, 2879, 2883, 2886
sınayaq: Fincan.	s.-alar(sıgalar) 927, 1736, 1755
s. 1858, 3179	s.-am(sıgam) 3886
s.+tı 1856	
sınıyra: Göğüsün şişmesiyle oluşan hastalık.	
s. 1032, 1034, 1035, 1036, 1037	
s.+nan 1036	

- s.-aralar(sığalar)** 2293
- s.-arıp(sığarıp)** 253, 285, 845, 1078, 2294, 2296
- s.-arır(sığarır)** 1533
- s.-ha** 91, 172, 381, 382, 440, 892, 908, 1047, 1054, 1082, 1104, 1958, 2201, 2473, 2473, 2490, 2516, 2516, 2516, 2517, 2698, 3049, 3053, 3071, 3075, 3093, 3171
- s.-halar** 3023
- s.-hañ** 204, 1717, 2842, 3372
- s.-hın** 1091, 1092, 1620, 1624, 1625, 2078, 3485
- s.-ıp(sığıp)** 45, 100, 191, 195, 220, 273, 732, 845, 1174, 1285, 1312, 1750, 2000, 2014, 2345, 2462, 2669, 2766, 3029, 3037, 3864
- s.-ma** 378, 1027, 1055, 2701
- s.-maha** 3093, 3187
- s.-mayzar** 41
- s.-qan** 59, 372, 374, 375, 377, 391, 396, 429, 431, 464, 477, 910, 914, 1121, 1989, 2055, 2097, 2180, 2229, 2348, 2509, 2744, 2997, 3037, 3337, 3351, 3398, 3408, 3473, 3557
- s.-qanda** 184, 879, 1961, 2696, 2701, 3117, 3118
- s.-qansı** 394, 2698
- s.-qas** 1680, 3370
- s.-qaymı** 2215
- s.-qır** 3847, 3870
- sırxaw:** Sızı, ağrı.
- s.+ımdı** 1207, 1208
- sırıl-da-:** Cırıldamak (çekirge sesi).
- s.-ha** 3064
- sırqıl-da-:** Ötmek.
- s.-y** 49
- sıs-:** Dışkıyı vücuttan dışarı atmak, sıçmak.
- s.-am** 3888
- s.-ha** 3109
- s.-qan** 1748
- sısqansıq:** Bir hayvan hastalığı.
- s.** 1713, 1714, 1716, 1716, 1718
- sıw:** Rahim, döl yatağı.
- s.+ımnı** 1784
- sıwaq:** Sıcak.
- s.** 2128, 2134, 2286, 3071
- s.+ı(sıwağı)** 2262, 2268, 2269, 2275
- s.+ım(sıwağım)** 2165, 2167
- sıyıl-da-:** İnlemek.
- s.-p** 1165
- sıyırsıq:** Sığircık kuşu.

- s. 2693
- s.+tarğa** 2694
- s.+tı** 246
- sibay:** Başkurdistan'da bir yer ismi.
- s. 2225
- sifat:** Sıfat, unvan.
- s.+tarı** 1783
- sigé:** Kenar, uç.
- s.+nen** 166
- sixet:** Sağlık, sıhhat.
- s. 1584
- s.+éñ** 1585
- s.+teréñdé** 1129, 1137
- sixetsé:** Devacı, dermanacı.
- s. 1123, 1125, 1127, 1135
- sixırla-:** Büyülemek, sihirlemek.
- s.-p** 1907
- s.-rğa** 1856
- s.-y+al-:** Büyüleyebilmek. 1858
- sixırlaw:** Büyüleme işi.
- s. 1826
- sixırsı:** Büyücü, sihirci.
- s. 77, 82, 84, 1905
- s.+larza** 77
- s.+nı** 1905
- siken-:** Çekinmek.
- s.-meheñ** 2062
- silek:** Kova, bakraç.
- s. 2062
- silekle-:** Kovalamak.
- s.-p** 2160
- sin:** Arapçadaki sin harfi.
- s. 473, 473, 475
- siñértke:**
- s.+ler** 3064
- sir:** Hastalık.
- s. 1132, 1165, 1168, 1198, 1305, 1629, 1687
- s.+é** 919, 1036
- s.+ém** 2462
- s.+én** 1042, 1297
- s.+zerzé** 1201, 2075
- s.+zé** 1234, 1267
- sirle-:** Hastalanmak.
- s.-mehén** 1298
- s.-yhéñ** 2992
- sirlé:** Hastalıklı.
- s. 1043
- s.+large** 2182
- sis-:** Çözmek, açmak.

s. 3713	sor:
s.-eler 3213	s.+om 2462
s.-em 3883	sorokin: Yer ismi.
s.-ép 2232, 3826	s.+dan 1042
s.-érge 938	sos: Kötü koku.
sisén-: Soyunmak.	s. 753
s.-ép 914	sosay-: Benzemek.
siséndér-: Soyundurmak.	s.-ip 2212
s.-meyénse 1310	söleymen: Hz. Süleyman.
sit: Uzak, kenar.	s. 248
s. 1802, 2683, 3192	sömbula
s.+ke 696	s. 1429
s.+te 487	sömekey: Çukur.
siten: Duvar.	s. 511
s.+dé 194	sönki: Çünkü.
sobxanalla: Subhanalah.	s. 77, 1273, 1730, 2192, 2200, 2217, 3378, 3385
s. 2421, 2631	sörök: Ağaç kütüğü.
soloq: Kovan.	s. 1092, 1754, 1754, 1756
s.+oñ(soloğon) 3454	s.+ke 1091
s.+qa 1578	söy: Kazık.
soq-: Sokmak, girmek.	s. 102
s.-op 204	söyel: Sigil.
s.-op+al-: Girip almak. 35	s. 1073, 1076, 1082, 1087, 1088, 1090, 1091, 1094, 1104
soqor: Çukur.	s.+der 1079
s.+ğa 1269	

s.+én 1082	s.+ke 869
stakan: Yaşanılacak bölge.	süple-: Birer birer almak, çöpmek.
s.+ğa 3387	s.-p 1545
sténa: Duvar.	süplék: Çöplük.
s.+nı 2977	s. 3693
sugırtmaq: Yaprak.	s.+ke 1270
s.+ına(sugırtmağına) 887	süret: Suret, şekil, yüz.
sulpan+yondo: Çoban Yıldızı.	s.+énde 1739
s. 2305	Ş
s.+o 2303, 2304	s. 1979
suq: Püskül.	şahban+ay: Şaban Ayı.
s. 190, 191, 2178, 2180	ş.+ınıñ 2342
suqtay: Püskül gibi.	şahit: Şahit.
s. 3853	ş. 2214
susqa: Domuz.	şakir: Özel kişi ismi.
s. 3355	ş. 2216
s.+ğa 3354	şaltırat-: Ses, gürültü çıkarmak.
sutılđa-: Ötmek, şakırdamak.	ş.-ahıñ 2454
s.-p 1165	şama: Çay posası.
sük-: Çökmek.	ş. 3180, 3182
s.-eyép 43	ş.+hı 3163, 3181
sümés: Çömlük.	ş.+nı 3182
s. 961	şañ: Toz.
süp: Çöp.	ş. 150, 157
s. 500, 502, 510, 3177, 3217	

şapıldat-: Şapıldatmak (keçinin kulaklarını sallayarak ses çıkarması).

ş.-ha 3046

şakıldat-: Şakıldatmak (kazların gagalarını birbirine vurarak ses çıkarması).

ş.-ha 3050

şarşa: Şeytan.

ş. 1556, 1563, 1571

şarşaw: Perde, çarşaf.

ş. 2881, 2881

şartla-: Çatlamak.

ş.-p 3060

şartlatıw: Çatlatma işi.

ş. 2784

şaş-: Şaşmak.

ş.-ayım 3882

şat: Mutlu, sevinçli.

ş. 3758

şatlan-: Sevinmek, mutlu olmak.

ş.-ahıñ 3305

ş.-ıp 3534

ş.-ırğa 2848

ş.-ırhıñ 2844

şatlıq: Mutluluk.

ş. 2808, 2849, 2863, 3263, 3283, 3294, 3717

ş.+qa 3172, 3309

şatlıqlı: Mutluluklu.

ş. 2634, 3252, 3299, 3553

şaw: Patırtı, gürültü.

ş.+ın 107

şawla-: Gürültü çıkarmak.

ş.-ğas 177

ş.-ha 3077, 3199

ş.-masqa 175

ş.-p 3040

şaytan: Şeytan, iblis.

ş. 96, 96, 97, 1349, 1618, 1631, 1687, 1693, 1790, 3399, 3399, 3402

ş.+dar 2413

ş.+ğa 77, 94, 96, 1357

şazra: Ben, vücutta çıkan siyah leke.

ş. 3177

şebey-: Düzelmek, iyileşmek.

ş.-e 1736

şefqet: Şefkat.

ş.+éñdé 695

şeker: Şeker.

ş. 1924

şel: Kadınların omuzlarını örtmek için kullandıkları geniş atkı, şal.

ş. 3166, 3166

ş.+éñdén 2951

şem: Mum.

ş. 1162

şembé: Cumartesi.

ş. 793

şep: Sağanak.

ş. 2296, 3166, 3266

şerbetle: Şerbetli.

ş. 2861

şeské: Su samuru.

ş. 1226

şewle: Işık, şule.

ş.+ge 547, 548

şeyxmet: Özel kişi ismi.

ş. 3426

şés: Şişmiş olan yer, şişlik.

ş. 882, 1816, 1958, 2808

ş.+e 899

ş.+é 940

ş.+én 924

ş.+té 882, 1926

şés-: şişmek.

ş. 1556, 1563, 1571

ş.-e 942

ş.-ép 1620

ş.-he 894, 1985

ş.-ken 879, 894

ş.-kende 879

şésék: Şişik.

ş. 877, 879, 892, 1047

ş.+ke 892

ş.+té 893

şésén-: Şişinmek.

ş.-ép 1526

şıgırla-: Çatırdamak.

ş.-ha 3062

şıgırlat-: Çatırdatmak.

ş.-a 1308

şıjlat-: Cızırdatmak.

ş.-ıp 1110

şıjlaw: Cızırdatma işi.

ş. 3201

şıldır-: Kaydırmak.

ş.-a 55

ş.-ıgız 55

şılt: Ses.

ş. 1257

şılırat-: Şırıltı çıkarmak.

ş.-a 2393, 2393

ş.-ıp 2432

şım: Sessize, yavaşça.

ş. 1303

şıma: Küçük.

ş. 2229

şĩñşı-: Ağlamaklı olmak.

ş.-p 17

şıyılđa-: Çığlık atmak.

ş.-p 17

şifa: Şifa, derman.

ş. 1161

ş.+hı 263, 1910

ş.+hın 1603

şifalı: Şifalı.

ş. 262, 916

şikéllé: Hafif, rahat.

ş. 2691

şiklenéw: Şüphelenme.

ş. 2761, 2783, 2787

şĩñ-: Şişliğin inmesi.

ş.-e 1528

ş.-gensé 367

şiqırıqla-: Şakımak, ötmek.

ş. 2647, 2656, 2657

ş.-ha 2644, 2646, 2654, 2655

ş.-hañ 2648, 2649

ş.-ma 2659, 2660

ş.-y 2646

şişme: Çeşme.

ş. 916

ş.+néñ 2181

şoñqar: Sungur, doğana benzeyen, yırtıcı, avcı kuş.

ş. 247

şökör: Şükür.

ş. 2625, 2626

şuğa: Şul işaret zamirinin yönelme eki almış hali.

ş. 37, 40, 121, 125, 202, 213, 240, 254, 665, 808, 809, 1094, 1143, 1159, 1245, 1266, 1274, 1356, 1636, 1645, 1646, 1728, 1735, 1749, 1788, 1987, 1990, 2184, 2504, 2573, 2725, 3099, 3394

şul: Şu, işaret zamiri.

ş. 11, 20, 56, 91, 98, 101, 187, 204, 259, 520, 538, 648, 668, 669, 677, 691, 713, 724, 769, 923, 1024, 1028, 1042, 1066, 1079, 1087, 1110, 1133, 1150, 1154, 1168, 1169, 1198, 1233, 1244, 1245, 1260, 1297, 1298, 1309,

1312, 1448, 1467, 1529, 1532, 1578,
1636, 1691, 1735, 1743, 1803, 1806,
1829, 1847, 1848, 1874, 1878, 1880,
1882, 1924, 1966, 2015, 2205, 2213,
2230, 2308, 2320, 2323, 2342, 2346,
2506, 2516, 2533, 2534, 2545, 2548,
2610, 2663, 2670, 2679, 2681, 2694,
2722, 2739, 2743, 2745, 2819, 2847,
2907, 2956, 3185, 3211, 3212, 3218,
3222, 3350, 3355, 3814

şular: Şul zamirinin çoğulu.

ş. 1174, 1777

ş.+zı 1170, 1226

ş.+zıñ 1275

şulay: Şöyle, şöylece, şu şekilde.

ş. 44, 96, 115, 163, 250, 254, 373,
406, 438, 465, 491, 535, 576, 676, 679,
684, 714, 788, 848, 865, 866, 910, 922,
930, 984, 987, 996, 1008, 1035, 1047,
1077, 1090, 1096, 1101, 1205, 1249,
1255, 1276, 1284, 1338, 1368, 1385,
1462, 1466, 1528, 1652, 1720, 1721,
1730, 1782, 1787, 1797, 1821, 1842,
1843, 1895, 2151, 2218, 2232, 2240,
2318, 2328, 2393, 2394, 2407, 2409,
2433, 2457, 2458, 2464, 2490, 2523,
2566, 2641, 2681, 2689, 2728, 2730,
2732, 2734, 2736, 2739, 2743, 2822,
2826, 2912, 2965, 3107, 3335, 3414,
3529, 3574, 3575, 3589, 3632, 3678,
3705, 3773

şulayt-: Böyle olmak.

ş.-a 1885

ş.-ha 646

ş.-hañ 2185

ş.-mahañ 3381

şunan: Şul zamirinin vasıta eki almış hali, şunla.

ş. 64, 97, 102, 121, 267, 532, 533,
584, 648, 722, 801, 810, 859, 859, 922,
937, 953, 959, 1000, 1025, 1065, 1069,
1130, 1162, 1191, 1193, 1204, 1214,
1233, 1246, 1269, 1276, 1303, 1317,
1322, 1345, 1390, 1446, 1463, 1651,
1657, 1704, 1717, 1718, 1731, 1736,
1750, 1780, 1812, 1813, 1821, 1851,
1858, 1913, 1924, 1953, 2014, 2207,
2208, 2325, 2486, 2680, 3335, 3391,
3399, 3643

şunda: Şurada, şul zamirinin bulunma eki almış hali.

ş. 137, 143, 204, 348, 349, 421,
450, 539, 1051, 1111, 1231, 1285, 1613,
1693, 1732, 1748, 1788, 1884, 2457,
2533, 2572, 2583, 991

şundağı: Şundaki.

ş. 2017

şunday: Şunun gibi şöylece.

ş. 1041, 1804, 2340, 3220

şunu: Şunu, şul zamirinin yükleme eki almış hali.

ş. 54, 104, 374, 375, 377, 440, 476, 899, 900, 983, 1017, 1043, 1047, 1048, 1260, 1285, 1316, 1426, 1715, 1721, 1781, 1852, 1912, 2000, 2002, 2215, 3215, 3391

şuniñ: Şul zamirinin belirtme durumu.

ş. 166, 464, 489, 492, 728, 894, 1194, 1284, 1454, 1648, 1664, 1710, 1712, 1735, 1994, 2432, 2749, 2818, 3387, 3798

şunlıqtan: Bu yüzden.

ş. 3125

şunsa: Şunca, şunun gibi.

ş. 1094, 3415

şura: Oraya.

ş. 568, 1797

şülgen: Başkurdistan'da bir mağara ismi.

ş. 258

şürelé: Hurafeye göre sarkık memeli, sapsarı tüylü, kadın kılığındaki cadı.

ş. 151, 152, 152, 157, 158, 163

ş.+néñ 161

t

t. 1981

ta: Bkz. **Da.**

t. 47, 172, 203, 242, 364, 364, 365, 1025, 1304, 1308, 1825, 1930, 2317, 2704, 3100

taba: -e doğru, tarafına.

t. 676

t.+al-: Bulabilmek. 2612

taban: Ayağın altı, taban.

t. 1101, 3184

t.+ı 2367

tabaq: Tabak, kase.

t.+tağı 1142

tabıl-: Bulunmak.

t.-ğas 1756

t.-maha 1879

tabıw: Bulma işi.

t. 1907

tağatıl-: Kurumak, solmak.

t.-may 2717

tağı: Dahi, daha.

t. 487, 590, 973, 977, 1205, 1390, 1732, 2531, 3702

tağıl-: Takılmak.

t.-ğan 1782

tala-: Zehirli böcek, ısırgan otu, sert kumaş dokunarak teni acıtmak veya kaşındırmak, dalamak.

t.-y 714

t.-yhıñ 721

t.-yım 722

talaq: Dalak.

t. 1720

t.+ına(talağına) 1720

t.+tan 1719

talaş-: Dalaşmak, didişmek.

t.-alar 3193

talawhıra-: Dalak şişmesi.

t.-y 1720

talpın-: Çırpınmak.

t.-ıp 2654, 2654

tamaq: Boğaz, gırtlak, ağız.

t. 183, 254, 1304, 3101

t.+ı(tamağı) 998

t.+ım(tamağım) 88, 1002, 1003

t.+ıña(tamağına) 2643

t.+tan 1308

tamğı: Damar.

t.+n 1554

tamır: Damar, bitki kökü.

t.+ğa 1583, 1604

t.+ın 1916, 1919, 1923

t.+ıñdı 1518

tamırlan-: Damarlanmak, damar damar olmak.

t.-ıp 3016

tamızıw: Damlacık.

t.+sı 2192

tamsı: Damla, yudum.

t.+lar 3008

tanaw: Burun, burun deliği.

t. 3154, 3176

t.+ı 1044

t.+ın 1040

t.+ına 1721

t.+ıñ 3126

tanhıq: Özlenen, özlenmiş.

t. 3122

tanı-: Tanımak.

t.-p 3391

t.-r 33

tanış: Tanıdık.

t. 3249

t.+ı 3238

tanış-: Tanışmak.

t.-ahıñ 3310

- t.-ırğa** 2765, 3248
- t.-qan** 32
- tanışw:** Tanışma işi.
- t.** 2897
- tañ:** Tan, şafak.
- t.** 231, 1171, 1619, 2859
- t.+ğa** 3205
- tap:** Rastlaşma, karşılaşma.
- t.** 162, 167, 3111, 3224, 3351
- t.+ın(tabın)** 941
- t.+ında(tabında)** 2672
- t.+tar** 1734
- tap+bul-:** Rast gelmek.
- t.** 481
- tap+tup:** Anlamsız ses tekrarı.
- t.** 208
- tap-:** Bulmak, elde etmek, karşılaşmak.
- t.** 3875
- t.-a(tabı)+al-:** Bulabilmek. 486, 2960
- t.-ahıñ(tabahıñ)** 2891, 2892, 3328
- t.-hañ** 2666, 2891, 2892, 2960
- t.-ıp(tabıp)** 343, 485, 1876
- t.-ır(tabır)** 1533, 2119, 3874
- t.-ırğam** 3784
- t.-ırhıñ(tabırhıñ)** 2864
- t.-maha** 486
- t.-mayınsa** 1907
- t.-qan** 792, 1756, 2347, 2676
- tapa-:** Yenmek, ayak altına almak.
- t.-yhıgız** 3250
- tapat-:** Harman dövmek.
- t.-qan** 2571, 2572
- tapma:** Sıtma.
- t.** 1146, 1158
- tapqır:** Kez, defa.
- t.** 177, 264, 274, 277, 277, 391, 397, 406, 464, 678, 682, 684, 697, 701, 721, 781, 793, 804, 816, 816, 860, 922, 941, 987, 996, 1001, 1001, 1035, 1088, 1096, 1110, 1135, 1159, 1182, 1201, 1214, 1351, 1378, 1381, 1607, 1657, 1821, 1825, 1996, 2456, 2490, 2522, 2641, 2826, 3216, 3705, 3827
- t.+ına** 406
- t.+ınan** 1799
- t.+ında** 1714
- taq:** Tahta vb. bir şeye vurulduğunda veya silah patlayınca çıkan tok ve sert ses.
- t.** 1962

taq-: Takmak, iliştiirmek.

t.-alar(tağalar) 288, 1641, 1649

t.-ıp(tağıp) 474, 1781

t.-ıp(tağıp)+tor- 297

t.-ırğa(tağırğa) 3382

taqma: Tenezzül, istek, tamah.

t. 3791

taqta: Tahta.

t. 1637

tar: Dar.

t. 2885

tara-: Taramak.

t.-ğanda 3398, 3408

t.-hañ 2879

t.-qanğa 3424

t.-rğa 239

t.-y 231

taraf: Taraf, yön.

t.+ınan 1905

t.+tan 3095

taral-: Dağılmak.

t.-a 1881

t.-ğan 1192, 3221

t.-ha 1747

t.-ıp 2539

tarama: Tarama işi.

t. 3137

taramış: Hayvan derisinden veya sinirinden yapılan ince ve sağlam ip.

t.+ı 1863, 1885

t.+ın 1861, 1866, 1880, 1882

t.+tı 1883

taraq: Tarak, saç tama aleti.

t. 231, 844

t.+ı(tarağı) 239

tarat-: Dağıtmak.

t.-a 1803

tarı: Buğdaygillerden, kuraklığa dayanıklı bir bitki, akdarı, darı.

t. 1916

tarı-: Sıkılmak.

t.-ğan 1142

t.-mahın 1687

tarıw: Sıkılma işi.

t.+ğa 2947

t.+zan 1685

tart-: Çekmek, tartmak, çekiştirmek.

t.-a 230, 1753, 2312, 3015, 3020

t.-alar 1754

t.-asaq 3023

t.-ha 3061, 3122, 3122, 3122,
3124, 3124, 3125, 3129, 3130, 3154,
3175, 3176, 3188, 3367

t.-hın 2296

t.-ip 16, 510, 3079

tartılıw: Tartılma işi.

t. 1931

tartır-: Çırpınmak.

t.-ip 1862

tartış: Sarkık.

t. 1442

t.+a 1885

tartış-: Tartışmak, çekişmek.

t.-a 3363

t.-ip 1862

t.-ırğa 1883

t.-qır 3849

tartqılaş-: Tartışmak.

t.-a 16

tasıl: Yol.

t. 2747

tastamal: Peştaemal.

t. 1065

t.+ğa 700, 3193

taş: Kimyasal veya fiziksel durumu
değişiklikler gösteren, rengini içindeki

maden, tuz ve oksitlerden alan sert ve
katı madde.

t. 25, 145, 156, 219, 797, 803,
1003, 1391, 1391, 1392, 1392, 1542,
1839, 1899, 2019, 2020, 2204, 2205,
2205, 2211, 2218, 2225, 2232, 2643,
2744, 2745, 3764, 3800, 3800

t.+ı 804, 804, 811, 811, 812, 812,
813, 813, 814, 2205

t.+ın 2219

t.+ına 2216

t.+mı 1353

t.+qa 1371, 2213, 2217

t.+tan 609, 610, 2226

t.+tar 2209

t.+tarı 2215

t.+tarzı 2017, 2206, 2229, 2230

t.+tı 815, 1001, 1544, 2205,
2213, 2223

t.+tñ 2212

taş-: Taşmak.

t.-hın 3512

t.-ip 228, 1706, 2019, 2078

t.-qan 1705

taşı-: Taşımak.

t. 804

taşıt-: Taşıtmak.

t.-ırğa 58	tatar: Tatar.
taşla-: Atmak, fırlatmak.	t. 562
t. 2804	tatlı: Tatlı, tadı iyi.
t.-ğanda 1205, 1453, 3800	t. 574, 592, 615, 2750, 3458, 3489, 3564, 3638, 3808, 3816
t.-ma 2447	tatran: Kabakulak.
t.-p 40, 1165, 1855, 3145	t. 571, 573, 574, 579, 579, 583, 583, 588, 588, 589, 592, 597, 599, 599, 603, 603, 608, 608, 612, 612, 614, 615, 621, 621, 624, 624, 625, 627, 627, 628, 630, 630, 631, 634, 635, 641, 642
t.-rğa 1196, 1317, 3358, 3381	tattır-: Tattırmak.
t.-rmın 2044, 2132, 2253	t.-mamdır 580, 600
t.-y 9, 1087, 2486, 3327	t.-mamın 593
t.-yhiñ 875, 1069, 1354, 1453, 1545	taw: Dağ.
t.-yzar 923, 1163, 1191, 1194, 1233, 1246	t. 79, 145, 151, 259, 1002, 2008, 2008, 2017, 2066, 2066, 2111, 2111, 2116, 2116, 2138, 2138, 2309, 2847, 3439
taşlaw: Atma işi.	t.+ğa 995, 2860
t. 1192, 1784, 2294	t.+ında 2225
taşqın: Taşkın.	t.+zan 2020
t. 2944	t.+zar 1838
taştaban: Taştaban.	t.+zı 55, 55, 995, 996, 1001, 1741
t. 3334	t.+ziñ 1508
taştay: Taş gibi.	taw+taş: Dağ taş.
t. 1771	t. 2910
tat: Tat, lezzet.	
t.+tı 574	
tat-: Tatmak, tadına bakmak.	
t. 579, 592, 599, 614, 614, 624, 627, 630, 634, 634	

tawar: Kumaş.

t.+ğa 2949

tawıq: Tavuk.

t. 364, 368, 1158, 1258, 2920, 3140, 3203, 3205

t.+ıgız(tawıgıgız) 3627

t.+tı 3140

tawış: Herhangi bir şeyin veya canlının çıkardığı ses.

t. 183, 254, 1258, 2520, 2522, 2684, 3042

t.+ın 2513, 2522, 2525, 2986

tawışlan-: Ses çıkarmak.

t.-a 230

tay: Üç yaşına kadar olan at yavrusu.

t.+ı 3037

tay+tulaq: Tay.

t.+ıñ(tulağıñ) 3626

tay-: Kaymak.

t.-ğan 365

tayanıw: Dayanma.

t. 2781

tayaq: Dayak, değnek, baston.

t. 1456, 2218

t.+ı(tayağı) 2366

taymıy: Başkurdistan'da bir köy ismi.

t. 63

taz: Dazlak, kel.

t. 1031, 1032, 1033, 1034, 1035, 1036, 1037, 2595

t.+zan 1036

t.+zıñ 2483

taza: Taze, saf, temiz.

t. 2858

tazalıq: Tazelik.

t. 3520

tazart-: Temziletmek.

t.-a 1925

t.-qansı 2230

te: Bkz. **da.**

t. 6, 18, 37, 75, 517, 533, 988, 1079, 1754, 1861, 1977, 2472, 2522, 2667, 2688, 2987, 3062, 3391, 3574, 3650

tebiğet: Tabiat.

t. 1909

t.+ke 2301

tegere-: Yuvarlanmak

t.-gende 2458

t.-p 162, 1714, 2533

t.-rge 2457, 2533

tegeret-: Döndürmek, yuvarlatmak.

- t.-heñ** 2297
- tegermesé:** Tekerlek.
- t.+néñ** 266
- tegele:** Teala.
- t.+m** 2494
- tegem:** Yemek, yiyecek, taam.
- t.** 3643
- tegeyénlen-:** Görevlendirilmek.
- t.-gen** 1750
- teheret:** Taharat.
- t.** 1463
- tehret:** Duş, taharat.
- t.+ke** 223
- teke:** Erkek keçi, teke.
- t.** 1776, 2041, 2052, 2085, 2086, 2090, 2094, 2249, 2258
- telbi**
- t.** 1511
- telgát:**
- t.** 1510
- telmeryén:** Kurbağa.
- t.** 2199, 2201, 3040, 3075
- t.+dé** 1828, 2200
- temeké:** Tütün.
- t.** 727, 2765
- temle:** Tatlı, lezzetli.
- t.** 940, 1695
- ten:** Vücut, ten.
- t.** 745, 1975, 3119
- t.+deréne** 1606
- t.+é** 1212
- t.+émdéñ** 2526, 2528
- t.+én** 2677
- t.+éne** 1201, 1315
- t.+éñde** 3673
- tenge:** Yüz tiyin tutarındaki para birimi, bir Ruble, madeni para.
- t.** 1939
- teñgelé:** Pullu.
- t.+nde** 724
- t.+ne** 366
- t.+nen** 1063
- teñke:** Yüz tiyin tutarındaki para birimi, bir Ruble, madeni para.
- t.** 190, 474, 692, 917, 1144, 2178, 2181, 3517, 3529
- t.+lerge** 2181
- teñkelé:** Pullu.
- t.** 2181
- teñré:** Tanrı.
- t.** 1393, 3438

t.+néñ 1217	tew: Birinci, ilk önce.
tepen: Ağaç kap.	t. 190, 2544, 3134, 3216, 3358
t.+derge 2108	tewfiq: Tevfik.
tepeş: Küçük ev, kulübe.	t. 2338
t. 487	tewgé: İlk, önce.
teqbir: Tekbir.	t. 1856, 2513, 2515, 2519, 2525, 2538, 3076
t. 1197, 2237	t.+hén 1857
teqet: Takat, güç.	tewze: Başta, ilk.
t. 1838, 2604	t. 238, 267, 859, 1259, 1651, 2964, 3551, 3642, 3800
terbiyele-: Tedavi etmek.	tezre: Pencere.
t.-né 2610	t. 177, 190, 2949, 3074, 3142
terbiyelew: Tedavi etme işi.	t.+nen 3098
t. 1724	tégé: Öbür, diğer.
teren: Derin.	t. 14, 54, 66, 135, 289, 489, 537, 1067, 1246, 1643, 1852, 2584, 2612, 3332, 3354, 3412, 3414
t. 1257, 3052	t.+hé 277, 430
terey: Derin çukur.	t.+néñ 12
t. 16	tégéhé: Diğer.
terilke: Tas.	t. 1034
t.+ge 2184	tégén: Dikiş.
tertéske: Tartışma.	t. 3395
t. 2294	t.+é 1731
tetey: Süslü.	ték-: Dikmek.
t. 2029, 2033, 2117, 2123	
t.+ém 1084, 1086	
t.+éñ 1083, 1085	

t.-ép(tégép) 927	téle-: Dilemek, istemek.
t.-kender 519	t. 2587
t.-me 3395	t.-gender 2000
tél: Dil, lisan.	t.-he 647, 647, 1814, 2324, 2818, 3398
t. 968, 3384, 3770	t.-heler 1847
t.+deré 3331	t.-hen 2320
t.+é 969, 1461, 1814, 2472, 2473, 2679, 2750, 3190	t.-heñ 2964
t.+ém 970, 974, 978, 1900	t.-p 2180, 2227, 3173
t.+émdé 972, 976, 980	t.-p+bar-: Dilemeye gitmek. 1273
t.+én 1809, 1820, 1887, 3713, 3872	t.-rge 2324, 2339
t.+éne 1757, 3870	t.-y 96, 647, 2605, 3056, 3261, 3575
t.+énen 3874	t.-y+bul-: Diliyor olmak. 647
t.+éñ 679, 1442, 1899, 3764	t.-y+tor-: Dileyip durmak. 2409
t.+éñden 3585, 3605, 3875	t.-yhéñ 3246, 3342, 3773
t.+éñdé 1520	t.-yzer 2006, 2025, 2236, 3248, 3517
t.+ge 1802, 2573	télek: Dilek, istek.
tél+tés: Dil dış.	t. 2006, 2017, 2025, 2180, 2227, 2339, 2409, 2464, 2474, 2683, 2839, 3173, 3517, 3574, 3657, 3773
t. 1792, 1800, 1804, 1808, 1816, 1820	t.+en(télegen) 3272
t.+én 1824	t.+enéñe(télegenéñe) 3254
t.+ten 1799, 3780	t.+eñ(télegen) 3306
tél+téshéz: Dil dışsız.	
t. 3384	

t.+é(télegé) 3790	t.-he 1140
t.+ém(telegém) 1878	t.-p 1307
t.+émdé(télegémdé) 3755	tés: Çene kemiklerinin üstüne dizili, ısıırıp koparmaya ve çiğnemeye yarayan sert, beyaz organlardan her biri, diş.
t.+énéñ(télegénéñ) 3289	t. 904, 1193, 1540, 1573, 1956, 1977, 3067, 3346, 3396, 3423, 3424, 3425
t.+éñ(télegéñ) 3173, 3269, 3290	t.+é 1493, 1543
t.+éñdén(télegéñdén) 2833	t.+én 1308, 3050
t.+éñe(télegéñe) 2831, 2842	t.+éñ 2911, 2960
t.+ke 1998, 2000, 2012	t.+éñdé 1562, 2960
t.+ter 1781, 1997, 2302, 3529	t.+éñe 2849
t.+té 2009, 2472, 3650, 3765	t.+ten 1545
télew: Dileme işi.	t.+té 2911
t. 1758, 2026, 2234, 2764, 2765, 3201, 3766, 3796	tésle-: Dişlemek, ısırarak.
téléfun: Telefon.	t.-he 1448, 1450
t. 3066	t.-mey 1433
téret-: Direktmek.	t.-p+al- 749
t.-ép 167	t.-rge 1426, 1427
téré: Diri, canlı.	t.-y 3365
t. 76, 77, 1459, 1828, 2864	t.-yzer 464
t.+lerzé 84	téslew: Dişleme, ısırma işi.
térégömös: Saf gümüş.	t. 2794
t. 1275	tétre-: Titremek.
téréklék: Canlı, yaşayan.	t.-r 3029
t. 1257	
tértle-: İrkilmek.	

tétret-: Titretmek.

t.-ép 2175

téwel: Olmuş, tamam.

t. 1767, 2120

téy-: Değmek, dokunmak.

t.-e 148, 253, 264, 516, 1637,
1720

t.-ép 532

t.-érğa 2181

t.-éş 167

t.-gen 530, 1637, 1657, 1973,
2608

t.-gende 1980

t.-he 527, 560, 568, 1655, 1664

t.-heñ 1280

t.-hén 3441

t.-mehén 522, 1680

t.-mem 1556, 1563, 1571

t.-mené 2467

t.-meske 1310, 2608

t.-mey 1525, 1653, 3391

téyész: Kesin, zorunda.

t. 250, 367, 398, 788, 959, 1080,
1159, 1171, 1174, 1180, 1220, 1285,
1310, 1389, 1652, 1794, 1829, 1830,

1849, 1857, 1962, 2293, 2712, 2822,
2848, 3337

t.+bul-: 379

téyew: Dokunma işi.

t.+é 11, 255

t.+én 253

t.+sen 1680

t.+zen 514, 517, 1633, 1683,
1779

téyzér-: Değdirmek.

t.-e 1493, 1493

tézél-: Dizilmek.

t.-ép 1596

tézgén: Dizgin.

t.+énen 1722

tfü: Tükürme ünlemi.

t. 114, 405, 405, 405, 418, 418,
418, 453, 460, 494, 495, 495, 542, 544,
551, 565, 565, 565, 708, 708, 708, 845,
845, 845, 972, 972, 972, 976, 976, 976,
980, 980, 980, 1004, 1004, 1004, 1013,
1013, 1013, 1348, 1348, 1348, 1361,
1361, 1361, 1431, 1431, 1445, 1614,
1614, 1670, 1670, 1675, 1675, 1675,
2482, 2483, 2483, 2488, 2488, 2488,
3334

tım-: Durma, kesilme.

t.-a 2297, 2486

tımq: Sakin, sessiz, durgun.

t. 1912, 1912, 2862

tın: Nefes, soluk.

t. 2778

t.+ğa 2682, 2683, 2686

tınış: Sessiz, sakın, huzurlu.

t. 180, 2874

tınışızlan-: Huzursuzlanmak.

t.-ğan 725

tınışızlıq: Huzursuzluk.

t.+tar 3280

tınışlıq: Seesizlik.

t. 1908, 3291, 3519

tıñla-: Dinlemek.

t.-hañ 2578

t.-manıñ 1366

t.-p 107, 2584, 2684

t.-y 2598, 2598, 2598

tıñlawı: Dinleyici.

t. 2686

tıp: Birdenbire.

t. 132

tıq-: Tıkmak, tıktırmak, sokmak.

t.-ha 3028

t.-ıp(tıgıp) 697, 701, 1721, 2592, 3082

t.-qan 701

tırış-: Uğraşmak, çaba vermek.

t.-a 1427

t.-ıp 2575

tırna-: Tırnaklamak.

t.-ha 2977, 3026

t.-hañ 1132

tırnan-: Kaşınmak.

t.-ha 3031

tırnaq: Tırnak.

t. 1249, 1274, 3356, 3361, 3396, 3405, 3406, 3417, 3419, 3420

t.+ı(tırnağı) 1054, 1226, 3356

t.+ın(tırnağın) 1045, 1149, 1225, 1260

t.+tağı 3164

t.+tarzı 1150

t.+tı 3398, 3399, 3402, 3405

tırnaqi

t. 718

tış: Dış, dışarı.

t. 1813, 1846, 1849

t.+qa 100, 172, 285, 731, 754, 1027, 2345, 2348, 2680, 2822, 3826

t.+ta 732, 756, 2684

t.+tağı 788

tışaw: Koşulan atların tepmesini önlemek için kuskun kayışına eklenen kayış, köstek.

t. 682, 684, 686, 688

tışawlı: Köstekli.

t. 681

tıw-: Dünyaya gelmek, doğmak, ortaya çıkmak.

t.-a 2364

t.-ğan 517, 681, 791, 1683, 1734, 1770, 2350

t.-ğas 1691

t.-ğın 2888

t.-ha 1147, 1152, 3011, 3013

t.-hın 1768, 3625

tıwzır-: Doğurmak.

t.-ğan 929

tıyıw: Yasak.

t.+zar 3329

tıyıwhızlıq: Yasaklı.

t.+ına(tıyıwhızlıgına) 2611

ti-: Zaman eki almış fiillerden sonra gelerek ardına geldiği zamanın rivayet çekimini yapar.

t. 4, 7, 9, 12, 13, 13, 28, 29, 31, 33, 34, 35, 60, 76, 89, 119, 121, 132, 132, 154, 156, 159, 160, 162, 163, 203, 231, 232, 247, 256, 259, 437, 490, 495, 594, 595, 617, 618, 619, 649, 663, 745, 861, 862, 922, 932, 953, 970, 971, 999, 1000, 1034, 1096, 1220, 1273, 1274, 1284, 1289, 1426, 1433, 1467, 1467, 1637, 1638, 1642, 1657, 1688, 1735, 1739, 1739, 1824, 1857, 1859, 1920, 2203, 2218, 2223, 2304, 2309, 2312, 2320, 2322, 2325, 2327, 2335, 2335, 2335, 2339, 2342, 2349, 2486, 2510, 2572, 2572, 2574, 2581, 2581, 2589, 2600, 2601, 2606, 2630, 2669, 2671, 2676, 2814, 2815, 2816, 2819, 2828, 2865, 2865, 2870, 2885, 3152, 3331, 3355, 3355, 3379, 3390, 3392, 3415, 3589

ti-: Demek, söylemek.

t.-béz 1205, 1970, 2493

t.-gen 65, 97, 133, 492, 574, 615, 625, 628, 631, 916, 1037, 1636, 1744, 2204, 2215, 2216, 2322, 2326, 2347, 2548, 2574, 2581, 2615, 2712, 3221, 3221, 3354, 3574, 3653, 3658, 3670

t.-gender 94, 255, 1797, 2200, 2681, 2685, 2687

t.-genderé 1938	1291, 1305, 1322, 1338, 1351, 1354,
t.-gendé 3158	1359, 1368, 1373, 1378, 1384, 1433,
t.-genge 3136, 3166	1446, 1466, 1466, 1539, 1656, 1718,
t.-gensé 979, 979	1728, 1755, 1761, 1773, 1775, 1777,
t.-geyné 1528	1781, 1797, 1812, 1822, 1838, 1846,
t.-he 55, 56, 1638	1859, 1864, 1987, 2006, 2020, 2022,
t.-heñ 8, 643, 1005, 1385	2151, 2191, 2205, 2211, 2225, 2296,
t.-hén 3881, 3882, 3883, 3884, 3885, 3886, 3887, 3888	2328, 2339, 2394, 2407, 2409, 2433,
t.-heñ 805, 810, 866, 912, 995, 996, 1008, 1025, 1312, 1895, 2484, 2500, 3556	2454, 2464, 2472, 2474, 2485, 2506,
t.-m 2790, 2792	2533, 2552, 2564, 2566, 2581, 2589,
t.-me 2476	2616, 2630, 2639, 2652, 2667, 2673,
t.-né 195, 1528	2717, 2720, 2757, 2803, 2819, 2821,
t.-p 37, 54, 69, 75, 76, 89, 111, 115, 151, 152, 175, 185, 187, 191, 198, 199, 212, 214, 235, 248, 285, 365, 373, 396, 429, 431, 488, 488, 495, 497, 513, 516, 530, 532, 538, 577, 590, 622, 659, 679, 683, 684, 697, 709, 712, 713, 714, 721, 722, 771, 804, 815, 845, 860, 862, 865, 865, 921, 923, 927, 931, 941, 941, 953, 958, 984, 986, 988, 1001, 1014, 1025, 1035, 1052, 1059, 1067, 1069, 1076, 1079, 1087, 1090, 1095, 1107, 1130, 1139, 1142, 1146, 1162, 1174, 1182, 1191, 1212, 1213, 1233, 1234, 1240, 1242, 1243, 1254, 1269, 1276,	2822, 2826, 2837, 2845, 2864, 2901, 2906, 2938, 2965, 3092, 3100, 3104, 3125, 3224, 3225, 3379, 3402, 3421, 3428, 3474, 3529, 3650, 3773, 3798, 3803, 3827
	t.-yeyék 3656
	t.-yér 3655
	t.-zer 57, 91, 92, 95, 107, 110, 130, 146, 222, 225, 234, 272, 273, 275, 391, 406, 485, 516, 535, 539, 576, 584, 647, 665, 669, 681, 690, 726, 734, 736, 739, 774, 791, 804, 848, 899, 901, 983, 1036, 1047, 1147, 1153, 1155, 1286, 1316, 1380, 1385, 1696, 1735, 1736, 1930, 1935, 1978, 2000, 2229, 2292, 2392, 2458, 2552, 2559, 2592, 2641, 2646, 2705, 2925, 2968, 2980, 2985, 3037, 3056, 3112, 3125, 3149, 3195,

3336, 3340, 3395, 3414, 3475, 3575,
3705, 3795, 3858

t.-zérek 558, 2506

tibren: Tepinmek.

t. 1478, 1503

tigéz: Düzgün.

t. 3511, 3548

tigéz-: Koymak, bırakmak.

t.-eler 1766

t.-mey 1193

tik: Tek, yalnız.

t. 18, 34, 153, 250, 744, 1071,
1446

tiklém: Kadar.

t. 297, 297, 739

t.+gé 3228

tikşér-: Kontrol etmek.

t.-ép 1750, 1755

tikşéréw: Kontrol etmek.

t. 2919, 3233

tikten+tik: Tek tek.

t. 177

til-: Dilmek, kesmek.

t.-meş 1753

tilew: Dileme işi.

t. 1462

tilse: Av köpeklerinin dillerinde olan bir hastalık, dilçik.

t. 3870

tim: Anlamsız söz

t. 1022

timér: Demir.

t. 1260, 1741, 3420, 3425

t.+mé 1353

t.+zen 1688

t.+zé 1489

timérew: Bir çeşit deri hastalığı,
temriye, temra.

t. 1006, 1014, 1019, 1019, 1022

t.+ge 1017

t.+zé 1008, 1017, 1019

timgél+timgél: Benek benek.

t. 13

tin: Tiyin.

t. 1275

tinlék: Tiyin.

t. 1260

tiñ: Denk, eşit.

t. 3559, 3559

tip-: Tepmek, tepinmek.

t.-ehéñ(tipehéñ) 860

t.-em(tibem) 861

t.-he 3363	t.+ta 27
t.-ken 665	tiré: Diri, canlı.
tir: Ter.	t. 1938
t. 893	t.+ñ 3467
t.+é 1454	tirle-: Terlemek.
t.+én 1852	t.-gen 1726
tire: Etraf, çevre.	t.-gensé 1722
t.+hén 913	t.-he 3074
t.+hénde 3149, 3195	t.-p 893, 1994
t.+héne 1645, 1816, 2646	tirme: Çadır.
t.+lerén 2677	t. 2394
tire+yaq: Sağ sol, etraf.	t.+ler 26
t.+tı 228	t.+lerze 26
tire+yün: Çevre.	tiskéré: Zıt, yanlış.
t.+de 220	t. 3826
tirek: Kavak ağacı.	t.+hén 3172, 3825
t. 2737	tiş-: Deşmek, delmek.
t.+ke 2189, 2198, 2738	t.-e 1259
tirele-: Çevrelemek.	t.-ép 100
t.-y 1254, 1261, 1276, 1463, 1722	tişék: Delik.
tirelek: Etraftaki.	t. 100, 1259, 3391
t.+é(tirelegé) 1458	t.+é(tişégé) 1062
tireyaq: Etraf.	t.+én(tişégén) 1655
t.+qa 2006, 3147	t.+éne(tişégéne) 102
	t.+ke 1260

t.+ten 219, 296, 321	toğro: Doğru.
t.+terénde 25	t.+no 1877
tişék+toşoq: Delik deşik.	tol: Dul, eşi ölmüş kadın veya erkek.
t.+omdo(toşoğomdo) 2326	t. 2292, 2402, 2723
tişéklé: Delikli.	t.+dar 2723
t. 1664	tolom: Tutam.
tişkéle-: Delmek.	t.+ğa 3116
t.-gende 2965	t.+o 241, 241
tişkélew: Delme işi.	tolop: Deri palto.
t. 2964	t. 2958
tiy-: Demek.	tolpar: Efsanevi kanatlı at.
t.-éle 709	t. 236, 250, 254, 255
t.-érge 3335	t.+zı 253
tiyéw: Konuşma işi.	t.+zıñ 249
t. 2759, 2770, 2790, 2792, 2793, 2794, 2801, 2804	tom: Şifa.
tiz: Tez, çabuk.	t.+dar 261
t. 250, 789, 1178, 2544, 2546, 2881, 3081, 3093, 3166	t.+oñ 1028
t.+zen 3180, 3187	tomala-: Kaplamak.
tizek: Tezek.	t.-p 2059
t. 536	toman: Duman.
tizet: Tezek.	t. 2221, 3010, 3034
t.+é 70	tomboyoq: Nilüfer bitkisi.
tizérek: Çabucak.	t. 234
t. 397, 452	toñhoz: Donsuz, kıyafetsiz.
	t. 2292

toq: Çuvar, torba.

t.+qa 1991

toqomlo: Tohumlu.

t. 1775

tor-: durmak, beklemek.

t. 171, 198, 2770, 3062, 3587

t.-a 27, 49, 54, 135, 161, 161, 172, 488, 488, 489, 646, 789, 916, 953, 1032, 1239, 1239, 1308, 1426, 1446, 1691, 2312, 2725, 3017, 3183, 3331

t.-a+al-: Durabilmek. 1839, 3810

t.-a+kil-: Duragelmek. 1455

t.-ahıñ 863, 1544

t.-alar 267, 1299

t.-ap 737, 1923

t.-gaynı 2617

t.-ğan 70, 502, 721, 1146, 1164, 1573, 1691, 1692, 1794, 1866, 2212, 2305, 2306, 2350, 2573, 2584, 2584, 2684, 2862

t.-ğanda 3109

t.-ğanın 2956

t.-ğanında 253

t.-ğansa 3587

t.-ğas 14, 487

t.-ğaynı 1043, 1525, 1532, 1533, 2185, 2208, 2433, 2598, 2600, 2601, 2606, 2610

t.-ğaynılar 163, 235, 2018, 2203, 2218, 2227, 2342, 2407, 2409, 2507

t.-ha 791, 1840, 3037, 3106, 3360

t.-hañ 2457, 2533, 2533, 2610

t.-hon 2643, 3458, 3541

t.-ma 1263

t.-mağan 2325

t.-maham 3814

t.-may 2681

t.-mayzar 298

t.-oğoz 3720

t.-oñ 3733

t.-op 494, 663, 1641, 1714, 1843, 1844, 2481, 2493, 2584, 3734

t.-or 2304, 3740

t.-orğa 1665, 2009, 2507, 2715

t.-zom 3807

tora-: Doğramak.

t.-ğanda 1821

t.-p 1780

t.-y 1806

t.-yzar 1821

toran-: Doranmak.

t.-dını 1812

torawsı: Doğrayıcı.

t. 1824

torban: Kıvrık.

t. 1501, 1511

torgohoz: Görülmemiş.

t. 2219

tormoş: Hayat, evlilik.

t. 2874, 3542, 3543

t.+oñ 2873

t.+oñdan 3237

t.+qa 2886, 3212, 3259, 3314,
3320

torna: Turna kuşu.

t. 2553, 2555, 2557, 2559, 2559,
2561, 2562, 2595, 3001, 3073

t.+lar 3000, 3002

torom: Dinlenme, istirahat.

t. 2559

torombaş: Ucu yanmış odun.

t. 2296

toroş: Durum.

t.+o 2968

t.+on 2969

tosmal: Niyet.

t. 3222

tosqap: Tüfek.

t. 63

tot-: Tutmak, yakalamak.

t. 1294, 1302, 1321, 1326, 1327,
1344

t.-a 19, 25, 775

t.-ahıñ 915

t.-alar 372, 857

t.-ha 2963

t.-ma 1294, 1302, 1320, 1326,
1343

t.-mas 2616

t.-op 70, 427, 776, 961, 1063,
1643, 1722, 1730, 2200, 2432

t.-op+tor-: Tutup bırakmamak.
266

t.-or 2751

t.-or+bul-: Tutuyor olmak. 2846,
2867

t.-orğa 1956

t.-qan 1066

t.-qanda 1313

t.-qandar 1778

t.-tom 494, 494, 1011

t.-tum 494

totanaq: Titremeyle başlayan bir hastalık.

t. 1306, 1307

totıq-: Paslanmak.

t.-qan 1260

toton-: Tutunmak, güvenmek.

t.-a 17, 1751, 1883

t.-ğan 1848

t.-ha 929

t.-mahınmı 2021

t.-op 1753, 1882

t.-or 2207

totonol-: Tutunulmak.

t.-mağan 1275

totow: Tutma işi.

t. 2786

t.+ğa 3103

t.+ı 1316

t.+zan 1140

totqa: Tutacak.

t. 1752

t.+ğa 1752

tottor-: Tutturmak.

t.-masqa 3375

toy-: Duymak.

t.-mağan 638

toyaq: Toynak.

t.+ı(toyağı) 1796

t.+ına(toyağına) 1797

t.+ınan(toyağınan) 1794

toz: Kokusuz, suda eriyen, yiyecekleri korumada ve tatlandırmada kullanılan billursu madde, tuz.

t. 104, 1921, 2941, 3068, 3206, 3551

tozlo: Tuzlu

t. 3190

töbek: Bölge.

t.+te 1803

töbö: Gibi.

t. 2140

t.+nde 2881

t.+ne 190, 3092

tök: Kanat.

t.+terzé 1736

tökö-: Vurmak, çarpmak.

t.-y 1034, 1035

tökör-: Tükürmek.

t.-e 406, 1001

t.-ehéñ 908, 1351

t.-hen 495

t.-heñ 88	tönet-: Kaynatmak.
t.-öp 3115	t.-ehén 1924
t.-örge 88, 111, 2490, 3335	t.-mehén 1727
t.-zöñ 88	tönyaq+könbayıstıqı: Kuzeybatı.
tökörök: Tükürük.	t.+lar 151
t.+ke 3794	tönyaq+könsıǵı: Kuzeydoğu.
t.+ö(tökörögö) 569	t. 22
t.+ön(tökörögön) 1001	t.+tan 3070
t.+öñdö(tökörögöñdö) 995	töp: Dip, kök.
tököş-: Tokuşmak.	t.+ö(töbö) 728, 1684
t.-e 1033	t.+öndegé(töböndegé) 219
t.-tö 1038	t.+teréne 879
tököştör-: Tokuşturmak.	töpköl: Uçurum.
t.-genden 1036	t.+deréndegé 119
tököştöröw: Tokuşturma işi.	tör-: Dürmek, sarmak.
t. 1031	t.-eler 1226
tön: Gece.	t.-gende 1226
t. 135, 250, 386, 388, 390, 1257, 1840, 2318, 2334	t.-öp 287, 700, 1193, 1813, 1848, 2230, 2670, 3217
t.+de 100, 126, 197, 254, 1843, 1843, 2345, 3204	t.-örböz 2174
t.+ö 135	törköm: Sürü, sıra.
t.+ön 80, 98, 1735, 2220, 2348, 3069	t. 2933
töne-: Tünemek.	törlö: Türlü, çeşitli.
t.-he 3205	t. 170, 203, 368, 527, 946, 1213, 1225, 1274, 1307, 1641, 1805, 1805,

1817, 1977, 1990, 1996, 2534, 2818,
2861, 2964, 3156, 3298, 3390

t.+hönen 2916

t.+nen 1990

t.+se 2519, 2818

törlö+törlö: Türlü türlü.

t. 152, 274

törön-: Sarılmak, dürülmek.

t.-öp 2949

tört-: Dürtmek.

t.-e 427, 427, 435, 435, 1740

t.-ebéz 1201

t.-ehéñ 397, 815, 815, 892, 892

t.-eler 372, 464, 844, 845, 857

t.-ken 373, 1049

t.-kende 465

t.-öp 396, 440, 920, 920, 1048,
1744, 3344

t.-örge 398

törtkö: Bir çeşit hastalık.

t. 1737, 1739, 1740, 1743, 1745,
1747, 1748, 1748

törtköle-: Dürteklemek.

t.-gende 729

t.-y 866, 866

t.-yzer 729

tös: Renk.

t. 21, 1662, 1662, 2926

t.+ö 1216

t.+ön 80

t.+tegé 1641

töslö: Renkli

t. 14

töş: Düş, rüya.

t. 2812, 2821, 3204, 3816

t.+éne 1144, 1649

t.+ke 474, 2824, 3036

t.+önde 1840, 2845

t.+öne 171, 2915

t.+öñde 2819, 2960, 3215, 3218

t.+te 2891, 3211

t.+ten 3072

t.+ter 3809

t.+tö 2818, 2818, 2818

t.+töñ 2814

töş-: Düşmek, inmek.

t. 904, 1577, 1577, 1588, 1588,
3866

t.-e 11, 132, 1917, 2017, 2816,
2854, 3050, 3114, 3340, 3388

t.-ehéñ 1322

t.-he 510, 2509, 2911, 2954,
2987, 3010, 3069, 3096, 3104, 3152,
3163, 3202

t.-hön 2107, 2108, 3448, 3858

t.-ken 5, 689, 1064, 1065, 1065,
1545, 2213, 2911, 2960, 3173, 3185

t.-kende 500, 502, 1062, 1071,
2982, 3423

t.-kes 1993

t.-mehén 926

t.-mes 2230, 2691

t.-mey 297, 2572

t.-öp 1741, 1754, 1794, 2960,
3003, 3058, 3096, 3797

t.-ör 1537, 2829, 3800

t.-tö 199, 342, 1067, 1069

t.-üp 1460

töşe: Deşenmiş.

t.+hé 1694

töşe-: Döşemek.

t.-p 1455

töşömhöz: Verimsiz.

t. 2602

töşör-: İndirmek, düşürmek.

t.-e 1260

t.-ehén 3403

t.-heler 190

t.-öp 2020

töşörlök: Bakılacak yer.

t. 1615

töşow: İndirme düşürme işi.

t. 3210, 3799

t.+é 3106

t.+ge 3108, 3116

töte-: Tütmek.

t.-hén 3561

t.-y 1754

tötesle-: Tütsülemek.

t.-yhén 1658

t.-yzer 531, 1655, 1664, 1692,
1715

tötet-: Tüttürmek.

t.-ép 1150

tötön: Duman.

t. 2997, 3071, 3575

t.+ö 2765

töy-: Dügümlmek.

t.-ehén 1075, 1180, 1183, 1185,
1700, 1702

t.-eler 1698

t.-em 1076, 1182, 1184, 1186,
1701, 1703

töyme: Dügme.

t. 1649, 3382

t.+mdé 1528

t.+ñ 3185

töyne-: Dügümlemek, bağlamak.

t.-gen 1078

t.-gende 1817

t.-p 937, 3213

t.-yém 1820

t.-yhén 1076, 1076, 1819

t.-yzer 1817

töyöl-: Dövülmek, ezilmek.

t.-gen 1704

töyöm: Dügüm.

t.+ö 1780, 1782

t.+ön 1784

töyön: Bohça, düğüm.

t. 1087, 1817, 1817, 1821

t.+ge 1066

t.+ö 1715

t.+ün 1065

töyönle-: Dügümlemek.

t.-rge 3368

töyönlö: Dügümlü.

t. 1821

töyönsök: Bohçacık, düğümcük.

t.+ke 1275

t.+tö 1233, 1276

töyöw: Dügümleme işi.

t. 1697

töyöwsé: Dügümcü.

t. 1699

tözel-: Düzelmek, iyileşmek.

t.-mehe 1732

tözet-: Düzeltmek.

t.-ép 3827

tubal: Sepet.

t. 2815

tuğan: Dost, kardeş.

t. 2452

t.+dar 3733

t.+darıñdı 2898

t.+ıñ 2899

t.+ıñdı 2930, 3123

tugay: Ormandaki açıklık alan.

t.+za 3357

tuğız: Dokuz, sekizden sonraki sayı.

t. 397, 402, 818, 819, 825, 826, 835, 836, 851, 1077, 1399, 1403, 1404, 1561

tul-: Dolmak.

t.-arğa 1883	t. 1787, 1794, 1799, 2534, 3378
t.-ğan 676, 1870	t.+ğa 3360, 3373, 3378
t.-ğas 679	t.+hına 3142
t.-hın 2377, 3717	tupraq: Toprak.
t.-ıp 2588	t. 204, 2517, 2534, 2534, 3214
t.-mağan 774	t.+qa 542, 851, 1399
tulaw: Dolma işi.	t.+tan 1561
t. 3083	tuptura: Üst üste.
tulı: Dolu.	t. 3022
t. 1488, 2353, 2358, 2359, 2360, 2373, 2375, 2701, 3554	tuq: Tık sesi.
tulqın: Dalga.	t. 726, 726, 2067, 2098, 3623, 3626
t.+dar 2880	t.+ın(tuğın) 1648
tultır-: Doldurmak.	t.+ının(tuğının) 266
t. 1763, 1764	tuq-: Vurmak, dövmek.
t.-ıp 1991, 2017	t.-han 2616
tulum: Belik, saç örgüsü.	t.-ıp 955
t.+u 2877	t.-mağanda 1707
tun: Giysi, kıyafet, don.	t.-mayzar 1707
t. 2831	tuqlan-: Doymak.
tuñ: Donmuş, donuk.	t.-ğan 47
t. 727	tuqlıq: Tokluk.
tuñqa-: Eğilmek.	t.+tar 2147
t.-yıp 3024	tuqlıqlı: Tok olan kişi.
tupha: Kapı eşiği.	t. 2988

tuqmaq: Tokmak.

t.+ı(tuqmağı) 1751

tuqta-: Durmak, duraklamak.

t. 1445, 1643, 2790

t.-ğas 3087

t.-hın 1403

t.-masqa 1288

t.-p 365, 1288, 3078

t.-y 1446, 1814, 3087

tuqtat-: Durdurmak.

t.-ırğa 59

tuqtatıw: Durdurma işi.

t. 2223, 2292

tuqtawhın: Durmaksızın.

t. 3141

tuqtawhız: Aralıksız, durmadan.

t. 736, 1212

tur-: Durmak.

t.-a 2715, 2799

t.-a+kil-: Beklemek. 3212, 3659, 3670

t.-ha 2672, 3051

tura: Doğru, -e doğru.

t. 2783

t.+ğa 3071

t.+hında 2549, 3223

turalıq: Doğruluk.

t. 3271

turgay: Turgay kuşu.

t. 2585, 2585, 2587

turuwsı: Durmakta olan kişi.

t.+ğa 3494

tustaq: Büyük ve derin kase, tas.

t. 1173

t.+ınday(tustağınday) 12

t.+qa 2184

tuy: Düğün, toy, eğlence, şölen.

t. 28

t.+ğa 28

t.+ında 2995

t.+za 1694

t.+zarı 29

tuy-: Doymak.

t.-mağan 637

tuyın-: Yemek yemek.

t.-mahañ 2623

tuz: Toz.

t. 1488, 1735

tuz-: Yok olmak.

t.-hın 3673, 3680, 3701

tuzan: Toz.

t.+da 3065

t.+ğa 3858

tuzbaş+yılan: Siyah renkli, zehirsiz bir yılan.

t. 1496

t.+dı 1496, 3366

tuzzır-: Eskitmek, parçalamak.

t. 3690

t.-ırğa 3549

tuzzıra-: Yok etmek.

t.-yım 1499

tübe: Tepe, üst nokta.

t.+hénde 668

t.+n 2773, 2793, 2989, 3002, 3388

t.+degé 748

t.+degéné 1788

t.+nden 2555

t.+nen 3104

t.+éne 875

tübeléyort: Başkurdistan'da bir yer ismi.

t.+qa 2321

tübetey: Şapka.

t.+én 896

t.+éne 518

tügél: Değil.

t. 167, 219, 550, 563, 810, 831, 1029, 1056, 1079, 1159, 1188, 1213, 1341, 1409, 1421, 1456, 1830, 2211

tügéw: Dökme işi.

t. 3231, 3256, 3262

tügéwsé: Dökücü.

t. 3353

tük-: Dökmek.

t.-ehéñ(tügehéñ) 3293

t.-eler(tüdeler) 1255

t.-eler(tügeler) 1078, 1079

t.-érge(tügerge) 3351

t.-heñ 2297, 3206

t.-ken 1078, 3138, 3467

tükkél-: Dökülmek.

t.-ep+seskél-ep: Dökülüp saçılıp. 125

tül: Döl, canlıların üremesi sonucu ortaya çıkan yeni birey veya bireylerin bütünü, zürriyet, nesil.

t. 1758, 1780, 1782, 1784

tülke+atay: Tilki Baba.

t. 347

tülle-: Döllemek.

- t.-p** 1776
- tülle:** Döllü.
- t.** 1781, 1782
- tün:** Gece.
- t.+de** 2316
- tünerek:** Yusuvarlak.
- t.** 123, 1071, 1072, 1648
- tüñeret-:** Çevrelemek.
- t.-ép** 1008, 1107, 1151, 1455
- tüñgek:** Tümsek.
- t.** 1384
- t.+ke** 1380
- tüñkerew:** Yuvarlama işi.
- t.** 2187
- tüp:** Dip.
- t.** 523
- tür:** Köşe.
- t.** 288
- t.+é** 3765
- t.+égéz** 3563
- türbaş:** Baş köşe
- t.+qa** 3093
- tüş:** Döş, göğüs.
- t.+é** 2609
- t.+én** 2043, 2054, 2092, 2096, 2260
- tüşek:** Döşek, yatak.
- t.+terge** 139
- tüz-** Dayanmak, tahammül etmek.
- t.-e** 725
- t.-e+al-:** Dayanabilmek. 1834
- t.-ép** 2219
- tüze-:** Doğrultmak.
- t.-meske** 3376
- tüzemle:** Sabırlı.
- t.** 3229
- u**
- u.** 1984, 2170
- ubır:** Cadı, obur.
- u.** 73, 75, 77, 79, 80, 91, 94, 101, 102, 104, 503, 505, 507, 689, 690, 2485
- u.+ğa** 76
- u.+ı** 98, 100
- u.+zıñ** 78, 92
- ubır+yene:** Cadı canı.
- u.** 82, 84
- ubırlı:** Cadılı.
- u.** 98, 100, 102, 107
- uğa:** Ul zamirinin yönelme eki almış hali.

u. 88, 146, 249, 253, 255, 286, 365, 535, 538, 655, 677, 953, 958, 1072, 1181, 1274, 1288, 1317, 1542, 1635, 1720, 1731, 1842, 1852, 2217, 2485, 2629, 2675, 3474

uğrı: Hırsız.

u. 1872

u.+nı 1876

ukol: Aşı.

u. 1745

ul: Üçüncü tekil kişi zamiri, o.

u. 4, 34, 69, 98, 110, 115, 121, 131, 148, 153, 170, 195, 195, 202, 204, 244, 248, 258, 272, 275, 285, 398, 479, 484, 487, 745, 774, 788, 846, 916, 940, 953, 959, 1040, 1040, 1153, 1214, 1269, 1273, 1285, 1303, 1309, 1388, 1433, 1453, 1459, 1646, 1804, 1830, 1830, 1839, 1842, 1843, 1884, 1912, 1916, 1930, 1943, 2192, 2212, 2225, 2298, 2299, 2304, 2306, 2308, 2325, 2348, 2544, 2546, 2552, 2592, 2594, 2606, 2629, 2698, 2721, 2728, 2730, 2732, 2734, 2736, 2738, 2837, 2863, 2867, 2881, 2908, 2930, 2957, 2963, 2963, 3105, 3140, 3173, 3238, 3323, 3324, 3385, 3390, 3400, 3575

u.+ım 2610

u.+ıñ 956, 2564

ular: Ul zamirinin çokluk şekli, onlar.

u. 25, 25, 52, 58, 77, 78, 118, 120, 156, 213, 218, 947, 1533, 1730, 2293, 3222, 3384, 3655

u.+ğa 874,

u.+sa 874, 1680

u.+zı 33, 531, 845, 1041, 1107, 1680, 1784, 1941, 1954, 2195, 2718, 2725

u.+zıñ 60, 208, 219, 2204,, 2719, 2722, 3224, 3227

ulatay: Büyükbaba.

u.+ım 2321

ulı: Oğul.

u. 652, 950, 954, 962, 964, 966

u.+ğız 3567

ultır-: Oturmak.

u.-a 1143, 1144, 1806, 1913

u.-ahıñ 1993

u.-ğan 70, 522, 1178, 1534, 2613, 2718, 3647

u.-ğanda 2325

u.-ğandar 2343

u.-ğanın 487

u.-ha 662, 940, 2541, 2542, 2544, 2546, 3099, 3139

u.-hañ 3142

- u.-haq** 3649
- u.-ip** 43, 1238, 1982, 2317, 3149, 3370
- u.-ır** 1534
- u.-ırğa** 367, 1990
- ultırğıs:** Oturak, sandalye.
- u.+qa** 272
- ultırıw:** Oturma işi.
- u.** 1991
- ultırıwsı:** Oturucu.
- u.+largä** 3615
- ultırt-:** Oturtma.
- u.-a** 523
- u.-ahıñ** 1543
- u.-alar** 272, 365, 367, 662, 2184, 3093
- u.-hañ** 3203
- u.-ip** 364, 747, 1110, 2213
- ultırtıw:** Oturtma işi.
- u.** 368, 1060
- ulu-:** Ulumak.
- u.-ha** 3153, 3186
- umarta:** Petek, kovan.
- u.** 1645
- u.+nan** 3022
- un:** On, dokuzdan sonraki sayı.
- u.** 402, 825, 826, 835, 836, 1927, 2344, 2345, 2345, 2347, 3709
- u.+ıhı** 240, 241
- unan:** Ul zamirinin vasıta eki almış hali, onunla.
- u.** 195, 267, 748, 1132, 1205, 1720, 1748, 1829, 1904, 2741, 3859
- unda:** Ul zamirinin yönelme eki almış hali, ona.
- u.** 27, 764, 1259, 1274, 1905, 3354
- unday:** Onun gibi.
- u.** 30, 57, 881, 1212, 1640, 1677, 1714, 1779, 2316, 2539, 3858
- u.+zarzı** 94
- unı:** Ul zamirinin belirtme eki almış hali, onu.
- u.** 8, 34, 43, 75, 77, 77, 91, 123, 125, 173, 203, 244, 287, 368, 397, 474, 481, 523, 527, 662, 736, 774, 791, 900, 910, 919, 930, 945, 1047, 1087, 1144, 1149, 1162, 1245, 1246, 1249, 1285, 1294, 1326, 1354, 1380, 1450, 1467, 1646, 1648, 1677, 1706, 1734, 1780, 1788, 1935, 1970, 1987, 1992, 2211, 2231, 2274, 2292, 2473, 2534, 2557, 2595, 2605, 2676, 2908, 2964, 3092, 3246, 3357, 3387, 3391, 3428, 3650, 3826

unıñ: Ul zamirinin ilg eki almış hali, onun.

u. 12, 18, 40, 82, 82, 85, 85, 153, 155, 166, 228, 535, 714, 747, 916, 926, 1193, 1225, 1243, 1297, 1308, 1452, 1454, 1525, 1655, 1691, 1695, 1721, 1751, 1752, 1787, 1802, 1805, 1847, 1906, 2226, 2340, 2548, 3108, 3335, 3406, 3529

unla-: Onlamak, on tane yapmak.

u.-p 3567

uñ: Sağ, sağ taraf.

u. 31, 381, 381, 1502, 2513, 2520, 2705, 2713, 2757, 2798, 3102, 3122, 3127, 3129, 3217, 3497, 3514, 3608, 3708, 3731

u.+dan 1276, 1400, 1672

u.+ğa 1064, 1064, 1400, 1672

uñ-: Onmak, iyi olmak, sağ olmak.

u. 2169, 3583

u.-a 2517, 2539, 2569, 2586, 2594, 2685, 2704, 3005, 3085, 3117

u.-ayğa 2570

u.-ğan 2995, 2998

u.-ha 2702

u.-hın 2587, 3115, 3501, 3525, 3525, 3827, 3827, 3827

u.-ıp 3724

u.-ır 2987, 3161

u.-mağan 3339

u.-mas 2998

u.-may 2593, 2685, 2701, 3004, 3357, 3371, 3382

uñış: Hasat, bereket.

u. 2555, 3471

u.+ın 3473

uñışız: Hayırsız.

u. 3337

uñışlı: Hayırlı.

u. 3109, 3503

uñıw: Onma, iyi olma işi.

u. 2704, 3108

uñmaw: İyi olmama.

u.+ı 3108

u.+ın 2704

uq: Yayla atılan savaş gereci, ok, kuvvetlendirme edatı.

u. 76, 77, 250, 861, 1133, 2650, 2679, 2912, 3335

u.+ıñ(uğıñ) 3441, 3445

u.+tan 1471

u.+tarzı 863

uqa: Sırma.

u. 1580

uqı-: Okumak, dua etmek.

u.-ğandan 2017

u.-ğandar 260

u.-ğas 2215

u.-p 1043, 2226, 2343, 2442,
2481

u.-t 2577, 2578

u.-y 1254, 1254, 1310, 1310

u.-yhiñ 2505

u.-yzar 1681, 2237

uqıl-: Kılmak.

u.-a 2014

uqımıışlı: Bilgili.

u. 52

uqın-: Ezbere söylenmek, okunmak.

u.-ımı 52

u.-ıp 111, 494, 494, 771, 1239,
1640, 1858

u.-ırğa 87, 1453

uqıtıwsı: Öğretmen.

u.-hı 2216

uqıw: Okuma işi.

u. 3650

uqıwsı: Öğrenci.

u.-ların 2216

uqlı: Oklu.

u. 3445

ur-: Vurmak

u.-ıp 2569

u.-lar+bul- 32

ura-: Sarmak, dolamak.

u.-ğan 1207, 1208

u.-p 876, 1162, 1235, 1235,
1269, 3357

u.-yzar 713

ural: Asya ve Avrupa'yı birbirinden
ayıran sıra dağlar.

u. 151

u.+dan 2425, 2425, 2426

uralan-: Sarılmak, dolanmak.

u.-ha 3159

uram: Sokak, meydan.

u. 3144

u.+ğa 1881, 2292, 2293

u.+ınıñ 1879

urat-: Kuşatmak, çevrlemek.

u.-alar 3705

u.-ıp 498, 678, 1254, 1463, 2394

uraza+ay: Ramazan Ayı.

u.+ınıñ 2344, 2345

urğıl-: Dönmek.

u.-a 11

- u.-hın** 2745
- urın:** Yer, mevki, bölge, orun.
- u.** 142, 522, 2332, 3178, 3388, 3388
- u.+da** 2237, 3078, 3810
- u.+dan** 2956
- u.+dı** 204, 1337, 1373, 1378, 3145
- u.+ğa** 203, 251, 844, 880, 1043, 1298, 1493, 1930, 3402
- u.+ın** 180
- u.+ına** 77, 180, 476, 709, 1389
- u.+ınan** 365
- urındıq:** Sedir.
- u.+qa** 1861
- urıs:** Rus.
- u.+tar** 2592
- urla-:** Çalmak, haber vermeden almak.
- u.-ğan** 1209, 1863, 1881, 1881, 2274
- u.-p** 1657, 2187
- u.-rğa** 792
- u.-y** 123
- urlan-:** Çalınmak.
- u.-dıqtı** 2188
- u.-ğan** 1879
- urlat-:** Çaldırmak.
- u.-qan** 1861
- urman:** Orman.
- u.** 118, 150, 151, 1508, 2912, 3077
- u.+da** 156, 2718
- u.+ğa** 120, 875, 1533, 2716
- urt:** Yanağın ağız boşluğu hizasına gelen bölümü, avurt.
- u.+ına** 1731
- urta:** Orta, meydan.
- u.** 440, 2215, 2809
- u.+hı** 2318
- u.+hına** 662, 3619
- u.+hınan** 3144
- u.+hında** 128, 135, 1257, 1812, 2334, 3618
- u.+la** 2561, 2563
- urtala-:** Ortalamak.
- u.-y** 1337
- urtaq:** Ortak.
- u.+qa** 2001
- urtaysı:** Ortanca.
- u.** 946
- urza:** Divan, sedir.
- u.+nan** 3106

us: Avuç, avuç içi.

u.+ın 895

u.+ıñ 2515

u.+tı 941

u.+tın 912

usaq: Ocak.

u. 1755, 2013

u.+tarzağı 1749

u.+tarzı 1750

usaqlıq: Ocaklık.

u.+qa 1884

usla-: Avuçlamak.

u.-p 2515, 2533

usal: Sert, katı, sinirli.

u. 2982, 3158

usallıq: Kötülük, sertlik.

u.+tan 3231, 3262

uşu: İşte şu.

u. 2376, 3810

ut: Ateş, od, küçük bitki.

u. 80, 91, 101, 1737, 1747, 1749, 1755, 1756, 2013, 2015, 2412, 2473, 2501, 2913, 2985, 3059, 3343

u.+ı 104, 1750

u.+qa 266, 1246

u.+ta 1542, 1829, 2015

u.+tı 1749, 1756

utın: Odun.

u. 127, 1238, 1353, 1753, 3060

u.+dar 1884

u.+dı 3170

u.+ğa 146

utız: otuz, yirmi dokuzdan sonraki sayı.

u. 1507, 3878, 3879, 3879

utla-: Otlamak.

u.-y 27

utlıq: Otlak, çayır.

u.+ındağı(utlığındağı) 2013

uy: Fikir, düşünce.

u. 1507, 1895

u.+ı 1787

u.+ımda 1874

u.+ında 1841

u.+ından 3343

u.+ıñ 3142, 3212

u.+zarıñ 3469

u.+zı 2583

uy-: Oymak, deşmek.

u.+ahın 1533

uyan-: Uyanmak.

u.-asaq 1831

- u.-ha** 2821
- uyat-:** Uyarmak, ikaz etmek.
- u.-ır** 198
- u.-ırğa** 1848
- uyn:** Oyun.
- u.+ı** 2980
- uyınsı:** Oyuncu.
- u.+lar** 3227
- u.+larzıñ** 3227
- uyla-:** Düşünmek.
- u.-ğan** 516, 1856
- u.-ğandar** 69, 75, 1775
- u.-mağan** 3662
- u.-p** 1895, 2324, 2325, 2580
- u.-y** 1466
- uylaw:** Düşünme işi.
- u.+ı** 3121
- uyh:** Düşünceli.
- u.** 3857
- uyna-:** Oynamak, hareket etmek, eğlenmek.
- u.-ğanda** 2479, 2561, 2562
- u.-ğanın** 2313
- u.-ha** 2311, 2312, 2481, 2568, 2569, 3085
- u.-hañ** 2935, 2980
- u.-ma** 3340
- u.-p** 522, 2239
- u.-y** 64, 2237, 2561
- uynaş:** Birlikte oynaak, oynaşmak.
- u.** 2195
- uynatiw:** Oynatma işi.
- u.** 2759
- uynaw:** Oynama işi.
- u.** 2764
- uz-:** Uzamak, uzaklaşmak.
- u.-ha** 3094, 3094
- u.-hın** 672, 3681
- uzağıraq:** Uzakça.
- u.** 3124
- uzun:** Uzun.
- u.** 2877, 2878
- ü**
- ü.** 1986
- übéw:** Öpme işi.
- ü.** 2756, 2757, 2758, 2760, 2780
- ügéz:** Öküz.
- ü.** 587, 1776
- ük:** Kuvvetlendirme edatı.
- ü.** 155, 2306, 2630, 2822
- ükse:** Ökçe.

- ü.+hé** 844
- ü.+héne** 82, 3334, 3335
- ül-:** Yaşamaz olmak, hayatı sona ermek, can vermek, ölmek.
- ü.** 1478
- ü.-dé** 1863, 2613
- ü.-e** 163, 254, 1118, 1143, 1460, 1862, 2346, 2681, 2950, 2953, 2956, 2960, 3132, 3195, 3333, 3373
- ü.-ehéñ** 2949, 2958
- ü.-ép** 2378, 3147
- ü.-ér** 2192
- ü.-érge** 3792
- ü.-gen** 2191, 2284, 2323, 2349, 2837, 2866, 2962, 2963, 2968
- ü.-genden** 84
- ü.-genderzén** 2195
- ü.-genén** 2956
- ü.-ges** 75, 100
- ü.-he** 82, 212, 1779
- ü.-mehén** 2039, 2074
- ü.-mes** 1728, 1920, 1978
- ülen:** Bitki, ot.
- ü.** 28, 368, 1453, 1698, 1910, 1912, 1915, 1935, 1935, 1956, 1990, 1996, 2516, 2726, 2953, 3194
- ü.+der** 1990
- ü.+derén** 1946
- ü.+dé** 1704, 1912, 1915, 1930, 1938
- ü.+déñ** 1989
- ü.+é** 1953, 1977, 1995, 3204
- ü.+én** 1949, 1956, 1973, 1975
- ü.+énéñ** 1727, 1919
- ülé:** Ölü, ölmüş.
- ü.** 1147, 3154
- ülék:** Ölü.
- ü.** 3125
- ü.+té** 2864, 2864, 2938
- ülém:** Ölüm.
- ü.** 486, 2322, 2517, 3056, 3143, 3793
- üléw:** Ölm işi, ölüm.
- ü.+é** 2962
- ü.+ge** 2951, 2954
- ü.+gé** 3214
- ülse-:** Ölçmek.
- ü.-gen** 1071
- ü.-p** 1069
- ü.-y** 1214
- ültér-:** Öldürmek.
- ü.-e** 160

- ü.-e+al-:** Öldürebilmek. 3386
- ü.-eler** 1456
- ü.-em** 780, 784, 787, 798
- ü.-ép** 1467
- ü.-érge** 246, 3105, 3385
- ü.-heñ** 2908
- ü.-me** 3366
- ü.-meske** 3387
- üñlék:** Eyer keçesi.
- ü.** 1455
- üp-:** Öpmek.
- ü.-érge(übérgé)** 2764
- ü.-hén** 1618, 1631
- ür:** Başköşe.
- ü.+ge** 3094
- ü.+zen** 3073
- ür-:** Örmek.
- ü.-e** 3388
- ü.-ép** 240
- ü.-gende** 2876, 3116
- ü.-ges** 3368
- ü.-he** 3079
- ü.-heñ** 2878
- ürél-:** Örölmek.
- ü.-gen** 241
- ü.-megen** 241
- ürmekés:** Örümcek.
- ü.** 792, 3003, 3171, 3384, 3387
- ü.+té** 3385
- ürmeksé:** Örümcek.
- ü.** 3078, 3079, 3104, 3104, 3104, 3110
- ü.+né** 2867, 3105
- ürsé-:** Üremek, çoğalmak.
- ü.-p** 1776, 3541
- ü.-y** 2516
- ürsémé:** Döl.
- ü.** 1758
- ürsémle:** Döllü, damızlık.
- ü.** 1782, 3461
- ürt:** Yangın.
- ü.** 2473
- ürte-:** Yakmak.
- ü.-gende** 1866
- ü.-y** 1861
- üsew:** Üçü.
- ü.** 1086
- üste-:** Üçlemek, üç kez yapmak.
- ü.-yzer** 988
- üs:** Üst.

- ü.+te** 2973
- üs-:** Büyümek, yetişmek.
- ü.** 2046
- ü.-e** 28, 2980
- ü.-ép** 2717, 2718
- ü.-ér** 2450
- ü.-érhégez** 2506
- ü.-he** 3197
- ü.-hén** 450, 2008, 2066, 2105, 2111, 2116, 2138, 3684, 3700
- ü.-kes** 3158
- ü.-mey** 3360
- ü.-meyheñ** 3362
- üsémlék:** Bitki, yeşillik.
- ü.** 2539
- ü.+éñdé**(üsémlégéñdé) 2450
- üséw:** Büyüme işi.
- ü.+ge** 2539
- üt:** Ot.
- ü.+én** 1951
- üt-:** Geçmek, bir yerden bir yere ulaşmak.
- ü.-e** 531, 531, 531, 713, 1677, 1681, 1883, 2719, 3037
- ü.-e+al-:** Geçebilmek 671
- ü.-eler** 3115
- ü.-erge** 54, 251
- ü.-ép** 1452, 1627, 2468, 2471, 2471, 2738, 2955, 2985
- ü.-érge** 1385, 3357
- ü.-he** 1452, 3144
- ü.-heñ** 1155, 1155
- ü.-ken** 2305, 2726
- ü.-kende** 3346
- ü.-kenderzé** 3253
- ü.+kensé** 386, 388, 390
- ü.-kes** 202
- ü.-kén** 1569
- ü.-kér** 1635, 1642, 1643
- ü.-mehe** 1946
- ü.-mehén** 3560
- ü.-mes** 2601
- üte-:** Kabul etmek.
- ü.-y** 2703
- ütel-:** Geçilmek.
- ü.-e** 3290, 3306
- ütke-:** Geçince.
- ü.-yné** 2021
- ütker:** Dayanıklı.
- ü.** 2355
- ütker-:** Geçirmek.

- ü.-e** 28
- ü.-ehéñ** 1649
- ü.-eler** 1152, 1154, 1681
- ü.-gende** 1681
- ütkeréw:** Geçirme işi.
- ü.** 1684
- ütkerme:** Geçirme.
- ü.** 1154, 1154
- ü.+nen** 1155
- üyez-:** Kıvrılmak, çöreklenmek.
- ü.-ep** 482
- üz:** Kendi, dönüşlülük zamiri, öz.
- ü.** 166, 208, 559, 1524, 1834, 1849, 2712, 2729, 2794, 2908
- ü.+é** 17, 128, 714, 1225, 1526, 1761, 1855, 1912, 2433, 2548, 2630, 3078, 3700
- ü.+égéz** 3639, 3720
- ü.+égézge** 3549
- ü.+ém** 2043, 2054, 2092, 2096, 2131, 2214, 2252, 2260, 2266
- ü.+én** 2394, 2893, 3866
- ü.+éne** 486, 559, 1209, 2963, 3210
- ü.+énéké** 2326
- ü.+éneñ** 747, 985, 1452, 1851, 2676, 3365
- ü.+éñ** 1722, 1869, 2621, 2635, 3685, 3692, 3694, 3711, 3752
- ü.+éñde** 2862
- ü.+éñden** 1128, 1136
- ü.+éñe** 1305, 3608
- ü.+zeré** 25, 50, 219, 3575
- ü.+zerén** 3384
- ü.+zeréne** 1856, 3574
- ü.+zerénéñ** 218
- üzara:** Kendi aralarında.
- ü.** 30
- üzek:** Dere, çay.
- ü.** 3367
- üzgeney**
- ü.** 2707
- üzger-:** Değişmek.
- ü.-e** 2968
- üzgerés:** Değişim
- ü.+é** 3244
- v**
- v.** 2363, 2418, 2603, 2706, 2820, 3189, 3377, 3404, 3437, 3464, 3482, 3500, 3528, 3550, 3582, 3606, 3633, 3675, 3718

vaba: Veba hastalığı.

v. 1116, 1117, 1118, 2075

vafat+bul-: Vefat etmek.

v. 2354

vağıraq: Ufacık.

v. 3797

vaxruşséwtiñ: Özel kişi ismi.

v. 2215

vaq: Ufak.

v. 1776, 1938, 1982, 2904

vatan: Vatan.

v. 2719

vatıl-: Kırılmak.

v.-ha 3165

vérxural: Başkurdistan'da bir dağ.

v.+ğa 3855

w

w. 90, 174, 201, 224, 257, 299, 383, 493, 524, 591, 656, 667, 735, 802, 909, 939, 997, 1089, 1177, 1271, 1323, 1355, 1411, 1447, 1479, 1574, 1616, 1647, 1769, 1786, 1850, 1918, 2016, 2045, 2197, 2245, 2524, 3817, 3836, 3865

wafat+bul-: Vefat etmek.

w. 2376

wanna: Banyo.

w.+ğa 1992

waq: Küçük.

w. 1780, 1780, 1806, 2221, 2840, 3036, 3797

waqıt: Vakit, zaman.

w. 4, 30, 70, 75, 78, 238, 250, 538, 1297, 1299, 1448, 1760, 1851

w.+ın 2856

w.+ında 29

w.+qa 2715

w.+ta 1078, 1168, 1803, 3209, 3217

w.+tarında 2239

watıl-: Kırılmak.

w.-ha 3797, 3797

way: “Vay” ünlemi.

w. 1364, 1365, 1365

wayımhız: Habersiz.

w. 200

we: Ve bağlacı.

w. 3221

wejeki

w. 717

werneki

w. 718

y

y. 895, 1950, 2121, 3759, 3856

yabağa: Yapağı, yün.

y.+nan 1331

yabalaq: Baykuş.

y. 248

yabıq: Zarif, narin.

y. 2915

yabıw: Yapma işi.

y. 1665

yabrail: Cebrail.

y. 3779

yadı: Yeni.

y. 929

yağ: Yağ.

y.+ı 267

yağa: Yaka.

y.+hın 372

yağın: Yakın.

y.+dağı 2225

yaha-: Yapmak..

y.-ğandar 1781

y.-p 16, 1087, 1649, 1857

y.-rğa 1857

y.-yhıñ 1648

y.-yzar 1170

yal: Yele.

y.+ına 1649

yala-: Yalamak.

y. -ğay 3085

y.-mahañ 942

y.-rğa 941

y.-y 895

yalan: Bozkır, geniş düzlük.

y. 2493, 2506, 3334

y.+an 3782

y.+da 1388, 2124, 2735

y.+dan 2429

y.+ğa 870, 2825

y.+ında 2204

yalat-: Yalatmak.

y.-alar 859

yalbır: Parlak.

y. 128, 1444

yalğaş: Leğen.

y.+qa 1754, 1992

yalma-: Parlamak.

y.-p 2466

yalmay: Alevcik.

y.+ım 2476

yalqın: Alev.

y. 2473

y.+ğa 2477

yalt: Pat sesi.

y. 2298, 2298, 2299, 2300, 2465,
2469

yaltar-: Dönmek.

y.-a 115

yaltıra-: Parıldamak.

y.-p 87

yaman: Yaman, kötü.

y. 94, 445, 906, 906, 907, 907,
1117, 1132, 1380, 1674, 1687, 1787,
1787, 1904, 2313, 2382, 2655, 2685,
2815, 3268

y.+ğa 2659, 2660, 2815, 2826,
3131, 3186

yamanla-: Kötülemek.

y.-p 3159

y.-y 3127

yamanlıq: Kötülük.

y.+qa 2649

yamaw: Yamamak işi.

y. 2325

yamğır: Yağmur.

y. 2000, 2003, 2004, 2005, 2007,

2020, 2021, 2024, 2026, 2028, 2031,
2046, 2058, 2063, 2065, 2072, 2080,
2101, 2102, 2110, 2122, 2126, 2137,
2143, 2149, 2153, 2154, 2157, 2158,
2171, 2177, 2180, 2185, 2187, 2188,
2191, 2192, 2198, 2200, 2201, 2206,
2207, 2214, 2221, 2222, 2232, 2294,
2296, 2414, 2422, 2486, 2499, 2502,
2545, 2587, 2972, 2973, 2974, 2989,
2995, 2999, 3007, 3008, 3008, 3016,
3018, 3022, 3025, 3033, 3036, 3040,
3043, 3047, 3053, 3057, 3063, 3065,
3072, 3074, 3075, 3082, 3087, 3087,
3087, 3205

y.+ğa 2984

y.+ı 2221, 2493, 2507

y.+ım 2036, 2040, 2051, 2077,
2082, 2103, 2103, 2104, 2115, 2168,
2416

y.+zan 2509

y.+zı 2203, 2223, 2292, 2493

yamğır-la-: Yağmur yağması.

y.-y 2996

yamğırqay: Yağmurcuk, sevgili
yağmur.

y.+ım 2034

yan: Yan, taraf.

y. 861

y.+ına 941, 1170, 1176, 1770,
1855, 2024, 2722

y.+ında 26, 721, 2226, 2610

y.+ındağı 2718

yan-: Yanmak, alev almak.

y.-a 198, 1726, 3150

y.-ğan 1730

y.-ha 3059, 3060, 3121

y.-hın 1844, 3561

y.-ıp 1691, 1693, 1829, 2728,
2729, 2730, 2731, 2732, 2733, 2734,
2735, 2736

y.-ıp+tor-: Yanıp durmak. 1691

yana-: Tekrarlamak.

y.-ğas 1243

yandır-: Yakmak, tutuşturmak.

y. 2156

y.-alar 1813, 1829

y.-ğas 900

y.-ıp 530, 1735

y.-ır+bul- 72

y.-ırğa 3204

yangın: Yangın.

y. 3148

yanıw: Yanma işi, yangın.

y.+zan 1756

yanwar+yértqıs: Canavar.

y.+tarzıñ 1820, 1824

yañaq: Yanak.

y.+ıñ(yañaqıñ) 1440

y.+tan 2757, 2758

yañğız: Yalnız, tek başına.

y. 183, 479, 489, 489, 2189,

2198, 2571, 3146

y.+ı 238, 259, 2571

y.+ın 40

yañı: Yeni.

y. 517, 791, 1037, 1309, 1683,
1734, 1756, 1756, 1770, 2350, 2383,
2384, 2387, 2859, 2873, 2884, 3164,
3217, 3310, 3311, 3373, 3665, 3695

y.+hın 180

y.+ları 3702

y.+nan 85, 1755, 2306

yañılıştır-: Yanıltmak

y.-ırğa 1198

yañılıştırıw: Yanıltma işi.

y. 1175

yañır-: Yenilemek.

y.-a 3348

y.-ğan 1704, 1709, 1711

yañırt-: Yeniletmek.

- y.-alar** 1747
- y.-am** 1811
- y.-ıp** 2015, 3348
- yañırtıw:** Yeniletme işi.
- y.** 1737
- yap-:** Örtmek, yapıştırmak.
- y.-alar(yabalar)** 1939, 1958, 1964, 1971, 1985
- y.-ha** 2978
- y.-ıp(yabıp)** 776, 1665, 3387
- y.-ırğa(yabırğa)** 1960, 2669
- yapraq:** Yaprak.
- y.** 736, 2541
- y.+ı(yapraqı)** 1941, 1943, 1958, 1970, 1987, 1987
- y.+ın(yapraqın)** 1960, 1964, 1968
- y.+tan** 2537
- y.+tar** 3086
- y.+tıñ** 1971
- yapraqlı:** Yaprak.
- y.** 1935
- yaq:** Yan, taraf.
- y.** 3127, 3127
- y.+ı(yağı)** 1960, 1971
- y.+ın(yağın)** 3826
- y.+ına(yağına)** 523, 937, 2815, 2815
- y.+ınan(yağınan)** 266, 646, 775, 1238
- y.+ıñdan(yağıñdan)** 3217, 3879
- y.+qa** 880, 1453, 2522, 2533, 3094
- y.+ta** 916, 2308, 2882
- y.+tan** 646, 875, 1235, 1813, 2308, 2316, 2988
- y.+tıñ** 1065
- yaq-:** Yakmak.
- y.** 2165, 2167
- y.-am(yağam)** 1139
- y.-ıp(yağıp)** 816, 1695
- y.-ırğa(yağırğa)** 3398
- y.-mahañ** 3399
- y.-qanda** 3061, 3414
- y.-qaynım** 1863
- y.-tım** 1012
- yaqın:** Yakın.
- y.** 209, 254, 1458, 1993, 2217, 2217, 2475, 3122, 3197, 3245
- y.+dağı** 2151
- y.+dan** 3197
- y.+ıñ** 2960

yaqınay-: Yakınlaşmak.

y.-tahın 391

yaqınlıq: Yakınlık.

y. 120, 121

yaqla-: Beğenmek, hoşlanmak.

y.-hın 3782

y.-y+al-: Beğenebilmek. 3384

yaqşı: Güzel, iyi.

y. 69, 1775, 2538, 2815, 2862, 3242, 3249, 3273, 3279, 3295, 3388, 3635, 3639

y.+ğa 276, 2814, 2815, 2836, 3111, 3134, 3198

yaqşıla-: Güzelce yapmak.

y.-p 1813

yaqşılıq: Güzellik.

y. 2513

y.+ın(yaqşılığın) 1803

y.+qa 2516

yaqtı: Güzel, hoş.

y. 2304, 3490, 3563, 3565, 3634, 3637, 3716, 3757

y.+hına 1082, 2231

y.+hında 1162

yaqtıq: Işık.

y.+a(yaqtığa) 899

yaqtır-: Beğendirmek.

y.-a 679

y.-ıp 2312, 2316

yar: Uçurum, yar.

y. 1041, 2874

y.+tı 3405

y.+zarzan 2078

yar-: Yarmak, parçalamak, kesmek.

y.-ahın 1459

y.-ıp 365, 1337, 1648

y.-ırğa+i-né 1637

y.-mağan 2541

yara: Yara.

y. 1987

yara-: Yaramak, faydalı olmak.

y.-mağan 2181, 3341

y.-may 88, 125, 147, 177, 214, 244, 246, 919, 938, 1072, 1287, 1303, 1305, 1315, 1726, 1739, 2324, 2490, 2557, 2629, 2818, 2992, 3105, 3113, 3155, 3335, 3346, 3347, 3348, 3350, 3356, 3358, 3361, 3368, 3370, 3373, 3378, 3380, 3382, 3385, 3390, 3405

y.-y 215, 946, 1005, 1317, 1925, 2713

yarar: Fayda, yarar.

y. 3574

yaraş-: Barışmak, yanaşmak.

y.-ırğa 2839

yarat-: Hoşlanmak, beğenmek, sevmek, aşık olmak.

y.-a 37, 48, 220, 2605, 3279, 3323, 3324

y.-alar 3267, 3307, 3317

y.-am 2759, 2801

y.-ıp 2772

y.-mağan 3124

y.-mayhıñ 3324

y.-mayzar 3276, 3286

y.-qan 1828, 1830, 3285

yaratış-: Aşık olmak.

y.-ıp 2715

yaratıw: Sevme işi.

y. 2758, 2797

yaratıwsan: Cazibeli, çekici.

y. 2795, 2796

yaraw: Yarama işi.

y. 874, 1706

yarganat: Yarasa.

y. 79

yarhı-: Heyecanlanmak.

y.-p 3132

yarıl-: Yarılmak, açılmak.

y.-ha 3179

y.-ıp 2316

y.-ıp+kit-: Açılıp gitmek. 2335

yarımtıq: Kuzey Başkurtlarının ormanda yaşadıklarına inandıkları cin.

y. 151

yarış: Yan yana.

y. 2317

yarlı: Fakir, yoksul.

y. 2571, 2584

yarlıq: Emir vermek, buyurmak.

y.+a 2387

yarman+huğış: Alman Savaşı(2. Dünya Savaşı)

y.+ında 2305

yarsıq+marsıq: Çer çöp.

y.+tan 1169

yarzam: Yardım.

y. 1128, 1136, 2869, 3496, 3577

y.+ında 31, 1905, 2015, 2203

y.+ıñdan 2447

yarzamsı: Yardımcı.

y.+hı 1172

y.+ñ 3706

yasaw: İkaz.

y. 2662

yası: Yassı.

y. 1935

yasqan-: Yama yapmak.

y.-ıp 2325

yastıq: Yastık.

y. 3099

y.+ım(yastığım) 3819

yat: Yabancı.

y. 1315, 1316

yat-: Yatmak, uzanmak, uyumak.

y. 621, 621, 765, 1475, 3100

y.-a 484, 744, 1297, 1467, 2192,
2204, 2676, 3388

y.-ahıñ 171, 198, 1994

y.-alar 105, 1966

y.-ha 1840, 2976, 2997, 3020,
3030, 3034, 3041, 3056, 3058, 3082,
3133, 3147

y.-hañ 1927, 3211, 3215

y.-ıp 482, 1862, 1863, 2457,
3032

y.-ır+bul-: Yatıyor olmak. 204

y.-ırğa 1171, 1454, 1455, 3216,
3390

y.-ma 764

y.-may 2559

y.-qan 197, 200, 1353, 1380,
1388, 1455, 1477, 1478, 2316, 2335,
2956, 3049, 3814

y.-tım 3806, 3813

y.-tımı 64

yatqan: Yatak.

y.+ım 3820

yatqır-: Yatırmak.

y.-ıp 860

yaw: Asker, ordu.

y.+a 2989

y.+ğa 3220, 3771, 3773

y.+za 2725

y.+zan 2721

yaw-: Yağmak.

y. 2007, 2007, 2028, 2028, 2028,
2031, 2031, 2031, 2034, 2034, 2036,
2036, 2040, 2040, 2046, 2051, 2051,
2051, 2058, 2058, 2058, 2060, 2063,
2063, 2063, 2065, 2065, 2065, 2072,
2072, 2077, 2077, 2080, 2080, 2082,
2082, 2089, 2089, 2093, 2093, 2099,
2099, 2104, 2104, 2110, 2110, 2110,
2115, 2115, 2122, 2122, 2126, 2126,
2137, 2137, 2143, 2143, 2144, 2144,
2149, 2149, 2153, 2154, 2157, 2158,
2168, 2171, 2171, 2177, 2177, 2416,
2416

y.-a 2201, 2972, 2973, 2974,
2999, 3007, 3039, 3040, 3043, 3063,
3068, 3075, 3078, 3082, 3082, 3088,
3205

y.-a-tor-: Yağmaya başlamak.
2185

y.-ğanda 2294, 2296, 2491,
3008, 3087

y.-ğanıñdı 2176

y.-ğas 2188

y.-ha 2101, 2102, 2414, 2422,
2995

y.-hın 3646

y.-ır 2214, 2232

y.-ırğa 2021, 2207

y.-maha 2024, 2198

y.-mas 3069

y.-may 2184, 2206

y.-zı 2220, 2221

yawap: Cevap.

y. 277, 431, 684, 778, 988, 1069,
1182, 1182, 1288, 1699, 1818, 3413,
3415, 3770

y.+qa 865

yawgir: Savaşçı.

y.+zar 2721

y.+zarzı 2725

yawım: Yağış.

y. 3052

yawın: Işık.

y. 2024, 2207, 3014, 3048

yawınla-: Parlamak, ışımak.

y.-p 2236

yawıw: Yağma işi.

y.+ğa 2200

yawız: Kötü, yavuz.

y. 69, 1809, 3857, 3857

yawızlıq: Kötülük.

y. 3345

yawlıq: Mendil, baş örtüsü, yağlık.

y. 1065, 1282, 1335, 2145, 2669,
2764, 3213, 3614, 3629

y.+tan 1319

yawlıqlı: Yağlıklı.

y. 1742

yawmétdin: Özel kişi ismi.

y. 2089, 2093

yawrın: Omuzların arka kısmı.

y. 267, 880, 3188

y.+ı 2348

y.+ıñ 1439

y.+ıña 2650

yawrın+baş: Omuz başı.

y.+ına 1740

yawzır-: Yağdır.

y.-a 2020, 2191

y.-ıp 2203

y.-ırğa 2022

yawzırw: Yağdırma işi.

y. 2187

yayıq: Ural Dağı.

y. 629, 1462

yaz: İlkbahar.

y. 913, 2691, 2694, 2901, 3017

y.+ğı 2493

y.+ın 1690, 2392, 2555, 2991

yaz-: Yazmak.

y.-a 1308

y.-ğan 2567

y.-hın 3467, 3493, 3535, 3549,
3726, 3779

y.-ıp 1246, 1706, 2184

y.-mağan 2272, 3224

y.-mahın 3792

yazataş: Birbirine sürtülünce yağmur
yağacağına inanılan koyu yeşil renkli,
genellikle yuvarlak, fındık

büyükliğünde bir taş, yağmur taşı, Yada
Taşı.

y. 2228, 2229

y.+qa 2232

yazgı: Kader.

y.+hın 2456

yazıl-: Yazılmak.

y.-a 1246

y.-ğan 1153

yazıw: Yazma işi.

y. 2178

yazzır-: Yazdırmak.

y.-a 789

y.-ıp 875

ye: Veya, ya...ya.

y. 98, 132, 135, 148, 148, 189,
203, 258, 259, 483, 522, 530, 531, 535,
646, 646, 692, 728, 908, 914, 986, 1017,
1025, 1040, 1065, 1082, 1152, 1153,
1158, 1158, 1165, 1165, 1170, 1269,
1269, 1270, 1270, 1380, 1380, 1453,
1467, 1467, 1491, 1493, 1557, 1557,
1564, 1564, 1572, 1572, 1648, 1658,
1720, 1779, 1794, 1817, 1908, 1908,
2520, 2669, 2689, 2713, 2839, 2847,
2850, 2850, 2930, 2950, 2950, 2954,
2954, 2955, 2963, 3082, 3082, 3123,
3149, 3150, 3158, 3185, 3209, 3213,

3218, 3333, 3426, 3475, 3614, 3614,
3710, 3710, 3806, 3813, 3859

yebérle-: Zara vermek.

y.-rge 2557

yebés-: Yapışmak.

y.-ép 677

y.-he 3114

y.-ken 536

yeğni: Yani.

y. 479, 2683

yehet: Aniden, birden.

y. 885

yeki: Ya da, veya.

y. 73, 75, 198, 234, 372, 879,
892, 893, 1315, 1452, 1690, 1694, 1770,
2151, 2239, 2670, 2854, 2862, 2935,
3121, 3124, 3215, 3256

yemhéz: Çirkin.

y. 3170

yemke: Maşa.

y.+ge 1543

yemké: Gürültü.

y. 2294

yen: Can.

y. 77, 202, 772, 779, 779, 783,
783, 786, 786, 791, 795, 795, 795, 800,

800, 800, 805, 829, 829, 848, 861, 862,
865, 1779, 1784, 2579, 3384

y.+dé 798, 799, 1861

y.+dén 76

y.+é 75, 98, 516, 3135, 3405,
3405

y.+émdén 2527

y.+én 94, 94, 208

y.+éne 96

y.+éndé 2661

y.+éñ 830, 3272

yenbike: Özel kişi ismi.

y. 2347

yene: Yine, yeniden

y. 255, 864, 864, 996, 1226, 2200

y.+hé 1037, 3361

yeneş: Birlikte.

y. 2716

yeneşele: Yakın

y. 1644

yenle: Canlı.

y. 774, 859

yenlék: Canlı, canı olan.

y. 7

yeñéllék: Hafiflik.

y. 1358

yeplé: İpli.

y. 3444

yer: Yar, sevgili.

y. 3297, 3328

y.+éñ 2803, 3318

yerén: Yaren, sevgili.

y.+e 1036

yereşew: İyi geçinmek, yaraşmak.

y.+zé 1846

yerminke: Pazar, panayır.

y.+lerge 33

yeş: Yaş, genç.

y. 37, 190, 199, 736, 1691, 1766, 1855, 2012, 2362, 2691, 2716, 2885, 2943, 2953, 2953, 3256, 3293, 3358, 3390

y.+é 774, 2694

y.+éme 1870

y.+én 525, 525

y.+énde 665

y.+éne 8

y.+ke 6, 3130

y.+ter 2237

y.+terzé 3557

yeşe-: Yaşamak.

y. 3587

y.-gen 218, 525

y.-genden 3

y.-géz 3559, 3591, 3744

y.-hénder 3575

y.-rbéz 2150

y.-y 4, 25, 26, 75, 119, 156, 218, 1532, 2548

yeşér: Gizli.

y.+én 2758

yeşér-: Gizlemek.

y.-eler 1848

y.-ép 915

y.-he 202

yeşerlék: Gizlilik.

y. 3526

yeşew: Yaşama işi.

y.+ge 3214

yeşél: Yeşil renk.

y. 1041, 2541, 2796, 2953

yeşélheñger: Yeşil ilaç.

y. 1041

yeşélse: Yeşillik.

y. 3473, 3476

yeşén: Şimşek, yıldırım.

y. 10, 2297, 2299, 2300, 2409, 2464, 2472, 2473, 2504, 3843

y.+dé 2296	yey-: Yaymak.
y.+dén 2299	y.-ép 1048, 1968
yeşénle-: Şimşek çakması.	y.-gen 251
y.-gende 2504	yeyğor: Gökkuşağı.
y.-he 2296, 2412	y. 2509, 3087
yeşér-: Saklamak, gizlemek, korumak.	yeyğoron: Gökkuşağı.
y.-e 525	y. 2417, 2508
yeşérél-: Korunmak.	y.+do 2509
y.-gen 1907	yeylew: Yayma işi.
yeşérén-: Gizlenmek.	y.+ge 48
y.-he 3057	yé
yeşlék: Gençlik.	y. 2288, 2463
y. 2348	yébek: İpek.
yeşne-: Şimşek çakması.	y. 1597
y.-gende 2464	yéber-: Bırakmak, salmak, göndermek.
y.-p 2409	y.-e 80, 1607
yeşnet-: Şişek çaktırmak.	y.-ehén 1732, 2666
y.-ép 10	y.-eler 285, 3476
yey: Yaz mevsimi.	y.-ép 1143
y. 1121, 2239, 2546, 2550, 3357	y.-gen 490, 1265, 2566
y.+eñ 3444	y.-gender 1782
y.+én 48, 2991	y.-menéler 2217
yey+taş: Kutsal bir taş, yaz taşı.	y.-zém 3746, 3788
y.+ı 2202, 2203, 2205, 2211	yébét-: Karıştırmak, katmak.
y.+ın 2207	y.-ép 1970

yéfét: Eş, hanım.

y.+é 2501, 2502, 2503

y.+teré 2499

yégé: Döşeme tahtası.

y.+ne 3403

yégél-: Dışarı çıkmak.

y.-gen 3198

yégérmé: Yirmi, on dokuzdan sonraki sayı.

y.+lerénde 1928

yégét: Yiğit, genç erkek, delikanlı.

y. 1828, 1848, 1849, 1852, 2715, 3170, 3279, 3343, 3390

y.+éñdé 2930

y.+ke 1852

y.+té 1848, 1851

y.+téñ 1846

y.+ter 2720

y.+teré 2723

y.+terge 3363

yék: Yer, bölge.

y.+éne(yégéne) 2670

yék-: Hazırlanmak.

y.-ép(yégép) 3109

yél: Yel, rüzgar.

y. 3, 1164, 2501, 2841, 3070, 3072, 3073, 3560, 3868

y.+den 338, 424, 807, 989, 1227, 1281

y.+dé 25

y.+ge 338, 424, 545, 807, 853, 989, 1227, 1281, 1398, 1405

yél+buran: Sert rüzgar, boran.

y. 59

y.+dı 109

yél+dawıldı: Fırtına.

y. 59

yelek: Çilek, yemiş.

y. 2227, 2415, 2934

y.+é(yeleğe) 1970

yélén: İnek, manda, koyun vb. hayvanlarda memenin süt toplanan bölümü, yelin.

y.+éñe 1764

yélke: Ense.

y.+héne 570

y.+hénen 1607

y.+nen 1062

yélpéw: Çarpılma.

y.+énen 1246

yélquz: Güneş battığında ortaya çıktığına inanılan sırtı delik, insan görünümündeki varlık.

y. 3390

yém: Yem, hayvan yiyeceği.

y. 2658

yéméréléw: Kemirilmek.

y.+én 2945

yéméş: Meyve, yemiş.

y. 1953, 2415, 2924, 2934

yéméşélek: Meyvelik, meyve tarlası.

y. 1121

yén: Cin.

y. 61, 63, 65, 108, 109, 111, 1210, 1212, 1215, 1241, 1245, 1246, 1295, 1687, 1695, 2413, 3199

y.+der 1905, 1906

y.+dé 1294

y.+dén 110

y.+ge 1350, 1362, 1363, 1367

yén+beréy: Cin, peri.

y.+zerzé 71

y.+zerzéñ 68

yén+şaytan: Cin şeytan.

y. 64, 66

y.+dan 1788

yénés: Cins.

y.+énen 119, 120

yénlen-: Cinlenmek, cin musallat olması.

y.-e 1164

y.-ép 1158, 1237

yéñ-: Yenmek.

y.-e+al-: Yenebilmek. 2914

y.-ép 2815

y.-ges 2306

yéñél: Hafif.

y. 2692, 3504, 3505, 3510, 3594, 3596 3724

yéñge: Yenge.

y.+m 2319

yép: İp.

y. 39, 189, 381, 1062, 1063, 1076, 1213, 1225, 1259, 1817, 3114

y.+é(yébé) 3697

y.+ke 384

y.+ten 1087

y.+ter 1079

y.+terzé 1214

y.+té 1069, 1071, 1078, 1321, 1821

yér: Yer, yeryüzü, toprak, bölge.

y. 80, 1230, 1278, 1292, 1296, 1297, 1300, 1324, 1340, 1838, 1970, 2146, 2175, 2499, 2502, 2538, 2790, 3029, 3820, 3837, 3841

y.+é 1615

y.+én 1779

y.+éne 218, 1082

y.+éñe 2482, 2705

y.+ge 16, 202, 337, 908, 1087, 1158, 1213, 1228, 1247, 1249, 1252, 1255, 1272, 1280, 1285, 1286, 1287, 1291, 1297, 1304, 1328, 1332, 1345, 1351, 1402, 1611, 1751, 1785, 1891, 1920, 1921, 1987, 2101, 2230, 2392, 2393, 2397, 2997, 3032, 3034, 3075, 3138, 3349, 3478, 3858

y.+ze 75, 82, 1477, 1478, 1728, 1920, 2322, 2323, 2335, 3216, 3258, 3858

y.+zegé 1257

y.+zen 337, 1228, 1251, 1280, 1328, 1332, 1402, 1534, 1611, 1698, 1889, 1920, 2434, 2436, 2438, 2885, 3662, 3814

y.+zer 2070

y.+zé 1455, 2174, 2236, 3145, 3152

y.+zén 1315, 1316, 1841, 1841, 2155, 2744

yéren: Kızıla yakın kahverengi, ceren rengi.

y. 1230, 1278, 1292, 1300, 1324, 1340, 1548, 2146, 2434, 2436, 2438

yérené-: İğrenmek.

y.-p 379, 398

yésem: Cisim.

y.+deréne 2301

yés: Koku.

y.+é 1695

yésket-: Yalatmak.

y.-eler 1757

yét-: Yetnemek, yetişmek, ermek.

y.-e 4, 53, 3055, 3169

y.-e+al-: Yetebilmek. 8, 670

y.-ép 1459, 2694

y.-er 2663

y.-he 1760

y.-ken 6, 2321, 3619, 3619

y.-kenén 1304, 2010

y.-kensé 2221

y.-kes 6, 2691

y.-mehén 3507

y.-mey 2550, 2551

yété: Yedi, altıdan sonra gelen sayı.

y. 368, 377, 403, 476, 803, 815,
818, 819, 820, 824, 827, 834, 837, 850,
853, 1025, 1025, 1077, 1163, 1213,
1214, 1220, 1233, 1238, 1238, 1274,
1398, 1405, 1413, 1414, 1519, 1805,
1843, 1843, 1843, 1843, 1843, 1844,
1844, 1879, 1879, 1881, 1881, 1881,
1989, 1990, 1996, 2334, 2599, 2600,
2737, 2744, 3004

y.+ge 297, 297

y.+nen 1414

yétégen+yondoz: Büyükeyi takım
yıldızı.

y. 3033

yétém: Yetim, babası olmayan kişi.

y. 962, 2954

yétém+yéhér: Yetim.

y.+ge 2401

yétén-: Yetinmek.

y.-gen 962

yéténsé: Yedinci.

y.+ge 804

yétéz: Hızlı, çevik.

y. 1471, 1487, 1568

yétkér-: Yitirmek.

y.-e 57

yétmés: Yetmiş.

y. 1519, 1548

yéwés: Islak.

y. 698

yéy-: Yemek.

y.-eyém 2260

yéz: Çabuk, hemen.

y. 1527

yézney: Enişte.

y. 2287

yéztöyme: Bir cins yılan.

y. 1529

yıgıl-: Yıkılmak, devrilmek.

y.-ğan 681, 1351, 3195

y.-ğanda 1346

y.-hañ 1297, 1356

y.-ıp 1368

yıgılıw: Yıkılma işi.

y.+zan 1307

yıgır: Kesmek, biçmek.

y.+ğa 146

yıl: Yıl, sene.

y. 2306, 2537, 2538, 2541, 2542,
2560, 2691, 2988

y.+da 2214, 2309, 2313, 2516,
2539, 2694, 2998

y.+dar 202

y.+darza 2019

y.+dı 2545, 2601

y.+ğa 2001, 3040

y.+ı 2751, 3178

y.+ına 2322

yıl-: Yılmak, bezmek.

y.-mayğan 2365

y.-mayıp 2279

yıla: Sıcak, ılık.

y. 85

yılan: Sürüngeñlerden, ayaksız, ince ve uzun olanların genel adı, yılan.

y. 3, 109, 481, 481, 482, 618, 905, 908, 913, 913, 913, 916, 1452, 1454, 1454, 1456, 1458, 1459, 1461, 1461, 1462, 1462, 1463, 1466, 1469, 1470, 1471, 1472, 1473, 1474, 1475, 1477, 1478, 1481, 1482, 1483, 1484, 1485, 1486, 1487, 1488, 1489, 1495, 1496, 1497, 1501, 1502, 1503, 1506, 1507, 1509, 1516, 1517, 1521, 1522, 1524, 1525, 1526, 1527, 1533, 1536, 1538, 1573, 1730, 1732, 1917, 1970, 2489, 2664, 2666, 2669, 2669, 2672, 2907, 2907, 2907, 3007, 3801, 3802

y.+dan 264, 1451, 1458

y.+dar 481, 483, 490, 1532, 1534, 3145

y.+darzı 1533

y.+darzıñ 1514

y.+dı 112, 263, 490, 1456, 2846

y.+dıñ 1493, 1524, 1529

y.+ğa 483

yılanqaraq: Bir tür göz hastalığı.

y. 899, 910

y.+tı 897

yılğa: İrmak, nehir.

y.+ğa 1458, 2181

y.+la 218

y.+nıñ 2181, 2871

yılğır: Hızlı, atik.

y. 3432

yılı: Ilık, sıcak.

y. 668, 1841, 1960, 2988, 3080, 3673, 3864, 3864

y.+ğa 1884, 2731, 3020, 3041

yılım: Kepçe, balık kepçesi.

y.+ıñ 3450, 3451

yılın-: Isınmak, ılımak.

y.-a 3076

y.-ır 3001

yılıt-: Isıtmak.

y.-a 3010, 3054

- y.-ip** 1943, 1956
- y.-ır** 3058
- y.-ırğa+bul-:** Isıtması gerekmek.
3060
- yılqı:** At, at sürüsü.
- y.** 27, 1454, 1645, 1645, 1776,
1816, 3041
- y.+lar** 256
- yıltır-:** Parlamak.
- y.-ahın** 3450
- yıq-:** Yıkmak.
- y.-qır** 3839
- yır-:** Yarmak.
- y.-ip** 355
- yıraq:** Uzak.
- y.+ta** 2901
- yırğa:** Şarkı.
- y.** 3158
- yırla-:** Şarkı söylemek.
- y.-y** 1197
- yırt-:** Yırtmak.
- y.-ip** 895
- yış:** İnce, keskin ses, tiz.
- y.** 157, 2544, 2722, 3204
- yıw-:** Yıkamak, yuvmak, temizlemek.
- y.-a** 3092
- y.-ahıñ** 912, 1923
- y.-alar** 910
- y.-ğan** 3138, 3350
- y.-ğanda** 1851, 3025
- y.-ha** 3092
- y.-hañ** 3043
- y.-ip** 1459, 1916, 2206, 2230
- y.-ırğa** 3350
- y.-mayzar** 2698
- y.-ziñ** 3352
- yıwan:** Büyük, geniş.
- y.** 138, 636, 1076
- y.+ına** 637
- yıwasa:** Hamur kızartması.
- y.** 3184
- yıwğıs:** Zehir.
- y.** 126
- yıwın-:** Yıkanmak.
- y.-ahıñ** 1994
- y.-ha** 1315
- y.+ırğa** 184
- yıwınıw:** Yıkanma işi.
- y.** 2896
- yıwıntı:** Kirli, bulaşık.
- y.** 1078, 3355

yıwır-: Ovalamak.

y.-hıñ 957

yıy-: Yığmak, toplamak.

y.-a 1274, 1275, 2001

y.-alar 1928

y.-ıp 1193, 1813, 1852, 1946,
1990, 2223, 3097, 3402, 3473

y.-ıp+bar- 3408

y.-ırğa 146, 3349

y.-may 3859

yıyıl-: Yığılmak.

y.-ha 3063

y.-ıp 1880

yıyın-: Toplanmak.

y.-a 239

yıyın: Yığın.

y. 3650

y.+ı 2024

y.+kı 240

y.+qı 241

yıyıştır-: Birlikte toplamak.

y.-ğas 1694

y.-mayzar 2699

yıyıw: Yığma, toplama işi.

y. 2934

yıyıwsı: Toplayıcı.

y.+ğa 3471

yola: Gelenek, adet.

y.+hı 368, 1787, 2187

yolt: Patırtı.

y. 2298, 2299, 2300, 2465, 2469

yom-: Yummak.

y.-ğansı 251

yoma: Cuma günü.

y. 3036, 3350, 3350, 3352, 3356

yomala-: Bardaktan dökülür gibi yağmak.

y.-p 2060

yomarla-: Yuvarlamak.

y.-y 18

yomarlan-: Yuvarlanmak.

y.-ıp 1467

yomarlaw: Yuvarlanma işi.

y. 2788

yomart: Cömert.

y. 3566

yomartlıq: Cömertlik.

y. 3313

y.+ıñ(yomartlıgıñ) 3485

yomortqa: Yumurta.

- y. 179, 1249, 2297, 2609
- y.+hı 1259
- y.+ların 2612, 2613
- y.+larınñ 3049
- y.+nı 1261, 1269, 2612
- yomoş:** Amaç.
- y.+on 1178
- yomoşla-:** Belli etmek.
- y.-may 1178
- yomşaq:** Yumuşak.
- y. 139, 1473, 1570
- yondoş:** Yıldız.
- y. 2304, 2304, 2733, 3211, 3212
- y.+zar 3037, 3039
- y.+zarım 3757
- y.+zariñ 3716
- yonso-:** Üzülmek, deetlenmek.
- y.-y 1735
- yoq-:** Bulaşmak.
- y.-a(yoğa) 1148, 1305
- yoqa:** İnce.
- y. 3080
- yoqaraq:** Yok gibi, incecik.
- y. 2555
- yoqla-:** Uyumak.
- y. 3100
- y.-ğan 130
- y.-ğanda 170, 2893, 3204
- y.-ğas 98
- y.-ma 3395
- y.-p 171, 197, 200
- y.-rğa 64, 2992
- y.-yhiñ 3218
- yoqo:** Uyku.
- y. 1840, 3106, 3804, 3808, 3816
- y.+ğa 1257
- y.+ho 1840
- yort:** Yurt, ülke, ev.
- y. 145, 164, 167, 178, 180, 3149, 3859
- y.+oğoz 3538
- y.+onan 647, 648, 657, 658
- y.+qa 2120, 2678
- y.+tan 167, 658
- y.+toñ 178
- y.+tuñ 166
- yort+qura:** Ev bark.
- y. 3150
- yosof:** Hz. Yusuf.
- y. 2740, 2742, 3221, 3223

yosof+kitab: Yusuf İle Züleyha kitabı.

y.+ı(kitabı) 3219

yot-: Yutmak.

y. 503, 503, 505, 505, 507, 507,
511, 511, 512, 512, 3623

y.-a 1731

y.-ahıñ 995, 996

y.-am 1001, 1002, 1003

y.-ayım 995, 996

y.-ma 504, 504, 506, 506, 508,
508

y.-op 1001, 2192

y.-or+bul-: Yutuyor olmak. 5

y.-qor 3841

yotqoloq: Bademcik şişmesi.

y. 981, 994, 998, 1000

yozroq: Yumruk

y. 406

yozroqlaw: Yumruklamak, vurmak.

y. 2777

yozoroqtay: Yumruk gibi, yumruk
kadar.

y. 677

yöklö: Hamile.

y. 2890

yön: Yün, yapağı.

y. 1331

y.+derén 1691

y.+ö 1222

y.+öñ 1444

yönlö: Yünlü, kılı.

y. 2704, 3160, 3200

yöntes: Tüylü.

y. 159

yörek: Kalp, yürek.

y. 267, 365

y.+é(yöregé) 161, 365, 366, 367,
2745

y.+én(yöregén) 366, 2156

yörö-

y. 3719, 3719

y.-gen 107, 522, 1087, 1560,
1851, 2239, 2715, 2893, 3355, 3473

y.-he 2847, 3180, 3182

y.-hön 2728, 2730, 2732, 2734,
2736

y.-me 1232, 2967

y.-mehén 178

y.-nö 1014

y.-p 788, 1463, 1726, 1750,
2001, 2195, 3725, 3732, 3742

y.-r 2729, 2731, 2733, 2735,
2752

y.-rböz 2267

y.-rge 2456, 3779

y.-y 98, 100, 152, 209, 285, 947,
1735, 1852, 1856, 2019, 2299, 3390

y.-y+al-: Yürüyebilmek. 745

y.-y+tor-: Uzun süre yürümek.
2432

y.-yhöñ 2394, 2692

y.-yzer 474

yöröt-: Yürütmek.

y.-e 1261, 1261

y.-ehéñ 1665

y.-eler 1718, 1987, 2472

y.-öp 1019

y.-ör+bul-: Adlandırmak. 76

y.-töler 2206, 2211

yörötül-: Yürütülmek

y.-gen 2225, 2474

yöröw: Yürüme işi.

y. 2797

y.+én 1895

yöz: Yüz, sima, çehre.

y. 3, 1583, 1604, 2747

y.+ge 2783, 3228

y.+ö 2365, 3056

y.+ögöz 3565

y.+ögözge 3634

y.+ön 3342

y.+öñ 3490

yöz-: Yüzmek, suda ilerlemek.

y.-he 2973

y.-öp 314, 327, 353, 1600, 1838,
2842, 3180

yözet-: Huzursuzlanmak.

y.-he 774

yu

y. 357, 439, 566, 3738

yuğal-: Yok olmak, kaybolmak.

y. 2794

y.-ğan 3147, 3210

y.-ha 2303, 3209

y.-ıp 2304

y.-ıp+tor-: Kaybolup durmak.
2306

yuğalıw: Yok olma işi.

y.+ın 2951

yuğalt-: Kaybetmek.

y.-a 520, 1308

y.-hañ 2942, 2950

yuğaltıw: Kaybetme işi.

- y. 2959
- yugarı:** Yukarı.
- y.+ğa 2762
- yugihe:** Yoksa.
- y. 1305, 3358, 3373
- yuxa:** Ejderha.
- y. 2, 6, 8, 3857
- y.+ğa 6
- yuxalaw:** Yok olma işi.
- y.+san 3857
- yul:** Yol, gidilen yer.
- y. 662, 875, 1163, 1175, 1197, 1233, 1235, 1255, 1726, 1987, 2217, 2704, 2737, 2877, 2878, 2880, 3108, 3109, 3114, 3115, 3116, 3117, 3118, 3357, 3382, 3715, 3722, 3728, 3756
- y.+da 481, 636, 2709, 2710, 3007
- y.+dan 1197
- y.+darzan 2079
- y.+dı 1198, 1452, 3115, 3117
- y.+dıñ 2704
- y.+ğa 2698, 2701, 2701, 2702, 2712, 2876, 2879, 2987, 3118, 3370, 3372, 3382, 3736
- y.+ı 166, 167, 789, 2680, 2691, 2702, 3193
- y.+ın 639, 1452
- y.+ında 1873
- y.+ıñ 2470, 2701, 2705, 3371, 3708
- y.+ıñdan 3337
- yulaq:** Geçit, patika.
- y. 2079
- yulawsı:** Yolcu.
- y. 594
- y.+ğa 1148
- yuldaş:** yoldaş, arkadaş.
- y. 1897, 3762, 3775
- y.+ım 2710, 3751
- y.+ıñ 3707, 3739
- yulıǵıw:** Rastlama işi.
- y.+ıñ 2826
- yulıq-:** Rastlamak.
- y.-a(yulıǵa) 2675
- yulsı:** Yolcu.
- y. 2712
- yun-:** Yontmak.
- y.-ıp 2226
- y.-ırǵa 3348
- yunis:** Özel kişi ismi.
- y. 2217

yuq: Yok, var karşıtı.

y. 60, 132, 142, 231, 1165, 1258,
1614, 1615, 1745, 2270, 2271, 2349,
2413, 2559, 3568, 3782

y.+ha 1236, 3347, 3371

y.+qa 3135

yuq+bar: Yok var, varla yok arasında.

y. 47, 1315

yura-: Yormak, yorumlamak.

y.-ğan 2720

y.-ğandar 2689, 2717

y.-hañ 2815, 2815, 2819

y.-p 2683, 3136

y.-rğa 2814

y.-y 2818

y.-yzar 276, 2520, 2654, 2704,
3095, 3111

yuraw: Yorumlama işi.

y. 2714, 2812, 2888, 2969, 3219,
3226

y.+zar 1997, 2302, 3208

y.+zı 2688

yurğan: Yorgan.

y. 199, 3099

yurmala-: Yürümek.

y.-ha 2867

Yurmaş: Başkurdistan'da kutsal sayılan taşların genel adı.

y. 2215

yügen: Dizgi.

y. 1455, 2393, 2432, 2454

yüger-: Koşmak, hızla koşmak.

y.-e 663

y.-ép 670, 670, 1459, 3166

y.-érge 220, 1458

yügerék: Hızlı, süratli.

y.+terzé 671

yügért-: Yürütmek, koşturmak.

y.-ehén 1722

yügérttér-: Yürüttürmek.

y.-ehén 1722

yüke: Çam ağacı.

y. 1493

y.+néñ 1941

yün: Yön.

y. 2516

yünel-: Yönelmek.

y.-e 649, 2957

y.-hén 770

yünhéz: Yönsüz, yönü belli olmayan.

y.+é 2705

yünle-: İşi doğru yapmak.

y.-hé 3508

yürgek: Destek.

y. 874

y.+ke 863, 864

yütkergen: Öksürük.

y.+de 1953

yüwke: Kabuk.

y. 609, 610

yüz: Yüz, doksan dokuzdan sonraki sayı.

y. 492, 2748

yüzük: Yüzük.

y. 2850

z

z. 339, 419, 454, 540, 633, 858, 1531, 1676, 1886, 1934, 1945, 2071, 2109, 2280, 2295, 2455, 3422, 3449, 3660, 3691, 3730, 3745, 3844, 3852, 3873

za: Bkz. **da.**

z. 247, 250, 256, 272, 273, 366, 372, 510, 596, 676, 713, 840, 857, 880, 883, 1109, 1151, 1187, 1254, 1466, 1533, 1698, 1730, 1742, 1751, 1770, 1780, 1814, 1817, 1939, 1991, 2015, 2191, 2218, 2232, 2381, 2598, 2713, 2721, 2722, 2723, 2724, 3391, 3705

zahir: Özel kişi ismi.

z. 804, 811, 812, 813

zaman: Zaman, vakit.

z. 483

zarar: Zarar, ziyan.

z. 125

zarlı: İnlemeli, inleyen.

z. 242, 242

zarziya: Aydınlik.

z. 3555

zat: Zat, kişi.

z.+ı 48, 2889, 3134

z.+ınan 3094, 3096

z.+tar 1688

z.+targā 1

zath: Kişi görünüşlü.

z. 131

zaturıw: Soy.

z.+ı 244

zat+zoriyat: Züriyet, nesil, soy sop.

z.+ıñ 3385

zawıq: Sıhhat.

z. 1219

ze: Bkz. **de.**

z. 84, 91, 97, 104, 185, 464, 492,
576, 701, 726, 728, 749, 845, 1034,
1174, 1201, 1284, 1653, 1731, 1735,
1852, 1905, 2173, 2184, 2200, 2338,
2722, 3135, 3247, 3380, 3475, 3656

zeğif: Zayıf, güçsüz, düşkün.

z.+terge 2404

zehit: Dinin yasak ettiği şeylerden
sakınıp buyurdıklarını yerine getiren,
zahit.

z. 2867

zexmet: Zorluk, zahmet.

z. 1273, 1274, 1285, 1297, 1581

z.+é 1297

z.+émdé 696

z.+én 1296

zeñger: Mavi.

z. 561, 1669, 2795

zeñké+babay: Başkurtların, hayvanları
koruduğuna inandıkları kutsal dede.

z. 213

zeñké+ebéy: Başkurtların, hayvanları
koruduğuna inandıkları kutsal nine.

z. 212

zeqet: Zekat.

z.+én 2528

zeynétdin: Özel kişi ismi.

z. 475

zeytüne: Özel kişi ismi.

z.+néñ 1810

zıq: Pır, uçma sesi.

z. 44, 49

zırqıwıt: Su çulluğu.

z. 2547, 2548, 2550, 2551, 2552,
2552

zıyan: Zarar, ziyan.

z. 99, 246, 2464, 2608, 2911,
2944, 3391, 3395

z.+ı 148

zıyandaş: Difteri hastalığı.

z. 1146, 1146, 1147, 1148, 1149,
1152, 1153

z.+tı 1145

zıyanlan-: Zarar görmek.

z.-a 1908

zıyarat: Mezarlık.

z. 3195, 3346

z.+qa 2196, 3344

z.+ta 100

z.+tan 91

zina: Aralarında evlilik bağı olmayan
kişiler arasındaki cinsel ilişki, zina.

z. 479

zöbeyérow: Başkudistan'daki bir soyismi.

z. 2216

zöfer: Özel kişi ismi.

z.+ge 64

zöleyxa: Özel kişi ismi.

z. 2742, 3221

z.+nıñ 3223

zur: Büyük, güçlü, güzel.

z. 227, 250, 474, 774, 2842, 3236, 3281, 3283, 3283, 3284, 3325

z.+zan 3448

zura-: Büyümek, yetişmek.

z.-ymayhıñ 3364

zurğaq: Büyük.

z. 2205

zurla-: Büyümek.

z.-p 3300

zurlaw: Büyüme işi.

z. 2785

zurlıq: Büyüklük.

z.+ı(zurlığı) 474

EKLER

1. Peltek S'li (Ŝ) Kelimelerin Listesi

Başkurt Türkçesinin en karakteristik seslerinden biri peltek s'dir. Fakat bu ses, metni işaretlere boğmamak ve sadeleştirmek adına metinlerde kullanılmamış, onun yerine s kullanılmıştır. İçinde peltek s (ŝ) geçen kelimeler aşağıda listelenmiştir. Ayrıca Başkurt Türkçesindeki maş/meş geniş zaman olumsuzluk eklerinin tamamı s ile gösterilmiş, bu ekleri alan kelimeler listeye alınmamıştır.

Albaŝtı	Ġiŝ	Mıŝqıllaw	Töteŝle
Alıŝ	Hayıŝqan	Neŝél	Tuŝtaq
Alıŝqa	Irıŝ	Neŝte	Taŝtamal
Alıŝayt	Iŝla	Öŝ	Urıŝ
Aş	İş	Öŝte	Uŝal
Aŝqırhaq	İŝen	Öŝte	Üç
Awŝın	İŝké	Öŝte	Üŝémlé
Beş	İŝkert	Qırmiŝqa	Üŝte
Bıŝqı	İşle	Qış	Vaxruŝŝéwtıñ
Büŝér	Kiŝ	Qıŝqıŝ	Yaş
Baş	Kiŝek	Qıŝtır	Yaŝtıq
Başlıq	Kiŝek	Qaş	Yéŝ
Döröŝ	Kiŝél	Taŝıl	Yönteŝ
Duş	Küŝ	Tiŝker	
Duŝlıq	Küŝek	Toŝmal	
Éŝéley	Lapaŝ	Toŝqap	
Éŝlé	Meselen	Töş	

2. İçinde “Z” Geçen Kelimelerin Listesi

Başkurt Türkçesinin en karakteristik seslerinden biri peltek z (ž)’dir. Peltek olmayan z sesi sınırlı sayıda kelimede –genellikle yabancı dillerden alınan kelimelerde- kullanılır. Bu çalışmada metni işaretlere boğmamak için peltek z (ž) kullanılmamış, bu sesler z ile gösterilmiştir. Aşağıda listesi verilmiş olan kelimeler metinde peltek olmayan z ile yazılmış kelimelerdir.

Ağzalarınıñ	Kezeñ	Zanan	Zeynédin
Beğzé	Kulxuzınıñ	Zarlı	Zeytünenéñ
Bilgezizi	Kamzulına	Zar-zıya	Zexmetémdé
Ékzéma	Léninizm	Zarar	Zıq
Ġazétahında	Murtaza	Zatı	Zırqıwıt
Ġeziz	Muzıkant	Zattar	Zıyan
Ġaezigulan	Puézd	Zattargá	Zıyandaş
Ġarızılan	Qaza	Zawıq	Zıyarattan
Ġazrayıl	Réwmatizmdı	Zegıfterge	Zina
Xızır	Rızıq	Zehit	Zuriyatıñ
Xazına	Rızalatıp	Zeñger	Zübeyéruw
İzélqa	Yawız	Zeñger	Züferge
İzgé	Zahir	Zeñké	Züleyxa
Kezeleré	Zaman	Zequetén	